

Franjo Ledić

MITOLOGIJA SLAVENA

KNJIGA I i KNJIGA II

Književno djelo
MITOLOGIJU SLAVENA
posvećujem

USPOMENI DREVNIH PREĐA

koji su u 4. stoljeću n. e. na otoku Rujani osnovali prvu slavensku nezavisnu državu, posebno znanim po mitsko-kultnom bogoštovju, s najstarijim slavenskim hramom i svetištem boga SVANTEVIDA na Arkunu.

F. L.

MITOLOGIJA SLAVENA

TRAGOM
KULTOVA I VJEROVANJA
STARIH SLAVENA

NAPISAO
UREDIO I LIKOVNO OPREMIO
FRANJO LEDIĆ

ŠTAMPANO
U VLASTITOJ NAKLADI
U 1000 PRIMJERAKA

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

TRAGOM KULTOVA I VJEROVANJA STARIH SLAVENA

KNJIGA I

SA 150 SLIKA U TEKSTU

ZAGREB
1969

S A D R Ž A J

RECENZIJE I UVODNE RIJEČI

Dr MILE BORAS, IVAN BRAJDIĆ, NOVAK SIMIĆ,
Dr BRANKO MAGARAŠEVIĆ, JOŽA HORVAT, ZLATKO TOMIČIĆ,
BORO PAVLOVIĆ

SLAVENSKA MITOLOGIJA
od Franje Ledića

Ovih dana došlo mi je do ruku djelo Franje Ledića Mitologija Slavena. Pregledao sam ga i djelomično pročitao i prvi moj dojam bio je da s ovim djelom dobivamo nešto što do sada u hrvatskoj literaturi nismo imali. Učeći u gimnaziji grčku i rimsku mitologiju za koju smo imali uvijek dosta literature, uvijek sam se pitao a šta je s našom slavenskom mitologijom, s kojom smo se upoznali samo tu i tamo ali nikad sistematski.

Ovo će djelo sigurno popuniti prazninu koja se već dugo osjeća na tom području znanja. Djelo je pisano popularno i sa puno činjenica provjerenih na izvorima. U nj je uloženo mnogo godina marljivog rada, koji bi ostao potpuno neprimijećen, da ovo djelo ne izlazi na svijet. A. Solženjicin u svojoj noveli Matrjonina kuća govoreći o glavnom licu Matrjoni. završava ovako: »Svi smo živjeli pokraj nje i oko nje i nismo shvatili da je ona baš onaj pravednik bez kojega ne može, po narodnoj poslovici, opstati selo. Ni grad. Ni sva naša zemlja«. Ovo naročito vrijedi za djelo Franje Ledića pa je tiskanje ove zanimljive knjige vrlo korisno.

Zagreb, 25. XI. 1968.

Dr Mile Boras

UVODNA RIJEČ
Ledićevoj MITOLOGIJI SLAVENA

Kad god povedemo razgovor o mitologiji pojedinih naroda, onda nam se i nehotice u prvom redu namece pomisao o mitologiji starih Grka i Rimljana. To nije neobično, jer ni jedan evropski narod nema, kao Grci i Rimljani, tako izrazito vrijednih umjetničkih djela, u kojima bi bila obrađena u takvu bogatstvu, šarenilu i grandioznosti njegova mitologija, sa svim potankostima, pa i onima najsitnijima.

Pa ipak, i ostali narodi, koji danas nastavaju teritorij Evrope, posjeduju, neminovno, i svoju mitologiju. Ona možda i nije tako bogata i razgranata kao u starih Grka i Rimljana, ali je svakako takva, da je čvrsto srasla sa shvaćanjima, željama, nastojanjima i načinom mišljenja njihovih starih predaka, na ovaj ili onaj način.

Samo, ovi su narodi tada živjeli u takvim prilikama, da im je bila još daleka ona velika blagodat, što su je, sticajem povoljnih okolnosti, poznavali stari Grci i Rimljani, a to je — pismenost. Osim toga raznorazni, u najviše slučajeva nenakloni događaji, kroz koje su ovi narodi prošli na svome historijskom putu, učinili su, da se izgubilo i nestalo u nepovrat i mnogošta od usmene predaje.

U ove posljednje možemo ubrojiti i stare Slavene s njihovom mitologijom. Zato svaka objavljena stvar, svaki napis i svaka knjižica, sve ono što pokušava da nam na ovaj ili na onaj način protumači ili donese neke nove rezultate ispitivanja iz područja mitologije starih Slavena, — sve to, kažem, dolazi kao dobro došlo i mi se tome radujemo. A takav je i rukopisni rad Franje Ledića »*TRAGOM MITOLOGIJE STARIH SLAVENA*« i zato ovu pojavu pozdravljamo s radošću i — još više — s dužnim poštovanjem, kao jedno ozbiljno nastojanje, da se posredstvom ovih napisa uđe u suštinu i nama predoče shvaćanja naših predaka.

Franjo Ledić, pisac ovih odabranih i dokumentarno uvjerljivih napisa, bavi se mitologijom starih Slavena već dulji niz godina; on je njen odani poštovalac i već dugo prikuplja s potrebnom ozbiljnošću svaki i najsitniji podatak o tom davnom životu Slavena. Kako je kao filmski stručnjak proputovao mnoge zemlje Evrope, a posebno i sve slavenske zemlje na Sjeveru, nije na tim svojim putovanjima propuštao priliku da se dulje pozabavi na onim područjima, gdje se do danas sačuvalo ponajviše zaostataka mitologije starih Slavena.

U Ledićevu radu »Tragom mitologije starih Slavena« nastavak je pokušaja da se u jednoj privlačnoj formi i običnom našem čitaocu predoče neke nove, zanimljive i vrijedne potankosti o mitologiji naših davnih predaka. Pisac je u obliku kratkih i sažetih crtica, nastojao obraditi veći broj tih likova.

Tako možemo doznati prilično interesantnih činjenica o SVAROGU, prabogu drevnih slavenskih pređa, pa o PERUNU, najpoznatijem od svih mitskih likova Slavena, pa o bogu VOLOSU, rujanskom SVANTEVIDU i o bogu gostoprimstva RADOGOSTU, o SVAROŽIĆU, TRIGLAVU, BIJELBOGU i CRNBOGU, i drugim idolima koje su štovali Slaveni. Zatim, tu su još i napisi o ženskim likovima slavenske mitologije — o božici VOLOSKI, božici VIDI, zaštitnici braka, o božicama VESNI i LADI itd.

O svemu tom pisac nam kazuje neposredno i zanimljivo, takvim stilom i oblikom, da će čitalac, uzevši ovu knjigu u ruke, na jedan pristupačan način moći da stekne predodžbu o tome, kako su naši davni pređi tumačili ovu ili onu prirodnu pojavu, ili zbivanja oko sebe, ukratko — čitalac će se upoznati sa mnogih od narodnih vjerovanja starih Slavena.

Dvije stvari potrebno je ovom prilikom istaknuti.

Pisac je nastojao da mu svaki podatak, što ga je unosio u svoje napise, bude što bliže rezultatima naučnih istraživanja s tog područja života starih Slavena. On je brižljivo ispitivao i krajeve, koji su bili nekada postojbina starih Slavena, samo da nađe što više tragova mitologije, pa stoga u ovoj radnji nailazimo i na mnoga mjesta gdje se rigoroznošću gotovo jednog naučnog radnika navode pojedini gradovi, rijeke, planine, uvale itd., koji, u nekom obliku nose tragove imena nekog davnog mitološkog lika.

Pisac je, nadalje, u svoja pričanja unosio — naravno, koliko je bilo potrebno — i pojedine činjenice iz povijesti starih Slavena, pa tako doznajemo, da je, na primjer, PERNOV-GRAD na Labi (današnji gradić Pirna) osnovan od polabjanskih Slavena, a da su na otoku RUJANI, plemena Rujana već u 4. stoljeću osnovali nezavisnu slavensku državu.

Pisac je, u težnji da bude što vjerodostojniji, navodio i izvorne naučne radove kao dokumentacije i svjedočanstva kod svojih izvješća. Uopće, u svakoj rečenici ove radnje očito se opaža nastojanje, da se što manje povrijedi vjerodostojnost knjige »Tragom mitologije starih Slavena«, i njena korisnost.

Ali pisac je vodio računa o tome, da mu knjiga ne bude i odviše stručno teška i nepristupačna širim slojevima čitalaca. On je gledao da mu podaci ne budu samo točni, nego i zanimljivo izneseni. Otuda ono nastojanje, da se davni mitološki likovi što više ožive, ona težnja pisca, da čitalac njegove knjige ne spozna te likove samo po imenu, nego da ih doživi u njihovu pokretu, u njegovu glasu i slici, da ih vidi pred sobom kao živa bića, po prilici onako, kako su ih doživljavali i osjećali i

davni Slaveni. Na nekim stranicama ove knjige pisac stoga prepušta i maha svojoj mašti, ali joj nigdje ne dopušta previše, da bi se izgubila veza sa uvjerljivošću, niti joj sasvim sputava krila.

Ponajviše piše tako, da se može dobiti jasna predodžba o božanstvu ili o mjestu i okolini, u kojem se to božanstvo štovalo. Da bi to postigao, pisac se koristi raznim sredstvima: tamo gdje misli da je to potrebno, on daje opise, na drugom pak mjestu uzima rečenicu, koja kao da je izvađena iz nekog stručnog priručnika, ponekad pričanje oživljuje dijalogom, vrlo često navodi i stihove, negdje se služi pričom itd. I u tome je, mislim, također jedna lijepa vrijednost ove knjige, druga njena korisnost, osobito za one, koji žele na lak i pristupačan način doznati neke stvari iz davne mitologije starih Slavena.

Još bi se podosta toga moglo ispričati o ovoj interesantnoj knjizi, jer to ona i zavređuje, ali mislim, da će njenu korisnost i svrsishodnost najbolje ocijeniti sami čitaoci. A kad je o tome riječ, onda se možemo nadati, da će i knjigu Franje Ledića »TRAGOM MITOLOGIJE STARIH SLAVENA« čitaoci primiti s jednakom susretljivošću, s kakvom su dosada prihvaćali i druge radove s književnog ili filmskog područja njegove djelatnosti.

Zagreb, 12. VIII 1953.

Ivan Brajdić

Franjo Ledić: MITOLOGIJA SLAVENA

Iako nisam nikakav stručnjak, mogu kao čitalac i kulturni radnik reći, da sam sa veoma velikim zanimanjem pročitao rukopis knjige Franje Ledića o Mitologiji starih Slavena.

Vidljivo je odmah na prvi pogled da je Ledić pristupio svojoj građi veoma savjesno, ulažući veoma velik trud i uz izvanredno poznavanje materije o kojoj je riječ. Svoja izlaganja o mitologiji Slavena napisao je popularnim stilom, veoma čitko tako da je to izvanredna lektira koja usto obogaćuje i naše znanje.

Ovakva knjiga kao što je ova Ledićeva veoma bi dobro došla svakome i mogla bi ujedno služiti kao priručnik svim onima koje zanima mitologija, te kao i podloga za mitologijski riječnik, odnosno povijest opće mitologije u kojoj bi bili obrađeni svi pojnovi mitološki od nastanka civilizacija i kultura do uključivo kršćanstva i Islama.

Mišljenja sam da ovu Ledićevu Mitologiju Slavena treba svakako izdati, te je u tom smislu najtoplije preporučujem.

Zagreb, 27. II 1968.

Novak Simić

KAO UVOD
MITOLOGIJI SLAVENA od Franje Ledića

Ovih dana dobio sam u ruke rukopis *MITOLOGIJA SLAVENA od* Franje Ledića, našeg dobrog poznavaoca mitološke problematike svih slavenskih naroda i tim povodom ovdje iznosim svoje mišljenje o njegovu radu s ovog kulturnog područja, važnog ne samo za sve Slavene, već i za poznavanje mitologije i drugih naroda uopće.

Mitološka problematika kao jedna od važnih grana naučnog ispitivanja o životu Slavena u prošlosti i sadašnjosti, spada u relativno novije naučne discipline.

FRANJO LEDIĆ, autor Mitologije Slavena stvaralac je značajne radnje o kultnom životu i bogoštovju starih Slavena, i objasnio je dobro i ispravno pojedina pitanja, koja u ovom svom najnovijem radu obrađuje. Treba napomenuti, da se autor Mitologije Slavena Franjo Ledić gotovo više od pedeset godina bavi istraživanjem mitologije starih Slavena, a usporedo i drugih antičkih naroda, te da je njegov rad rezultat mnogogodišnjeg zanimanja i izučavanja za jednu od najvažnijih i najinteresantnijih komponenta svjetske kulture.

Pisac ovog referata kroz dva decenija dolazio je u mnogo navrata u dodir sa radovima Franje Ledića, a posebno godine 1953. kad je potpisani, kao član Odbora za narodni život i običaje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu bio posredstvom profesora Zagrebačkog sveučilišta dra. Milovana Gavazzija — zapitan za mišljenje o Ledićevoj zbirci narodnih poslovica (o vuku) sa tumačenjem o značenju i porijeklu od 700 poslovica, koliko ih je Ledić sakupio i odabrao za ovu zbirku.

Tada sam napomenuo, da bi bilo vrlo korisno, kad bi jedno izdavačko poduzeće štampalo i izdalo ovu zbirku, koja bi bila od posebnog interesa i za šire čitalačke krugove, a kako se to vidi *iz štampanog izdanja ove knjige u godini 1960.* pod naslovom: *»NARODNA FILOZOFIJA U POSLOVICAMA O VUKU«*, to se i *ostvarilo.*

Poslije ovoga susreta dolazio je Franjo Ledić često puta i meni i drugim naučnim i književnim radnicima i tražio potrebne savjete i uputstva za svoj daljni rad.

Tim povodom imao sam izbliza prilike da upoznam njegovo vrlo intenzivno interesiranje za sva područja našeg folklora i stalno zanimanje za naučne probleme u vezi slavenske mitologije, koju je nastojao da prikaže naročito širim čitalačkim krugovima na što jednostavniji i što popularniji način. Nije suvišno spomenuti, kako bi se što bolje upoznao kulturni lik i značenje Ledićevog rada, da je on kao dugogodišnji filmski stručni radnik (1912—1927) proputovao mnoge strane zemlje, a posebno one slavenske.

Prolazeći Čehoslovačkom, Poljskom, Lužicom, Polabjem, na Rujani, Pomeranijom, Braniborskim krajem, uz Sprevu i Odru, u Šćećinu i uz obale Baltičkog mora do Gdanskoga, tu na izvorima prikupio je mnoštvo podataka o kultovima i vjerovanju drevnih predaka. Ova saznanja i proučavanja muzejskih i arheoloških starina uz pomoć odgovarajuće literature na slavenskim i stranim jezicima, davali su mu gradivo po kojemu se stvarao temelj za konačno dovršenje radnje o mitologiji Slavena.

O samom Ledićevom djelu »SLAVENSKA MITOLOGIJA« koja će svoju definitivnu redakciju (premda je inače rad dovršen) uskoro dobiti, može se s objektivnošću reći, da Ledić pokazuje svestrano poznavanje mitske prošlosti starih naroda, a naročito je iskreno i vjerno prikazao razne epohe *kultnog razvitka i postojanja mitologije u drevnih Slavena.*

Ledićeva Mitologija Slavena obiluje bogatim i korisnim materijalom, iz čega se vidi da autor uveliko raspolaže poznavanjem strane, kao i domaće stručne literature, a sa izvornom dokumentacijom koja dokazuje i naučnu vrijednost ovoga Ledićeva najnovijeg i najznačajnijeg literarno-historijskog rada.

A što je najvažnije, Lediću je uvijek pred očima *naučna istina,* što je uostalom najpozitivnija oznaka svakog savjesnog i solidnog rada. Tu Ledićevu zaslugu treba posebno istaći kao najljepšu i najvredniju oznaku njegove književne i kulturne djelatnosti.

U Zagrebu, 24. VII 1967.

Dr. prof. Branko Magaraševič

Franjo Ledić
MITOLOGIJA SLAVENA

Trideset poglavlja jedne knjige, tristotine stranica vanredno zanimljive materije na temu »Mitologija Slavena« predstavlja značajan napor autora, da našu kulturnu javnost obogati rijetkim i vrijednim prilogom.

Ovom prigodom, ja sam čitao svega četiri poglavlja, dovoljno da osjetim »aromu« i draž jedne vanredne teme, ali i premalo da uđem u neke meritorne ocjene, tim više što nisam znalac te oblasti. U svakom slučaju rukopis Franje Ledića zaslužuje punu pažnju kako naših nakladnika, tako i naučnih stručnjaka te domene, da djelo »Mitologija Slavena« prihvate s pažnjom i pomognu autora da njegova knjiga, što vrednija i sadržajnija ugleda svijet.

Zagreb, 31. I 1968. g.

Joža Horvat

Franje Ledića
MITOLOGIJA SLAVENA

Pojava Ledićeve Mitologije Slavena dobro nam dolazi iz više razloga. Ponajprije svakako zato, što je to u nas prvo djelo ove vrste. Upravo je čudno da se nitko posljednja dva stoljeća nije poduhvatio tog posla. Već zato Franji Lediću dugujemo vječnu zahvalnost. Dok smo imali mitološku literaturu o drugima, o samima sebi je nismo imali.

U mitologiji je sačuvana naša najstarija prošlost preko koje se obično prelazi kao preko nečeg nevažnog i nezanimljivog. A što se više o jednom narodu može reći nego njegova najstarija povijest? U njoj su zakopani narodni i nacionalni korijeni.

Što bi bili danas Grci bez svojih božanstava i mitskih kraljeva, bez svog Minosa, bez Herakla, Ahila i Perzeja? Što Rimljani bez Eneje i Romula i Rema? Kao što Odin bijaše mitski ratnik i vladalac starih Vikinga, zašto ne bismo i mi oživjeli svog Svantevida, Volosa, Peruna, Ladu, Vesnu i Vidu. Svarožića i Vodana? Zato Ledića čeka i zaseban zadatak obrade Hrvatske mitologije, slične ovoj općoj o Slavenima. A zato bi se morao pozabaviti i tragovima mitologije u našem narodnom stvaralaštvu. Zbirka Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu daje za to golemu građu.

Ledić je sakupio sve zaboravljene istine koje se tiču teme slavenske mitologije i podnio ih pred našu suvremenost kao podatke koji zapanjuju i zadivljuju. Njegova je Mitologija Slavena rezultat dugog rada, pa je i njegova građa velika. I obrada je na visini no gdjegdje nije dovoljno suvremena. No unatoč toga, njegovo je djelo važno kao sasvim novo osvjetljenje našeg i svih drugih srodnih nam slavenskih naroda. Ova mitologija donosi nam nepoznati draž iščezle poezije i tajne, donosi nam davni miris i svježinu negdanje zore našeg svijeta. Od kulta stabala pa do vjere u Bjeloboga i Crnoboga Ledić je praslavenski mit uhvatio u njegovu razvitku od fizičkog do socijalnog mita.

Slavenska mitologija, iako malo ispitana — upravo od nas samih najmanje — neobično je važna u kulturnoj povijesti čovječanstva. Prisjećam se ovdje riječi, koje citira Petar Bulat u svojoj knjizi »Pogled u slavensku botaničku mitologiju«: »Otuda nikakvo čudo što ja, iza indijskim prvo mjesto određujem slavenskim tradicijama. Jezik, maštanje, vjerovanje i običaji slavenskih seljaka sačuvali su se priprosti i patrijarhalni; moglo bi se reći da od natrag tisuće godina to gotovo nije pretrpjelo promjene.«

Zagreb, 17. IX 1967.

Zlatko Tomičić

Franjo Ledić

TRAGOM MITOLOGIJE STARIH SLAVENA

Zapanjujući mali broj kako starijih, tako posebno novijih znanstvenih nastojanja oko proučavanja povijesnih činova jednog naroda, konkretno pojave Slavena na pozornici svijeta, — još i danas gubi se u gustoj, slabo prozirnoj magli. Kako su naši pređi prevalili golemi svoj put kroz prošlost dok ih nije sreo Prokopije iz Cezareje sa sviraljkama mjesto oružja u rukama, negdje na periferiji bizantskog carstva.

Zar Slaveni nemaju svoje mitologije?

Dali zbilja samo ono nekoliko spomenika predstavlja mitsko nasljeđe čitavog roda slavenskog? Da li je to sve što naša nauka znade o spomenicima stare slavenske religije?

Nekoliko spomenika?

Ne!

Tako kaže Franjo Ledić, jedan o onih rijetkih i toliko vrijednih — samoinicijativnih istraživača naše slavenske mitologije, kojom se bavi doslovce preko pola stoljeća te istom sada u kasnoj starosti izlazi pred nas svojim životnim djelom o praslavenskoj religiji odgovarajući na to pitanje drugačije.

Njegova knjiga »*TRAGOM MITOLOGIJE STARIH SLAVENA*«, za koju će očito biti mnogo interesa i u drugim slavenskim zemljama, pa i u našem bližem i daljem susjedstvu, a posebno u svjetskoj nauci — sustavno okuplja razmjerno veliku građu o »našoj kozmogoniji«. Služeći se naučnom metodom, Ledić je na osnovu provjerenih vrela i dokumenata, na stotinama stranica iznio materijal, koji je podjednako zanimljiv, informativan i važan, jer nam naprosto otkriva dio nas samih.

Polazeći sa sigurnog stanovišta da povijesna vrela sama daju građu jednog imaginarnog hrama slavenske mitologije, Ledić je izvršio rekonstrukciju slavenskoga Olimpa jednako kao i Panteona, — upotrebljavajući za osnovu svoje koncepcije — pored rijetkih slavenskih, pretežno tuđe izvore, a povezujući svojim hipotezama samo one praznine, gdje nema podataka na koje se može osloniti. Ukratko — do svojih, vrlo uvjerljivih zaključaka o veličini i kompletnosti slavenske mitologije — za razliku od dosad prevladavajućih mišljenja o njenoj nerazvijenosti i praktično »nedokazljivosti«, a u svakom slučaju minornosti u odnosu na grčke, rimske i germanske mitske sisteme, Ledić nije došao spekulativnim, nego faktografskim analizama.

On je naprosto utrošio veći dio svog života, da na izvornim dokumentima i potom na licu mjesta, »vidi i snimi« postojeće tragove slavenske vjere u širokom rasponu od Arkuna i Rujane do Tanaisa (tj. rijeke Don) i Soluna, pa sad tu svoju slavensku pagansku sakralnu arheologiju, te brojne fragmente naše kulturne povijesti baca pred nas u obliku koji je impozantan količinom i kakvoćom.

Teško je naprečac unaprijed prosuditi svu vrijednost ovog, gotovo jedinstvenog truda i zamjerne ljubavi kao za istinu, tako i naše vrednote — prognozirati konačni doseg ovog znanstvenog djela, koje ima i publicistički privlačan sadržaj. — Kad bi se postavilo pitanje, kome sve to djelo treba, kakav bi odgovor bio moguć osim najuobičajnijega, da — je ono naime dobro u svakoj našoj kući.

Iz Ledićeve »SLAVENSKE MITOLOGIJE« naučit ce čitalac usput ne samo neku slavensku kozmologiju, nego osjetiti, doživjeti — možda i shvatiti široki sklop bitnih etnogenetičkih problema i kulture Slavena, a aleja arheoloških iskopina naših starih božanstava, — ta imaginarna povijesna aleja — koja nam pokazuje potencijalne perspektive jednog muzeja slavenske mitologije — bogata je novim nalazima i izvještajima o njima, da to izaziva i priznanje i čuđenje, što su tako vrijedne starine stajale — neprepoznate na dohvat — ruke.

Priča o Troglavu iz beogradskog muzeja, koji je zalutavši s mora na jednu izložbu bio posljedica jednog nesporazuma, fotodokumentacija od Kijeva do Bodrića, Ljutića i Lužica; ispreplitanje i sad živih folklornih činjenica i praslavenskih obreda, naziva i kultova, poređenja sa drugim religijama od Indije, Perzije do Male Azije, Italije, Galije i Germanije, sve to čini ovo djelo malom enciklopedijom geografije i historije seobe Slavena, pa je svojevrsni vademecum, dragi vodič starim krajem naše prošlosti. —

Ozbiljnost autorova djela posvjedočuje najbolje fakt da usprkos očitim indikacijama za smjelije hipoteze (uostalom neke odavno i inicirane, na pr., o učešću, pa čak i utjecaju izvjesnih slavenskih »božanstva« na helensku i rimsku mitologiju, odnosno, što je još vjerojatnije i što bi komparativistička studija starih indoevropskih vjera mogla možda ustanoviti — postojanje zajedničkih pravrela evropskog mita) — Ledić ne izlazi izvan okvira svog radnog zadatka. — Složili se ili ne složili mi s pokojim njegovim komentarom, — moramo se prethodno pozabaviti s iznesenim navodima, dovoljno obrazloženim da nas obogate novim, dokumentiranim spoznajama.

Što da se kaže na kraju o ovom svijetu slavenskih bogova i mitova koji poput glazbe iz »Porina« iz omaglice svitanja povijesti izranja pred nas?

Možda ovo:

Ukoliko je praznovjerje kao vjera jednog naroda, što nedvoumno antropološki i jest, dio i faza osvještavanja jednog naroda ili skupova naroda, te ako su ljudi stvorili te svoje bogove na neki način prema svom liku, moći i strahu, onda bi na osnovu svojstava tih naših »kreacija« mogli da osjetimo kakav je ili kakav bi bio praslavenski kozmos.

Zagreb, 21. VII 1967.

Boro Pavlović

PREDGOVOR

Jesu li Slaveni imali svoju mitologiju?

O ovom pitanju često se raspravljalo u znanstvenim krugovima, a veliko zanimanje za najraniju slavensku prošlost postojalo je i kod šire čitalačke javnosti.

Mnogi od naših dominantnih pisaca u toku 19. i 20. stoljeća kao npr.: Radetić, Nodilo, Gržetić, Maretić, Smičiklas, Klaić, Jagić i dr. objavljivali su svoje, često i vrlo obimne radove, pokušavajući da iznesu iz mraka zaborava sve one podatke o životu i religiji starih Slavena, što su im u ono vrijeme bili na dohvat ruke.

Međutim, do danas nitko nije dao cjelovit odgovor u kojem bi bila obuhvaćena sva značajnija mitska i kultna zbivanja, koja su u toku jednog milenija bila od odsudnog značenja po razvitak i opstanak slavenskih naroda. A to je razumljivo, ako uzmemo u obzir pomanjkanje pouzdanih historijskih izvornih izvještaja.

Najveće poteškoće u rješavanju problema slavenske mitologije sačinjavao je nedostatak historijskog gradiva. Jer, osim nekoliko slavenskih starih kronika, od kojih se ističu stari ruski ljetopis NESTORA iz 1100. godine i »Historija kraljevstva Češkog« od KUZME iz 1051—1125. god., sve strane kronike u kojima je riječ o religiji starih Slavena, isključivo se sastoje iz zapisa stranih ljetopisaca i historičara germanskih, grčkih, franačkih i latinskih, i manje su pouzdani.

Ukratko rečeno, do sada, još se nije pojavilo jedno književno djelo o mitologiji Slavena u kojima bi se u cjelini prikazao historijat o staroj religiji i kultu legendarnih slavenskih božanstava.

Od stranih, starih pisaca, tek je Helmold iz Holština dao nešto vrijednih izvješća o životu zapadnih slavenskih plemena u svojoj »CHRONICA SLAVORUM« u god. 1066., a također i kaligraf Herbord u 12. stoljeću Ipak, jedan od najpotpunijih izvještaja o rujanskim Slavenima, kao i živi opis hrama arkunskoga i obreda koji su se tu obavljali u čast boga SVANTEVIDA, ostavio nam je danski kroničar SAKSO GRAMATIK u svojoj kronici »HISTORIA DANICA«, iz god. 1208

GEOGRAFSKI POLOŽAJ
STARIH KULTNIH MJESTA I SVETIŠTA
U ZAPADNIH SLAVENA

Šta se znalo i pisalo o mitologiji Slavena?

Ako se osvrnemo na sva do sada objelodanjena djela, u kojima se govori o kultovima i religiji starih Slavena, kako stranih, tako i naših pisaca, možemo samo da konstatiramo, kako ne postoji ni jedna radnja u kojoj bi mitologija Slavena bila prikazana u svojoj cjelovitosti. — Bilo je ruskih, čeških i poljskih pisaca, a također i naših historičara i mitologa, koji su u svojim djelima donosili često i vrlo opsežna izvješća o staroj religiji Slavena, što je veoma pohvalno i korisno. Šteta je samo što te radnje nisu obuhvaćale mnoga važna zbivanja iz 7—8. stoljeća, kada su franačke i saksonske križarske vojne pod Karlom Velikim prodirale u slavenske teritorije uništavajući i paleći slavenska sveta mjesta u Polabiu, Lužicama i Češkoj, a tako redom i protiv kasnijih germanskih i danskih zavojevača, koji su provaljivali u sjevernija slavenska područja, te kako su slavenski knezovi hrabro branili svoje zemlje i svoju staru vjeru, od tada. pa sve do u 12. i 13. stoljeće.

Osim toga, u ovim djelima manjkaju i podrobnija izvješća, barem o ono malo već poznatih slavenskih hramova i kultnih mjesta. Isto tako ni o nekim glavnim božanstvima Slavena nema spomena. a opet premalo je pisano o Perunu. Volosu Svarogu. Radogostu, Triglavu, Vodanu, te o božicama Ladi. Živi i dr.

Bilo je pisaca, koji su štaviše, i negirali postojanje kultova nekih slavenskih božanstava, kao npr., da nije bilo božice Lade — Sve u svemu, to nam postaje razumljivo jer piscima nisu stajali na raspolaganju nužni povijesni izvori.

Iz tih razloga, mnogi naši historičari, koji su se bavili znanstvenim istraživanjima religioznih nazora u Starih Slavena, izjasnili su se zbog nedostatka historijskog gradiva, veoma skeptički u uspjeh takovih poduhvata, pogotovo što je sačuvano vrlo malo pouzdanih podataka o staroj vjeri Slavena, a pored toga zapisi i podaci stranih ljetopisaca (germanskih protivnika i latinskog klera), većim su dijelom bili tendenciozno iskrivljeni.

U tom smislu zanimljive su primjedbe historičara Josipa Horvata u svom napisu »Tragovi starih vjerovanja« u knjizi »KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA«, gdje kaže: »Oskudni su podaci o religiji starih Slavena, oskudniji nego oni o njihovom svakidašnjem životu. Nauka nastojeći dati suvislu sliku njihovoga vjerovanja našla se pred problemom, koji još nije uspjela riješiti, a malo je vjerojatno da će ga ikad uspjeti sasvim rasvijetliti«.

I naš povjesničar Natko Nodilo, koji je gotovo pretežni dio svoga znanstvenog istraživačkog rada posvetio upravo proučavanju vjerovanja starih Slavena, i napisao veoma opsežnu studiju »O SLAVENIMA I STAROSLAVENSKOJ VJERI«, u kojoj je morao i sam rezignirano priznati da su na živoj muci oni, koji su voljni u sastav da sklope staru vjeru Slavena.

Ni najspremniji istraživalac mita, — kako s pravom reče Vladimir Mažuranić, drugi naš veliki učenjak koji je spoznao zamašitost proučavanja izvora religije za shvaćanje duše naroda — ne će moći neosporivima dokazi utvrditi svaki posljedak svoga truda.

Potrebno je napomenuti, da se i u sadašnje vrijeme mnogi naši historičari i naučni radnici bave proučavanjem slavenske religijske davnine, pa i oni ocjenjuju to pitanje mučnim problemom. Tako se i naš poznati historičar Oleg Mandić osvrnuo na to pitanje u svojoj knjizi »Od kulta lubanje do kršćanstva«, i izrazio se: »U historiji religija vjerojatno nema ni jednoga područja, koje bi bilo tako slabo poznato i tako teško pristupačno, kao što su religije starih Slavena.«

Dugo vremena važile su u svijetu potpuno krive predodžbe o najstarijoj prošlosti Slavena i o njihovoj staroj religiji. Znamo da su Grci i Rimljani imali razvijenu mitologiju, a podcjenjivali su religijske nazore drugih naroda i sve što nije njihovo nazivali su barbarskim, pa su takovima prikazani Slaveni i njihova religija. Međutim, i ostali narodi koji danas nastavaju teritorij Evrope također su posjedovali svoju mitologiju, a među ovima možemo ubrojiti i stare Slavene s njihovom mitologijom. Istina, slavenska mitologija nije dovoljno obrađena i nije poznata kao mitologije drugih evropskih naroda, ali je svakako čvrsto srasla sa shvaćanjima i načinom mišljenja starih slavenskih predaka i sadržava mnogo toga lijepoga i zanimljivoga

Uzrok nepoznanici slavenske mitske prošlosti leži u činjenici što je uščuvano vrlo malo od spomenika iz religijske kulture starih Slavena i jer imamo premalo svojih izvora, a stranih izvješća u toliko, koliko su tuđi suvremeni pisci o slavenskoj mitologiji pisali. Ali tuđinci su drugčijim okom gledali na to i iskrivljeno je prikazali.

Sticajem mnogih nepovoljnih okolnosti, nastalih ratovanjem s franačkim i germanskim zavojevačima koji su pod izlikom progona slavenskog neznaboštva nastojali Slavenima nametnuti svoju vlast, a po tom i zbog pismene zaostalosti, došlo je do toga da nisu zabilježeni mnogi važni događaji iz života i vjerovanja Starih Slavena, pa su najvrijednija svjedočanstva o tom izgubljena.

Posebno su, provalama i pustošenjem neprijateljskih vojni porušena nekadašnja slavenska svetišta i uništeni spomenici starih božanstava Slavena, tako da je mnogošta nestalo u nepovrat.

Međutim, i pored tako teških okolnosti, koje su ometale prirodan razvoj vlastite religije u slavenskih naroda ipak se razvio bujan religijski život, kako u Istočnih Slavena, tako i u sjeverozapadnim slavenskim zemljama. Već od najdavnijih vremena postojala su mnogobrojna svetišta i sveti gajevi starog slavenskog bogoštovja. O tom imamo pouzdanih vijesti od Helmonda i Saksa Gramatika, kako je na otoku Rujani već u 4. stoljeću postojao hram i kult boga Sunca SVANTEVIDA, a također i u Volinu već u to vrijeme Slaveni su štovali boga pastira VOLOSA. Opet bizantski povjesničar Prokopije zapisao je oko 550 godine, kako Slaveni, kad su preko Dunava stigli do Bizantskog carstva, štuju jednoga boga PERUNA, tvorca munja i gospodara svemira, te mu žrtvuju volove i druge žrtve.

Svijetlo i tama — jezgra su vjerovanja kod svih starih naroda Time je oličena borba između dobra i zla. U mitologiji Slavena nailazimo također na skup dobrih i zlih bogova. I kod Hrvata je vladalo dualističko naziranje između dobra i zla, koje su prenijeli još iz daleke prapostojbine. Otuda S v j e t l o b o g ili BIJELBOG, od kojega dolazi sve dobro, i bog mraka CRNBOG, začetnik svega zla

Kult Svjetloboga, božanstva neba i Sunca SVAROGA, dospio je do nas preko istočnjačkih naroda.

Što se odnosi na religijski život drevnih predaka Južnih Slavena, može se sa sigurnošću utvrditi, da su oni već u pradomovini bili štovaoci starih slavenskih božanstava. Po pouzdanim izvorima zna se, da su Hrvati, Srbi, Makedonci i Slovenci mnoge običaje iz svojih starih vjerovanja prenijeli u svoju sadašnju domovinu, i ostali su pod njihovim utjecajem sve do u doba kad se počelo kršćanstvo širiti i u područjima Južnih Slavena.

Na to nas podsjećaju mnogi prastari običaji što su se do danas sačuvali kod naših naroda, a to posvjedočuju i mnogi geografski nazivi, rasuti po svim krajevima od Drave do Vardara.

Hrvati i Srbi su štovali P e r u n a onako, kako je u davnini bio štovan u Rusiji i drugim slavenskim zemljama, samo što je kasnije taj kult prenesen na kršćanskog sveca Iliju, slično kao što je kult boga Volosa prenijet na sv. Vlahu, kao zaštitnika pastira. Poznato je kako se kršćanska crkva borila protiv starih božanstava poganstva, pa je napokon neke kultove povezala sa kršćanskim terminima. Tako je sv. Juraj dobio svojstva nekadašnjeg boga proljeća JARILA.

U vezi kultnog štovanja božice LADE, i proljetnog boga vegetacije JARILA, koji je vršen u obliku nekih agrarnih obreda kod Istočnih Slavena to je prenešeno i kod nas pod imenom »Jurjaši« ili »Zeleni Juraj«.

Zagreb. 12. ožujka 1969.

FRANJO LEDIĆ

PRVA KNJIGA

MITOLOGIJE SLAVENA

IZLAZI

U POVODU 77-GODIŠNJICE

ŽIVOTA AUTOROVA

(1892-1969)

I NJEGOVA 57-GODIŠNJEG RADA NA ISTRAŽIVANJU SLAVENSKE MITOLOGIJSKE PROŠLOSTI

1912

1969

PRASLAVENSKO SVETIŠTE

s kamenim žrtvenikom i statuom stariboga Svaroga, na području prikarpatskog gorja. Uz Svaroga prikazan je i mladi bog Svarožić. Likovni prilog ruskog umjetnika V. P. Ovsjanikova u reviji »NJIVA« 1897.

Originalni naslov: »IDOLSKOE MOLBIŠĆE«.

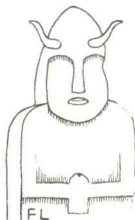
FRANJO LEDIĆ

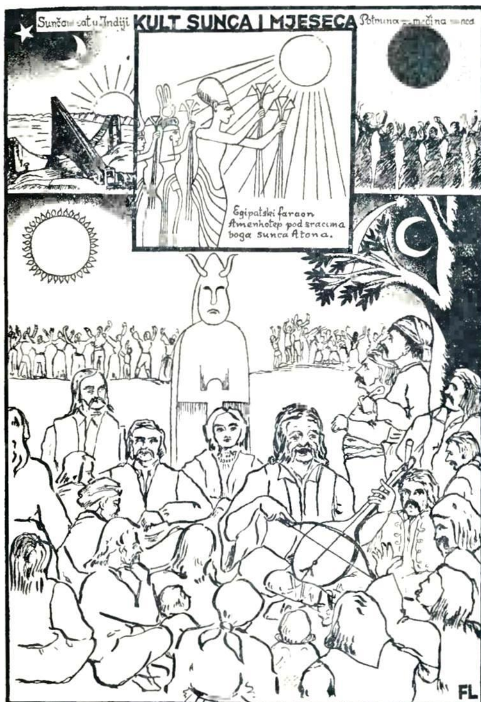
MITOLOGIJA SLAVENA

PRVO POGLAVLJE

SVAROG

STARIBOG SLAVENSKIH PREDAKA
TVORAC SVIJETA

Pored drugih starih naroda i davni predji Slavena obožavali su Sunce još u svojoj pradomovini, smatrajući ga utjelovljenim u božanstvu Svarogu.

SVAROG

STARIBOG SLAVENSKIH PREDAKA TVORAC SVIJETA

U MITOLOGIJI SLAVENA obuhvaćene su drevne priče o legendarnim slavenskim božanstvima i vjerovanjima davnih naših predaka, koje su predajom prenošene od najdavnijeg doba i vode svoj korijen još iz daleke praposto'bine. Na ogromnim prostorima koji se rasprostiru između Crnog mora i Baltika, kroz tisućljeća sačuvao se spomen na život i običaje Slavena u davno minulim vremenima. Mi tu predaju nazivamo *mitovima*. Mitovi nam uglavnom govore o svemu onome što su ljudi u ona davna vremena vjerovali o svemoćnim silama prirode i o zamišljenim natprirodnim bićima.

Većina mitova je proistekla iz motrenja prirode i njenih stvarajućih ili razarajućih sila koje se – po živoj mašti starih naroda – pričinjahu kao da su to djela nekih moćnih božanskih bića. Po tome su nastala štovanja boga Sunca, boga Gromovnika boga Vulkana, Dažđboga, božice Venere itd. Po pričama arijskih naroda proizlazi, da začetnika mitologijskih pojmova treba tražiti u svijetlom nebu, jer sunčano nebo daje život svemu u prirodi. Čovjek osjećajući dah života svoga, počeo je zamišljati da je svijetlo Sunca božanstvo koje omogućuje život svim živim bićima, kao i bilinstvu na zemlji.

U davnoj prošlosti zamišljali su ljudi da je i cijeli zemaljski svijet stvoren silom nekog svemoćnog bića. Ta je zamisao zahvatila skoro sve stare narode, o čemu nam svjedoče mitovi Egipćana, Sumerijaca, Babilonaca, Asiraca, Perzijaca, Indijaca, Kine, Japana, Inka, Germana, Slavena, a osobito mitovi Grka i Rimljana. Da kult Sunca potječe iz najstarijeg arhajičkog doba potvrđeno je arheološkim iskapanjima na svim kontinentima svijeta a također i analognim religijama starih naroda, kao i mnogobrojnim svjedočanstvima kroz folklor.

Kult ovog božanstva neba i Sunca bio je raširen kod istočnjačkih naroda, a preko ovih dospio je i do Slavena, gdje je dobio ime SVAROG ili SVARUN, po imenu staroindijskog *Svarga* ili *Varuna*. Prema grčkoj mitologiji prvi gospodar svijeta bio je bog Uran (Uranos). Međutim, Grci su imali još jedno božanstvo istog značenja: boga Zeusa. Središte genealogije grčkih bogova bio je Zeus »otac bogova i ljudi«, dok su bogove italskih naroda (iz predrimskog doba) predstavljali same prirodne sile. Kasnije, kad su Rimljani sa grčkim susjedima došli u mnogostran duševni dodir prihvatiše i oni grčke nazore o biću bogova i prenesu mitove na svoje bogove i božice, koji su bili po znamenju jednaki grčkima.

Ulogu grčkog Zeusa, kao »oca bogova i stvaraoca svijeta« dobio je kod Rimljana bog Jupiter; od grčkog boga Aresa postao je rimski Mars, od grčke božice pobjede Nike – Viktoria, od Artemide – Diana, od

Erosa – Amor, od Helija – Sol, od Selene – Luna, od Hermesa – Merkur, od Urana – Uranus, od Afrodite – Venera, od Poseidona – Neptun, od Hefaesta – Vulkan itd.

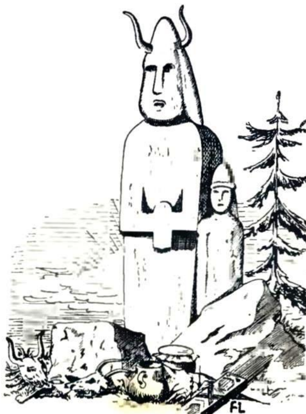
Suprotno Rimljanima, koji su mitsko bogoštovje preuzeli od Grka, Slaveni se nisu oslanjali niti na grčku, niti na rimsku mitologiju, već su individualno stvarali svoj vlastiti krug – slavenskih mitskih likova. Jedinu iznimku činilo je ime praboga Svaroga, koje su ime Slaveni pozajmili po Svarunu iz staroindijskog mita, koji se na sanskrtskom naziva »Svarga« i »Varuna«.

Pred žrtvenikom Višnjegboga Svaroga. (Crtež I. Bilibina)

Stari su Slaveni vjerovali, da cijelim svijetom upravljaju božanstva za koja su držali, da imadu ljudsku priliku i ljudske osobine. Uglavnom im je vjera bila obožavanje prirodnih sila. Istočni su *Slaveni obožavali nebo* pod nazivom Svaroga ili Svaroha, kojega je jedan oblik bio DAŽDBOG, a pored toga štovali su boga Peruna.

Po ruskoj predaji najviši je bog bio Perun, koji izbavlja zemlju od suše gromovima, on se nazivao u starije doba, također Svarog, to jest svijetli bog, pa su ga zvali i Daždbog. Drevni Poljani, Ukrajinci i druga prikarpatska plemena, a među ovima i Hrvati, pored svojih ostalih božanstava osobito su štovali stariboga Svaroga, smatrajući ga tvorcem neba i zemlje. Držali su da je on najsilniji bog i praotac svih drugih bogova, pa su mu podizali u svojim naseljima svetišta i kultna mjesta u šumarcima, gdje su postavljali njegove kipove i prinosili žrtve, a nazivali su ih svetim gajevima. Između ostalih bio je i u staroslavnom gradu Kijevu podignut čuveni »*Kijevski Gaj*« kao i veličanstveni hram posvećen Svarogu i drugim slavenskim božanstvima.

Prikarpatsko svetište Svaroga i Svarožića.

U staroj istočnoslavenskoj mitologiji spominju Svaroga kao boga kovačkog umijeća, a njegove sinove Dažboga za boga sunca, te Svarožića za boga ognja i zadružnog ognjišta. Po tom bi slavenski mit o Svarogu bio analogan grčkom mitu o Hefestu. Polapski su Slaveni štovali Svaroga za vrijeme prije pokrštavanja, kao boga Sunca i Dažboga koji donosi kišu. Stari Južni Slaveni su i poslije dolaska na jug, štovali sunčanog boga Svaroga, kao izvor svakog dobra na zemlji koji sve obasjava blagotvornom svjetlošću svojih životnih i toplih zraka.

Kult Sunca nastavljao se i za vrijeme kasnog srednjeg vijeka, i zadržao centralno mjesto u religiji slavenskih naroda, tako da o tom svjedoči jedno od glavnih imena boga, zajedničko mnogobrojnim Slavenima istočnim i zapadnim, a isto tako i kod Južnih Slavena bio je to bog Sunca svjetlosti i vatre (tj. topline) *Svarog*. U različitim obredima uz žetvu, na primjer, u Poljskoj bio je običaj, da se zaklinje ili nešta obećaje dižući ruku prema nebu i suncu, i pri tom zaželi dobar

urod Taj se običaj sačuvao sve do kraja srednjeg vijeka i još nedavno poljski, ukrajinski i bugarski seljak pozdravljao je rađanje dana dubokim naklonom i jednom određenom molitvom. Opet negdje se bacilo pregršt zrnja prema nebu da bi privuklo zaštitu bogova. O sličnom žetvenom obredu svjedoči i arapska priča iz 9. stoljeća.

HIMNA SUNCU

Zvijezda na nebu plovi nebeskom pučinom,
Pučinom burnih vala — zemaljska lađa brodi!
Ko zvijezdu nebom vodi — to nama nije znano;
Al' morem zemaljskim lađu — nebeska zvijezda vodi

(V. A. Žukov: ZVIJEZDA I LAĐA)

Postoje još dva svjedočanstva koja potvrđuju, da je božanstvo Sunca i vatre posjedovalo osobine najuzvišenijeg boga ili glavnog, ali ova dva obavještenja su rastavljena razmakom od šest stotina godina, a područja udaljena tisućama milja jedno od drugoga. – Jedno je od Prokopija od Cesareje, i datira iz polovine šestog stoljeća, drugo je zahvaljujući ljetopiscu Helmoldu iz krajine Hollstein niže Danske i potiče iz druge polovice 12. stoljeća.

Ta svjedočanstva se odnose na Slavene: Među raznim božanstvima kojima oni (Slaveni) posvećuju polja i šume, kojima pripisuju radosti i muke u životu na ovome svijetu, oni vjeruju da je samo jedan bog na nebu, a on zapovijeda ostalima. On se brine samo za nebeske stvari. Drugi bogovi proizlaze od njega i svaki vrši svoje dužnosti, a svaki od njih je utoliko moćniji što ga bliže sredstvo spaja s glavnim bogom.

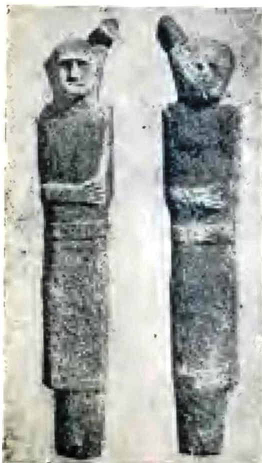
Kultna glava slavenskog božanstva Svaroga, rezana iz hrastova drveta. Pronađena u jezeru Jankovo, okrug Mogilno. Nalazi se u Arheološkom muzeju u Poznanju.

Vjerovanje u tog boga rezultiralo je iz skupa shvatanja izražavajući divljenje, strah, ljubav prema nekim znacima bliskim, ujedinjujući manifestacije neba, sunca i vatre. To simboličko jedinstvo podržava različite funkcije i malo netačno određene, naročito u slučajevima, gdje se je radilo o podjeli kompetencije tolikih božanstava, čija područja aktivnosti se podudaraju više ili manje.

Drevni Slaveni promatrajući u životu postojanje promjene - dan i noć, ljeto i zimu, obilnu žetvu i nerodicu počeli su vjerovati da je to sve djelo dvije vrste bogova, dobrih i zlih. Među dobrim bogovima na prvom mjestu bijaše Sunce, kojemu su dali ime Svarog, a nazivali ga i Dajbogom i Daždbogom. Njega su najviše štovali, jer je od njega dolazila svjetlost i toplina, i jer je on izvor svakog dobra.

Ime boga Svaroga sačuvalo se u svih slavenskih naroda, a nazivali su ga i Svaroh, Svarun, Prabog, Staribog, Višnjibog, Daždbog, Dajbog. – Opet ime *Svjetlobog i Dobribog*, to su u jezgri i nazori pradavnih Hrvata, koji su u Svarogu gledali Sveboga koji je stvorio svijet i ljude i sve dobro na svijetu.

Naši povjesničari Šišić, Nazor i dr. tumače, da su Južni Slaveni i poslije doseljenja štovali Sunce po imenu Dajbog i Daždbog.

Statue s dvostrukim naličjem predstavljaju naročitu osobitost u oblikovanju starih slavenskih božanstava, kao što su Triglav s tri. i Svantevid s četiri glave.

Slično je i lik boga Svaroga kod Zapadnih Slavena prikazan s dvije glave tj. s jednim licem s prednje strane, i drugim odzada. Posebno, na ovom spomeniku ističe se rog na glavi, kao znamen Svaroga.

Iz navedenih podataka vidimo, da se Svaroga štovalo ne samo na slavenskom Istoku i Jugu, nego i kod Slavena na zapadnim stranama, često i pod imenom BIJELBOGA.

Pored svjedočanstva iz starih kronika, to se u novije doba potvrđuje još i arheološkim nalazima vrijednih spomenika starog bogoštovja Slavena.

Kamena statua (2.24 m) na kojoj je prikazan lik boga Svaroga s dva lica

Ovaj kip je pri koncu prošlog stoljeća pronađen u okolini Holzerlingena u S. R. Njemačkoj, a nalazi se u Zemaljskom muzeju u Stuttgartu.

SITUACIONI PLAN
NALAZA SLAVENSKIH SPOMENIKA

U RIJECI REGNICI KOD BAMBERGA

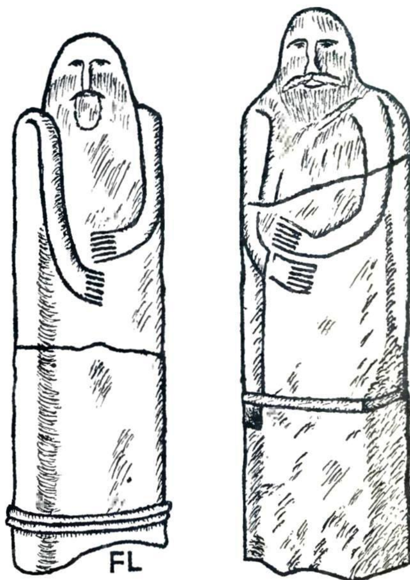

Za vrijeme svoga vladanja (623—658. god.) češki vojvoda Samo vodio je česte borbe s germanskim susjedima, a češki ljetopisac Kuzma opisao je provale Karla Velikog (768—817. god.) u slavenske zemlje, gdje su franačke vojske u Češkoj, Saskoj i Turingiji palile i uništavale slavenska sveta mjesta i hramove.

Stoljeća kasnije, ljetopisac Herbord spominje Otona Bamberškog, biskupa i misionara, koji je djelovao na pokrštenju Slavena. Sigurno je i u tom razdoblju dolazilo do ništenja slavenskih svetinja, koje su neprijatelji odvlačili i bacali u rijeke.

IZ STARODREVNIH PRIČA O SUNCU

U poljskoj narodnoj pripovijetci sunce se vozilo u dijamantnim kolima sa dva točka, u koja je bilo upregnuto dvanaest bijelih konja sa zlatnom grivom. U predjelima Lužica i Češke Sunce je bio mlad kralj i živio je u kraljevini svjetla i sjedio na zlatnom prijestolju. Sa strane su mu stajale dvije krasne djeve Aurora jutra (ZORA) i Aurora večeri (DANICA). Tu je bio i sunčev »ćelavi ujak« stari Mjesec.

Samo tako se može protumačiti, kako su ova tri ogromna monolitna spomenika s isklesanim likovima slavenskog božanstva SVAROGA mogla dospjeti na dno rijeke Regnice, gdje su prilikom regulacije ove rijeke kod grada Bamberga pronađeni i izvađeni.

U ruskom folkloru Sunce je posjedovalo dvanaest kraljevina, dvanaest mjeseci. On je živio u unutrašnjosti solarnog kruga, dok su njegova djeca živjela na zvijezdama. Njih su služile »sunčane kćeri«. One su ih pazile i pjevale im zlatne pjesmice.

MNOGI SU STARI NARODI IZVODILI IMENA SVOJIM VRHUNSKIM BOGOVIMA PO IMENU INDIJSKOG SVARGA I VARUNA

Kao što je prethodno spomenuto, ime praboga Svaroga potječe iz staroindijskog mita. U imenu Svarog krije se sanskritska riječ *svarga*, što znači nebesko sjajilo ili svjetlost, a u prenesenom značenju i mudrost. Iz toga slijedi da su svjetlo i mudrost simboli praboga Svaroga.

Prema imenu Svarog većina je starih naroda izvodila imena svojih vrhunskih bogova. Po nazivima Svarga i Svarun nastala su slična imena za božanstva drugih naroda, tako npr. kod Slavena Svarog i Svarun, kod starih Indijaca Varuna,, kod Iranaca Zaruana, kod Grka Uran ili Uranos, na latinski Uranus, kod Bugara Svaro ili Uran itd.

SVARGA ili VARUNA
staroindijski bog svjetlosti i Sunca jaše na Makara zmaju

Od staroindijskog Varuna potječe i njegov znak svastika, pradavni simbol svjetla, pa je Varuna - Svarun bog tvorac svemirske svjetlosti. Prvobitna svastika bila je opisana krugom, prikazujući simbolički sunčanu ploču kao kolotur. U biti je svastika označavala pradavne obožavatelje svjetla, tj. sunčane narode.

I staroindijske svete knjige „*RIGVEDA*" ukazuju na Svarunovo stvaranje svijeta:

»Svarun zemlju od nebesa podijeli i razmaknu,

Nebo sjajno razapeo u visine beskonačno,

Odvojio širom zemlju od zvjezdanog neboshoda.«

Prema vjerovanju slavenskih predа staribog Svarog je bio tvorac svijeta; stolovao je na prijestolju vječnosti, a stan mu je bio na najistaknutijem mjestu svemira u presvijetlim Vidovim dvorima. Slaveni su prijestolne Svarogove dvore prozvali Vidin – gradom, jer su vjerovali, da ga vide na vrhu »Svjetskog stabla« na sedmom neboshodu iznad Svitogorskih dvorova.

O svjetskom stablu, koje su još zvali i *stablo svjetlosti*, pričaju svi narodi, a spominje se u starodrevnoj pjesmi:

Svarog šalje tri goluba,
Da zarone u dubine,
Da zagrabe crnog pijeska,
I da stvore crnu *zemlju*.

Kad još svijeta nije bilo,
Svjetsko stablo tad bijaše.
Iz mora je grane svilo.
Do nebesa dopiraše.

Stari Slaveni su vjerovali da je Svarog iz svoga bijelog Vidin-grada ravnao svijetom i da je *vrhovni sudac*, koji sve vidi i znade. Stoga su ga i zvali imenima Svevid i Sveznadar. Kao vrhovni sudac staribog Svarog sudi i rasuđuje: dobro i zlo, krivo i pravo. Prirodne nepogode tumačili su slavenski predi kao kaznu za neposluh i za nepoštivanje pravde i zakona.

Staribog Svarog štovan je i kao slavensko božanstvo pravde. U blizini većih naseobina postojao je sveti gaj posvećen bogu Svarogu. Ovdje ispred kipa, u sjeni stabala Slaveni su održali svoje sudove i izricali pravdu. Svako područje imalo je svoje svetište, kojemu je na čelu bio svećenik ili žrec.

Kasnije se kod Slavena proširio mit i na Svarogove potomke »Svarožiće«. To su bili božanstvo Sunca Svantevid, gromovnik Perun, bog kiše Dažđbog, božica praskozorja Zora, božica Venere Danica i dr., te napokon i bog mladog Sunca Svarožić.

Po shvaćanju Slavena, SVAROG je nebo, otac svih drugih bogova. Kad bi se drevni Slaven obraćao molitvom Nebu govorio bi: »Nebo ti me vidiš« – »Nebo ti me čuješ!« On je nebo zamišljao kao boga, kao uzvišeno biće. Kasnije kad su štovali stara božanstva u ljudskom liku, Slaveni su personificirali nebo kao boga SVAROGA, što znači boga svjetlosti. Nebo (Svarog) je rodilo dvoje djece: Sunce – zvano DAŽDBOG. i Vatru – koju nazvaše SVAROŽIĆ, tj. sin Svaroga.

Prema slavenskim mitovima i legendama, Sunce je živjelo na Istoku u zemlji vječnog ljeta i obilja. Tamo je imalo zlatnu palaču iz koje se svakog jutra pojavljivalo u svojim blistavim kolima. Ta kola su vukli bijeli konji koji su disali vatrom da bi prešli nebeski svod.

Neki slavenski mitovi su prikazivali dnevno kretanje Sunca po nebeskoj sferi kao promjenu u njegovoj dobi: Sunce se rađalo svakog jutra kao krasno dijete, doseglo starost o podnevu i uveče bi umiralo poput starog čovjeka. Drugi slavenski mitovi daju antropomorfnu (čovjekoliku) interpretaciju odnosa između Sunca i Mjeseca. Iako je ime Mjeseca (Mesijat)muškog roda, mnoge legende ga prikazuju kao mladu ljepoticu s kojom se Sunce vjenča na početku ljeta, napušta je u zimi i opet joj se vraća u proljeće. – Božanstveni par Sunce i Mjesec rodio je zvijezde.

Međutim postoje i mitovi u kojima je Mjesec muž, a Sunce njegova žena. Jedna ukrajinska pjesma govori o nebeskom svodu, »velikoj palači« čiji gospodar je svijetli Mjesec sa svojom ženom Suncem i njihovom djecom Zvijezdama. I danas neke slavenske pjesme upućene su »lijepom malom Mjesecu«. – Neki junak ukrajinske pjesme–legende obraća se »malom Suncu«: »Bože, malo Sunce pomozi meni, čovjeku!«

Sunce-bog Dažbog, božanstvo svjetla, pobjednik mraka i bijede postao je sinonim sreće. On je bio sudac. Nagrađivao je zaslužene, a kažnjavao zle. Slaveni iz prikarpatskih predjela kad nekom zaprijete, kažu: »Nek te Sunce pogubi!«.

A hrvatski seljak, kad mu netko što krivo učini, pa je srdit, on izgovara riječi: »Neka Sunce izvrši svoju osvetu nad tobom!.«

Vjera se starih Slavena dovodi i u vezu s vjerom Iranaca. Prvi istraživači praslavenske davnine zapazili su da je osnova vjerovanja i vjerskih koncepcija u starih Slavena preuzeta iz iranskog »dualizma« – suprotnosti svjetla i tmine, po čemu je nastao mit o dobrim i zlim bogovima. Čini se da su iranska vjerovanja djelovala na slavenske prapretke koji su živjeli u doba prvog svog formiranja u iranskom krugu i upoznali kult iranskog boga AHURA MAZDA, gospodara čiste svjetlosti i neba kao i njegovog suprotnika boga mraka AGRO-MANYIJA (Ahrimana).

Iz te elementarne suprotnosti nastala su božanska bića: BIJELOBOG i CRNOBOG koji su nađeni među zapadnim Slavenima. Staribog slavenskih predaka SVAROG poznat je posebno i po imenu BIJELBOG – Dobribog, za koga su Slaveni znali još od najdalje davnine, a to nam posvjedočuju najpoznatiji i najpouzdaniji ljetopisci. Već u 6. stoljeću Prokopije od Cesareje zabilježio je u svom djelu »De BELLO GOTHICO«, da su Slaveni štovali jednog boga i da je to bio »Dobri – Vidovni bog«.

I Sinapius u svojim zapisima potvrđuje u svoje vrijeme Prokopija, te veli, da se stari Slaveni klanjaju jednome bogu stvorcu svijetla i svijeta. Tako je i kroničar Helmold u 11. stoljeću pisao o sjeverno-zapadnim Slavenima, da su vjerovali u jednoga nebeskoga boga stvoritelja svjetlosti i svemira, i da su to božanstvo slavenski preci iz daleke prapostojbine s Istoka na Zapad prenijeli. Kod Istočnih Slavena spominje ga i ruski ljetopisac Nestor.

SVAROG

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

U pričama svih azijskih naroda pokazuje se, da začetnika mitologijskih pojmova treba tražiti u svijetlom nebu, jer je u njemu izvor svega što je između neba i zemlje i na zemlji. Sunčano nebo dalo je život svemu u prirodi i čovjek osjećajući dah života svoga, prodahnuo je maštom svojom da je svjetlo sunca božanstvo koje omogućuje opstanak čovjeka, bilinstva i životinjstva.

Po mišljenju većine mitologa slavenskih zvalo bi se to božanstvo SVAROG.

(Tade Smičiklas: POVIJEST HRVATSKA — Zagreb 1882)

Kult Sunca, koji potječe iz najstarije antike nastavljao se za vrijeme kasnog Srednjeg vijeka, zadržao centralno mjesto u religiji slavenskih naroda, tako da o tom svjedoči jedno od glavnih imena boga, zajedničko mnogobrojnim Slavenima istočnim i zapadnim: to je bog Sunca, Vatre SVAROG, od koje je riječi izvedeno ime Svarožić.

Ta konstatacija je potvrđena arheološkim tragovima, navedenim prije i analognim sa religijama drugih naroda indoevropskih i napokon mnogobrojnim svjedočanstvima kroz folklor.

(Librairie Larousse: MYTHOLOGIE SLAVE — Paris 1963)

Stari su Južni Slaveni vjerovali, da cijelim svijetom upravljaju božanstva za koja su držali, da imadu ljudsku priliku i ljudske osobine. U glavnom im je vjera bila obožavanje prirodnih sila. Pored gromovnika Peruna i ostalih bogova poznat je sunčani bog DAJBOG (SVAROG), izvor svakomu dobru na zemlji koji sve obasjava blagotvornom svjetlošću svojih životnih i toplih zraka.

(Ferdo Šišić: PREGLED POVIJESTI HRVATSKOGA NARODA — Zagreb 1920)

Mnogi primitivni narodi obožavaju i nebeski svod i Svjetlost koju on zrači. Mnogo je puta takvo obožavanje povezano sa štovanjem oblaka i kiše, što je oni daju, kako je to slučaj kod nekih naroda koji se bave poljoprivredom.

Istočni su Slaveni obožavali nebo pod nazivom SVAROGA, čiji je jedan oblik Dažbog bio utjelovljen u Suncu.

(Maja Kolman-Rukavina, Dr Oleg Mandić: SVIJET I ŽIVOT U LEGENDAMA — Zagreb 1961)

Po ruskoj je predaji najviši bog bio Perun koji izbavlja zemlju od suše gromovima. On se nazivao u starije doba također SVAROG tj. svjetli bog, svjetlost. Polapski su Slaveni štovali kao pogani i Sunce i Dažboga.

(Dr Ante Messner-Sporšić: LJUDI I PRIRODA — Zagreb 1938)

Svjetlobog je i Dobribog. To su u jezgri nazori pradavnih Hrvata. Prema drevnim pričama, Hrvati su znali za jednog Sveboga, koji je stvorio svijet i ljude na njemu. Ime tog boga sačuvalo se u svih slavenskih naroda. Taj bog je većini SVAROG, ili kako ga još nazivaju SVARUN, Prabog, »Stariboh« ili »Višnjibog«.

On je »Praotac« svega, djecu su mu Svarožići, tj. božanstva sunca i mjeseca; groma, kiše i bljeska.

(Dr Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943)

SVAROG, u staroj istočnoslavenskoj mitologiji, bog kovačkog umijeća. Njegovi su sinovi Dažbog, bog sunca, te Svarožić, bog ognja i zadružnog ognjišta, zaštitnik braka. Slavenski mit o Svarogu analogan je grčkom mitu o Hefestu. Kršćanstvo je kult Svaroga zamijenilo kultom sv. Kuzma i Damjana, zaštitnika kovača.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA Svezak 7, str. 243 — Zagreb 1962)

Staro hrvatsko vjerovanje jednako je vjerovanju starome slavenskom, kakvo je bilo, dok su Hrvati još živjeli u zajedničkoj pradomovini. Stari Slaveni, a time i Hrvati, i ostali južno-slavenski narodi imaju mitologiju, koja iako nije toliko obrađena i poznata kao grčka ili rimska, ipak sadržava mnogo toga lijepoga i zanimljivoga.

Tijekom vremena izmijenilo se dosta pod utjecajem kršćanstva. Stari slavenski obredi i običaji izmiješali su se sa kršćanskim. Narod je spojio svoje staro vjerovanje s novim. Stari su Slaveni vjerovali u jedno najviše Biće, koje je izvor svemu. Jedni su ga nazivali SVAROG, a personificirano je u njegovu sinu SVAROŽIĆU.

(Vid Balenović: NARODOZNANSTVO — Zagreb 1941)

Pored Peruna su SVAROG i DAŽBOG — prema Niederleovim riječima — »oblici obujnoga i svijetloga neba«, pretvoreni u božanstvo. No ni oni, kao ni Perun, nisu božanstva svih Slavena. Svarog i Dažbog su dva oblika iste, kao duh shvaćene prirodne snage — sunca, koje daje toplinu i život.

Poznat je također Svarožić, kao posebno božanstvo.

(Oleg Mandić: OD KULTA LUBANJE DO KRŠĆANSTVA — Zagreb 1954)

Djeca Perunova bijahu: SUNCE, MJESEC i zvijezda Danica i drugi mali bogovi. Sunce su nazivali DAJBOG. Sunčani bog šalje svjetlo i toplinu i čini, da sve raste.

(Dragutin Šiler: POVIJEST HRVATA, SRBA I SLOVENACA — Zagreb 1926)

I Sinapius u svojim zapisima potvrđuje u svoje vrijeme Prokopija, te veli, da se stari Slaveni klanjaju jedinome bogu stvorcu stvarnosti sveg svijeta, i da mu prikazuju svakojake žrtve životinja. Helmold pišući u 11. stoljeću o sjeverozapadnim starim Slavenima koji su se tokom vremena sve do Labe i Holštinja od istoka prema zapadu razgranili, veli da su vjerovali u jednoga nebeskoga boga, a taj je bio SVAROH stvoritelj svjetlosti i svemira. (kasnije zvan Svarog).

Ovo božanstvo su slavenski preci iz daleke prapostojbine s Istoka na zapad prenijeli, a kod istočnih Slavena poznavao ga je i ruski ljetopisac Nestor. Ovaj kaže o Svarogu, da je imao dva sina Sunce i Oganj (ruski Ogon i indiski Agni). po tom su stari Slaveni okrstili Sunce Svarožićem i Svastićem.

(Dr. Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ARIJACA I PRASEMITA — Mostar 1900)

Po svjedočanstvu svikolikih tradicija prva vjera Slavena sastojala se kao i kod ostalih arijskih naroda u obožavanju prirode. Ovoga boga nazivali su Rusi i Polabjani Svaroh, to jest svod nebeski (sanskrtski svar, starosl. svor.) Kod Čeha zvao se Sveboh ili Svojboh. Posebno ga zvahu Bielbogom: Češka, Galička, Lužica, baltičko Pomorje, kao protubog (zlebogu) Crnobogu, Zlobohu ili Ljutbogu. Iza Svaroga je Sunce koje se zove Svarožić. Zvali ga i Daždbogom, kao i nazivima Hrs, Chrs, Chors, Kries tj. sjajni.

(Radetić Ivan: PREGLED HRVATSKE TRADICIONALNE KNJIŽEVNOSTI Senj 1879.)

Najbolji poznavatelj religije starih Slavena kroničar Helmold izrično kaže da su Slaveni svojim bogovima pridavali i žalost i veselje ... (numina, quibus, arva, silvas, tristitias atque voluptates attribunt) — i ističe da su Slaveni držali Vida tj. Svantevida za najveće božanstvo sjevero-zapadnih baltičkih slavenskih plemena. [Chr. Sl. 1. I. c. 83.]

(Helmold od Holština: CHRONICA SLAVORUM — 1066.)

I naš Nodilo u svojoj knjizi »O Slavenima i staroslavenskoj vjeri« na str 137 kaže; da su VID i grčki Zeus dva blizanca. Pošto su Zeus kod Grka, kao što Jupiter kod Rimljana predstavljali glavna božanstva, to se podrazumijeva da je i Vid kod Slavena (zamišljen kao bog Sunca i zauzimao mjesto

Svaroga ili Peruna), a to Nodilo i potvrđuje riječima »Za vrhovnoga boga Vida sviju slavenskih plemena, barem polabskih i baltičkih, jasno je svjedočanstvo iz historije«.

(Nodilo Natko: O SLAVENIMA I STAROSLAVENSKOJ VJERI Zagreb 1929.)

MITOLOGIJSKI EPOS. Ima razloga vjerovati, da je vec kod starih Hrvata i Srba cvao mitologijski epos. Između arijskih naroda, može biti da su Hrvati i Srbi uz Helene, Perzijance i Inde najviše obdareni ćuti pjesničkom. Imamo krasnih pjesama pučkih, pa iz njih ključa, po mom mnijenju, široki vrutak narodne religiozne misli.

(Vatroslav Jagić: Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga KOMPARATIVNA MITOLOGIJA — Zagreb 1869.)

Još u prošlom stoljeću, poznavanje mitologije Slavena bilo je veoma nedostano i u samim krugovima istraživača slavenske religije. Evo primjera šta se tumačilo.

> *»Iz početka Slaveni, po svima vijestima historičnim, vršahu religioznu prirodnu službu bez bogova, a i sam pozniji Olimp njihov mučno da imadijaše bogova dovoljno, da imenima svojim ispune sve dane u nedjelji.«*

(Miklošić Franjo: DIE CHRISTLICHE TERMINOLOGIE der SLAVISCHEN SPRACHEN — Wien 1820.)

> *»Koliko mi znamo za bogove slavenske, oni su od grčkoga antropomorfizma posve različiti. Osim izuzetaka (kao npr. Svarog-Svarožić-Svantevid) niti imaju porodice, ni genealogije.«*

(Louis Lager: ESSQUISSE SOMMATRE DE LA MYTHOLOGIE SLAVE — Paris 1882.)

Za razliku, evo i potpunijih obavijesti:

U starim bizantijskim kronikama nalazi se spomen i o mitološkoj kozmogoniji poganskih Slavena. Tu je zapisano: — Kasnije je SVAROG (nebo) otac svih bogova okrunio svog sina zvanog Sunce (ili Dažbog), jer je on bio moćni gospodar. Svarog je nakon duge vladavine svemirom prenio svoju djecu — Sunce i Vatru utjelovljenih u bogu SVAROŽIĆU.

(Ivan Malala: KRONIKA BIZANTIJSKOG CARSTVA)

Slaveni su SVAROGA smatrali ocem Sunca i Vatre. Svarogov sin Sunce ili Daždbog je personifikacija neba, koji osvjetljava zemlju sunčevim zrakama, nekad pokrivenu oblacima i sijevanjem od munje. U sjenama oblaka on bi

zapalio munje i tako se pojavio kao tvorac nebeske vatre. Što se tiče zemaljske vatre bio je to božanstveni dar zemlji. Od tuda razumljivo zašto su Slaveni obožavali vatru kao sina boga Svaroga.

(Aleksandar Afanasjev: POETIČESKIJA VOZZRJENIJA SLAVJAN NA PRIRODU — Moskva 1866-69.)

SVAROG, tvorac Sunca i Vatre. Kad su antropomorfni elementi očistili primitivnu religiju predaka slavenskih, oni su personificirali, nebo kao boga SVAROGA. Zatim Nebo-Svarog stvori Sunce i Vatru. Iz tog je proizašlo štovanje Vatre i poganskih Slaveni su se molitvama obraćali vatri, nazivajući je imenom SVAROŽIĆ, što znači sin Svaroga.

U mnogim slavenskim zemljama zemljoradnički narod je podržavao mistično poštovanje prema vatri, kojoj su pridavali svet karakter. Stari su držali za svečani čin, čas kad se u kući palila vatra. Legende i narodne pripovijetke još sadrže poetske tragove starih mitova kada govore o »Vatri Zmiji«, krilatom čudovištu kome je iz ustiju izlazio plamen.

Boga Svaroga su Smatrali ocem Sunca i Vatre. U sjenama oblaka on bi zapalio plamen munje i tako se pojavio kao tvorac nebeske vatre.

(Larousse: ENCYCLOPEDIA OF MYTHOLOGY (Slavonic Mythology — London 1959.)

SVARUN ili VARUNA vedski bog proizvire iz istog korijena, a nalazimo ga u hvalospjevu već u najstarijem svetom pismu INDA u RIGVEDI oko 2000 godina prije n.e. — Stoga nam je jasno da je arijski SVARUN ili VARUNA, i praslavenski SVARUN ili SVAROH najstarije božanstvo od svih drugih, i ima svoje podrijetlo u indoarijskoj vjeri, a Stari Slaveni su ga svojom seobom prenijeli u sjevero-zapadne zemlje Evrope, a obožavali su ga i Istočni i Južni Slaveni.

(Dr. Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ARIJACA I PRASEMITA — Mostar 1900.)

Naš ugledni poznavalac filozofije istočnih naroda, na osnovu najstarijih vedskih tekstova iznesenih u himnama RIGVEDE, prenosi neke formulacije vedskog shvatanja svijeta:

»Iz čega se razvilo stvorenje?
Je li to djelo Njegovo ili nije,
Onoga što nad svemirom bdije.
On sam to zna, a možda ne zna ni on.«

U drugoj himni počinje pitanje:

»Tko je bog kome treba da služimo žrtvom
što daje žrtvu i snagu,
i bogovima što daje smjer,
a smrt i besmrtnost — — njegova su sjena?«

Iz prve knjige RIGVEDE pitanje u dialogu:

»Tko je vidio rođenje prvog bića?,
pitam kao neznalica one koji znaju, mudrace.
Što je bilo ono jedno — koje je u slici nerođenog
postavilo i učvrstilo — šest dijelova ovih svijetova?«

Odgovor glasi:

»Zovu ga Indra, Mitra, V A R U N A, Agni,
a i S U N C E okriljeno nebeskom uzvišenošću.«

(Čedomil Veljačić: FILOZOFSKI MOTIVI U INDIJSKIM VEDAMA — »Telegram« Zagreb 1961.)

Drevni Slaveni promatrajući u životu postojane promjene — dan i noć, ljeto i zimu, obilnu žetvu i nerodicu — stali su vjerovati da je to sve djelo dvije vrste bogova i dobrih i zlih. Među dobrim bogovima bijaše i Sunce koje su pored imena SVAROG nazivali i Dajbogom ili Daždbogom: od njega dolazi svjetlost i toplota i on je izvor svakoga dobra.

(Živko Jakić: POVIJEST ZA GRAĐ. SKOLE — Zagreb 1938.)

DABOG

Uz rijeku je šumnu po plodnim ravninama župnim
Živio poljanski narod.
Dičio Poljanin sveđ se mnogim selima bijelim,
Njivama žitnim i lijepim brežuljcima tamo daleko,
Gdje su bukove šume predveče jesenjeg dana
Gorjele crvenim svijetlom.

Mukahu poljanskog kmeta u torima pitoma stada.
Visjele kuke o zidu i mlatac i ubojno koplje,
Ali sav blistav i golem u kutu spram ognjištu svetom
Plug je dan oranja čeko. — Izdjelan od tvrde grane
Stoljetna hrasta, nad vrat'ma gledao očima praznim
Pradjed unuke svoje; a Poljanka uranka svakog
Brala je cvijeće rosno u zelenoj bašći.

. . . DABOG privinu k srcu radine Poljane svoje.
Rosulje kišice on im u proljeće lijepo slao;
Bacao sjemenje plodno na polje, na gore i do:
Šibao ljeti je voće još nezrelo plamom sunčanim,
Sušio bare je mutne i močvare pokraj rijeka;
Krotio zvjerad je; sočnu je dražio poljansku zemlju
Ognjenim cjelovom, nek se uzburka krvca joj hladna,
I plodna utroba začne, a noć kad bi padala tiha,
Hladio lice je njeno nebeskom rosom.

...I bog zaželi jednom da ostavi Dafinu stablo,
Ispod koje on sjedi u Raju na ružama vječnim:
»Hoću da Poljane gledam. Hoću da međ njima lutam
I slušam, kako mi ime blagoslivlju veseli, harni.«
I bog se dignu visoko. Spusti se s plavih visina
Na plodnu ravan, na kitni zapad bijelog Gnjezna.
Ko da se otkinu zvijezda s nebeskog svoda.
U osvit dana sunčana na rijeku nagnu božanstvo
Ko stup nebeske vatre.
Tada se Hranitelj DABOG u skromna putnika stvori.
Na rame torbu što prti, a glogova drva
Desnicom štapinu stiska.
Siđe na brijeg riječni. Prignu se, lice da svoje
Ugleda bistroj u vodi. -- I nasmjehnu bog se, i k selu
Udari preko trščaka.

(Vladimir Nazor: IZABRANE PJESME — Zagreb 1961.)

U povodu putovanja u Rim u svibnju 1967. godine, koristio sam priliku da kroz desetak dana razgledam Vatikanske muzeje i arhive, kako bih među tamošnjim starinama otkrio i neke zanimljivosti u vezi stare religije Slavena, kojima sam imao namjeru nadopuniti svoju radnju o mitologiji Slavena.

Posebno sam, uz neobičnu susretljivost starih bibliotekara u dvoranama ogromne Vatikanske biblioteke prelistavao stotine starih izdanja i požutjelih povelja i listina, štampanih ili pisanih na raznim slavenskim i stranim jezicima. Iako nisam pronalazio rješenja za mnoga pitanja, ipak sam crpljeni materijal uspješno koristio u više poglavlja ove moje radnje, koju sam posvetio svima onima koji se interesiraju za upoznavanje historije davne mitologijske prošlosti Starih Slavena.

BILJEŠKE PO PITANJU »IRANSKOG DUALIZMA«

Neki od istraživača praslavenske davnine dovode osnovu vjerskih koncepcija Starih Slavena u vezu s vjerom Iranaca i iranskog »dualizma«, po kojemu je nastao mit o dobrim i zlim bogovima. Dobribog bio je AHURA MAZDA, gospodar svjetlosti i neba, stvorac svijeta, a zlibog AGRO-MANYIA, vladar podzemlja.

Predpostavljajući, da su iranska vjerovanja djelovala na slavenske prapretke koji su živjeli u iranskom krugu, i upoznali »dualizam«, u krugovima svjetskih mitologa tumače, da se i kod Slavena po tom razvio kult »dobrog boga« BIJELBOGA (po iranskom Ahura Mazdi, bogu svjetlosti i neba), i »zleboga« CRNOBOGA (po Agro-Manyiu iranskom bogu mraka).

Po uzoru na iranskog Ahura Mazda nastali slavenski BIJELBOG, u biti predstavlja SVAROGA, boga tvorca svijetla i svijeta drevnih slavenskih predaka.

Koliko visoko se uzdigao kult svijetlog boga AHURA MAZDA vidi se iz toga što je Iransko carstvo bilo podvrgnuto njegovoj moći. Iranski car DARIJE VELIKI. dao je za života isklesati nadgrobnu duhovnu oporuku, kojom uveličava slavu boga Ahura Mazda:

»Ovo izjavljuje kralj DARAJAVAHUŠ: »Po višnjoj volji Gospoda Mudrog,
— Velik je bog AHURA MAZDA — Koji Darajavahuša kraljem učini,
Njega jednoga kraljem mnogih.

— Velik je bog Ahura Mazda — Koji mudrost i sposobnost
Darajavahušu kralju dade.

DARIJE ja sam Veliki kralj, Kraljeva kralj, kralj naroda svih.
Darajavahuš govori kralj: Sve što do sad učinio ja sam,
Ahura Mazda pomaže meni.«

IRANSKI TEKSTOVI S PRIJEVODOM NA HRVATSKI:

Baga vazrka Ahura Mazda
Hja imam bunim ada,
Hja avam asmanam ad.
Hja martijam ada,
Hja šijatim ada martijahja

Velik je Bog Ahura Mazda.
Koji ovu zemlju stvori.
Koji ono nebo stvori,
Koji čovjeka stvori.
Koji sreću za čovjeka stvori.

Uta huvnara tja Ahura Mazda uparij
mam nijasaja,
Ustadiš atajavam brtanaij vasna
Ahuramazdaha,
Tjamaij kartam imaibiš huvnaraibiš
akunavam
Tja mam Ahura Mazda uparij
nijasaja.

Vještine što Gospod dade mi Mudri,
Po njegovoj volji iskoristih dobro,
Štogod izvrših, sve to izvedoh,
Jer Gospod me Mudri osposobi za to.

(S. K. Sakač: »OPORUKA CARA DARIJA« iz Arhiva Pontifice Instituto Orientale — R o m a 1967.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DRUGO POGLAVLJE

PERUN

SLAVENSKI BOG GROMOVNIK ZAŠTITNIK PRAVDE

GROMOVNICI
STARIH NARODA

Zeus

Jupiter

Indra

Thor

PERUN

SLAVENSKI BOG GROMOVNIK I ZAŠTITNIK PRAVDE

KOD STARIH NARODA vladalo je općenito uvjerenje da u nadzemaljskim visinama iznad oblaka postoji neko svemoćno božanstvo, koje ravna munjama i gromovima i da vlada zemaljskim svijetom. Mnogi antički narodi za milenije prije nove ere, već su imali svoje bogove gromovnike.

Indijci su imali boga INDRA, Grci ZEUSA, Rimljani JUPITERA, Skandinavci THOR-a, Englezi THURR-a, Germani DONNAR-a Litvanci PERKUNAS-a, Leti PERKONS-a.

Vrlo rano nastao je i kod Slavena mit o bogu gromovniku PERUNU. Drevni slavenski predi su držali da u visinama u oblacima vlada bog PERUN, gospodar munje i groma, odakle ravna zemaljskim svijetom. U mitologiji Slavena Perun je zauzimao drugo mjesto po redu iza staroboga Svaroga. Prvo njegovo djelo kojim se približio ljudima, bilo je svjetlo i oganj. Perun je kremenom iskresao pregršt varnica i ubacio ih ljudima na zemlju kao goruću luč i njom su ljudi upalili vatru.

Kult boga gromovnika Peruna širio se munjevitom brzinom kod svih slavenskih naroda, i postao najpoznatijim mitskim likom Slavena. Od davnine slavenski su pređi štovali Peruna, jer su vjerovali da on trešnjom i grmljavinom prosipa kišu i time uvjetuje rast i plodnost. Iz ovih pobuda prozvali su ga imenom »*Daždbog*« po kiši, a posebno »*Strijelbog*« po munji. Poslije kiše izlazili su ljudi dižući ruke k nebu, zahvaljujući Perunu što im je spasio usjeve.

Kad su Slaveni u davno doba počeli oblikovati bogove, najstariji kipovi Peruna stvarani su sa šiljastim kremenom u ruci. Kasnije je kremeni mlat zamijenjen sa rukovetom strijela. Još su vjerovali da Perun u tamnim olujnim noćima na svojim ognjenim kolima obilazi ljudska naselja i razgoni pobornika zla i mraka.

Osim toga Perun je bio zaštitnik ribara i krotilac oluje na moru i rijekama razgoneći olujne sile, a zatim je okupljao povoljne vjetrove da naduhne brodarska jedra na moru i vjetrenjače na kopnu. Pored ostaloga Perun je važio i kao zaštitnik doma i ljudi. Kod svake gradnje prizivali bi Perunovo ime, da im zaštiti novi dom, time što je prizvani žrec ili starješina udario tripút kladivom na postavljeni temelj u znak Perunova blagoslova.

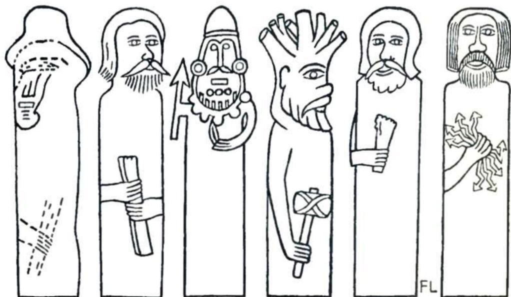
Da je bog gromovnik bio na velikom ugledu kod mnogih naroda, a također i kod naših pređa, vidi se već po tome što je četvrti dan u tjednu nosio ime po imenu božanstva munje i groma. Tako je u Engleskoj po Thur-u četvrtak nazvan »Thursday«, kod Germana po Donnar-u »Donnerstag«, kod Skandinavaca po Thorr-u »Thorrsdag«, na staroslavenski po Perunu »Perenden«. kod poljskih naroda po Piorunu »Piorundzień«.

Pjesma o »PERUN-DANU« Vladimira Nazora:

> **I kraljević veli svome vjernom sluzi**
> **Zelenbaću: »God je mrskog ognjen-zmaja.**
> ***PERUNJ-DAN*** **je danas, svetac ovog kraja.**
> **Kolji brave. Toči vino. Krave muzi.**
> **Lance kidaj. – Hoću radošću da plane**
> ***Moba,*** **pa da harna sva mi uz bok stane!**

Kod slavenskih naroda bog gromovnik općenito nosi ime PERUN, no pored toga nazivaju ga kod Rusa i imenom Pyerun, kod Poliaka boh Piorun (što znači grmliavina), u Polabju dali su mu ime Pron i Prove, te napokon kod Čeha i Slovaka prozvali su ga buoh Peron i Parom. U mnogim pokrajinama Rusije, Ukrajine, Poljske i uz pribaltičke zemlje; u Poodravlju, Polabju, Lužicama i Češkoj svagdje se

razvio kult boga Peruna, pa je bilo dosta gradova i važnih mjesta, gdje su postojala svetišta i hramovi sa kipovima Peruna i drugih božanstava kao Kijev, Krakov, Gdansk, Novgorod, Perunia, Šćećin, Volin, Ratari, Arkun, Strela, Kolin, Budišin, Zhorjelc, Žitava, Pernovgrad i dr. Postojanje najstarijeg svetišta sa kipom boga Peruna u Kijevu još prije 900-te godine historijski je dokazano. Mnogi gradovi su dobili svo-

Novgorod Krakov Kijev Uz Dnjepar Kolin U Polabju

je ime po gromovniku Perunu. To su: Perunov-grad na Labi (castrum Pirne sagrađen 1100. god. sa svetištem Peruna), stara svetišta Perunovyj dub kraj Labe, Porin-grad u Češkoj, Perenji u Madžarskoj, Perunka u Malrousa, Perunja Ren u Rusiji, Peren planina u Bugarskoj Piorun i Piorunov u Poljskoj, Perynia kod Novgoroda, Pernu-grad i rijeka Pernu u Estoniji. U našoj domovini su slijedeća geografska imena po Perunu: Perunov vrh i Perunja ves u Sloveniji, Perun i Perunčevac u Istri, Perun brdo u Poljicama, Perun planina kod Vareša, Prenj i Porin planine u Hercegovini, Perunovo brdo na Pelješcu, Perna na rijeci Glini, grad Pernik na stijeni uz potok *Perun*, Peruna Dubrava u Hrvatskoj itd.

Postoje svjedočanstva o životu Slavena iz 5–6. stoljeća (od povjesničara Prokopija), kada su preko Dunava stigli do Bizantskog carstva da štuju samo jednoga boga tvorca munja i gospodara svemira, te mu žrtvuju volove i druge žrtve. Kad ih snađe bolest ili se spremaju u neki teški boj, gdje im prijeti smrt onda se bogu zavjetuju, da će mu za svoj spas žrtve doprinijeti; i ako se spase, izvršuju obećanje koje su obrekli.

Saborovanja plemenska su vršena pred kipom Peruna, pod vodstvom starješine koji se po uzoru Perunovog mlatca, služio kladivom kao pozornikom na red i mir, te mirio ljude i pozivao na slogu i poslušnost.

Po svojoj naravi, gromovnik Perun nije bio bojovan niti izrazite ratničke ćudi. Više je volio *PRAVDU* i *MIR*, a naročito ga je veselilo kad se polja ljuljala zlatnim klasjem i rodila obilnim plodom. Perun je zazivan od naših pređa i prilikom sklapanja mira ili ugovora sa susjedima. Jedan takav *SABOR* održan je kod rijeke Dnjepra nedaleko Kijeva, bilo je to pod kraj 10. stoljeća. Tamo na brežuljku gdje se nalazilo jedno od Perunovih svetišta, sastali su se jednom prigodom ugovorni predstavnici dva naroda. Tu su se pred Perunovim kipom prisegli i sklopili ugovor o prijateljstvu i savezništvu. U jednoj povelji toga doba stoji doslovce ovo: »Mi od staroslavenskog plemena – kunemo se svetom i zadanom riječi – od Peruna – neka rušitelji mira i kršitelji budu ukleti! – Za sva vremena – dok sunce sije i dok je svijeta! Njihovi štitovi neka budu probodeni – od njihovih vlastitih mačeva, strijela i ostalog oružja! – Nek postanu robovi na ovom i drugom svijetu! – To nek bude na ugled našim (ugovornim) i ostalim narodima.«

Već u najstarije doba nalazimo u Istočnih Slavena gradove i znamenita trgovačka mjesta. Najznatniji bijahu: Višnij Novgorod na Ilmenskom jezeru i Kijev na desnom brijegu Dnjepra u oblasti Poljana.

Od god. 862. kad je varjažko-ruski knez *Rjurik* došao u Novgorod i zavladao dijelom Istočnih Slavena, od tada je ta zemlja prozvana Rusijom, a Istočni Slaveni Rusima. Potomci Rjurika, brat mu Oleg i Rurikov sin *Igor* obraniše zemlju od navala barbarskih Pečenega i Oleg g. 880. odabere Kijev za svoju prijestolnicu. God. 907. oni opkole Carigrad sa velikom vojskom i sklope povoljan trgovački ugovor.

U staroj kronici *Nestora* nalazimo obavijesti koje se odnose na rasprave između Rusije i Bizanta. Tamo se navodi da su 907. god. Oleg i njegovi ljudi pozvani da prisustvuju mirovnim pregovorima i da se ne čine neprijateljstva. Bizantinci su pristali, da Oleg i njegovi izaslanici sude pod prisegom. prema »ruskom zakonu«. Tada su Rusi iznijeli svoga boga P e r u n a, a zatim V o l o s a boga stoke, i sudili su pred svojim bogovima i mir je tako bio uspostavljen.

VISNIJ NOVGOROD stara ruska prijestolnica 862—880

Poslije smrti Olega nasljednik njegov Igor, vodio je uprkos ugovorenog mira s Bizantom, veliku vojnu na Carigrad, ali uz ponovne pregovore i uz novu zakletvu – pred Perunom – mir je utanačen 945. god., i Igor je ostao u prijateljstvu s Bizantom do svoje smrti. Nakon Igorove smrti njegova udova kneginja Olga, koja je vladala za malodobnoga sina svoga *Svjatoslava*, također je bila u najboljim odnosima sa Bizantijcima. God. 955. ode u Carigrad i primi tamo kršćansku vjeru. Krsni kum joj bijaše bizantijski car Konstantin VII Porfirogenet. Kad se vratila, s kneginjom dođe više svećenika i učenih ljudi u Kijev koji postade sjedištem vjerskim, ali i sijelom jakog otpora, jer se poklonici pradjedovske vjere ne htjedoše odreći svojih starih bogova.

Mladi knez Svjatoslav sa Kijevljanima, te ogromnom većinom naroda podržavaše staru vjeru sve jače i kult s poganskim božanstvima cvao je dalje. – Primjerom predaka i Svjatoslav slavno ratovaše, te osvoji zemlje među Donom i Volgom, ali u boju s Bizantijcima za Dunav (972. g.) knez se s vojskom povukao u grad Dorostol. Iznureni glađu uslijed opsade Bizantijaca, knez s vojnicima prihvati pregovore za mir. Susret između kneza Svjatoslava i bizantskog cara *Ivana Cimiska*, vjerno je opisao bizantski historik *Lav Djakon:*

> »Car na konju čekaše uz vodu, a Svjatoslav se primicaše na čamcu veslajući zajedno sa svojom družinom. Bijaše osrednjeg stasa, ali veoma zbit. Bijaše širokih prsiju, debela vrata, plavih očiju, gustih obrva, plosnata nosa, brkovi bijahu u njega dugi, brada rijetka a na obrijanoj mu je glavi ostao pramen kose, kao znak njegova gospodstva. O jednom uhu visio mu je zlatan kolut urešen rubinom i dva bisera.«

Nakon dovršenih pregovora bizantski car im je dopustio da odu slobodno iz Bugarske, a oni su se

> »zakleli *Perunom* i *Volosom* da više
> neće napadati carstvo, nego će ga braniti od neprijatelja.
> Ako bi prevrnuli vjerom, požutjeli kao zlato i
> poginuli od rođenog oružja.«

Nestor, ruski ljetopisac, sačuvao nam je riječi tog ugovora, a grčki kroničari pripovijedaju da je car poslao Pečenezima poslanike neka mirno propuste Svjatoslava i njegovu vojsku. Međutim, Pečenezi su dočekali Ruse, i ubili kneza Svjatoslava.

Na prijestolje u Kijevu zasjedne tada sin Svjatoslava knez *Vladimir*. U početku i on bijaše poganin i pristajaše uz staru vjeru, što više – najrevnije podržavao je drevne kultove starih slavenskih božanstava. Podigao je veleban hram Panteon u Kijevu, i mnoge druge hramove i svetišta u drugim mjestima, između ostalih i sjajan hram u Velikom Novgorodu

U staroj vjeri Slavena sadržan je cijeli niz božanstava, ali nad svima je bog gromova i munje *PERUN*. Taj bog Perun sa osobito razvijenim kultom pojavio se u Rusiji Kijevskoj i bio je naročito poštivan među odličnicima, knezovima i njihovim pripadnicima.

Vjerovanje u Peruna kao vrhovnog boga pokazuje nam da su već tada kod Slavena pojedini starješine imali veću vlast. Stoga su zamišljali, da i među bogovima mora biti jedan, koji je jači i odličniji od ostalih božanstava. Bog hrasta i groma bio je od strane ruske dinastije predmet ustrajne pažnje jer se moglo naslutiti, da bog Perun podržava svoga patrona u vezi političkih namjera.

Slavenski vladari da bi proširili moć države i da ispune to veliko djelo, trebali su kod svojih podanika da stvore osjećaj pripadnosti istom organizmu. Takvo božanstvo ili barem prevlast nekih kultova doprinijeli bi jačanju zajedničke ideologije. U tom slučaju odabirali su kult Peruna.

- Vladari koji su tražili da učvrste svoje države tumačenjem ideologije pokušavali su katkada da dadu novi impuls neznabožačkoj religiji. Takvih primjera bilo je u zemljama polapskih i pomeranskih Slavena kao i na otoku Rujanu, a sličan je primjer bio i u Kijevu u početku vladavine kneza *Vladimira*, prije nego je konačni izbor pao na kršćanstvo.

U toku 9. i 10. stoljeća štovanje boga Peruna doseglo je svoj vrhunac. Božanstvo Peruna poznavali su svi Slaveni kako Istočni i ostala pribaltička plemena, tako i Zapadni od Meklenburga duž Polabja, pa Lužičani, Česi i Poljaci. Rusi su ga obožavali sve do konca 10. stoljeća, što posvjedočuje Nestor u svojim zapisima gdje stoji: » – – kljaše (kleli se) *oružjem svojim i Perunom, bogom svojim i Volosom skotnim bogom i utvrdiše mir*«. Još 980. godine opisuje Nestor: » – – *i postavi (Vladimer) kumiry na cholmu v nje dvora teremnago: Peruna drevjana i glavu jeho srebrenu, a us (bradu) zlat i Chorsa, Daždboga i Striboga i Semorgla i Mokoš.*«

Po Nestoru i drugim ljetopiscima zna se da je bilo mnoštvo Perunovih kipova koje su stavljali u svetišta i svete gajeve po svim slavenskim zemljama, kao i u gradovima Kijevu, Višnjem Novgorodu, Kolinu na Sprevi, Pernov-gradu na Labi, Prilivicama u Strelici, i dr.

PERUNOVO SVETIŠTE

»Sunčani kamen« u Pernov gradu na Labi

Kamena statua drevnog slavenskog božanstva, pronađena nedaleko Višnjeg Novgoroda. Nalazi se u Historijskom muzeju u Višnjem Novgorodu.
Podaci prema »ISTORIA KULTURY DREVNEI RUSI«, II Dio. str. 71, 1951

Dovodi se u vezu s otkrićem ruševina slavenskog svetišta kod mjesta Perunia u oblasti Višnjeg Novgoroda, gđe su otkriveni ostaci kamenog podnožja jedne velike statue. Arheolozi su mišljenja, da je to svetište bilo posvećeno bogu PERUNU. Na to podsjeća i ime mjesta Perunia.

I Poljaci štovahu svog Pioruna; postavljali su mu kipove u svetišta i prinosili žrtve, a u drevnom Krakovu postojao je maleni Piorunov hram.

Kipovi Peruna bili su većinom izrezani iz drveta, najčešće iz hrastova stabla, a bilo ih je i iz kamena isklesanih. Po svim stranama vidjelo se Perunove kipove pod starim hrastovima, jer je hrast važio kao sveto drvo Peruna.

Pred kipom Peruna stajaše žrtvenik od kamena, a na njem su palili bogu žrtve zahvalnice, da im poštedi polja i njive od oluje. Perkunov kip kog su našli u Prilivicama (u pokrajini Strjelice), bio je tamno odjevena ljudina dugačke brade. a pokriven bijaše kapom nevremena (kučma, kapuljača). Oko glave sjalo mu deset zraka, pošto je on bio sunčano božanstvo, koje se znade u svojem božjem gnjevu zamračiti i naoblačiti, gromovima zagrmjeti i zloduhe munjama i strijelama tamaniti. kako to čine indijski bog munje Parganya (ili Indra) i grčki Zeus.

Naš Nazor sjajno opisa »gnjev Peruna« u svom spjevu o božici Živani, koja je tražila munju i kišu:

»Živanin zov odjeknu. Munju ja trebam. Kuj je!

Ona mu reče – – A Perun strahotni kovač,

Prihvati mlatac. stade uz nakovanj, sulicu primi.

I rad započe. Muklo odzvanjao svod je nebeski – – – «.

Po geneologiji u slavenskom mitu Perun gromovnik je sin boga praoca Svaruna i najstariji je u rodu Svarunovića. Ponajglavniji atributi Peruna su: kremen, strijele, gromoder i žezlo. Pored Perunova mlaca, kojeg još nazivaju žrnov ili gromoder, njegovo obredno oruđe još je i kladivo, kojim se služe starješine i poglavari pri suđenjima i mirenju. kao i za održavanje reda među zavađenima.

Kako se gromovnik Perun prikazuje obično sa rukoveti strijela u ruci, to je dobio nadimak Strilbog ili Strijelbog.

Najstarija ruska kronika ljetopisca *Nestora*, zabilježena koncem 11. stoljeća, osnovana je po starijim dokumentima, a u pogledu točnosti života Kijevskog velikog kneza *Vladimira* opis je uslijedio po izvorima koji datiraju iz prve polovice 11. stoljeća. – Po tim podacima je rađen i ovaj napis.

VLADIMIR SVJATOSLAVIĆ, od 970. god. knez u Višnjem Novgorodu, oženio se 977. Anom sestrom bizantijskog cara Vasilija II., od 980. veliki knez od Kijeva. pokrštavanje počeo provoditi 988. god., umro 1019. god.

Veliki knez *Vladimir*, kad je počeo da vlada u Kijevu, po uzoru drugih slavenskih vladara i on podržaše kultove starog bogoštovja znajući da će mu to biti od koristi pri učvršćivanju svoje vlasti i širenju moći države. Prva mu je briga stoga bila, da se obnove stari kultovi, i da se podignu dostojna kultna svetišta u zemlji.

U Kijevu je od davnine postojalo svetište »KIJEVSKI GAJ« i stari hram, čuven po tome što su u njemu čuvane prastare statue slavenskih božanstava. Po predaji i starim zapisima tu su stajali veliki kipovi najpoznatijih slavenskih božanstava SVAROGA, PERUNA i VOLOSA, a pored ovih bilo je i statua manje veličine od Svarožića, Radogosta i Svjatovida, te božice Vide i Vesne uz još mnoštvo kipića raznih likova primitivne izrade. Perunov je kip bio drveni i sav pozlaćen, a u jednoj ruci je držao poput mača ognjeni kremen. Tu je prikazan u svom najstarijem praliku. Ovdje su bili pohranjeni i kipovi, koje su nosili s vojskom kod ratnih pohoda, tako i oni Peruna i Volosa pred kojima se zaključivao mir.

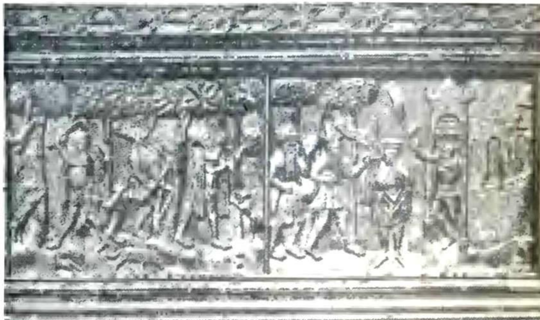

VOLOS PERUN SVAROG

Kako kijevski stari hram nije odgovarao namjeni kneževoj, on dade izgraditi veličanstven PANTEON, na brežuljku ispred kneževog dvora u kojemu zatim smjesti pored navedenih božanstava i novi ogroman kip boga Peruna, rađen iz najboljeg drveta, sa glavom od srebra i brkovima zlatnim. Knez Vladimir dao je izraditi i povisok kip boga stoke Volosa kojega je postavio ispred svog dvora. Tu se spominju još i kipovi manje poznatih idola: Dajbog, Strilbog, Semargl i Mokoš. Neki »katalog« tj. popis, navodi bogove koje su obožavali u Kijevu prije dolaska kršćanstva, što predstavlja teškoće u tumačenju: »u starom

hramu su našli i boga Tura«, a to je iskvareno ime skandinavskog »Thorr-a«, koji su kip donijeli neki strani ljudi, ili netko od podanika ili ratnika kneževih koji su dolazili u Kijev, jer je poznato, da je knez Vladimir pozivao u svoj dvor predstavnike različitih slavnih kultova.

Nakon uspješno uspostavljenog »*Slavenskog Olimpa*« u Kijevu, kneževim nastojanjem podignuti su još neki funkcionalni »Kultni centri« u pokrajinama velike ruske zemlje. Samo je još želio da jedno dostojno kultno mjesto uspostavi u staroj prijestolnici Višnjem Novgorodu na Ilmenskom jezeru.

Od svih strana dolazili su trgovci u Novgorod..

Vladimir povjeri svom ujaku Dobriniju da ode u Novgorod i tamo podigne primjerno svetište s kipom velikog slavenskog boga gromovnika Peruna. Višnij Novgorod važio je u ono vrijeme kao najveći trgovački centar sa skoro 400.000 stanovnika i bogatstvom prvi u carevini.

Dobrinije, kad stiže u Vel. Novgorod poradi svim silama i ubrzo je Novgorod imao svog božanstvenog patrona. Ogroman drveni kip boga Peruna veličanstveno se uzdizao na jednoj uzvisini pokraj obale Ilmenskog Jezera, usred prekrasno uređenog svetišta. Ispred kipa položeni su žrtvenici, na kojima se prinosilo žrtve.

Stanovnici velikog grada prigrliše kult Peruna, bogate mu darove donašahu, pa i žrtve su prinosili, ispočetka manje domaće životinje kao živad, janjce, goluba, a kasnije se već žrtvovalo i vola ili konja. Ali, kako su neki kroničari zapisivali, vjerovalo se da je prigodom nekih nepogoda nad ovim gradom, ili ratničkih pothvata s neprijateljem, bilo i ljudskih žrtava.

Model minijaturnog hrama ili stalka iz drveta, u kojem su drevni slavenski preći držali svoje idole, potječe iz 11.—12. stoljeća. Pronađen u okolici Višnjeg Novgoroda.

Podaci prema TRUDY ARKHEOLOGIČESKOI EKSPEDICII, I. Dio, str. 38, Moskva 1956

PERUN

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

PERUN. O životu Slavena kad su u VI stoljeću preko doljnjeg Dunava stigli u pokrajine bizantskoga carstva piše suvremeni grčki povjesničar Prokopije: — Ako idu u boj pješaci navaljuju na neprijatelja. noseći u rukama male štitove i sulice; oklopa ne meću na grudi.

Štuju samo jednoga boga, tvorca munja, gospodara svemira (Peruna), te mu žrtvuju volove i druge žrtve. Kad ih snađe bolest ili im je poći u rat, pa vide da im prijeti smrt. onda se bogu zavjetuju, da će mu za svoj spas žrtve doprinijeti: i ako se oslobode opasnosti. čine ono što su obrekli.

(Vjekoslav Klaić: POVIJEST HRVATA — Zagreb 1899.)

Jasno povjesničko svjedočanstvo imamo za Slavene u Podunavlju, kamo brojimo i Hrvate u polovici VI. stoljeća od Prokopija. On veli: »Jednoga boga Gromovnika (fulguris effectorem), gospodara ovoga svemira jedinoga priznaju, njemu žrtvuju volove i svake vrsti žrtve —

Taj Gromovnik nosio je u kod Hrvata ime PERUN i to Perun sačuvalo se do danas a potvrđeno je i narodnom pjesmom, te u imenu biljke perunika i imenu ženskom.

(Tade Smičiklas: POVIJEST HRVATSKA — Zagreb 1882.)
Izdanje Matice Hrvatske

Stari su Slaveni vjerovali, da svijetom upravljaju božanstva, i u glavnom im je vjera bila obožavanje prirodnih sila. Držali su da je vrhovni bog bio gromovnik PERUN, koji je s neba puštao munju i grom, i da je on jedini gospodario nad svim stvarima.

(Ferdo Šišić: PREGLED POVIJESTI HRVATSKOG NARODA — Zagreb 1920.)

PERUN. Prokopije o Slavenima. Slavenima i Antima ne vladu jedan čovjek, nego od davnine živu pod pučkom vladom, i zato se u njih uvijek, sreća i nesreća odbija na zajednicu. I jedni i drugi barbari imadu sve, rekao bih, druge uredbe od pamtivijeka jednake. Drže, da je samo jedan bog, koji gradi munju, gospodar svega: žrtvuju mu volove i svakovrsne žrtve. Usuda ne znadu niti vjeruju, da ikako utječe na ljude; ali kad im je već smrt za vratom ili ih shrva bolest ili polaze u rat, zavjetuju se, da će, ako se spasu, odmah bogu žrtvu za život prinijeti. ako se živi vrate. žrtvuju, kako su obećali, i vjeruju,

da su se toga spasa po žrtvi dostali. A štuju i potoke i vile, a i druga neka božanstva. i njima svima žrtvuju, a uz takove žrtve vračaju.

(Dr. Stjepan Srkulj: IZVORI ZA POVIJEST — Zagreb 1911.)

U latinskom ljetopisu biskupa Burghardta koji je g. 1068. vodio križarsku vojnu na Slavene, spominje se kako su slavenska plemena sa područja Stargarda t.j. Starigrada u Pomeraniji, još uvijek štovala boga gromovnika Prone (Peruna). » — — — Prone deus Aldenburgansis terre — — — «.

(Iz stare kronike od biskupa Burghardta od Halberstadta — 1068.)

PERUN. jedno od glavnih božanstava u mitologiji starih Slavena; bog groma, munje, ratarstva i djelitelj kiše. Njegovo »sveto drvo« je hrast, a hrastovi lugovi su mjesto njegova kulta.

Historijski podaci o kultu Peruna sačuvani su uglavnom u ruskim izvorima. Tako ljetopisac Nestor bilježi da je knez Igor, sklapajući 945. god. ugovor s Bizantincima, položio zakletvu pred Perunovim kipom.

Perunov kult je bio raširen i kod ostalih Slavena, o čemu ima tragova u nazivima mnogih lokaliteta, kao: Perun planina u Bugarskoj, Perun-dubrava u Dalmaciji, Perunja Ves i Perun vrh u Sloveniji. Kod polapskih Slavena postojala je riječ »perendan« za četvrtak.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1962.)

Vjerojatno su svi Slaveni obožavali olujno, naoblačeno nebo kao nosioca kiše potrebne za njihova polja — u obliku gromovnika PERUNA. To dokazuje činjenicu da su u raznim slavenskim zemljama prošireni lokalni nazivi u vezi s Perunom, kao npr. u Južnih Slavena Perunovo brdo, Perunov vrh, Perunovo selo, u Rusa Perunov dub, itd.

Neki su Slaveni držali da je u boga-gromovnika kamena strelica koja ostaje u zemlji na mjestu gdje udari grom. Jesenja strelica boga gromovnika, tj. posljednji grom u jeseni, božji je grom, koji treba da na proljeće probudi prirodu na novi život.

(Maja Kalman-Rukavina, Dr. Oleg Mandić: SVIJET I ŽIVOT U LEGENDAMA — Zagreb 1961.)

Istovjetan sa sunčanim bogom ukazuje se i Perun bog gromovnik. Perun, kao bog Sunca, izgleda da je bio i bog rata, kao što grčki Apolo i latinski Mars. Istim gromom kojim bog gromovnik prirodu umrtvuje, (zimu počinje) uvađa je opet u život prvim proljetnim gromom. To nam potvrđuje ruska narodna prazvjera, po kojoj se zemlja ne rastvara i ne otkriva prije prvog groma u proljeću kad PERUN na svojoj gromovnoj kolesnici na nebo uziđe.

Svakolika mitologija potvrđuje, da je **Perun** *bio najveći bog kod Slavena, pa kao takav on vlada gromovima i munjama.*

(Ivan Radetić: **PREGLED HRVATSKE TRADICIONALNE KNJIŽEVNOSTI** — Senj 1879.)

Gromobrani bog zemaljskog neba **PERUN** *vlada zemljom, zrakom i oblacima. On je gromovnik, Dažbog* **Daža** *ili* **Deždbog**, *Plivnik i Strilbog ili Strijelbog bog vjetra. Poljaci ga nazivaju boh* **PIORUN**, *a kod Čeha nosi ime* **PAROM**.

Perun *kad razgoni olujine crne oblačine tad je Plivnik, plodonosni bog, koji natapa polja i livade da rode obilnom krmom i žitorodnim klasjem.*

(Dr. Nikola Sučić: **HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA** — Zagreb 1943.)

Slaveni su kao i svi neuki ljudi obožavali prirodu. Glavni bog bio je **PERUN**, *koji šalje munje i gromove i gospodari nad svim stvarima.*

(Dragutin Šiler: **POVIJEST HRVATA, SRBA I SLOVENACA** — Zagreb 1926.)

Kad su se oluje dizale grmljavine tutnjale i gromovi gruvali, to su stari Slaveni zamišljali da je bog **Perun** *srdit, pa su šiljasto kamenje držali nebeskim strijelama. — Stari Hercegovac nosi na jećermi (prsluk) proti munje srebrom okovanu »nebesku« strijelu, što nije drugo nego ledac kremenca prozirca.*

(Dr. Nikola Gržetić: **O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ARIJACA I PRASEMITA** — Mostar 1900.)

PERUN. *U Rusiji ima nadalje praznika ili svetkovina opcenarodnih, koje u isti dan cijeli narod slavi i svetkuje. Po načinu kako se ti praznici svetkuju, po običajima i po obredima pjesama sudeći, nesumnjivo je, da i ovi praznici i običaji dolaze iz starine mnogo ranije od kršćanstva, i da su se oni i ako pod drugim imenom, slavili još u pogansko doba.*

Ovo je tim vjerojatnije, što se nekoji od tih praznika svetkuju kod svih Slavena sličnim načinom. Uglavnom ti praznici u vezi su s prirodnim pojavama sa suncem, koje su stari Slaveni u velike štovali pod imenom Daždboga, sina Svarogova i **PERUNOVA**.

(Dr. Ivan Hoić: **EVROPA. SLAVENSKE DRŽAVE** — Zagreb 1898.)

Mitologija starih Slavena, nažalost, nije nam toliko obrađena i poznata kao grčka ili rimska, jer nemamo svojih izvora, nego samo toliko, koliko tuđi suvremeni pisci o njoj pišu, a tuđinci su sasvim drugačijim okom na to gledali

i prikazali. Znamo da su Grci i Rimljani sve, što nije njihovo nazivali barbarskim, pa su takvima prikazani Slaveni i njihova mitologija.

Jedini su vjerodostojni izvor, pored rijetkih pisanih kronika, narodne pripovijetke, pjesme, popijevke, gatke i običaji. Stari su Slaveni vjerovali u jedno najviše Biće; jedni su ga nazivali Svarog, drugi drže, da je glavno slavensko božanstvo Gromovnik nazivan imenom PERUN gospodar gromova i munja.

(Vid Balenović: NARODOZNANSTVO — Zagreb 1941.)

Vjera starih Slavena. Stari su Slaveni kao pogani vjerovali također u dobro i zlo. Sve dobro na svijetu počelo je od dobra, a zlo od zla. Prema tomu su i bogovi dobri i zli. Po ruskoj je predaji najviši bog bio PERUN, koji izbavlja zemlju od suše gromovima, koji razdiru oblake i puštaju zatvorenu kišu da pada po zemlji. Njega nazivaju i Dažbog ili Stribog - bog kiše i vjetra.

(Dr. Ante Messner-Sporšić: LJUDI I PRIRODA — Zagreb 1938.)

Litavsko ime boga gromovnika Perkun i Perkunas, istog je značenja kao i ime slavenskog PERUNA, međutim ovo božanstvo nije litavskog porijekla, već je samo ime preuzeto, po slavenskom bogu Perunu. Sigurnih podataka o litavskom gromovniku Perkunasu i njegovu kultu nema.

Slavenski Perun poznatiji je. Njegov kip opširno je opisan u staroruskoj Nestorovoj kronici; a bio je postavljen i štovan u ukrajinskom gradu Kijevu sve do godine 988. kada su ga poslije preobraženja Rusa po zapovijedi velikog kneza Vladimira odvukli na Dnjepar i u rijeku ga bacili.

(BROCKHAUS LEKSIKON XII/814 — Leipzig 1894.)

U staroindijskoj mitologiji u najstarije doba spominje se bog Indra koji grmi i naoblačuje nebo. Tim se podrazumijeva da je i u Praindijaca i ostalih Arijaca bio sunčani bog smatran gromovnikom, a tada su ga nazivali PARKAN, odnosno Parzanias i Parganya. (Rigveda VIII. 21. 14.) Ovo najstarije arijsko božanstvo spominje se ujedno i s bogom Agni (vatre) Rigv. VI. 52. 15.), a prešlo je i na Praslavene. To staroindijsko božanstvo nalazimo već u Kelta, Starih Germana, kod Praslavena i starih Slavena, pod imenom Perun, Perkun. Perkunas i dr. Kod Kelta pretvorio se u Parg, u Gota u Fairguns (vatrobog), zatim se pretvara u Fiorgyne kod Germana, a kod starih Porusa Perkunos. Iz toga je nastalo ime za božicu ženu Peruna kod Porusa Perkuna-teta, a u Slavena Perunika ili Perunka, kod Germana Fiurgyna.

(Iz Staroinduskih Svetih Knjiga »RIGVEDA« i drugih starih kronika.)

Ime boga gromovnika Peruna u Slavena razvilo se u razne varijante, kao Perun, Perkun, Parun; Perim kod Bugara, Perkons kod Leta, Perkunos kod starih Porusa, Piorun kod Poljaka, Pyerun kod Rusa, Paron kod Čeha i Slovaka, Proven kod Polabjana, Pron, Prone, Parum i sl. Po tom nastala izreka:

»Parom te vzal!«, nastala je iz korijena pr. što znači udariti. srodno staroslavenskom prati.

(Radetić Ivan: PREGLED HRVATSKE TRADICIONALNE KNJIŽEVNOSTI – Senj 1879.)

U Rusa je Mokoš, isto što i Perun, a kad kiša lijeva ili dažđi, dobiva pridjev Dažđboga, jer je kiša dažd. Ime Mokoš je nastalo od mokrina, moća, močiti. Česi ga nazivaju Plivnik, zapadni Vendi zovu ga Zmok, to dolazi odatle, »da je Perun oplođivao božicu Zemljanu sa kišom, a ova podarivala ljudstvo hranom i bogatstvom. U staroj kronici je zabilježeno, kako je litvanski seljak, sve do 14. stoljeća, ophodio gologlav svoja polja, noseći na ramenima koru slanine, te bi rekao svaki put kad bi zagrmjelo: »Perkune bože, nemoj udariti, molim te na moju njivu, tebi ću ovu koru slanine vrznuti (žrtvovati).

(Dr. Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANAH PREMA PRAVJERI — Mostar 1900.)

Stari kronicisti pisali su, da su na mnogim mjestima u Polabju imali »svetih dubova« koji su bili posvećeni bogu Provenu (Perunu). Okolo tih dubova bile su drvene ograde sa dvoja vrata. Tu su se prinosile žrtve i obavljali obredi. Unutra su smjeli samo žreci i oni koji su htjeli prinositi žrtve, ili koji su bježali da se spase od smrti i tamo nađu utočišta. Još se spominje o Poljacima da su u čast bogu Perunu (in dei Piorun laudem) čuvali dan i noć oganj od dubova drva.

(L. Niederle: SLOVENSKE STAROŽITNOSTI — Praha 1916.)

Češki parkovi često su sanjalački, u njima se osjeća nešto čulno i praslavensko iz vremena kada se još poganski štovalo drveće. Česi na Petrinu palili su sveti oganj u velikom dubu u čast boga Peruna, kako pišu Hajek i Kuzma praški; a sjeverozapadni Slaveni štovali su Peruna u hrastu u predjelima današnjeg Meklenburga.

(Zlatko Tomičić: iz knjige »U ZEMLJI SAMOVOJ«, str. 192 — Zagreb 1966.)

PERUN bog gromova i munje kod starih Slavena. posvećena mu biljka Perunika. Istovjetan Dajbog, bog Sunca i izvor svakog dobra, te Dažđbog štovan kao bog kiše.

(Marijan Filipović: ABC LEKSIKON OSNOVNOG ZNANJA — Zagreb 1961.)

PERUN, čije se ime zadržalo u biljci p e r u n i k a, *bio je poštovan kao gromovnik i da on u proljeće razbija gromovima led kojim je božica zime i tame Morana okovala zemlju.*

(Živko Jakić: POVIJEST ZA GRAĐANSKE ŠKOLE — Z a g r e b 1938.)

PERUN. On je što kod Inda I n d r a, *kod Skandinavaca* T h o r, *kod Nijemaca* D o n n a r. *U njemu je oličen grom, trijes, koji udara i krha. U narodnim pjesmama gromovnik Ilija (Perun) upravlja gromom, drži do sebe Ognjenu Mariju (Janju, Munju), zatvara i otvara kišne oblake, gozbuje uz sv. Nikolu (Vida). Grmi u oblaku, iz kojeg će udariti na žednu zemlju plah dažd i potjerati Bjesove i Džumu suše. Perun lebdi nad zemaljskim žetvama, gromom satire rušitelje ugovorenog mira i krivokletnike na narodnom sudu. Silan je i mogućan. Posvećeni su mu hrastovi i perunike.*

(Vladimir Nazor: Iz bilješki povodom izdanja »EPOS« — Z a g r e b 1946.)

Još od prije 1.500 godina se znalo, da su stari Slaveni poštovali boga gromovnika Peruna, i o tome postoje pouzdana historijska svjedočanstva, grčkih i bizantijskih kroničara.

— — —

Za vladavine cara Justiniana, kad su Slaveni preko Dunava stigli do Bizantskog carstva, pod vodstvom svojih plemenskih poglavara, hrabro su nastupali u bojevima. Kad polaze u boj, ide narod pješke na neprijatelja, sa štitom i sulicom u ruci, a ne navlače ni oklopa. Svoje drevne običaje i vjerovanja su podržavali, ratne tegobe strpljivo su podnosili, i što se ratom osvojilo pripadalo je ravnopravno čitavoj zajednici.

Štuju jednoga boga, tvorca munja i gromova, koji je gospodar svemira, pa mu žrtvuju volove i druge životinje. Kad im prijeti opasnost, ili teška bolest, ili kad polaze u rat, obećaju da će, ako se vrate živi, bogu prinijeti žrtvu. Kako su obećali to i održe, jer vjeruju da su to po žrtvi i dostali.

(Prokopije Cesarejski: Chronica DE BELLO GOTHICO — B i z a n t — 527—565.)

Na suprotnoj strani slavenskog svijeta nalazimo boga PERUNA (PYERUNA), božanstvo analogno Svantovitu. Porijeklo imena Perun seže do u najstarije ariansko doba. Kod Hindusa se bog munje INDRA prezivao PARJANYA, a ta riječ ima isti korijen kao i Perun, a poznata je i u slavenskim jezicima: Piorun u poljskom, Pyerun u ruskom, Perun u Češkoj i kod Južnih Slavena, Peron i Parom u slovačkom. — U narodnom jeziku Poljske mi nailazimo i na objašnjenje njegova mitološkog karaktera, naime »piorun« znači grmljavina.

(Larousse: SLAVONIC MYTHOLOGY (Encyclopedia of Mythology) — L o n d o n 1959.)

Gromovi!
Valjaju teške se hridine
S nebeske plavetne zidine;
Gurnute dahom velike ljutnje
Mjedenih ljestvi niz stube tutnje
. . . Slava ti, PERUNE dive,
Za riku groma ti, za plam
Munje ti žive!

Treskovi!
Bičevi golemi pucaju,
Jezici plamni palucaju.
Evo vam vode, usjevi žedni!
Evo vam vatre, zemnici bjedni!
. . . Slava ti PERUNE bože
Za riječ gromku, što srce
Napeti može!

(Vladimir Nazor: UTVA ZLATOKRILA — Zagreb 1928.)

Od kraja svijeta drugom kraju,
Oj drevni dube, krošnja ti si
Gdje PERUN sjedi u svom gaju,
Do zvijezda mu se munja visi,
Pa vatrenijom žezlom prijeti
I djedovski si oganj brani,
Dok pradjedovi naši sveti
Sve krile ruke ponad nami.

(Silvije Strahimir Kranjčević: IZABRANE PJESME — Zagreb 1961.)

PERUN strilbog gromovnik
preko nebeskog slavoluka
s neba strijele odapinje
njegova svemoćna ruka.

Perun Daždbog, djeljitelj kiše.
I nebo i polja svijetle
od bogate berbe i žetve.

(Boro Pavlović: iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

HEJ PERUNE

Hej Perune, silni gromovniče!
Bogoštovja drevnog ugodniče,
Nekad, tebi počast bješe svaka,
Kod pradavnih slavenskih predaka.

Slavili te, jer svijetom caruješ,
A u tmurni oblaci da stanuješ
Gđe vjetrovi bijesni vladaju
Otkud strijele gromovne padaju.

Hej Perune, gordi gromovniče!
Sveg slavskoga roda slavljeniče,
Tvorac ti si munje i gromova
Štit i brana naših pradjedova!

(Franjo Ledić: HVALOSPJEV PERUNU — Sćećin 1913.)

PERUN

Na travnom brijegu, nad sedam voda — Gromovnik PERUN vlada.
Lagano drijema i žezlo spušta — I sijeda mu glava pada.

Naoko njega vjetrovi liječu, — Nestašna djeca neba,
Radnici božji što zemlju kite — I zemljici donose hljeba.

S njima on starac vodi zbore, — I pita što nose s voda,
Što nose s lugova, što nose s dola, — Od milog mu slavnog roda.

A oni lete i biju krili — Naoko starca PERUNA,
I bacaju voće i zlatno klasje — Na podnožje njegova truna.

(Vladimir Vidrić: PJESME Zagreb 1966.)

TREĆE POGLAVLJE

VOLOS

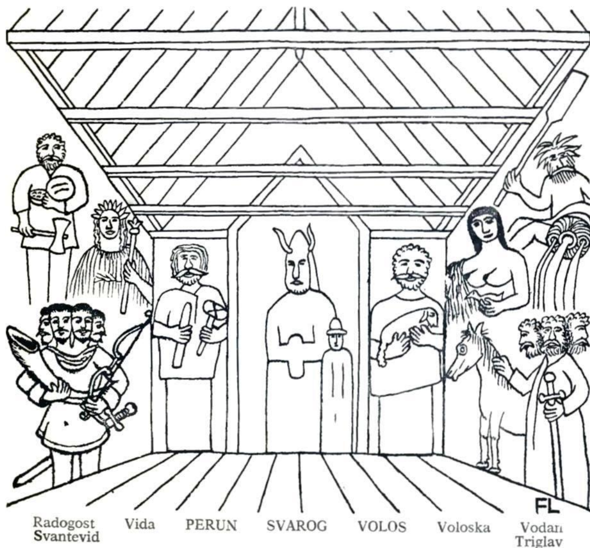
BOG RATARA I PLODNOSTI ZAŠTITNIK PASTIRA

STAROSLAVENSKO

SVETIŠTE „KIJEVSKI GAJ“

(REKONSTRUIRANO)

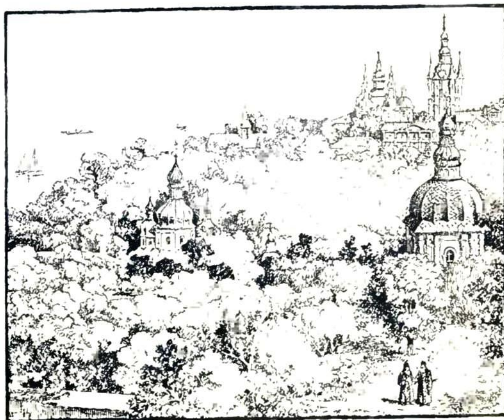
Na Peščerskom brežuljku s nebrojenim spiljama postoji čitav podzemni grad s katakombama i crkvama, podignutim poslije pokrštenja Rusa 988. g. Tu je i grob prvog ruskog ljetopisca Nestora iz godine 1115.

VOLOS

BOG RATARA I PLODNOSTI ZAŠTITNIK PASTIRA

PO MITSKOJ KRONOLOGIJI, treće slavensko božanstvo bio je bog *VOLOS* zaštitnik pastira, stada i ratara. Volos ili Veles božanstvo je vrlo starog podrijetla, a slavili su ga u davnini kao vladara neba i zemlje. Kako su Volosu bili podređeni plodnost i raslinstvo, to se kult boga Volosa raširio po svim slavenskim zemljama – iz razloga što su se Slaveni uglavnom bavili zemljoradnjom i stočarstvom.

Drevni Slaveni na području Ukrajine osobito su obožavali Volosa i na mnogim mjestima podizali mu svetišta i hramove. Prinosili su mu žrtve u plodinama i životinjama. Tim povodom obraćali se na njega za dobar urod. Kijevljani su ga iz milja zvali Voločok. U Kijevu je postojao od davnine sjajan hram, podignut bogu Volosu i ostalim starim slavenskim božanstvima, kojih su kipovi u tom hramu bili pohranjeni. Bio je to tzv. Panteon. U tome Kijevskom Panteonu, poznatom svetištu starih Slavena

POGLED NA DNJEPAR I »PEŠČERSKU VIS« U KIJEVU

nalazio se između ostalih božanskih likova i pozlaceni veliki kip boga Volosa. Pored drugih proslavljenih slavenskih božanstava (Svaroga, Peruna, Radogosta, Vodana, te božice Vide i Vesne) odsijevao je svojim sjajem i lik boga Volosa, u svjetlu vječnog kandila u Panteonu.

Mnogi se narodi, naročito istočni zaklinju u svojim mirovnim i državnim ugovorima sa svojim bogovima, tako se i Slaveni zaklinjahu sa bogom Perunom kao osvetnikom krive zakletve, i Volosom koji sveti kletvu. Historijski je utvrđeno, da je bog Volos bio u visokoj časti kod Slavena, ne samo kao zaštitnik pastira, nego je u zajednici sa bogom Perunom imao i važne funkcije u državničkim zbivanjima 9. i 10. stoljeća. To se vidi iz stare ruske kronike Nestora, gdje stoji da je ispred kipova boga gromovnika Peruna i boga stoke Volosa god. 907. uspostavljen mir između zaraćenih kijevskih knezova Olega i Igora, i cara bizantskoga, pod prisegom prema »ruskom zakonu«. I kasnije u godinama 945. i 972., ponovno su polagane zakletve, i tada ispred kipova Peruna i Volosa u ime donešenih državnih odluka između Rusije i Bizanta.

Oblikovanje Volosa u dvije varijante

Ime boga Volosa i Velesa, čulo se sa svih strana jer je taj idol Slavena uživao visok božanstveni ugled. U najdavnijoj prošlosti, stari naši preci gledali su ga u obliku Sunca, kao moćnog nebeskog vladara. U kasnije doba Volos je poprimio antropomorfni tj. ljudski lik. Volosa su štovali ratari i pastiri kao pralik pastirskoga boga, ali je bio štovan i kod ratničkih plemena, naročito kod Skita kao bojovni bog. Opet kod Slavena uz obale Baltika, kao izrazitim moreplovcima Volos je bio njihov zaštitnik. Prema tome je Volos bio općenito štovano božanstvo.

Iz starih kronika prenešena je vijest o Baltičkim Slavenima nastanjenim na jednom otoku pri ušću rijeke Odre u Baltik. Naš historičar Dr Nikola Gržetić spominje tu praslavensku naseobinu u svojoj knjizi »O vjeri starih Slovjana« imenom »Julingrad«. Taj Julingrad je postojao od početka 4. stoljeća n. e., a nalazio se na spomenutom otoku. Po staroj predaji, u Julingradu je prigodom nekih svečanosti od strane zločinačke ruke požar podmetnut, pa je strašna vatra buknula i grad uništila, jer su u Julingradu sve kuće bile sagrađene od drveta. Iza toga neko vrijeme, na istom mjestu izgrađen je od slavenskog stanovništva novi grad, kojega su prozvali imenom VOLIN po svom bogu stoke i pastira VOLOSU. Kasnije je u tom gradu podignut i doličan hram u čast boga Volosa.

Začudo u starim pričama Volos je prikazan kao slijepi starac, međutim negdje su ga zamišljali s dva oka, opet Rusi su ga prikazivali kao jednookog gorostasa koji u rukama drži mlado janje, a pred nogama mu leži vol.

Tako nastalo obličje boga Volosa sa jednim okom na čelu, u nadljudskoj veličini bilo je izrađeno i pozlaćeno, a zatim postavljeno na postolje u Kijevskom Panteonu. Vrijedno je još ovdje napomenuti, da je veliki knez Vladimir, kada je 980. g. stupio na prijestolje, dao obnoviti hram u Kijevu i tamo smjestio kipove starih slavenskih božanstava, a posebno je dao postaviti gorostasnu statuu boga Volosa ispred svoga kneževskog dvora.

Prema Gržetićevom tumačenju, Dnjeprani su boga Volosa isprva slavili pod imenom BELEBOGA u starom gradu **B e l g o r o d u** na rijeci Dnjepru blizu Kijeva, i tek kasnije mu dali ime Veles. I u najranije doba Kijevljani su slavili boga Volosa, ali u obliku starog **t r o j s t v a**, tj. troboštva koje se sastojalo iz tri boga: PERUNA gromovnika, VOLOSA zaštitnika pastira, i boga ognja CHORZA. Nedugo zatim u Kijevu je napušten kult troboštva, a obredne službe su prenijete na Peruna i Volosa. To se vidi iz Nestorove kronike gdje se često spominju kipovi Peruna i Volosa, pred kojima se uz zakletvu zaključivalo važne državne i mirovne ugovore.

Poznato je, da su boga Volosa u davnoj prošlosti slavili i slavenska plemena iz Gornjeg Polabja i u Lužicama, ali pod imenom *B e l b o g a.* O tome je riječ u posebnom poglavlju ove knjige. (Vidi Belbog i Crnobog). Tragova o kultu boga Volosa ostalo je i kod starih Trakoslavena tj. u Bugara; tu se Volos slavio kao gospodar neba.

Osim kod Ukrajinaca, boga Volosa su naročito još slavila zemljoradnička slavenska plemena u Pomeraniji i uz obale Baltičkog Mora. Tamo su mu u čast podigli hram na ušću rijeke Odre. Na tom mjestu nastao je veći grad, prozvan po imenu boga Volosa *V O L I N.* Kako raslinstvo ovisi o sunčanoj toploti, Slaveni su Volosu pripisivali moć da može suncem upravljati i privući ga na pomeranske ravnice da bi plodnost bila veća. Ovu zamisao potkrepljuje činjenica, što su pomeranski knezovi na pješčanim brežuljcima, južno od grada Gdanskoga podigli svetište sa motrilištem sunca u čast boga Volosa.

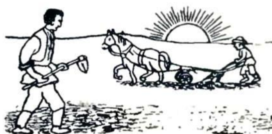
Područje Pomorja između Šćećina i Gdanskog sa motrilištem Sunca na Wiezyci

Sunčani dani, kao i zvjezdano nebo – bili su im kao hiljadugodišnji kalendar za lijepo i ružno vrijeme, pogodno ili nepogodno za usjeve, za timarenje, za lovljenje i druge poslove. Tako su u zvjezdovlju promatrali znakove, i po njihovim znamenjima gledali božanske posrednike između neba i zemlje.

WIEZICA NAJVIŠI VRH POMORJA

Životne okolnosti drevnih slavenskih predaka u mnogočem su doprinosile jačem širenju Volosova kulta. Po svom zanimanju kao ratari, pastiri, lovci, a onda kao ratnici, pomorci, te lađari i splavari na rijekama stalno su bili izvrgnuti elementarnim silama. To ih je upućivalo na božanstva od kojih su tražili pomoć i koja su bila najbliža njihovoj sredini. Najveći dio drevnih pređa bavio se ratarstvom i stočarstvom –

zato je njihov bog mogao da bude samo onaj koji bi odgovarao njihovim zanimanjima i mogao im pomoći, u slučaju prijeke potrebe. Zamišljali su kako gore na nebesima ima moćnijih sila od zemaljskih, pa su shvatili silnu moć Sunca i Mjeseca, i da samo od te strane mogu očekivati pomoć.

Oni su zahvaljivali suncu kad ih je grijalo i obožavali su zvjezdano nebo i mjesec. U mjesečevu srpu raspoznavali su rogove, a u njegovim mijenama naličje vola ili glavu drugog nekog živog stvorenja. U nebeskim pojavama gledali su zamišljeni život božanskih bića, i predstavljali si da vide boga Volosa. Ove predodžbe o liku boga Volosa izmijenjene su, i u kasnije doba Volos je poprimio naličje ljudskog bića.

Boga Volosa su stari Slaveni svetkovali, kako u hramovima, tako i u gorama i planinama, te u gajevima pod vedrim nebom. Volosov kult održavao se i na Budinskoj gori, koja se danas zove »Popova gora« na kojoj je grad Višni Novgorod i mjesto Bologovo, gdje su otkriveni tragovi bogoslužbe »nebeskoga Volosa«. To posvjedočuju i druga mnoga mjesta sa nazivima po Volosu, kao Vologda, Voločok, Volotovka, Volotin, Volotov, Volotynja, Volin i dr. Veles-Volos, je bio već u Praslavena mnogo štovanim božanstvom.

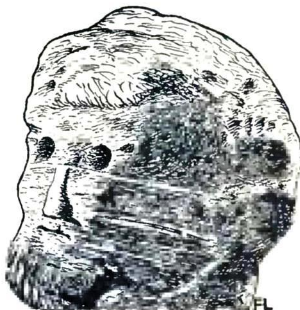

U nekim krajevima Rusije postojao je običaj, da pri početku žetve jedna žetelica sveže pregršt klasja kao *žrtvu*, koja treba da štiti žetvu od zla, što se nazivlje »vezati Volosovu bradu«, po tom bi se moglo zaključiti, da je to bilo božanstvo, povezano s plodnošću stada i polja. Zviježđe Vlašića, koje se sastoji iz sedam zvijezda, Grci su nazivali »Plejade«, dočim je to zviježđe kod Rusa nosilo ime Volosožari ili Vlasoželci po Volosu ili Velesu, zaštitniku pastira. – Slovenci ih nazivaju Vlastovci ili Vlastovice, mi ih nazivamo Vlastari ili na kajkavski Lastari. U nekim zapisima spominje se Volosa pod imenom Vlasina, Vlasa kao govedarskog boga.

Kamena kultna glava staroslavenskog božanstva otkrivena u pomeranskom mjestu Szczecinek, koje leži nedaleko brda Wiezica kod Gdanskog.

Na ovom brežuljku postojalo je drevno slavensko motrilište Sunca, posvećeno bogu VOLOSU. Smatraju da taj spomenik potječe otuda i da predstavlja lik Volosa.

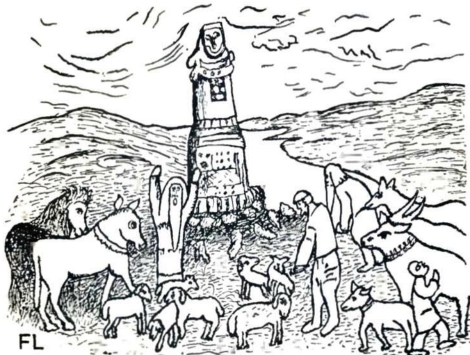

Kad su seobom naroda stari Hrvati i ostala plemena Dnjeprana, kao i bugarski naseljenici oko rijeke Buga počeli seliti na jug preko Dunava, Drave i Save – tad su oni ponijeli sobom i svoje bogove, i prenijeli ih u dunavske ravnice, pa dolje niz alpske i dinarske klisure do na sam Jadran. Tu sretamo ne samo ime Peruna, već i imena Triglava, Vida i Volosa kojima su nazivali brda i planine, a također i naseljena mjesta gdje su se zaustavljali. U oznaci predjela i mjesta i dandanas su sačuvani nazivi koji potječu iz drevne slavenske mitologije: Triglav u Sloveniji, Troglav, Vid, Perun u Dalmaciji, Volosko na Kvarneru, Veles u Makedoniji, itd.

Nadalje se u nazivima mnogobrojnih crnogorskih mjesta lako prepoznaju imena starih slavenskih božanstava, što se dovodi u vezu s doseljavanjem Slavena u te krajeve. Poput starog imena slavenskog boga sunca Dajboga, u selu Ojčinjići, nedaleko od Lovćena, postoji Dajkov Brijeg, a u selu Podgoru – Dajkov Kamen. A poznata su i prezimena Dajkovići. Međutim ta imena dovode učenjaci u vezu sa slavenskom mitologijom. U lovćenskom kraju i Pljošivici i danas se nailazi na ljude koji nose ime – Perun, a još češće susreće se prezime Perunović. Na padinama Lovćena očuvano je i ime Troglav.

Približnu sliku o razgranjenosti kulta boga Volosa pružit će nam mnogobrojni geografski pojmovi nastali po imenu Volosa. O tome nam svjedoče nazivi diljem slavenskih zemalja na širokim prostorima između Baltičkog i Jadranskog mora. To su grad Volin na ušću Odre u Baltičko more, gradić Volosko kod izvora Buga, Vologda rijeka u Rusiji, Volga najveća rijeka u Evropi, Volinija, pokrajina u Ukrajini, Višnij Voločok na rijeci Volgi, Volovo kod Tule, Veles u Makedoniji, Volos grad u Grčkoj, Velesovo dio Velebitskog gorja nad Hrvatskim primorjem, Volosko kod Opatije, crnogorsko selo Velestovo itd. Iz samog toga vidimo, da je kult Volosa uživao svestrani božanski ugled.

Ipak, sticajem okolnosti koje su u ono vrijeme vladale, u povodu iznenadnog preobraženja Rusa g. 988. po zapovijedi kneza Vladimira svi su kipovi starih slavenskih božanstava bili uništeni, a među ovima i statue boga Volosa. - Na mjestima, gdje stajahu hramovi i kipovi Volosa, sagradiše crkve. Poslije pokrštenja Rusa bog Volos postane *Vlas*,

SVETIŠTE VOLOSA (Prema kompoziciji Čeko-Potocke)

odnosno Blaž. Na taj se način i po sličnosti imena slavensko božanstvo povezalo s kršćanskim svecem, štaviše, sveti Blaž ili Vlaho zadržao je i sve funkcije nekadanjeg boga Volosa, pa je prema tome postao i zaštitnik stoke kao i njegov prethodnik. Sv. Blaž se slavi 3. veljače, osim toga Sveti Vlaho je patron grada Dubrovnika.

VOLOS

IZVORNA IZVJEŠCA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

VOLOS (Veles) božanstvo je vrlo starog podrijetla. Štovahu ga kao zaštitnika pastira, stada i ratara; vjerojatno je on utjelovljavao u davno doba vladara neba i zemlje. Inače ga sve strane kronike spominju kao »skotskog« i životinjskog boga.

Znamo da su ga obožavali u Pomeraniji i da je grad Volin bio posvećen u njemu. U Ukrajini nalazimo pokrajinu Volinija; Kijevljani su ga zvali Voločok a jedan grad Volosko prostire se na izvoru Buga. Kod Rusa pak sretamo ga (poput nordijskog Odina) bez jednoga oka. Mnoge nam priče prikazuju jednookog Velesa kao starca.

Kad su seobom narodu počeli stari Hrvati i ostala plemena seliti na jug tad su oni ponijeli sobom i svoje bogove (Volosa, Peruna i dr.) do na sam Jadran. Na to potsjećaju imena Velesovo na Velebitu. Volosko kod Opatije. Vlašić kod Travnika. Veles u Makedoniji, Velestovo na Lovćenu i dr.

(Dr. Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

VOLOS, Blaž ili Vlaho, koji se slavi 3. veljače, kršćanski je svetac, zaštitnik stoke i grla. On je bio biskup iz Sebaste u Armeniji i umro je kao mučenik godine 316. Ali je on mnogo nalik na Volosa, boga stoke, plodnosti i pastira, kojega su štovali Rusi: ovaj Volos nalikuje i na Pales rimska božanstva stoke. Poslije pokrštenja Rusa bog Volos postane Vlas, odnosno Blaž, Na taj se način i po sličnosti imena slavensko božanstvo povezalo s kršćanskim svecem, koji je zadržao i ve funkcije nekadašnjeg boga Volosa, pa je prema tome postao i zaštitnik stoke kao i njegov prethodnik.

(Maja Kolman-Rukavina, Dr. Oleg Mandić: SVIJET I ŽIVOT U LEGENDAMA — Zagreb 1961.)

Slaveni su osim Rusa i Polapskih Slavena zarana primili kršćanstvo i na pogansku vjeru dosta rano zaboravili, te je mnogo od starog vjerovanja i vjerskih običaja ostalo nepoznato Polapski su Slaveni štovali kao pogani i Sunce ili Dažboga (daj bože!), Oganj (boga ognja), Striboga (boga kiše i vjetra), te pored drugih nekih još i VELESA ili VOLOSA (boga stada).

(Dr. Ante Messner-Sporšić: LJUDI I PRIRODA — Zagreb 1938.)

U staroj ruskoj kronici o kojoj ćemo govoriti nalazimo obavijesti o promjenljivim vjerodostojnostima koje se odnose na rasprave između Rusije i Bizanta.

Tamo se navodi da su god. 907. Oleg i njegovi ljudi pozvani da sude pod prisegom. prema »ruskom zakonu«; sudili su po svom maču i Perunu njihovom bogu i VOLOSU bogu stoke i mir je tako uspostavljen. Isto je bilo i god. 971. Kasnija tradicija XVI. stoljeća poznaje također boga VELESA koji je bez sumnje identičan Volosu.

Ima nekih znakova da je taj bog stoke bio kasnije bog vlasništva, a možda također i trgovine.

(MYTHOLOGIE SLAVE — LIBRAIRIE LAROUSSE — Paris 1963)

Svjedočanstvo o Volosu iz god. 872. — — U vojnom sukobu ruskog kneza Svjatoslava i bizantskog cara Ivana Cimiska g. 872. nakon dovršenih mirovnih pregovora, ruski vojskovođe zakleli su se svojim bogovima Perunom i Volosom da više neće napadati carstvo i da će u miru živjeti sa Bizantom i potpomagati ga.

(Bizantski carski historik Lav Đakon: »KRONIKA BIZANTA« — Carigrad.)

VELES ili VOLOS. Pored Peruna su Rusi u 10. stoljeću, kako to potvrđuje Nestor,, obožavali Velesa boga stada. Čini se da je i kod Čeha postojalo božanstvo takva imena, jer se u spomenicima iz 15. i 16. stoljeća sačuvao taj naziv sa značenjem zloga duha.

(Dr. Oleg Mandić: OD KULTA LUBANJE DO KRŠĆANSTVA — Zagreb 1954.)

Kip slavenskog boga Volosa, kojega su Vendi u Pomeraniji štovali kao zaštitnika pastira i ratara nalazio se u Volosovu hramu koji je bio podignut u gradu Volinu. I sam ovaj grad dobio je ime po bogu Volosu. Pored tog hrama postojalo je kod Gdanskoga još i svetište u čast boga Volosa sa motrilištem Sunca, budući da su Vendi Volosa smatrali sunčanim božanstvom.

(Dr. Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

Prema jednom svjedočanstvu iz latinskih kronika u 15. stoljeću, znali su za sveto drvo dub pored polapskih i drugi Slaveni, tako je jedan krošnjati dub u starih poganskih Čeha bio posvećen bogu pastira Velesu: »Bohemi cum adhue erant pagani Veel adorabant et propterea, nescientes eum nominare, dixerunt: — Vele, Vele, stoji dube prostred dvora —.« I tu je riječ o slavenskom bogu Velesu.

(Petar Bulat: POGLED U SLAVENSKU BOTANIČKU MITOLOGIJU — Zagreb 1932.)

TUR-VOLOS. U vrijeme Herodota spominje se zemlja TAUROSEYTHAE, to ime je proizašlo po nazivu goveda imenom Tur. Po tom je nastalo ime boga stoke TUR-a, o kojemu je kasnije bilo spomena za ruskog kneza Vladimira u kijevskom hramu. — I taj Tur zapravo je VOLOS, slavenski bog stoke. Davni slavenski štovaoci Tur-a. tj. Volosa nazivali se Volohi, i to je bilo njihovo glavno bogoslužje.

U Novgorodu, gdje bijaše prije pokrštenja Rusa hram i kip boga Velesa ili Volosa, tu sagradiše crkvu sv. Vlasijeva.

(Dr. Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI — Mostar 1900.)

Kod starih Bugara, smatran je Veles kao vrhovni bog na nebu. Inače ovo proizlazi i iz prije spomenutih ruskih kletava. U nekima od njih, izrijekom ne spominje se Veles, no se kaže: »da budet kljat ot boga i ot Peruna«. Ovaj bog jest Veles. — Kod Rusa Volos bijaše orijaš s jednim okom; pa i naše neke priče, kako je to na drugom mjestu izloženo, prikazuju nam »dešu« (djeda) u slijeposti ili s jednim okom. Što je Veles jednook ili slijep, time se naznačuje slabljenje vidne moći, dnevne ili godišnje, u ostarjelog Vida.

Od skotskoga i plodnoga Velesa-Vidu preostade štošta u praznovjerju našeg naroda. Tako čobani zapale koru brezovu ili trešnjevu, pa time osvježe marvu, bacivši je u tor, ili je pronesu oko tora.

(Natko Nodilo: O SLAVENIMA I STAROSLAVENSKOJ VJERI — Zagreb 1929.)

Francuski Slavist Lager, proučavajući mitološku prošlost Slavena prema ruskim i češkim izvorima, tvrdi da je kult boga Volosa bio rasprostranjen, ne samo kod istočnih i sjeverozapadnih slavenskih naroda, nego i kod Južnih Slavena, o čemu svjedoče brojni geografski nazivi po bogu Volosu, kao što su Volosko, Veles, Velesovo na Velebitu, Velešići kod Sarajeva, Vlašić planina u Bosni, crnogorsko selo Velestovo u lovćenskom području i dr.

(Louis Lager: LA MYTHOLOGIE SLAVE — Paris 1901.)

Za vrijeme ratnih pohoda na Bizant koje su vodili kijevski knezovi Oleg i Igor, gromovnika Peruna su smatrali za ratničkoga boga. To se odrazilo i u povodu čestih mirovnih pregovora koji su vođeni ispred kipova boga Peruna i boga Volosa. Volos, po porijeklu ratarski bog bio je povezan s Perunovim poduhvatima, tako je i Volos poprimio ulogu ratničkog boga.

Ratnici ruskih vladara zaklinjali se svojim oružjem i zazivali svoje bogove Peruna i Volosa.

(Larousse: ENCYCLOPEDIA OF MYTHOLOGY (SLAVONIC MYTHOLOGY) — London 1959.)

VELES

U cik zore predproljetne, ispred plota Rajevine,
Livadama nebeskijem punim blistave modrine,
Orošen biser-rosom, obasjana zrakom sunca,
Što se jošte negdje krije iza gorskoga vrhunca,

Pasla stada Veles-boga, — Krave sive i crvene,
Ovce b'jele i srebrne s južnog kuta neba plava
Išle pasuć pred Pastirom, koji, dok mu sjala glava,
Nicaše iz tanke magle iz grimizne koprene.

(Vladimir Nazor: EPOSI — BOG PASTIR — Zagreb 1930.)

VELESOVA SVIRALA

Kad se nađe u nizini, svirala se Veles lati,
Kako svira, tako niču ljubice i sunovrati.
Snjegom gora još pokrita, kadno Pastir-bogo stane
Humu jednom na vrhuncu. Štap svoj dignu i posadi
U krš. A štap onaj poče tjerat, pupke, pruće, grane,
Za čas posta cvjetno stablo, na kom ptica gn'jezdo gradi.

Svirao je pod njim Veles. A drvo je ono raslo.
Blistale su zelen-grane. Naokolo stado paslo.

(Vladimir Nazor: MITI I LEGENDE — Zagreb 1948.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

ČETVRTO POGLAVLJE

VODAN

SLAVENSKO BOŽANSTVO VODA, RIJEKA I MORA

BOG RIJEKE NIL

BOG DANUBIUS

VODAN

SLAVENSKO BOŽANSTVO VODA RIJEKA I MORA

KULTNO ŠTOVANJE VODA postojalo je od najdavnijih vremena i tragovi o kultu vode starih naroda pronađeni su u svim dijelovima svijeta. Velik je broj rijeka koje su bile posvećene božanstvima, a također postojali su u antičko doba i bogovi mora i oceana. O njima govore drevne mitske priče, a mnogobrojni pisani i likovni spomenici podsjećaju na njih. U egipatskoj mitologiji, već od trećeg milenija prije n. e. spominje se bog rijeke Nila; tri hinduske rijeke: Ganges, Jumna i Sarasvati imale su svoje božice, a kipovi im isklesani sačuvani su do danas u pećinskom hramu Ellore; babilonski bog slatke vode bio je Ea, u Rusiji je rijeka Volga bila posvećena bogu Volosu, u Estoniji rijeci Perni bio je zaštitnik bog Perun, Aheloj bio je bog najveće rijeke u Grčkoj itd.

Od rijeka koje teku kroz teritorij Južnih Slavena poznata su imena riječnih božanstava još od rimskog doba. Bog Dunava zvao se »Danubius«, bog Save »Savus«, Drine »Drinus«, Drave »Dravus«, Neretve »Narenta«. – U Grka je svaka rijeka imala svoje božanstvo, a isto tako i kod Rimljana, najznamenitija rimska rijeka Tiber imala je boga »Tiberin-a« za svog zaštitnika, a bog »Font« bijaše božanstvo svih vrela uopće.

SVAROG se spustio iz svoga VIDINGRADA i zaplovio VISLOM . . .

Pored štovanja rijeka, postojao je kod antičkih naroda i kult mora i Oceana. Najpoznatija božanstva mora kod Grka bili su »Poseidon« i »Triton«. Poseidon je vrhovni bog svih onih koji imaju posla s morem, dakle ribara, brodara, mornara itd. U njem oni štuju svoga zaštitnika, a najviše su ga štovali grčko pleme Jonci, koji su se najviše otiskavali na more i najviše mu hramova, žrtvenika i kipova postavljahu u primorskim gradovima i otocima. Triton je bio morski demon fantastičnog lika, imajući gornju polovicu tijela ljudskog izgleda, dok je donji dio završavao ribljim repom, i nije bio mnogo štovan.

Kod Rimljana štovani bog Neptun predstavljao je vladara mora i oceana, ali kako Rimljani nisu bili toliko razvijeni pomorci, manje je bio na glasu i imao je samo jedan hram u Rimu, i pridali su mu morsku božicu Salaciju za ženu.

Kod Slavena glavno božanstvo voda, rijeka i mora bio je bog *Vodan* ili *Vodna.* Slavenski bog Vodan, koga su uz obale Baltičkog Mora nazivali imenom Vodna, a u nekim krajevima slavenskih zemalja i imenom Vodin, Vodjan i Voden bio je osobito štovan kao gospodar mora, i slavila su ga sva priobalna plemena Pomeranije. Držali su ga zaštitnikom pomorskog i riječnog brodarstva, tako je namjesto pojedinih božanstava rijeka, Vodan postao skupno božanstvo svih slavenskih voda, jezera i mora.

VODAN

Brodari prinose žrtve Vodanu, Perunu i drugim bogovima

Vodan je bio štovan od svih onih koji su plovili morem i rijekama, ili se bavili ribarstvom. Prije svake plovidbe njemu se mole pomorski i riječni brodari i mornari za sretnu plovidbu, a ribar za uspješan ribolov. Njemu prinose žrtve-zahvalnice poslije sretnoga povratka s pogibeljna puta i obilnog ulova ribe.

Stari su Slaveni od najdavnijih vremena štovali vode i vjerovali u različne vodene duhove i vile. Po njihovu mišljenju duhovi se zadržavaju u rijekama i oko njih, te u šumama, morima, jezerima kao i na izvorima. Vile su lijepe djevojke i većinom dobročiniteljice ljudima, ali i osvetljive, ako ih se uvrijedi.

Već je grčki povjesničar Prokopije zapisao u prvoj polovici 6. stoljeća, kako Slaveni navališe prema Crnom moru i ušću Dunava, provaljujući u pokrajine Bizantskog carstva, i kaže: »Slaveni štuju samo jednoga boga Peruna, žrtvuju volove i dragocjene stvari, i obožavaju *riječne demone i nimfe*«.

Još u staroj postojbini na Sjeveru Slaveni su obožavali izvore i tekuće vode, a posebno su štovali stara drveća ispod kojih korijenja je izbijao izvor bistre vode. Takav stari hrast ispod kojega se nalazio izvor, prema kronici Herborda, stajao je nedaleko hrama boga Triglava u Šćećinu, kojemu su još u 12. stoljeću vendski pređi hodočastili. Taj se običaj održao kroz mnoga stoljeća i u sadašnjoj našoj domovini. O tom svjedoči stari putopis iz 14. stoljeća, kada je neki svećenik putovao dolinom rijeke Soče i opazio »kako mnogobrojni Slaveni štuju - kao boga neko stablo i izvor koji se nalazi kod korijenja toga stabla«.

Isto tako i ljetopisac Helmold iz 12. stoljeća potvrđuje, da se duhovi ili bogovi (demoni) u koje Slaveni vjeruju, nalaze u određenim prirodnim pojavama. Oni štuju i vrše u njihovu počast obrede kod voda tekućica, kod pojedinih stabala u gajevima i na brdima.

Kultno štovanje voda kod starih Slavena bilo je povezano uz božanstvo Vodana i sastojalo se u tome, što su drevni pređi hodočastili rijekama i jezerima i tamo prinosili žrtve, a onda se kupali i čistili od zla. Glavni čimbenici duhovnog čišćenja u drevno doba bili su voda i vatra, pa se kod slavenskih predaka vjerovalo da se takovo čišćenje postizava kupanjem u rijekama, jezerima i na izvorima, kao što su još mislili, da se palenjem i preskakivanjem krijesova oslobađaju ljudi od bolesti i zlih uroka.

Kad se u ime plemena prinosilo žrtve bogu Vodanu, onda se polazilo k izvoru vode žive, u kojeg se bistrini i vječnom toku pokazivala sila svijetloga boga, tu su svijetli dusi oblijetali žrtvu da joj preuzmu miomiris i da ga odnesu pred prijestolje božje. – U stojećih i zagađenih voda nije se Vodanu žrtvovalo, jer tamo je stolovao bog tmine koji je pripadao krugu podzemnog vladara, zloduha Crnoboga.

Poput grčkih morskih nimfa Nerejida i riječnih nimfa Najada, i slavenski bog voda i mora Vodan imao je mnogobrojno potomstvo. U mitovima o slavenskom bogu Vodanu spominju se vodene vile *Rusalke* o kojima se u predaji kaže, da su kćeri Vodanove. Isto tako i sva božanstva slavenskih rijeka i jezera, potomci su roda njegova. Narodna ih predaja prikazuje kao krasne djevojke s dugom raspuštenom kosom i da žive u dobrim odnosima sa ljudima. U narodnim pjesmama i pričama kod Hrvata. Srba, Makedonaca i Slovenaca vile se mnogo spominju kao pomoćnice u bojovnim podvizima starih narodnih junaka. Južni Slaveni su vjerovali da one žive u jezerima i rijekama kao vile brodarice, a u brdima i oblacima kao vile planinke.

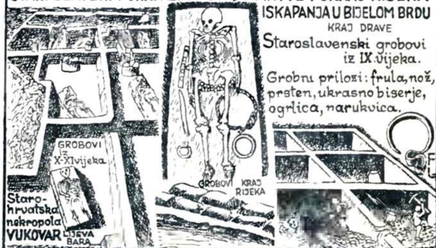
Kod Rusa i Bugara Rusalke su duhovi voda i šuma. Ovaj naziv potječe od bizantskoga »rosarum«. Predstavljene su kao lijepe žene s dugim kosama koje žive u vodama od jeseni do lipanjskih dana, kada izlaze iz voda da preko ljeta borave na kopnu. Kod nas kao i kod Poljaka i Čeha ta se ženska božanstva obožavaju pod nazivom vila. A gdje god ove vile živjele uvijek su povezane s vodom kao i Rusalke, što potvrđuju Prokopijeva svjedočanstva, da su Slaveni u 6. stoljeću štovali riječna božanstva i nimfe, iako te nimfe u njegovo doba nisu bile prikazivane u ljudskom liku.

Slavenskom Vodanu nisu bile posvećene samo vode i rijeke, već i mnoga ljudska naselja. Tako susrećemo u geografskim nazivima imena koja podsjećaju na drevni kult voda, kao npr.: Vodjan, Vodjani, Vodin, Vodjinci, Vodno brdo iznad Skoplja, Vodnjani na Dnjepru, Voden u Grčkoj, Vodnjan u Istri, Vodna kod Senja, Vodice kod Šibenika, Vodnići kod Jablanca, itd.

Pradrevni kult rijeka i mora

STARI SLAVENI POKAPALI SU SVOJE MRTVE POKRAJ RIJEKA

U okviru kulta vode, vršen je i kult mrtvih kraj tekućih voda ili jezera. Još u pradomovini na Sjeveru Slaveni su svoje pokojnike pokapali kraj rijeka, jer su ta mjesta smatrali svetima. Taj tradicionalni običaj je nastavljen i poslije dolaska Slavena na jug u našu današnju domovinu. Otuda potječu mnogobrojna drevna grobišta i čitave nekropole slavenskih predaka, što su otkriveni uz rijeke Dravu, Dunav, Savu i Bosnu. Prilikom istraživanja terena ustanovljeno je da su to tipična starohrvatska groblja na redove. Pronađeni predmeti pokazuju obilježja staroslavenske materijalne kulture.

Naročite pažnje vrijedne su, prije dva decenija otkrivene nekropole kraj Dunava kod Erduta i Vukovara, kao i one kraj Drave kod Bijelog Brda. Tamo su otkopani mnogobrojni grobovi drevnih pređa iz 8–9. stoljeća sa bogatim grobnim prilozima i drugim predmetima stare kulture. U vezi kulta mrtvih, nužno je napomenuti, da su posmrtni obredi kraj voda od drevnih predaka vršeni još i na drugi način: spaljivanjem mrtvaca. Obred spaljivanja bio je vrlo skup, ako se spaljivalo na lađi, povodom nekog uglednog i slavnog mrtvaca.

Kod Slavena, gdje bijaše u običaju spaljivanje mrtvaca, ipak se nije općenito vršilo već iz razloga, što je spaljivanje skopčano s mnogo većim troškom, nego običan ukop. Spaljivanje mrtvaca često se viđalo (kod Rusa, Poljaka i Polabjana) da će udovica skočiti u plamen lomače svoga druga. To je zabilježeno u zapisima starih kroničara: biskupa svetog Bonifacija iz 8. stoljeća, koji kaže da se spaljivalo mrtve kod polapskih Slavena; to tvrdi i Diethmar Merseborski za Poljake, a Masudi za Ruse. Jesu li mrtve spaljivali kod Hrvata i Srba? - Kažu da jesu, barem kod Srba. Kad je godine 1355. preminuo Dušan Silni, tijelo njegovo bude donešeno u Makedoniju, te sahranjeno uz *svete vatre*.

Među kultne obrede kraj voda ubrajalo se i Rusaljske sastanke noću na izvorima i vodama u proljeću na Đurđev-dan, a to se odražavalo u obožavanju vodenih vila. Ta se svečanost kod Rusa naziva *Kupalo*, i počinje kad se u sutonu pred mrak pokažu nebrojene vatre po visinama brda i na nizinama Dnjestra i Visle. Momci i djevojke hrle na obale rijeka, a momci ih podalje dočekuju i hvataju, a po tom će djevojke vidjeti tobožnjeg budućeg vjerenika. Nekad je bio običaj da se poneka djevojka do gola svuče i na trenutak skače u vatru, da zatim brzo skoči u vodu i okupa se. Od toga ime Kupalo.

I danas se ponegdje u Banatu, i Bosni i Hercegovini, narod sakupi oko živih vrela vode, gdje se za zdravlje napije žive vode, a onda uz vatru i pečenicu se kolo razigra.

Stari Slaveni i Praslaveni uopće su se najradije naseljavali kraj rijeka i jezera, kao i uz obale mora jer su nalazili na vodama sve uvjete života. Vode su oni držali božanstvenim silama (Vodnabog, bog Dnjepar, božanstvo Bug itd.), a rijeke i mora su smatrali svojim hraniteljima. Stoga su bili dobri ribari i mornari. Vode i jezera su im davali i hranu i zaštitu, pa su gradili i svoje hramove uz obalu rijeka i jezera. Tako ih nalazimo na ušću Odre u Šćećinu i Volinu, u Arkunu na otoku Rujani, u Ratari na Dolenjskom jezeru, pa svetišta na Bleškom i Veleškom jezeru, onda Kolin na Sprevi, Pernov grad na Labi, Kijev na Dnjepru, Novgorod na Ilmenskom jezeru, Krakov na Visli, Prag na Vltavi itd.

Znamenita rijeka Dnjepar bila je posvećena bogu »Dnjepru«. Brodari su mu na jednom otoku pod starovjekim hrastom žrtve prinosili na dobar povratak. Na obim brjegovima rijeke na više dana hoda nalaze se sama grobišta, gdje su stari Slaveni sa svih strana nosili mrtve k rijeci na pokapanje. Takva mjesta se zvala Hribinki (Grobniki). Dnjepar ima 13 brzica, a ljudi su svake godine romarili kojoj brzici, da ih bog Dnjepar oprosti od grijeha. Uz Dnjepar su nastali veliki gradovi, tako i Kijev, glavni grad Ukrajine.

Za olujnog nevremena i kod prelaza opasnih brzica na Dnjepru, obraćali se VODANU za zaštitu i pomoć, te obećali priložiti žrtvu za svoj spas iz pogibelji.

Nakon sretnog povratka, dnjeparski su brodari revno izvršavali svoja obećanja, te obilazili zavjetna mjesta i »Grobnike« duž dnjeparskih obala i tamo polagali žrtvene darove.

Pored toga, kod drevnih Dnjeprana postojao je još poseban običaj; oni su u ime zahvalnice za svoj spas, zabijali ukrasne čavle i veprove kljove u debela hrastova stabla. I dandanas još se nađu takvi ukrasi u kori nekog prastarog hrasta.

U većim gradovima dnjeparskog područja, a osobito u Kijevu, u najranije vrijeme slavilo se stara slavenska božanstva, i to najprije se štovalo staro trojstvo, zvano TROJANBOG, u sastavu *Peruna* gromovnika, *Volosa* zaštitnika pastira i *Chorza* boga ognja. Znalo se već onda i za *Jarila* pastirskog boga, množitelja i štititelja janjadi. Noćne proslave proljetnoga božura Jarila, ostavile su u narodu tragove u sastancima na dan svetog Đurđa. Tu se slavilo boga Volosa ili Velesa, isprva pod imenom *Beleboga* u starom gradu Belgorodu na istoj rijeci Dnjepru blizu Kijeva, a boga *VIDA*, to jest Svaroga i Svevida, slavilo se u svetištu, koje se nalazilo u mjestu Vitičevu na Dnjepru. Rijeka Volga bila je posvećena bogu Volosu. I rijeku Bug su stari Slaveni štovali kao božanstvo, pa je i sama rijeka po imenu Bog dobila svoje ime. Iz mnogobrojnih obavijesti jasno se vidi, da su davni slavenski predi štovali riječna božanstva.

I kod Bugara je bilo poznato štovanje voda i mora, te su i oni imali svoje posebno božanstvo voda i mora, koje su veoma slavili i obraćali mu se za zaštitu i pomoć kod svojih brodarenja rijekama i morem. Bugarski bog voda i mora zvao se *Kuraba*, a odatle potječe i ime »koraba« tj. lađa ili brodica, koje se ime često spominje i u našim narodnim pjesmama.

Ako razmotrimo, na kako ogromnim prostorima su stari Slaveni štovali svoja božanstva rijeka i mora, počevši na Sjeveru od široko protegnutih obala Baltičkoga mora, preko poljskih i rusko-ukrajinskih, te karpatskih područja, pa sve do jadranskog i crnomorskog bazena, vidimo koliko su moćni bili naši davni slavenski preði.

U vezi imena slavenskog boga voda i mora treba nadopuniti time, da je ime Vodan ili Vodna – prema tumačenju našeg mitologa Gržetića nastalo po riječi voda, prema arijskom znamenu – vada, vanda, – što znači voda.

Prema arheološkim nalazima, kao i po izvješćima starih ljetopisaca poznato je, da je i kod Slavena bio običaj spaljivanja mrtvih.

Posmrtno spaljivanje poglavica, knezova ili zaslužnog viteza vršeno je veoma svečano i uz suučestvo čitavog plemena na jednom ukrašenom brodu postavljenom na lomači iz naslaganih drva. Uz posebni obred žrtvovani su pokojnikov konj, ratnički pribor i drugi predmeti, a ponekad i netko iz njegove svite ili njegova žena.

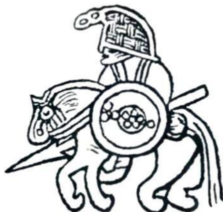
Već Herodot priča o bogatoj posmrtnici nekog uglednog Anta i kaže: s njime u grob pošla je i njegova žena, sluge, konji, a priložene su bile i dragocjene posude od zlata.

Uz posmrtni odar i oko broda postavljeni su drveni stupovi na vrhu kojih se nalazile izrezbarene glave starih božanstava Peruna i Vodana. Iz samih ovih izvoda mi vidimo, da je kultno štovanje vode u drevnih Slavena bilo veoma razgranjeno, i da je u slavenskoj mitologiji zauzimalo vidno mjesto, a također i to da je bog Vodan kod Slavena izniknuo i da predstavlja autohtono slavensko pomorsko-vodno božanstvo

U vezi imena našeg boga voda, rijeka i mora *VODANA*, koje je veoma slično imenu starogermanskog boga rata Wodan-a, odnosno imenu nordijskog boga Odin-a, valja napomenuti, da je ta sličnost imena sasvim slučajna. Niti »Wodan«, a niti »Odin« ni u kom smislu nisu srodni sa našim Vodanom. A i po svojim značenjima nemaju nikakve veze sa slavenskim Vodanom. – Po svom značenju strani Wodan i Odin bili su ljuti bogovi rata, a pored toga Wodana su smatrali vrhovnim bogom germanske mitologije.

Ime germanskog boga Wodana proizlazi po korijenu iz gotijskoga – vôds –, što znači srdit, bijesan. Po tom je nastalo *Vodans* i *Wodan*. Kad su se oluje dizale, grmljavine tutnjale i gromovi gruvali, stari su Germani zamišljali, da je bog na nebu srdit, a tada su ga nazivali gotijski *Vodans*, starovenetski *Wuotan*, starosaski *Wodan*, westfalski *Guodan* i nordijski *Odhin* i *Odin*.

Germanski Wodan

Nordijski Odin

Štovanje staroslavenskog boga voda, rijeka i mora Vodana, nastavili su davni naši pređi i nakon svoga doseljenja na jug u današnju našu domovinu. Osobito se slavio Vodan kod naših pomoraca i brodara, kao i kod priobalnog pučanstva duž obala Jadranskog mora, pa je o tome ostalo dosta uspomena, a na to podsjeća također i slavljenje nasljednika starog slavenskog Vodana u liku Sv. Nikole, kršćanskoga zaštitnika pomoraca i brodara, koji je preuzeo Vodanove funkcije. Nema skoro kuće pomorskih obitelji, koje ne bi imale sliku Sv. Nikole u svome stanu, i time je nastavljena tradicija štovanja zaštitnika pomoraca u novom obliku.

Usporedo s poštivanjem dobrog boga rijeka i mora Vodana u Slavena, poznato je da su Stari Slaveni obožavali još i različne vodene demone i zloćudne riječne duhove.

Već je grčki povjesničar Prokopije u prvoj polovini 6. stoljeća zabilježio, da Slaveni obožavaju riječne demone i nimfe. Također i germanski ljetopisac iz 12. stoljeća Helmold kaže za Slavene da oni štuju vodne duhove i demone i da vrše u njihovu počast obrede kod voda. Isto tako i naš povjesničar Smičiklas tumači, kako Slaveni poštuju i potoke i vodene demone i žrtvuju svima njima, a tečajem žrtva čine razna gatanja.

Od vodenih demona najpoznatiji je bio VODANOJ, tzv. »čuvar voda« kod Istočnih Slavena. Uz njega spominje se i »VODENJAK«, koji je bio poznat i kod ostalih slavenskih naroda.

Vodeni demon
VODANOJ
prema slici ruskog umjetnika
I. Bilibina

Vodanoj je bio pakosno i opasno božanstvo, nastanjeno u jezerima, potocima i rijekama. Najomiljelije skrovište mu je bilo blizu mlinskih brana. Od njega su najviše strahovali sami mlinari, a i seljaci koji su donosili žito na meljavu Ponekad bi se mnogi Vodanoji sakupili ispod velikog mlinskog kola, a u svom izgledu jako su se razlikovali. Neki su imali nakaznu glavu i oči užarene, a mjesto ruku šape. Drugi su imali obličje golemih ljudina, obraslih mahovinom. Često se viđao Vodanoj nalik na starog čovjeka zelenkaste kose i brade poput trave, a boja se mijenjala kod mijene mjeseca. Vodanoj se ponekad pojavljuje i u obliku goleme ribe. Moglo se vidjeti gdjekad i Vodanojku, u pojavi gole žene, kako sjedi u vodi na korijenju drveća i češlja svoje duge kose.

Vodanoji nisu voljeli ljude i vrebali su kako bi neoprezne odvukli u vodu. Oni koje bi uspjeli odvući u dubinu Vodanojevog vodenog kraljevstva, postajali su njihovi robovi. Tokom dana Vodanoj bi se odmarao u dubinama svojeg podvodnog dvora. Uveče bi izlazio van i zabavljao se udarajući vodu šapama i praveći buku. Ako bi uhvatio ljude ili žene da se kupaju nakon zalaska sunca, zarobio bi ih.

Kad god bi se približio mlinskoj brani, pokušao bi je razoriti, kako bi voda mogla slobodno teći.

Za VODENJAKE kazu, da su bili strogi, ali pravedni. Evo šta priča ruski pisac Lav N. Tolstoj: »Pala seljaku sjekira u vodu. Ožalošćen, stane uz obalu i zaplače. Čuo ga Vodenjak, požalio seljaka i iznio mu zlatnu sjekiru iz rijeke i upitao ga: »Je li to tvoja sjekira?« Seljak odgovori: »Ne, to nije moja.« Vodenjak donese drugu srebrenu sjekiru, ali seljak opet odgovori: »Ni to nije moja.« Tada Vodenjak iznese njegovu sjekiru. »To je moja sjekira« — reče seljak. I Vodenjak mu darova sve tri sjekire, zbog takvog poštenja.

Kad su to čuli drugi seljaci, jedan ode do rijeke i baci svoju sjekiru u vodu i zaplače. — I sad iznese Vodenjak zlatnu sjekiru i zapita: »Je li to tvoja sjekira?« Seljak odgovori: »Moja je, moja!«

Ali Vodenjak mu nije dao zlatnu sjekiru, a ni vlastitu mu nije vratio — zbog takvog nepoštenja.

Za vodene vile Rusalke predaja kaže da ih je bilo uz rijeke na Jugu, a također i na Sjeveru sve do Baltika. Južne Rusalke oko Save, Dunava i Dnjepra bile su drage i vesele, te pjevale pjesme. Kao posestrime pomagale su junacima u bojevima. Po tom su u narodnoj poeziji i opjevane. Naprotiv Rusalke na Sjeveru pretvorile se u zle djevojke, blijeda izgleda i raskuštrane kose. Tko bi dopao u njihove ruke, okrutno bi ga mučile i najzad utopile.

Slavenske legende pripisuju Rusalkama dvostruko postojanje: žive u vodi, i šumama. Do početka ljeta one žive u vodi, a kad dođe njihov dan, one izlaze iz vode i odlaze u šumu.

One bi odabrale vrbu ili brezu nad rijekom i popele bi se na nju. U noći bi skakale sa drveta i plesale. Južni Slaveni su vjerovali da na mjestu gdje su Rusalke plesale, trava i žito raste obilnije.

RUSALKE POKUŠAVAJU DA PRIVUKU ČOVJEKA U DUBINU

VODAN

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

VODAN je utjelovljeno božanstvo obožavanja rijeka i voda; ono je jedno od najstarijih božanstava, koje proističe iz pradavne dobi, kad je narod animalistički gledao na svijet. Slavenski Vodan nije istovjetan s germanskim i nordijskim Wodanom — Odinom. Bog Vodan postao je tokom vremena gospodar mora i voda, a pod imenom Vodna je bio svim mornarskim plemenima oko Baltičkog Mora najglavnijim bogom.

Zakapanje mrtvih pokraj rijeka i voda bilo je također u običaju. Otuda mnoge nekropole starih Slavena s bogatim nalazištima kraj rijeka u našoj domovini.

(Dr. Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA« — Zagreb 1943.)

Stari su Slaveni pokapali svoje mrtve pokraj rijeka. Pod pokroviteljstvom Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti, ekipa arheološkog muzeja iz Zagreba istraživala je teren starohrvatskog groblja kraj Vukovara. Mjesto, gdje su vršena iskapanja (zvano »Lijeva Bara«), poznato je od ranije kao prethistorijsko nalazište, a nedavno je na njemu otkrivena starohrvatska nekropola iz ranog srednjeg vijeka. Prilikom istraživanja terena ustanovljeno je da je to tipično starohrvatsko groblje na redove, a ležalo je na prethistorijskom groblju, koje se može pripisati Ilirima.

Otkopana su 32 groba s interesantnim nalazima, u kojima prevladavaju razni nakiti tipični za Slavene onog vremena.

(Iz izvještaja ekipe Arheološkog muzeja, — »VJESNIK« 1951.)

Stari su Slaveni vjerovali i u različne vodene duhove i vile. Duhovi se zadržavaju u rijekama i oko njih, te u šumama, morima, jezerima, na vrelima itd. Vile su lijepe djevojke, većinom prijateljice ljudima, ali su i osvetljive, ako ih se uvrijedi.

(Dr. Ante Messner-Sporšić: »LJUDI I PRIRODA« — Zagreb 1938.)

Izvore obožavaju svi Slaveni, posebno ili u vezi s drvećem. To se vjerovanje održalo veoma dugo. Još u 14. stoljeću tužio se neki svećenik, koji je putovao dolinom Soče, da u Kobaridu velik broj Slavena štuje »kao boga neko stablo i izvor, koji se nalazi kod korijenja toga stabla«.

(Dr Oleg Mandić: »OD KULTA LUBANJE DO KRŠĆANSTVA« — Zagreb 1954.)

»Boga Gromovnika gospodara ovoga svemira jedinoga pripoznaju, njemu žrtvuju volove i svake vrsti žrtve — — Poštuju i potoke i neke vodene demone i žrtvuju svima njima, a tečajem žrtva — čine razna gatanja.

(Tade Smičiklas: »POVIJEST HRVATSKA« — Zagreb 1882.)

Neka plemena starih Slavena imala su običaje kod pogreba da spaljivaju svoje mrtve na lomači, i viđalo se ponekad da će udovica skočiti u plamen lomače svoga druga. To nam potvrđuju zapisi sv. Bonifacija iz polovice 8. stoljeća za »Vinide« tj. baltičke Vende; Dijetmar kod Poljaka, i ljetopisac Masudi iz 10. stoljeća kod Rusa. Posljednji opisuje nekog odličnog Rusa na čamcu (brodici) koji je bio postavljen na lomači. Uz njega je sjedjela djevojka koja se svojevoljno uz gospodara dala spaliti na lomači.

(Dr Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ... — Mostar 1900.)

Osobito svečani slavenski običaj paljenja umrloga na korabu ili većem čamcu, što bi se zapaljen spustio niz vodu, bješe vrlo skup i dolikovaše samo gospoštiji i ljudima imućnim. Po historijskom svjedočanstvu najviše su palili svoje pokojnike (mrtve) istočna grana Slavena. To su bili u najranije doba Anti, kasnije Veliko-Rusi.

(Nodilo Natko: O SLAVENIMA I STAROSLAVENSKOJ VJERI — Zagreb 1929.)

O riječnom božanstvu Danubius-u i o životu naših naroda u podunavskim područjima za vrijeme austrijsko-turskog rata, (prvih decenija 19. stoljeća), sakupio je austrijski general Ferdinando Marsigli mnoštvo podataka s etnološkim, i historijsko-arheološkim gradivom, kao i običajima naših naroda, i objavio ih u svojoj knjizi »Danubius Pannonico« u Amsterdamu. Likovni prikaz boga Danubiusa prenešen je iz te knjige ovamo.

(Conte L. F. Marsigli: »DANUBIUS PANNONICO« — Amsterdam 1826.)

Pradavni su se ljudi svih kultura uvijek molili rijekama. Velike su rijeke, podložne samo svojoj vlastitoj volji, tekle tokovima, koji su zaista nadmašili sve što je ljudsko.

Čovjek ih je povremeno obuzdavao jarcima i građenjem nasipa. Pa ipak su rijeke ostale velike; gutale su ljude, kolibe i domaće životinje. Bilo je dobro rijekama prinašati žrtve i umirivati ih darovima.

(H. E. Jakob: »ŠEST HILJADA GODINA KRUHA« — Zagreb 1957.)
(na njemački: »SECHSTAUSEND JAHRE BROT« — Hamburg 1954.)

VODA.

Evo mene ime mi je voda; Ja sam kćerka dična, slavna roda.
Djedi su mi od postanka svijeta, Zato brojim na tisuće ljeta.
Nebo, zemlja moji su vam dvori, More dolje a oblaci gori.
Ja napajam polja i livade, Šume, luge i cvjetnaste sade,
Perem suđe, mijem ruke, lica, Nosim brode, nosim jata ptica.
Hranim ribe, puže i crviće, Hranim, pojim svako živo biće.
Još jedno da vam prozborim; Gdje je vrelo, ondje ja romonim,
Gdje je potok, ondje ja žuborim, Gdje je more, ondje opet orim.
Magla, para — to su kćeri moje, Biser-rosa — to su suze moje.
Bijeli sniježak — to je cvijeće moje, Led studeni — to su boli moje.

(Skender Fabković: IZABRANE PJESME — Zagreb 1930.)

VODAN

VODAN sa Rusalkama
straži nad vodama.
Vile i vilenice
čuvaju vrela i zdence.

U kolu lete povrh livada,
iznad polja i stada,
iznad svetih dubova,
jezera i živih izvora.

Vihori i vjetri ih nose
kroz grozdove rose.

(Boro Pavlović: Iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

VJEČNA VODA

BESKONAČNA, VJEČNA VODA.
Ona je svuda. Nad svim ona vlada.
U svemu je ona. Ona je sve.
I tlo tvrdo, i napukli kamen.
Ona je magla. I pijesak.
I stablo. Ona je rijeka.
Ona je krv. I beskrajno more.
U početku je bila.
I bit će na kraju.
Beskonačna, vječna voda.

(Zlatko Tomičić: VODE POD LEDINOM — Zagreb 1955.)

HIMNA NILU.

Staroegipatskom bogu rijeke Nil.

POHVALA NILU

Slava tebi, Nile, koji izlaziš iz ove zemlje
I dolaziš da oživiš Egipat!

Potajno rukovođeni, tama na dnu.
Hvale njega njegovi pratioci.

Onaj koji natapa polja, koga je Ra stvorio.
Da bi sve životinje oživio

Onaj koji natapa pustinju daleko od vode,
Njegova rijeka se spušta sa nebesa.

Onaj koji stvara ječam, pravi emer.
Stvara praznik u hramovima.

Onaj koji daje travu za stoku
I brine se o žrtvi za svakoga boga

Onaj koji puni ambare i širi njihove pregrade.
Koji se brine o stvarima siromaha.

Zahvaljujući njemu suši se suza u svakom oku:
On je onaj koji se brine o izobilju iz blagosti svoje.

(M. J. Matje: STAROEGIPATSKI MITOVI — Izdanje Veselin Masleša — Sarajevo 1963.)

(na ruski: »Drevneegipetskie mifi« Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR — Moskva—Lenjingrad, 1956.)

PETO POGLAVLJE

SVAROŽIĆ

DAROVATELJ SVJETLOSTI I BLAGE TOPLINE

HELIJ BOG SUNCA IZ TROJE

Ti, što med zvjezdama nebom sebi krčiš put,
I na kolima zlatnim stojiš — Helije,
Što s konjima brzim voziš, valjaš plamni žar

Sunčanih božanstava bilo je u svih starih naroda. U Grka to su bili Apolo i Helij, a u mitologiji Slavena SVAROŽIĆ i SVANTEVID. Svarožiću su pridavali toplinu i blagost, a u četveroglavom Svantevidu su gledali gordo ratno božanstvo.

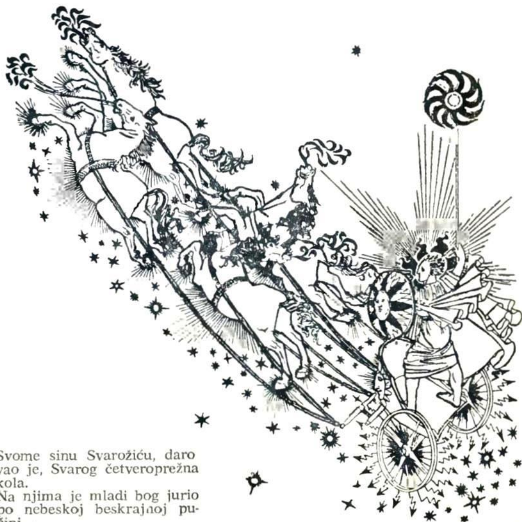
U starim kronikama spominje se hrabrost konjičkih četa koje su pripadale Svantevidovu svetištu na Arkunu.

SVAROŽIĆ

DAROVATELJ SVJETLOSTI I BLAGE TOPLINE

PO VJEROVANJU SLAVENA, centralno mjesto u religiji slavenskih naroda zauzimao je bog *Svarog*, i od ove je riječi izvedeno ime *SVAROŽIĆ*. To ime predstavljalo je mlado sunčano božanstvo, a preneseno je u isto vrijeme iz dva krajnja područja, široko rasprostranjene zemlje nastanjene Slavenima.

Na sjeverozapadnoj strani s granica veletske Poljske i u Poodravlju mi znamo, (po zapisima kneza Thietmara) da je u početku 11. stoljeća Svarožić bio bog slavenskog plemena Veleta (Veneda) i da mu je glavni hram – sa tri vrha i s troja vrata – bio posvećen u venedskom glavnom gradu Ratari (Rethra) koji leži na rijeci Pjeni blizu svog utoka u Baltik.

Svome sinu Svarožiću, darovao je, Svarog četveroprežna kola.
Na njima je mladi bog jurio po nebeskoj beskrajnoj pučini...

S druge strane na sjeveroistoku, Svarožić je isto tako poznat u Rusiji i on je tamo bio obožavan kao bog mladog sunca, darovatelj blage topline i svjetlosti koji se rađa svake godine o Božiću. Iz toga se razabire oslabljeno sunce o zimskom suncovratu, koje se ima pomladiti, ojačati, roditi. Svarožić tada dobiva ime »*Koleda*«. Koledu slavljahu na Božić, u staro vrijeme zvan Koledin dan, kao i na prvi dan nove godine, 1. siječnja.

Nakon Badnje noći, probdjevene kraj plamtećih badnjaka, najveseliji dan u godini drevnih naših predа bila je svetkovina Božić, kad se rodi mlado božanstvo Koleda, pomlađeno Sunce. To je dan kad se božićna slava s pjesmom provodi – i otkada Sunce pomlađeno ojačava, pa zemlju sve toplije obasjava, da nadvlada zle duhove i okrutnu babu Zimnu, strah i trepet zemlje i ljudstva. To je dan kad je Svarogova žena, božena Vida kao Zlatna Majka sašla iz Nava sa Rajevine i rodila mlado jarko Sunce – KOLEDU.

Granu sunce iza brda, veselo, veselo!
Nije Sunce, nego božo Koledo, Koledo!
Nosi igru za pojasom, veselo, veselo!
Manu igrom na junake Koledo, Koledo!
Junaci se razigraše, veselo, veselo!
A djevojke prihvatiše Koledo, Koledo!
Svi u kolo veselo! Svi u kolo Koledo!

Na nekadašnje slavljenje Koleda, još i danas podsjeća običaj obilaženja Koleda po selima Vivodine i drugim krajevima gdje o Novoj godini idu momci po dvojica ili trojica pjevača, koje narod zove »gostniki« i pjevaju pred kućom pjesmu »Novogodišnja Koleda«.

Ta pjesma glasi:

Dobar dan gospodar, bog vam dobre goste dal.
I od boga i od nas, rodila vam pšenica, i vinova lozica.
Pred kućom vam zelen bor, a na boru vranić konj.
Na konjiću vaš sinak, oko sinka zlatan pas.
Na glavi mu šapkica, a na šapki ptičica.
Ona lepo poje, *novo leto* zove: daj vam ga bog!

Pored imena Koleda, još su Svarožića zvali sunčanim bogom V i d o m, te Belbogom i Jutrobogom, jer mu se Polabjani ujutro klanjaju i jer Svarožića i Koledu slave na Božić ujutro.

POZDRAV JUTROBOGU

Po metamorfozi mitskog vjerovanja proizlazi, da iza *KOLEDE*, kad ojača postane *JUTROBOG*, a kad kišom oplodi zemlju onda je *DABIŠA* ili *DAŽDBOG* kod Hrvata, u ljetu je junak *V I D* (Svantevid) bog žetve na otoku Rujani, poslije toga postaje *SVAROŽIĆ* bog svjetlosti kod Zapadnih i Istočnih Slavena, a kad plodovi dozriju je T R E B U N, koji trebi i sprema plodine.

Slično ovima nastala su imena: MOKOŠ kod Rusa, PLIVNIK kod Čeha, ZMOK u Venda itd. Kod svih Slavena slavljen je Koleda tjedan dana prije NOVE GODINE, iznimku čine samo bugarski Slaveni, koji Koledu kao sunčano božanstvo slave u jesenjem jednakonoćju.

Kako je Svarožić jedan od rođaka ili sin Svaroga, to oba spadaju u istu skupinu *b o ž a n s k o g r o d o s l o v l j a*, a kako je Svarog identičan i sa Daždbogom, to doista Svarog–Svarožić–Daždbog izgleda pripadaju istom sistemu.

Prabog i otac bogova Svarog namijenio je zemlju ljudima, da uz pomoć bogova i božica njom upravljaju i uredio je godišnje doba tako, da je pored svoga sina Svarožića kao mladog boga sunca, božici Vesni dodijelio cvatuće proljeće, božici Ladi ljetnu jarku bujnost, bogu Svantevidu žarko plodnosno ljeto. Perunu i Peruniki zemlju da je hrane i brane, a božici Živi sa Žibogom, da svijetu daruju život i bogatu plodnost. Visoki nebeski rod Svarožića imao je već u pradobu uređen nov svjetski red i poredak, po kojem se oni svake godine naizmjence vraćaju k ljudima na zemlju, donoseći i dajući im darove i plodove zemaljske.

Po mišljenju nekih mitologa, Svarožića su kod Rusa držali za boga ognja i topline, a donekle i pomoćnikom kovačkog umijeća, pa je jednom prikazan kao mladi kovač u kovačnici svoga oca Svaroga. Inače je likovno predstavljen sa dugim kopljem u desnici, a takovog oblika bio mu je i kip u njegovu hramu koji se nalazio nasred grada Ratare.

Čudnovata izgleda bio je taj hram: krasila su ga tri vitka tornjića i imao je troja ulazna vrata. Ipak, sve ovo imalo je svoj razlog, jer se u tom hramu održavahu obredi za troje slavenskih božanstava. Pored Svarožića bio je u hramu postavljen i prekrasan kip božice Vide, a kraj ovih uzdizao se još i lik boga gostoprimstva Radogosta, tako da su na čelu hrama stajala tri kipa, pa prema tome ovdje su obavljene službe za tri božanstva. S tim u vezi, bila su na hramu i troja ulazna vrata.

U pogledu postojanja slavenskog hrama, koji je bio podignut u čast mladog boga Svarožića u Ratari, nekadašnjem glavnom gradu baltičkih Ljutića, iznikla su različita mišljenja među našim i stranim mitolozima. Do nesuglasnosti po tom pitanju došlo je uslijed nekih neuvjerljivo tumačenih izvješća stranih kroničara.

Naime u starim germanskim kronikama iz 11–12. stoljeća zabilježeno je kako su Slaveni (Vendi) štovali razna poganska božanstva, kojima su podizali hramove i u njima postavljali kipove. Najpoznatiji od tih hramova je Arkunski hram na otoku Rujani, posvećen bogu Svantevidu, a poznati su i hram Triglavu u Ščećinu, hram Volosa u Volinu, hram Svarožića u Ratari i dr. Kako je naprijed rečeno nesuglasice su iznikle zbog nejasnih tvrdnji stranih ljetopisaca, koji opisuju hramove i kipove slavenskih idola po »tuđem pričanju«, kao npr.: u opisivanju hrama i kipa Svantevidova na Arkunu. Isto tako kritiziran je i postupak kneza Thietmara biskupa od Merseburga koji je vršio zapise o slavenskom hramu u Riedegastu (tj. Ratari) prema opisu nekoga, koji je u tom hramu bio. U svojoj kronici Thietmar govori kako su u hramu razne slike bogova i božica urezane na zidu, a zatim ih naziva idolima, što označuje kipove poganskih bogova.

U svojem daljnjem izlaganju Thietmar veli, da je u *Riedegastu* (Ratari) bio postavljen i kip poznatog božanstva »*Zuaradsu*«, prije svih drugih štovano i obožavano od svih pripadnika roda. (To se odnosilo na pleme Ljutića). I ovdje je Thietmar pogrešno ubilježio naziv

Zuaradsu, umjesto da je ispravno napisao Svarožić. Ipak iz ovog tumačenja proizlazi, da je Svarožić bio vrhovno božanstvo moćnog plemena Ljutića, već i s razloga što su hram i kip Svarožića podignuli Ljutići u svom glavnom gradu.

REKONSTRUIRANI HRAM SVAROŽIĆA U RATARI

Poput ostalih stranih kroničara, i Thietmar je pogrešno bilježio slavenske izraze, pa je naveo iskvareno »Riedegast« umjesto slavenskog imena grada Ratari. I on se služio imenom Riedegast, koje je zapravo trebao pisati Radogost, jer je tako i ime slavenskog boga gostoprimstva. Izgleda da su strani kroničari to ime koristili za naziv grada Ratari, jer je u tamošnjem hramu bio i kip boga Radogosta, možda su zbog toga njegovo ime koristili za naziv ovoga grada, a to posvjedočuje još i činjenica, što su Nijemci kasnije taj grad nazvali po njemačkom prijevodu »Wolgast«, što je jednako slavenskom »Radogost«.

U Pomorju (pri ušću rijeke Odre i uz obale Baltika) nastanjene Velete prozvaše Ljutićima, što su bili ljuti i grozni – iako ta riječ proizlazi iz Łotysi (ljudi). Ljutići su bili vrlo hrabar i ratoboran narod koji su kroz više vjekova vodili ljute ratove protiv Germana. U Ratari, glavnom gradu Ljutića na Dolenjskom jezeru kraj rječice Rekenice u Strelicama (njem. Strelitz) utemeljili su glasoviti hram SVAROŽIĆA u kojem su se nalazili božanski likovi svih glasovitih sjevernoslavenskih božanstava. Od ovih neki su bili obilježeni starim runama i početcima molitve, kao »Perkunte Devaite« i drugim imenima. Po tome se tumači da su Ljutići – Ratari takozvanog staropruskog podrijetla, kojih su pradjedovi bili stari Veleti.

Staroprusi, Vendi, Pomorani, Rujani, Bodrići u Holstinju (njem. Holstein) i Ratari u Strelicama zvali su boga Svarožića i imenom SVASTIĆ. Svastića – Svarožića oblikovali su u bogatoj, zlatnoj odori, plamenom oko glave, sunčanim zrakama i plamtećom kosom na tjemenu. Žena mu je bila »Svasdunoka«.

U SVAROŽIĆA GRADU

U gradu slavenskih svetinja,
Stolnici knezova Ljutića,
Zvanom RATARI i RADOGOST.
Štovanom posvuda i na glasu
Po hramu boga SVAROŽIĆA
I kipova VIDE i RADOGOSTA

SVAROŽIĆI potomci praboga,
Tvorca svijeta SVAROGA
I njegove božene
Zlatne Majke VIDE.
Od kojih se rodiše
Slavenski najmiliji
Bogovi i božići
Glasoviti SVAROŽIĆI:

i PERUN bog gromova
i Svarožić i Svetovid
i Daždbog i Radogost
i Jarilo i Jutrobog.

I božice VIDA, VESNA i LADA
Sve božanstva Sunca mlada,
Sve jednoga božanskoga
Rodoslovlja pradrevnoga.

Sve potomci praboga
Bogotvorca SVAROGA.

SVAROŽIĆ

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Sveotac (Svarog-Svarun) namijenio je zemlju ljudima, da uz pomoć bogova i božica njom upravljaju. Svarogov najmlađi potomak je SVAROŽIĆ Vid. Visoki nebeski rod Svarožića uredio je u svom sustavu novi svjetski red i poredak, po kojemu se oni svake godine naizmjence vraćaju k ljudima na zemlju donoseći i dajući im darove i plodove zemaljske.

(Dr. Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

Svarog, Svarun (nebeska svjetlost) sunčano prabožanstvo, stvoritelj je svijeta, bog svjetlosti, otac bogova i ljudi. SVAROŽIĆ, (Belbog, Jutrobog, Sunce, sunčano božanstvo), sin Svaroga, darovatelj blage topline i svjetlosti, koji se »rodi« svake godine o Božiću, u odsjeku godine, kad sunce oslabi i dobiva ime Koleda.

(Dragutin Nemet: NEKOLIKO RIJEČI O VJERI STARIH SLAVENA — Zagreb 1929.)

Ime SVAROŽIĆ nama je prenešeno dolazeći u isti čas iz dva krajnja područja zemlje nastanjene Slavenima; najprije s granice veletske Poljske mi znamo, da je u početku 11. stoljeća Svarožić bio bog Veleta (Veneda) i da mu je jedan hram bio posvećen u Ratari.
SVAROŽIĆ je isto tako poznat u Rusiji, on je tamo bio obožavan također kao bog vatre, posebno od one koja se palila da se osuši žito.

(MYTHOLOGIE SLAVE — Librairie LAROUSSE — Paris 1963.)

Začetnika svih mitologijskih pojmova treba tražiti u svijetlom nebu. To božanstvo nema niti opredijeljena oblika, niti hramova a opet je u njemu vrelo svega, što je između neba i zemlje, i na zemlji. Po mišljenju većine mitologa slavenskih zvalo bi se to božanstvo Svarog, — koje bi odgovaralo svijetlom nebu, a poosobljeno bi bilo u SVAROŽIĆU, svomu sinu.

(Tade Smičiklas: POVIJEST HRVATSKA — Zagreb 1882.)

Svarog, u staroj istočno slavenskoj mitologiji, bog kovačkog umijeća. Njegovi su sinovi Dažbog, bog sunca, te SVAROŽIĆ, bog ognja i zadružnog ognjišta, zaštitnik braka.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1964.)

Staro hrvatsko vjerovanje jednako je vjerovanju starome slavenskome, kakvo je bilo, dok su Hrvati još živjeli u zajedničkoj domovini. Stari su Slaveni vjerovali u jedno najviše Biće, koje je izvor svemu. Jedni su ga nazivali S v a r o g, a personificirano je u njegovu sinu SVAROŽIĆU.

(Vid Balenović: NARODOZNANSTVO — Z a g r e b 1943.)

Prekopjenci i Ratari bijahu kosmate ljudine, išli su malko pognuti, kao da se i sada prignuše upirući o ručice plugova kojim su orali masnu zemlju uz bregove Pjene i Tolenca. Oči su im bile mutnomodre kao i voda njihovih rijeka, samo je u zjenama Ratara bljeskala ponosna svijest, da su oni iza Ranaca (Rujanaca) najbliže Izvoru svake sreće, jer je nasred njihova grada stajao u lijepu hramu k i p SVAROŽIĆA, između svih bogova na kopnu — najmilijeg Arkunskome božanstvu.

(Vladimir Nazor: ARKUN priča iz slavenske prošlosti — Z a g r e b 1920.)

Pribaltički Slaveni, to su slavenska pomeranska plemena koja su obitavala na južnim obalama Baltičkog mora. Poznati kao hrabri ratnici i pomorci, slavili su bogove Svetovida, Triglava i SVAROŽIĆA.

(Marijan Filipović: ABC LEKSIKON OSNOVNOG ZNANJA — Z a g r e b 1961.)

Mjedeni kip Svastićev, tj. boga Svarožića, koji su našli u Prilivicama i koji je stajao u hramu u Ratari na Dolenjskom jezeru u Strelicama, bio je pozlaćen, a odjeven je bio zlatnim haljincem i oklopom. Zaogrnut je bio preko ramena i prsiju strukom (shalom), o pojasu je nosio oširoki mač, jer mu se bilo stalno boriti sa noćnim i zimskim zlodusima. Na hrptu kipa bilo je napisano runama ime »B i l b o g«. — Drugim kipom bio je oličen bradati starac, zakukuljen u kabanicu koji je predstavljao zleboga podzemlja. Na poleđini ovoga kipa čitalo se u runama: »Czernebog — Rethra«.

(Dr. Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA — M o s t a r 1900.)

Saski kroničar iz prve četvrti 11. stoljeća govoreći o »Riedegostu«, svetom gradu polabskih Ljutića, spominje tu hram, gdje stoje mnoge boginje i bogovi rukotvoreni tj. rukom izrezbareni, a među njima da je prvi i najštovaniji Svarožić. Latinski pisano stoji: »— — (deae et dii stant manufacti, quorum primus Zuarasici dicitur, et prae caeteris a cunctis gentilibus honoratur ac colitur.)

Ime »Zuarasici« tj. Svarožića, spominje se u starim zapisima, tako i u pismu od sv. Brunona na cara Henrika III.

(Natko Nodilo: O SLAVENIMA I STAROSLAVENSKOJ VJERI — Z a g r e b 1929.)

KOLEDE su zimske svetkovine, a slavile se zadnjih dana mjeseca prosinca, u slavu Sunca, koje tih dana iznovice »prosine«. Odatle i ime prosinac mjesecu decembru.

(Ivana Brlić-Mažuranić: Iz bilješke u knjizi »PRIČE IZ DAVNINE«)

U nizu starih običaja našeg hrvatskog naroda, zauzimaju vrlo lijepo mjesto »kolede«, »ljelje« i ladarice. Ovi običaji potječu još iz doba, kad je narodno vjerovanje i kult božanstava bilo posvećeno prirodi i prirodnim pojavama. Kao vjerodostojan dokaz tome jest pripjev koji se čuje skoro nakon svakog stiha »lado«, »koledo« i »ljeljo«.

Koledovanje u Slavoniji održavalo se o Božiću. Na Badnjak, koledari bi išli po selu pjevajući uz pratnju gajdaša ili tamburaša, a na večer bi se sakupili u kojoj kući i tu se orile koledarske pjesme:

»Danak svanu, koledo!
Sunce granu, koledo!
I obasja, koledo!
Naše njive, koledo!
Mi nosimo, koledari!
Vašem domu, koledo!
Zdravlje sreću, koledo!
Plodno ljeto, koledari!«

(Marijan Markovac: OBIČAJI U SLAVONSKOJ POSAVINI — Zagreb 1940.)

Po starodrevnom obredu uz plamteći badnjak, prisutni su slušali navještaj mlade godine, pjevali su i radovali se što će mladi sunčani bog Svarožić nadvladati zimske zle duhove i ljutu božicu **Zimnu** *(Moranu).*

(Dragutin Nemet: Iz bilješke o vjeri starih Slavena. — **Zagreb** *1929.)*

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

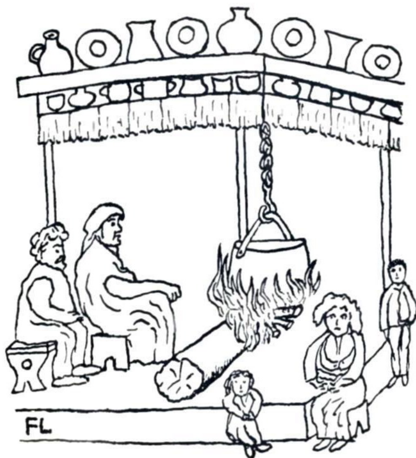
ŠESTO POGLAVLJE

BOŽICA VIDA

ZAŠTITNICA BRAČNE SLOGE KOD SLAVENA

PALENJE BADNJAKA U KULTU BOŽENE VIDE

Ostatak pradrevnog obreda, kojim se vršilo slavljenje rođenja mladog Sunca o zimskom suncostaju. Novorođeno Sunce stari su Slaveni nazivali imenom »KOLEDA«, a po tom je kasnije nastalo sunčano božanstvo SVAROŽIĆ.

BOŽICA VIDA

ZAŚTITNICA BRAČNE SLOGE KOD SLAVENA

NAJSLAVNIJA MEĐU BOŽICAMA starih Slavena bila je božena Vida. Već po svome značaju što su je smatrali bračnom prijateljicom praboga i stvaraoca svijeta Svaroga, ona je imala jakog utjecaja kod ženskog svijeta i njen se kult održavao po svima slavenskim zemljama. Po tome je božica Vida zauzimala vidno mjesto u krugu slavenskih ženskih božanstava.

Kao što je poznato, ime slavenskog stariboga Svaroga pozajmljeno je po imenu staroindijskog boga svjetlosti Svaruna ili Svarga, koji je po sanskrtskom nazivu nosio još i ime Varuna. I taj indijski Svaruna ili Varuna imao je ženu, koja je po njegovom imenu Varuna dobila ime Vara. Međutim Slaveni su samo za svog boga Svaroga pozajmili ime po Svarga – Svarunu, ali nisu preuzeli ime njegove žene Vare za bračnu prijateljicu slavenskog Svaroga, nego su joj dali čisto slavensko ime *V I D A*.

Božena VIDA — po slavenskom mitu »Zlatna Majka« sašla je iz Nava i rodila mlado Sunce Svarožića.

»Vida božena Svaroga, pramajka Slavena,
Djeca njihova božići — Svevidi, Svarožići.«

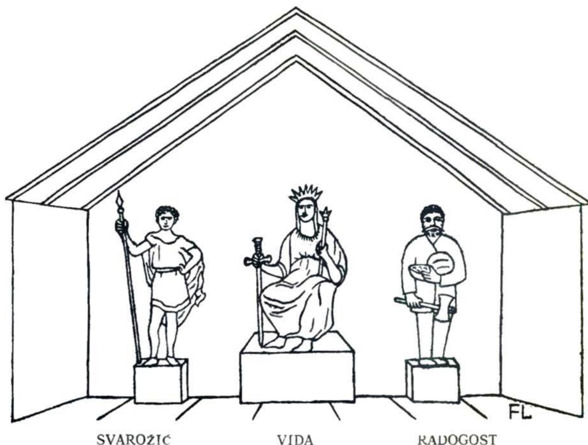
Po mitskoj predaji božicu Vidu su drevni pređi proglasili zaštitnicom vjerenika i bračne sloge. U ono vrijeme mnoge se žene i djevojke obraćale božici Vidi, prizivajući od nje pomoć za sreću u braku i ljubavi. Kao najveći obožavatelji božice Vide važili su pripadnici vendijskih plemena drevnih Ljutića. Oni su u njenu čast podigli krasno svetište i nazvali ga »Vidinim hramom«. Ovaj hram je bio ukrašen divnim kipom božice Vide i nalazio se u porječju Odre u glavnom gradu Ljutića, zvanom Ratari. Prigodom velikih svečanosti oko Vidinog hrama sakupljalo bi se mnoštvo naroda iz svih krajeva gdje su Ljutići obitavali, bilo je gosti i iz drugih slavenskih pokrajina, a hodočastile su i žene iz Češke i Polabja.

Izgleda da su Ljutići u početku hram podigli u čast božice Vide, ali je kasnije u hramu bio postavljen još i kip boga Svarožića, jer je Svarožić po mitskoj predaji smatran sinom Svaroga i Vide. Zatim je u hram donesen i treći kip, boga Radogosta, kojega su Ljutići veoma štovali kao boga gostoprimstva, tako da je tu bilo svetište troje slavenskih božanstava *Vide, Svarožića i Radogosta.*

Božica Vida likovno je prikazana gdje sjedi s mačem i žezlom u ruci uz bok svoga božanskog gospodara Svaroga. Svarog je svoju miljenicu nazivao boženom i mnoge su pripovijesti nastale o njima. Najljepša priča o prabogu Svarogu i boženi Vidi je ona o stvaranju svijeta.

Kad je prabog Svarog završio stvaranje svijeta, siđe u pratnji Božene s neba na zemlju, da joj pokaže divote zemaljskog stvorenja. Idući tako zastanu na visoravni jednog brijega s kojeg su promatrali cijeli taj divni kraj. Tvorac se divio svom vlastitom djelu, božanskoj prirodi koja je svuda naokolo bujala, ali bez ljudskog života na zemlji.

SVAROŽIĆ VIDA RADOGOST

U drevnom mitu priča se dalje: »Dok se Svarog divio svom djelu, Božena je od umora zaspala pod granama jednog stabla i usnula čudan san«. San joj je dočarao ljude u prilici Svaroga i sebe, ali u njihovoj vječnoj mladosti, našto se ona nasmijala.

Kad se probudila pitao je prabog, kakve je ugodne sne snivala kad se tako slatko smješila. »Sanjala sam kao da sam na javi! Vidjela sam sama mlada stvorenja« reče mu božica Vida, te mu ispripovijeda sve. što je u snu vidjela i doživjela.

– Upravo sam i ja to mislio. Razmišljao sam, da je to najbolje da predam zemlju u ruke nekih zemaljskih stvorova, kojima smo i sami slični. A eto, to si i sama sanjala.

– Slušaj Višnji bože! - primijeti mu Božena - kad bi ti moj san učinio djelom, bio bi to najsavršeniji čin u tvom dosadašnjem stvaranju!

– »Boženo« – odvrati joj Svarog – sad, kad znam da i tebe taj svijet veseli, neka bude baš onakav, kakvoga si ti zaželjela i usnula. To nek bude uspomena na naš prvi boravak na zemlji.

Kad to reče, Svarog pristupi k dva velika stabla i nastavi: – Eto vidiš! Iz ovih dvaju stabala što ovdje rastu, nek postanu ljudi i nek im je spodoba u prilici našoj. Nek tako bude na slavu neba i na dobro zemlje.

Na te božje svečane riječi, stajala su za čas na mjestu stabala dva ljudska stvora. Bili su nijemi i bez života, dok im ne pristupiše Svarog i božena Vida, te im udahnuše života dah. Od stabla Svarogova (hrasta) postane muškarac, a od (lipe) u što je udahnula Božena, postane lijepa i mlada žena.

Ženi dadoše ime Lubjanka, a muškarcu Dubravko. Staribog Svarog im je namijenio dužnost da napuče ovu zemlju potomstvom koje će samo krojiti svoju sudbinu. Božena Vida bila je presretna što će jednog dana milijuni dobrih ljudskih bića nastaniti zemlju.

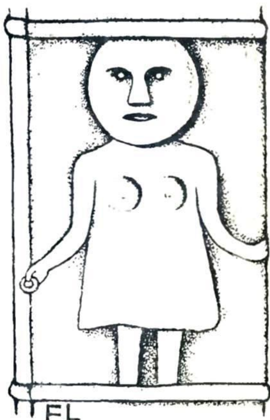

A kroz milenije i vijekove koji su prolazili, nebrojene generacije zaljubljenih mladih ženskih srca, u časovima čežnje obraćala se za pomoć zaštitnici božici Vidi: — O Boženo, uprosi u bogaoca moga srca čežnju i umiri moje duše nemir.

ARHEOLOŠKIM NALAZOM SPAŠEN 1000-GODIŠNJI
ZNAMENIT SPOMENIK
STAROSLAVENSKOG BOGOŠTOVJA

Reljefni lik božice Vide sačuvan je na 2.70 m visokoj statui četveroglavog boga Svantevida. U povodu pokrštenja Slavena, spomenik je po zapovijedi vrhovnog kneza bio bačen u rijeku Zbrucz.

Nakon 900 godina (u god. 1948.) otkriven je taj dragocjeni spomenik iz davne prošlosti slavenskog bogoštovja, te izvađen iz rijeke, a sad se nalazi u Arheološkom muzeju u Krakovu.

BOŽICA VIDA s prstenom u desnici, u znak da je žena Svantevidova i boginja zarudžbe i braka.

U kultu božene Vide sadržan je i pradrevni obred o rođenju mladog Sunca. Kod starih Slavena slavilo se na tjedan dana prije početka Nove godine rođenja božića – mladog boga, sina boga Sunca. Ta se svetkovina slavila poslije zimske suncostaje, kad se mladi božić – sunce oslobađa iz ropstva mraka i zime. Sam obred počinje badnjakom. Domaćini bi prije izlasku sunca posjekli hrastov panj (badnjak) i uvečer ga zapalili, da gori cijelu noć, a ukućani bi bdjeli kraj njega do svanuća.

Negdje su bila dva panja, prva klada predstavljala bi staroga boga, a druga mladoga božića. Domaćice su unosile slamu i na slami se prinosilo žrtve bogovima kao zahvala za proteklu radnu godinu jer se vjerovalo da su božanstva, bog svjetla Svarog i njegova božanska supružnica Vida i Sunce zimi vezani u klade i utamničeni u mraku. Njihovo oslobođenje i rođenje mladoga Sunca slavili su tri dana.

To novorođeno sunce nazvali su imenom »KOLEDA« od kojega je kasnije nastao Svarožić sunčano božanstvo, darovatelj topline i svjetlosti. U povodu prastarog svetkovanja mladog božića nisu se rođaci posjećivali, nego bi ujutro dolazio u kuću samo žrec-gatar, koji ukućanima čestita rođenje Božića i gata – obično na žeravici s ognjišta, da bi dobro rodila stoka i polja. Ukućani ga posipaju žitom, daruju i počaste, a zatim on odlazi u drugu kuću.

I kršćanska se svetkovina »Rođenje božanskog djeteta« počela slaviti također na tjedan dana prije Nove godine. Još dugo poslije pokrštenja Slaveni su ostali pri svojim starim običajima, pa su nastavili s palenjem badnjaka sve do u sadašnje doba.

Božica VIDA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

BOŽICA VIDA bila je VIDOVA (tj. praboga SVAROGA) žena. Stari VID zvao ju je Boženom i Prijom, jer mu je ona zaista bila najbolja drugarica i vjerna bračna prijateljica. Zato je božica Vida bila prava zaštitnica vjerenika i bračne sloge, te je zamišljena kao najveća božica u prilici VIŠNJE, kako sjedi s prstenom na desnici uz bok starome Vidu.

Toga VIDA (SVAROGA) i PRIJU VIDU nalazimo u hramu u RATARI, glavnom gradu nekadašnjeg plemena **L j u t i ć a**, *što se prostirao u porječju Odre.*

(Dr. Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

Božica VIDA, u staroindijskom mitu VARA. — Prve tri nedjelje posljednjeg mjeseca u godini slavili su se tzv. »Zauzi«, jer se vjerovalo da su božanstvo Vid — bog svjetla Svarun, (staroindijski Varuna), njegova nebeska gospa (božica) Vida ili Vara, i Sunce — zimi vezani u klade i utamničeni u mraku. Njihovo oslobođenje, i rođenje mladoga **Božića** *sunca, slavili su prva tri dana božićnih praznika.*

(M. Kolman-Rukavina. Oleg Mandić: »SVIJET I ZIVOT U LEGENDAMA« — Zagreb 1961.)

Badnjak, hrastov panj koji se na Badnji dan siječe, unosi u kuću i pali — potsjeća na ostatak poganske slave rođenja zimskog Sunca.

(Marijan Filipović: ABC LEKSIKON OSNOVNOG ZNANJA — Zagreb 1961.)

VIDA BOŽENA.

Svarog prabog
i ***Vida*** *božena*
otac i majka
svijeta stvorenja

otac i majka
sveg dobrog i svijetlog
svijetu da bude
življenja sretnog.

Njihova djeca sve božići,
Svevidi i Svarožići,
neba i zemlje stvaraoci
sveg dobra na svijetu tvorci,

božanstva su bračne sloge
i sreće i ljubavi,
svetinja im najveća
lipa i hrast u dubravi.

(Boro Pavlović: iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

O gradu RATARI, (od stranih kroničara zvanim RETHRA) i njegovu hramu troboštva Svarožića, božice Vide i Radogosta.

RETHRA, srednjovjekovno kultno središte (X i XI stoljeća) slavenskih Retrana i čitavoga obodritskoga saveza na baltičkom području; spominju ga srednjovjekovni izvori (Thietmar od Merseburga, Adam Bremenski). Bilo je posvećeno Svarožiću — Radigostu; pored njegova, u svetištu su bili i likovi drugih slavenskih božanstava. Nije utvrđeno gdje se je svetište nalazilo. C. Schuchardt tvrdi da je njegove ostatke našao na Schlossbergu kraj Feldberga u Meklenburgu.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1962.)

SEDMO POGLAVLJE

RADOGOST

ZAŠTITNIK GOSTOPRIMSTVA U SLAVENSKIH NARODA

U ZNAKU GOSTOPRIMSTVA

Kruh i sol prastari su slavenski simboli gostoprimstva, a ključ znači da je gost uvijek dobro došao kao pravi prijatelj i brat.

Dobrom kapljicom prijateljstvo se još produbi.

RADOGOST

ZAŠTITNIK GOSTOPRIMSTVA U SLAVENSKIH NARODA

NARODNA MAŠTA stvorila je u drevnim mitovima raznolik, naoko izmišljeni svijet. Vjekove i vjekove se držalo da su mitovi plod bujne mašte prastarih naroda. Međutim, uzmemo li za primjer neke historijski utvrđene događaje i usporedimo li ih s pričama iz mitova, opazit ćemo da se tumačenja u mitovima po mnogočemu poklapaju s istinskim drevnim zbivanjima.

U toku mnogih stoljeća u slavenskih davnih pređa razvio se razgranjen mitski kult. O tome najbolje će nam pokazati primjer njihova kulta gostoprimstva. Kult gostoprimstva iznikao je u slavenskoj sredini, pa je tako i zaštitnik gostoprimstva, zamišljeni bog Radogost, autohtoni slavenski mitski lik.

U starih Slavena mnogo se štovao zaštitnik gostoprimstva, općenito poznat pod imenom Radogost. Po narodnoj predaji, osim uz obale Baltika, u Pomeraniji i Poodravlju, zatim u Poljskoj, Ukrajini i drugim predjelima Rusije, kao i u Češkoj i prikarpatskim krajevima sačuvao se spomen na drevni kult gostoprimstva i na Radogosta. Najstariji pisani

spomen imena *Dobrogast*, potječe iz sredine 6. stoljeća, a objavljen je u knjizi »Kijevska Rusija« (izdanje Zagreb 1964) u napisu o starim Antima, precima Slavena. Pored ostaloga u tom zapisu je zabilježeno kako je Ant Dobrogast kao vojni tribun zapovijedao pontskom flotom u ratu između Bizanta i Perzije. Iz te povelje se vidi, kako to ime podsjeća na gostoprimstvo i Radogosta u Slavena.

Izvanredno gostoljublje kod Slavena, opisuje i njihov neprijatelj car Mauricij koji je kroz desetak godina rat vodio na Slavene u krajevima donjeg Dunava. I bizantijski kroničar Lav Mudri kasnije je rekao: »Prema strancima, koji dođu kao gost Slavenu, veoma su milostivi, mnogo si truda daju, da ih uščuvaju nepovrijeđene, i dobro ih paze, prevodeći ih iz jednog mjesta do drugoga kuda imaju stići. Kad ih dovedu do bližnjega susjeda upozore toga da ga nepovrijeđenog dalje vode i ako bi mu se kakvo zlo dogodilo, smatraju susjeda odgovornim i u stanju su boj udariti na njega da osvete svoga bivšeg gosta.«

Radogosta kao boga gostoprimstva spominju u mnogim starim kronikama iz 10. i 11. stoljeća, a te su vijesti preuzete i objavljene u raznim izdanjima knjiga na slavenskim i stranim jezicima. Isprva Radogost je važio kao kućno božanstvo, kasnije su mu podizani i hramovi.

U pariskom izdanju »Larousse-a«, »MYTHOLOGIE SLAVE«, objavljen je napis o slavenskom bogu gostoprimstva, u kojemu stoji, da je RADOGOST posjedovao u svom gradu Ratari (Rethra) hram iz drveta, sa ugrađenim životinjskim rogovima; i da su vanjske zidove hrama ukrašavale slike slavenskih božanstava, a unutrašnjost da je bila puna statua.

Thietmar merseburški donosi u svojoj Kronici kratak opis slavenskoga hrama u Radogostu, koji da je bio okružen velikom šumom, i to posve netaknutom, kojeg je narod Meklenburga i zapadne Pomeranije mnogo štovao.

Prema zapisu kneza Thietmara biskupa od Merseburga u početku 11. stoljeća mi znamo da je mladi bog Sunca Svarožić bio mnogo štovan od Slavena Veleta (Veneda) i da mu je bio u Ratari, glavnom gradu plemena Ljutića posvećen velebni hram sa tri vrha, tj. tornjića, i s troje vrata. U tom hramu stajao je ovelik kip Svarožića, a uz njega bio je postavljen isto takav kip boga Radogosta. Pored ovih bilo je u hramu i više statua drugih slavenskih božanstava, a među ovima se nalazio i prekrasan kip božice VIDE, koji je bio postavljen u sredini između kipova Svarožića i Radogosta, pa su ta tri velebna spomenika božanstava Svarožića, božice Vide i Radogosta dominirala u hramu i pružali veličanstven prizor i znatno se isticali od ostalih. Ispred njih bilo je položeno raznih žrtvenih prinosa.

Postojanje kipa božice VIDE u hramu u Ratari, glavnom gradu nekadašnjeg plemena Ljutića, koji se nalazio u porječju Odre, potvrđuje i naš poznati mitolog Dr Nikola Sučić u svojoj knjizi: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA«.

U vezi hrama u Ratari postoje i druge obavijesti, po kojima se tumači, da je u tom hramu još od ranijeg doba, stolovao bog Svarožić, a da je pored kipa Svarožićeva bilo i statua drugih slavenskih božanstava. – Možda je s tim u vezi i zapis kneza Thietmara u kojem stoji, da je kasnije vladao u tom hramu i usred drugih demona – bog Radogost.

Predodžba o postanku kulta gostoprimstva i Radogosta kao zaštitnika časnog gostoprimstva, proistekla je jednostavno otuda što je za Slavena gostoprimstvo značilo najveću čast i što je domaćin morao posvetiti svu svoju pažnju gostu, kao plemenit gest čovjeka prema čovjeku.

Potomci Hrvata, koji su se doselili u Slovačku prije 440 godina, u povodu dolaska gostiju iz Hrvatske, srdačno su goste dočekali, i po starom slavenskom običaju ponudili ih kruhom, soliu i vinom.

Slavenski zaštitnik gostoprimstva Radogost pripadao je u red takozvanih dobrih bogova. RADOGOST – idol davnih pređa, posvećen je upravo divnoj zamisli – produbljivanju dobrih odnosa među ljudima. Na to se željelo ukazati već i samim imenom Radogost, kojim su ga prozvali, da bi već u nazivu svakome bilo jasno da je u domu Slavena gost rado viđen i da će biti srdačno primljen.

Čini se da je kult gostoprimstva seobom naroda na jug dopro i u našu današnju domovinu. Na to ukazuju imena starog hrvatskog plemstva, npr: Slavogost Župan (1160. g.), knezovi Slavogostić (1367. g.), plemić Dobrogost Radogostić (1323. g.), Milogostić skradinski plemić (14. vijek), Miogošć itd.

Ovu pretpostavku potkrepljuje i skup geografskih naziva: Dobrogošće (Sl. Požega), Živogošće (Makarska), Jutrogošta (Kostajnica), Delegošta (Prijedor), Gostenje (Pregrada), Gostinjac (Krk), Gostović (Vrbovec), Gostovo Polje (Brinje), Gostovača (Perušić), Gosteša (Knin), Ljubogošta (Sarajevo) itd.

Iz tih se zapisa vidi da su kult gostoprimstva i štovanje Radogosta bili vrlo rašireni u svih slavenskih naroda, a napose je od davnih vremena poznata gostoljubivost Južnih Slavena.

I u Češkoj je bilo rašireno štovanje Radogosta, kao boga gostoprimstva, i tu se u starim poveljama nailazi na imena Radogosta i slično. Tako je u povelji iz god. 1235. zabilježeno, da je postojao utvrđeni grad Radgost u okružju Slanom, a začudo još u god. 1465. spominje se češki plemić od Rausberg grada po imenu Dobrogost.

Kako je već ranije navedeno, u starodrevnom vendskom drvenom hramu u Ratari, s tri tornjića i s troja vrata, bili su postavljeni kipovi od tri slavenska božanstva Svarožića, božice Vide i Radogosta.

Prvobitno, taj je hram bio namijenjen u čast božice Vide, ali je kasnije pridodat i za obrede Svarožića i Radogosta. To je jedinstven slučaj u slavenskoj mitologiji, ali su ipak ta božanstva djelovala svako za sebe i nisu predstavljali neko božansko trojstvo, kako je to slučaj sa svetim Trojstvom kod kršćanskih religija.

Drveni kip boga Radogosta (u vrijeme 10–11. stoljeća) bio je izdjelan u ljudskom liku, simbolički prikazujući zaštitnika gostoprimstva sa kruhom i zdjelicom soli u lijevoj ruci, i sa dvosjeklom sjekirom u desnici. Dvosjekla sjekira imala je simbolički znamen, da će domaćin svoga gosta u slučaju nužde obraniti. S tim u vezi stoji i zapis u staroj kronici: »Od drveta izdjelani kip, boga Radogosta u hramu u Ratari, ponosno se kočio sa sjekirom dvosječom u desnici.«

Ali lik boga Radogosta u dalekoj starini bio je zamišljen u drugačijem obličju. Zbog neprekidnih bojevanja sa Bizantom i nadiranja na sjever i jug, u 6. stoljeću, o Slavenima se zna tek iz ono malo zabilješki koje su nam ostavili bizantski kroničari. Ipak svjedočanstva iz tih izvora o slavenskom gostoljublju otkrivaju humanost Slavena, pa bilo to i usred krvave ratne vreve.

Sticajem okolnosti, u prvobitno doba utjelovljenje boga gostoljublja Radogosta kod drevnih predaka bilo je zamišljeno sa dva lica, tj. s licem čovjeka i licem lavovskim, označujući time s jedne strane čovječnost i gostoljubivost, a s druge strane lavovsko srce i odvažnost. K tome je pridružena dvosjekla sjekira, znak o zaštiti gosta. – Neobično oblikovanje Radogosta, kog su zamišljali s ljudskom i lavovskom glavom, svodi se na doba ratničkih podviga i prodiranja Slavena, kad su ga još zvali imenom »Radegast« – *savjetnik i bog bojeva*« koji podaje snagu lavovsku.

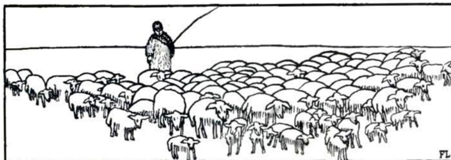
Simboli lava i dvosjekle sjekire, treba da označuju: odvažnost, da Slaven održi sebe i zemlju i da se brani od neprijatelja.

Oblikovanje boga gostoljublja Radogosta – u kasnijem razdoblju, pored ljudske i lavovske glave nadopunjeno je labudom raskriljenih krila, koji se smjestio na grivi lava, a Radogost ga je pridržavao lijevom rukom. Osim toga Radogost je držao u desnici već poznatu dvosjeklu sjekiru.

Po ovim znamenjima, a naročito po labudu željelo se istaći – da će gost biti srdačno primljen u okrilje domaćina i da će mu u svakom slučaju biti pružena sigurnost i pomoć. Međutim pored svih ovih atributa

nalazila se na prsima boga Radogosta još i glava rogatoga bika. Ali i za to je postojao razlog, naime stari Slaveni, baveći se zemljoradnjom i stočarstvom, željeli su time simbolično ukazati na to: »*Dok je stada i plodina, bit će i svakog obilja!*«

Kako vidjesmo, stari su kronisti opisali oblikovanje slavenskog boga gostoprimstva RADOGOSTA s ljudskom i lavovskom glavom, te s labudom i glavom bika na prsima, kao i s dvosjeklom sjekirom u ruci.

Obavijest o oblikovanju Radogosta s tako neobičnim atributima, dobili smo iz slavenskih izvora, a o tome postoje uvjerljiva svjedočanstva i u mnogim stranim enciklopedijskim izdanjima, kao npr. u Larousse-a »Mythologie generale« Paris 1935, i u »Slavonic Mythology« London 1959.

Kao za primjer, evo engleskog teksta:

»Then there was RADIGAST who grasped in his hand a doubl-edged axe On his chest he wore a bull's head, and on his curly head a swan with out-strethed wings.

He was a sure counsellor, god of strenght and honour.«

Prijevod:

Imamo Radogosta, koji je svojom rukom obuhvatio dvosjeklu sjekiru Na grudima je nosio glavu bika, a na svojoj kovrčavoj (lavovskoj) glavi labuda s raširenim krilima On je bio savjetnik i bog velike časti: gostoprimstva.

U tom smislu, prema nekim starim zapisima ratari su držali boga Radogosta još i za zaštitnika *o b i l n e ž e t v e*. Kao uzgredno Radogost je trebao da nadomjesti i neke funkcije boga Volosa. O slavenskom bogu gostoprimstva Radogostu ostavio nam je spomen u svojim zapisima iz 12. stoljeća i germanski kroničar Adam Bremenski, a također i Helmold u svom djelu »Cronica Slavorum«. Adam od Bremena opisao je mnoge događaje iz prošlosti drevnih Venda Polabja i zapadne Pomeranije. Neka izvješća tumačio je pogrešno, ali ipak ima dosta korisnih podataka za upoznavanje kritičnog stanja starog slavenskog bogoštovja u gore navedenim pokrajinama.

Zbog nepoznavanja slavenskih jezika, stari kroničari su često krive podatke bilježili, taj slučaj je bio i kod Adama od Bremena: Npr. kod opisa boga Radogosta, on piše pogrešno: Riedegast ili Redigast, onda ne piše prave nazive mjesta. Npr. on tumači da je hram boga Redigasta u gradu »*Wolgastu*«, umjesto da navede slavensko staro ime *Ratari*. Međutim, zanimljivo je to, što riječ Wolgast zapravo označuje *prijevod* na njemačkom jeziku ime slavenskog boga *Radogosta*, jer *Wol* bi u nekom smislu značio dobro ili rado, a *gast* znači gost, prema tom proizlazi dobrogost ili radogost, što u svakom slučaju ima slično značenje. Ali bilo je i mnogo težih propusta ne samo kod Adama, nego i kod ostalih stranih ljetopisaca.

Stari grad drevnih Ljutića *Ratari*, prozvan po imenu boga Radogosta (još u 12. stoljeću) imenom *Wolgast* i danas postoji i nosi to ime, a malo tko zna, da je to ime nastalo *prevodom od Radogosta*.

U vezi s ukazivanjem gostoprimstva do danas se sačuvao staroslavni običaj da se gostu pri dolasku prinese kruh i sol. Darivanje kruhom značilo je: »mio gost« i »dobro nam došao«, a sol je znak svečanog prijema. Postoji prastari slavenski običaj, da domaćin dočekuje gosta na kućnom pragu pružajući mu kruh i sol. Kao vanjski znak gostoljublja i kao izraz dobrodošlice pruža mu domaćin ono, što je po njegovu mišljenju od svega najpotrebnije i najvrednije. Jer su sol i kruh za naš život doista potrebni.

Taj praslavenski izraz gostoljublja i dobrodošlice, primjenjuje se do u sadašnje vrijeme i kod svih južnoslavenskih naroda.

Kao u znak dobrodošlice, u nekim starim dalmatinskim gradovima postojao je običaj, da se na vratima grada isklešu od kamena oblici od kruha i čuturice za vino, da bi svoju dobrodošlicu i simbolički naglasili. U ovom slučaju čuturica s vinom je zamjenjivala sol, jer je poznato da Dalmacija obiluje vinovom lozom, i da je na glasu dobre kapljice. Na vratima drevnog grada Nina i danas se nalaze sačuvani ovi starodrevni simboli gostoprimstva.

Dakle, prema prastarom običaju bio je i kip boga Radogosta u Ratari oblikovan simbolima slavenskog gostoljublja sa kruhom i zdjelicom za sol u ruci.

RADOGOST

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOCANSTVA

(Ant DOBROGAST). Na pradrevno postojanje veoma razvijenog gostoprimstva kod Slavena, najuvjerljiviji dokaz, zabilješka u pisanoj povelji o starim Antima — precima Slavena, koja potječe iz VI. stoljeća i u kojoj se spominje ime DOBROGAST.

Između ostaloga u tom se zapisu spominje kako je Ant DOBROGAST kao vojni tribun zapovijedao pontskom flotom u ratu između Bizanta i Perzije.

(Iz knjige: »KIJEVSKA RUSIJA« — izdanje Zagreb 1964.)

Izvanredno gostoljublje kod Slavena, opisuje i njihov neprijatelj car Mauricij koji je kroz desetak godina rat vodio na Slavene u krajevima oko donjeg Dunava, da ih sasvim uništi, a među njima brojimo i Hrvate.

»Prema strancima su, — veli Mauricij —, veoma milostivi, mnogo si trudu daju da ih uščuvaju nepovrijeđene, prevodeći ih od jednoga miesta na drugo, kamo trebaju stići. Predaju ih onda bližnjem susjedu pa ako se njegovom krivnjom kakvo zlo dogodi strancu, trgne onaj u boj da osveti bivšega svoga gosta.«

(Tade Smičiklas: »POVIJEST HRVATSKA« — Zagreb 1882.)

RADOGOST (bog gostoprimstva) nosio je u ljevici dvosjeklu sjekiru. Utjelovljenje tog boga prikazano je u starini sa dva lica tj. sa licem čovjeka i licem lavovskim, označujući tako s jedne strane lavovsko srce, odvažnost i nesavladivost volje. U kasnije doba prikazan je taj bog u ljudskome liku u zajednici lava, koji je stalno uz njega. On je bio bog čuvar starog, dobrog gostoprimstva.

(Dr. Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA« — Zagreb 1943.)

Kod Polapskih Slavena često se spominje kult starih slavenskih božanstava Svetovida i Triglava, ali se mnogo štovalo i RADOGOSTA boga obilne žetve i gostoprimstva, jer su stari Slaveni bili vrlo gostoljubivi.

(Dr. Ante Messner-Sporčić: »LJUDI I PRIRODA« — Zagreb 1938.)

RADOGOST je posjedovao u svom gradu Ratari hram iz drveta podržavan životinjskim rogovima; njegove vanjske zidove ukrašavale su slike bogova, u unutrašnjost je bila puna statua.

(Librairie Larousse: »MITOLOGIE SLAVE« — Paris 1962.)

O hramu i statuama SVAROŽICA i RADOGOSTA u Ratari. Prema zapisu kneza THIETMARA u 11. stoljeću su Veneti (Vendi Venedi) veoma štovali mladog boga Sunca Svarožića, pa mu je u njihovu glavnom gradu R a t a r i *(Rethra, des Redares) bio posvećen veleban hram sa tri vrha i s troje vrata. U tom hramu stajao je velik kip Svarožića, uz kojega je nešto kasnije postavljen isto takav kip i od boga RADOGOSTA. Inače, unutrašnjost hrama bila je puna statua božanstava i drugih žrtvenih prinosa.*

(Biskup Thietmar: KRONIKA MERZEBURŠKE BISKUPIJE — 1060.)

RADOGOST (Redigost), glavno božanstvo polapskih Slavena, vjerojatno bog rata. Ljutičko pleme Retrana (Ratara) čuvalo je svetište u kome je bio Radogostov pozlaćen kip ukrašen štitom i krilima kao simbolima.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1962.

Grad Riedegost, (što je iskrivljeno od Radogost) ima troja vrata, pa je hram do vrata istočnih. Po riječima kroničara Thietmara izgleda da su kipovi bogova i boginja »stajali u redu« jedan do drugoga poredani, i da je red bogova počinjao od Svarožića, a među ovima se nalazio i kip boga Radogosta. A to je inače pravo ime bogu gostoljublja, više, nego što je ime tome gradu, koji se zove Rethra ili Ratari.

Pošto se grad otvarao na troja vrata, a do vrata istočnih bio hram može se shvatiti da se u Riedegostu — Ratari proslavljalo božanstvo Sunce, kao u nekoj trilogiji ili dodekalogiji godišnjoj sa dvanaest božanstava. Bilo u kojoj zamisli, to stoji, da je sin Svarogov tj. S v a r o ž i ć, *upravo to Sunce, kako se to tumači po starim tekstovima ruskim, u kojima se veli: »Sunce car, sin Svarogov, koji je Daždbog!«, a poredana boštva treba da predstavljaju njegovu pratnju ili božanski skup.*

(Natko Nodilo: O SLAVENIMA I STAROSLAVENSKOJ VJERI — Zagreb 1929.)

Slaveni su držali konje ne samo u Arkoni, nego i u hramu u Ratari. U službi boga Radogosta bio je bijeli konj, kod kojega se gatalo za sreću ili nesreću proricalo. Pored ovih čuvali su bijelog konja u Korjenici bogu Rugievitu, i crnog konja u Šćećinu za gatanje pri bogu Triglavu. Hram Svastićev, tj. Svarožićev s pridjevom Radegast i Radogost bio je mnogo vijekova pravom tvrđavom proti navalama Franaka i Nijemaca. Tu su Ratari (misli se na

Ljutiće), kojih se glavni grad zvao Ratari ili Radogost, držali svoj stijeg »Crnitrah« i svoje oružje, a kad su polazili u rat tad su vodili sobom i svoje bogove.

Kadkad su išli u rat kao pomoć njemačkim carevima proti obližnjim susjedima, a napokon su Nijemci i njih podjarmili i hram im srušili i sažgali. Premda su ga ponovo sagrađivali, ipak su podlegli Nijemcima, jer u ono doba sukobila se romansko-germanska prosvjeta sa staroslavenskom, te se tu radilo o opstanku ili propasti svih sjevero-zapadnih poganskih tj. nepokrštenih Slavena.

(Dr. Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA — Mostar 1900.)

RADOGOST ili RADE, bog gostitelj, Vidov sin. Široka je srca, bučan i rasipan u svome obilju. U njegovo su ime stari Slaveni primali putnike, gostili tuđince, dijelili milostinju. Slavili slavlje u bogatoj jeseni, u Stolnom Biogradu. (Tu je raj zemaljski gdje stanuju ljeti Vid, Dabog i druga sunčana Moćna bića.)

Čim u jesen nestane zelenila, svijetlosti i topline, pošto je čovjek napunio žitnice i zatvorio torove, Stolni Biograd opusti, svijetli bogovi idu u Nav, a zemlja postane trkalište zimskih mračnih sila i zlih boštava.

(Vladimir Nazor: Iz bilješke na str. 147. u »EPOSI« — Zagreb 1946.)

RADOGOST.

Kako je taj naš puk
bio skroman i divan
i svet i prost
drag mu je bio svaki gost.

(Boro Pavlović: Iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

DRAGI GOST.

I tuđin neznan drag je kmetu gost;
Sve njemu daje, a sam glođe kost,
Ta on je dobar kao vedar dan,
Ta on je nevin ko djetinji san,
Ta naše zemlje on je krotki sin,
Ta on je naš, ta on je Slavjanin!

(Franjo Marković: Iz spjeva »KOHAN I LASTA« — Zagreb 1923.)

Jedne večeri našla se dva stranca bez krova uz obalu rijeke Dnjestra. Noć se već spustila kad opaze kuću sa slabo osvijetljenim prozorom i zakucaju, te zamole: »Primite nas pod krov, da nas zvijeri ne razderu.«

— Uđite samo, i oni uđu, a domaćin ih pozdravi riječima: »Bogovi vas doveli u našu kuću. Pristupite stolu, da vas podvorimo solju i kruhom.«

— Hvala vam braćo, na gostoljubivosti.

Domaćin odgovori: »Gosti su poslani od svijetlih naših duhova, pa su ih i naši pređi ugošćivali. Za to i mi, njihovi poslušni sinovi rado ugošćujemo namjerne goste, da ugodimo njima i bogovima. Kod nas ćete ostati nepovrijeđeni, tako nam naših djedova.«

Zatim gosti posjedaju za stol, a domaćica pristupi i pruži gostima pogaču i u drvenoj zdjeli soli.

(Dragutin Nemet: Ulomak iz mitologijske pripovijesti KNEZ ZORAN).

OSMO POGLAVLJE

ŽIVA I ŽIBOG

BOŽANSTVA KOJA DARUJU ŽIVOT I PLODNOST

DEMETRA boginja plodnosti kod Grka

CERES darivateljica plodnosti kod Rimljana

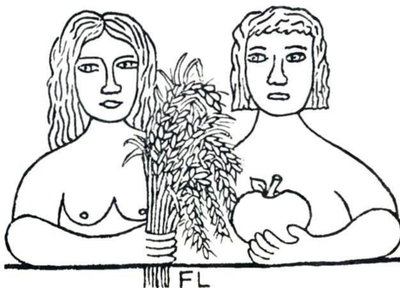
ŽIVA I ŽIBOG

BOŽANSTVA KOJA DARUJU ŽIVOT I PLODNOST

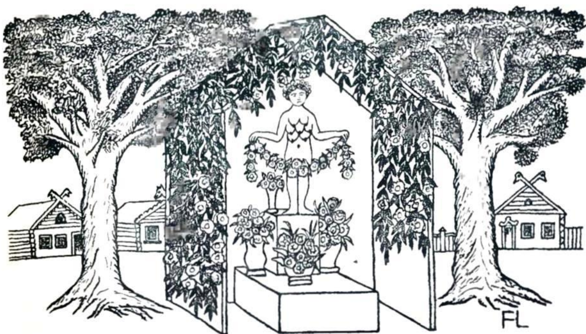
OD NAJDAVNIJIH VREMENA, kod starih istočnih naroda održavano je obožavanje MAJKE BOŽICE. U toj božici ratarski su narodi gledali gospodaricu života i vjerovali da od nje potiče rast i plodnost biljaka i da ona daje blagostanje ljudima. Obožavali su je jer se njeno djelovanje proteže na plodnost biljnog raslinstva svake vrsti, a isto tako i na životinje, pa i na same ljude.

U početku su ljudi držali da je ona dvospolno božanstvo; opet negdje ona dobiva muškog pratioca, ali uvijek su je štovali kao božicu plodnosti i darivateljicu života. Lik božice plodnosti kod Grka bila je boginja Demetra, kod Rimljana Ceres, kod Germana Freya božica za rađanje živih bića, u prednjoj Aziji božica Ištar itd.

Kod drevnih pređa slavenskih također je izniklo štovanje i obožavanje božanskih bića koja svojim djelovanjem potiču na rast i plodnost bilja i života na zemlji. U Slavena je oličena ŽIVA kao plodonosna božica usjeva, žetve, berbe i obilja ploda. U početku su Slaveni taj kult povezivali sa štovanjem svojih starih božanstava Svaroga i Volosa, i božice Lade i Vide, kojih je kult bio raširen u slavenskim zemljama. Međutim kod Zapadnih Slavena u Polabju izniknuo je poseban kult po kojemu se štovalo božicu ŽIVU i njenog pratioca ŽIBOGA, kao božanstva koja daruju život i plodnost.

SVETIŠTE BOŽICE ŽIVE

U njemačkom ljetopisu spominje se »Wendische Göttin ZYZA« tj. Vendska božica CICA, kao pučki naziv za božicu »Živu«. To ime proizlazi navodno po nazivu koji je u vezi sa slavenskom riječi »sisa«. Tu se spominje i saksonsko mjesto Zeitz na rijeci Elsteri, o kojemu u njemačkom tekstu još piše: »Zeitz ist der Ort der Göttin »ZYZA«, der Spenderin der Fruchtbarkeit. Sie ist auch vielbrüstig dargestellt«, a to u prevodu znači: *»Zeitz (Cajc) je mjesto božice »Cice« darivateljice plodnosti. Ona je prikazana sa većim brojem dojki na prsima«.*

Opet u jednom drugom tumačenju stoji, da ime božice Žive ili Dziwe navodno dolazi od slavenske riječi »žito«, po čemu je proizašlo ime grada ŽITAVA, jer je taj grad bio posvećen božici Živi.

Po zapisima kroničara iz 12. stoljeća, kao i iz priča prenesenih putem narodne predaje sačuvan je spomen na kultno štovanje drevnih slavenskih božanstava ŽIVE i ŽIBOGA. O kultnom obredu Slavena prema tim božanstvima, koji je održavan u Cajcu, Žitavi, Djevinu, Raciboru i drugim mjestima uzduž Polabja, ostavili su nam stari ljetopisci dosta podataka.

ŽIVA, velika božica Venda, koju su nazivali i imenima Živana, Živka, Živia, Cica, Dziva i Dzieva ne samo da je slavljena kao darovateljica života i pomoćnica kod poroda, nego su je proglasili i zaštitnicom žitnih polja i rodnosti stada. Po tim svojstvima Živa je bila *dobra božica* koja daruje život, nasuprot podzemnoj boginji mraka Morani koja oduzima život.

Među ostalim, spominje se i grad Žitava, koji je u 12. stoljeću bio važan kultni centar božice Žive sa hramom, pa je i prozvan po njenom imenu. I u gradu Raciboru na krajnjem Sjeveru Polabja postojalo je svetište posvećeno božici Živi. Nad njenim se kipom u Raciboru nadvila lozova sjenica ispod koje su godovale žene i obraćale se molbama božici Živi. Nerodilje njoj se utjecahu da bi izmolile roda i ploda, dočim bi se porodilje obraćale za pomoć pri rađanju. Kipova sa slikom božice Žive bilo je na mnogim mjestima. a bilo je i manjih kipića koje su postavljali u oltariće i vješali ih na zid u stanovima.

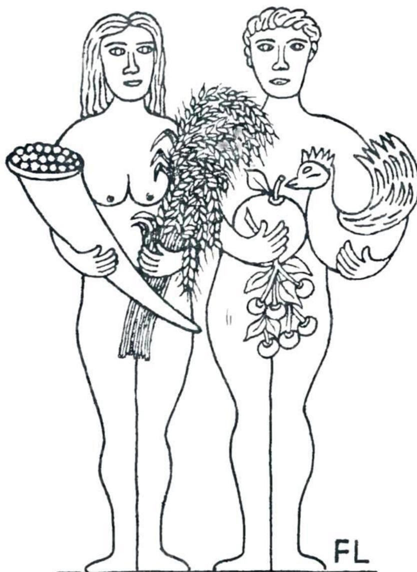
GRAD ŽITAVA

Dobroj božici »darovateljici života«, prinosili su na uzdarje vijence i rukoveti klasja i poljskog cvijeća. Na kipovima su je prikazivali kao lijepu mladu djevicu sa snopom žitorodnog klasja. U sjeverozapadnih polapskih Venda ona je zlatokosa Živia; u svojoj desnici držala je jabuku, a u ljevici grozd jagoda.

Kako je kult Žive dosegao velik značaj, neki je kronolozi postavljaju na mjesto Vide, te joj pridjenuše i krunu božanstvene vladarice, i u zanosu je prozvaše »Siva imperatrix« (Živa carevna). Opet drugi je spominju kao »Dea frumenti«, tj. božica plodnosti.

Kod neslavenskih naroda božicu Živu nazivali su »Živia« i »Siwa«. U nazivu »Siwa – dea Polaborum« dao joj je kroničar onoga vremena Helmold regionalno značenje prozvavši je »Živa – božica Polabja«. Drugi je ubilježiše imenom »Wendische Göttin Siwa«. tj. Vendska božica Živa.

U vezi kulta božice Žive posebno je zanimljivo, što se isti kult održavao i u zajednici sa dva božanstva: Živa i Žiboga, i time je postojao jedinstven slučaj u mitologiji Slavena — **kult dvojnog božanstva**, biteokratizma. I Živa i Žibog su simbolični darivatelji života, radosti i plodnosti; oni daju život ljudima i svemu što diše i raste na zemlji. Oni su cijenili radosti života i njima se utjecali ljudi u veselju pjevajući im pjesme i zazivajući pri tome jedan drugome dug život, zdravlje i sreću.

ŽIVA I ŽIBOG
DAROVATELJI ŽIVOTA I PLODNOSTI

Dogodilo se, prema jednoj bajki o Živi, kako je nekakav zloduh iznenadio Živu pri snu i zapalio njenu bujnu kosu. Ali Dobribog Svarožić, spazivši to, dade joj drugu zlatnu kosu koja se Živi niz ramena spuštala sve do potkoljena. Od tada je nazvaše zlatokosa Dzivia ili Dziedzilia.

Kod polapskih Slavena, Venda i Poljaka držali su božicu Živu, da je ona bračna družica boga Žije tj. Žiboga. Tad su joj dali ime Dziewana ili Dzidzilja. Svoj hram imala je u gajevima, a najslavniji se nalazio u gradu raciborskih knezova Raciboru u Donjem Polabju, (u Meklenburgu). Prastari kultni običaji Slavena o zazivanju božice Žive i Žiboga za plodnost njiva bili su poznati i u krajevima Meklenburga i Zvijerina, i tamo su potomci Slavena još u 15. stoljeću običavali u proljeće s bukom i uzvikivanjem obilaziti zelene usjeve, da potaknu žitne demone na dobar urod ljetine.

Iz mnogobrojnih izvješća starih kroničara 11–15. stoljeća, znademo da je štovanje božanstava Žive i Žiboga i drugih žitnih demona bilo rasprostranjeno ne samo kod Zapadnih nego i kod Istočnih Slavena. I tu se još u 15. stoljeću isticao kult poljskoga priroda. O vjeri u žitne i poljske demone ima spomena i u sjeveroistočnim slavenskim zemljama, gdje su takozvane žitne udovice obilazile žitna polja sa već zrelim prirodom. Poljaci ih zovu poludniowke, dziewane, Dziewe ili Dzidzilije, lužički Srbi Prezpolnice, Česi Polednice, a sve su to samo nadimci umjesto imena starih božanstava plodnosti Žive i Žiboga.

Od žitnih demona najpoznatiji je bio *Polevik* ili *Polevoj*. (»Pole« znači njiva, polje.) Svakom njivom vladao je Polevik. Obično je bio odijeven u bijelo, a umjesto kose na glavi mu je rasla zelena trava.
Na sjeveru Rusije Polevika su zamjenjivale *Poludnice*. (Poluden ili polden znači podne.)

POLEVIK

Svadbena slavlja i radosti povodom obilja rada i ploda spadali su pod zajedničko okrilje dvojnih božanstava Žive i Žiboga. Njihova imena sačuvala su se do današnjih dana u narodnim imenima: Živana, Živa, Živan, Živko, Živorad i slično.

U znaku dvojnog božanstva, rađeni su i kipovi na kojima su prikazana oba božanstva zajedno. Radili su ih pastiri, a bilo je i vrlo velikih kipova, (koji put i do 2 m visine) koje su drvodjelci izrađivali iz lipovih ili hrastovih stabala. Davni su pređi takove primitivno izrezbarene kipove dvojnih božanstava postavljali kod žitnih polja i na raskršćima putova.

U Polabju i Poljskoj zemljoradnici i pastiri, prilazili su tim mjestima i polagali ispred stupa sa likom Žive i Žiboga darove u obliku plodova, žitnog klasja ili manjih životinja. Tom prilikom prizivali su Živu i Žiboga da im podari plodnost njiva i rodnost stada njihovih.

Na pradavni kult božanstava plodnosti Žive i Žiboga ostao je spomen u nazivima mjesta, kao što su Žitava, Žitomjer, Žitomislići. Popularnost Žive i Žiboga u mnogim slavenskim zemljama, još posvjedočuju i razni pridjevi njihovih imena. Pored već navedenih evo i ovih, za Živu: Dzievica, Dziewana, Dživana, Divica, Diewa, Diewina, Deva, Devana, Sywa, Sivia, Ziva, Dživa, Dziewa, Dzivia, Dzidzilja, Dziedzilia, a za Žiboga: Živbog, Žijbog, bog Žij, Žijebog, Žijo, Živan. U prvo doba božicu Živu najviše su obožavale žene, i u blizini naselja postavljale bi njen kip u cvjetne i lozove sjenice. Tu su žene i djevojke hodočastile, kitile njen kip vijencima i polagale joj cvijeće i darove na žrtvenik.

OBLIKOVANJE BOGINJA PORODA U STARIH NARODA

Idol poroda kod Sibirskih starosjedilaca

Artemida azijsko-grčka božica poroda

Xochiquetzal staromeksikanska boginja porođaja

Uspomene na zbivanja u životu davnih slavenskih predaka, niti do danas nisu sasvim iščezle. Ime nekadašnjeg idola starih Slavena, božice kulta plodnosti Živane, tj. DZIEDZILIE (na poljski), upravo je ovih dana iskrslo u novinskom članku: »S PUTA PO POLJSKOJ«. Prema ovoj obavijesti, jedan moderan ugostiteljski objekt u središtu poljske prijestolnice Varšave, nosi ime »*Dziedzilia*«, kao spomen na nekad slavljenu slavensku božicu plodnosti i ljubavi.

Prema izvješću, objavljenom u pariškom izdanju Larousse-a, »MYTHOLOGIE GENERALE« iz 1963. god., pronađena je drvena statua slavenskog božanstva plodnosti sa falusom.

Ovaj kip potječe iz 12. stoljeća, a pronašli su ga poljski arheolozi u povodu istraživanja u staroj gradini *Leszyca u* Centralnoj Poljskoj.

Statua se nalazi na čuvanju u Arheološkom muzeju u Lodzu

Stup dvojnog božanstva
ŽIVE I ŽIBOGA
kraj žitnih polja

ŽIVA I ŽIBOG

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

(Božica ŽIVA). Nasuprot boginji smrti Morani, koja oduzima život, stoji ***DZIVA*** *ili* ***ŽIVA*** *velika božica darovateljica života. ŽIBOG i ŽIVA dva su visoka nebeska predstavnika, koji daju život ljudima i svemu, što diše i raste na zemlji. Oni su cijenili radosti života, pa su se njima utjecali ljudi u životnom veselju, pjevajući im pjesme i zazivajući pri tome jedan drugome dug život zdravlje i sreću.*

(Dr. Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA« — Zagreb 1943.) (— str. 164 —)

Polapski su Slaveni pored kultnog štovanja božice proljeća i mladosti Vesne, te božice zemaljskog rađanja Lade, osobito obožavali još i božicu plodnosti ***DEVU*** *ili* ***DEVANU****. (Dziwu ili Dziewu, tj. Živu ili Živanu.)*

(Dr. Ante Messner-Sporšić: »LJUDI I PRIRODA« — Zagreb 1938.)

— — — *U času prestanka neznabožačke religije (u 11. — 12. stoljeću) kršćanstvo je, dakle, našlo svuda u azilu polapskih zajednica* ***lokalne*** *organizirane* ***kultove****. Ostavili su iza sebe različita imena božanska, ali mi ne posjedujemo u tom pogledu tako obilne pisane komentare. Među ovim imenima neka su bila pogrešno pisana od strane njemačkog klera, koji nije govorio slavenskim jezikom i koji su uzimali za vlastita imena izraze koji su označavali koncepte, kao onaj o suđenju o* ***pravu*** *(PRAWO) za boga »PROVA«.*

Druga, među ovim imenima izgledaju prihvatljiva, tako ona od božica »ŽYWA« i »POGODA« prenešene od Helmolda kao »Sywa« i »Podega«, i ponovljena od Ivana Dlugosza u svojoj historiji »HISTORIJA POLJSKE«, pisana u 15. stoljeću.

(Librairie Larousse: »MYTHOLOGIE SLAVE« — Paris 1963.)

Neslaveni zvahu božicu ŽIVU »ZIVIA«, »SIVA« i »SIWA«, što je u prevodu glasilo: »La vivante« i »Die Lebendige«. Latinski kroničar Helmold dao joj je u imenu »SYWA POLABORUM« (ŽIVA božica polabska) regionalno značenje. Opet njemački kroničari ubilježiše je imenom »Windische Goettin SYWA«, vendska božica Živa.

Još u latinskim zapisima bila je ubilježena kao »Sywa — imperatrix dea frumenti« tj. kao »božica Živa — gospodarica plodnosti.«

(Iz zapisa u »CHRONICA SLAVORUM« od Helmolda — 1066.)

I nek se kolo, sveti dube, pod mirisnu ti krene granu
Nek bratinske se usne sljube, uz majku LADU i ŽIVANU —
I naš će soko da se vine, nad gordih ptica jata cijela,
Gdje plavom nebu sa visine, luč sjajna bljeska bijela.

(Silvije Strahimir Kranjčević: Iz pjesme »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

ŽIVA dignu ruke k visinama, i klik je stade:
Perune, grlo me peče, i suhe usne su moje.
Čeznem za kapljom vode ko d'jete za majčinim ml'jekom,
Potok ne teče, suši se gruda, sahne sva zelen.

Gospodaru svih kišnih oblačina, kovaču groma.
Džuma se šulja po lugu i ispija izvore gorske.
Ustaj i kišu prospi po zemlji, što od žeđi mre.
Gromovniče, daj vode! —

(Vladimir Nazor: EPOSI (ŽIVANA) — Zagreb 1946.)

ŽIVA ili ŽIVANA je predstavnica zemlje podatne, napučene životinjama i ljudima, okićene zelenilom. Nju su naši praoci štovali valjda više i od Vide, nebeske družice Svantovidove. Velika je grešnica ta vječna plodna porodilja. Zimi je uz Črta (zimski zlibog) i maćeha svojoj djeci, tj. zemaljskom svijetu. Zbog nje plamti od iskona borba između svijetla i mraka. Djeca Suvida i božice Vide, dok su na Zemlji, zovu je »majkom«, jer ona drži u životu sve, što raste i diše. Promjenljiva je kao što su i godišnja doba i s njima je uvijek u vezi.

ŽIVANA! Vječna plodonosna borba između svjetlosti i tame, između topline i studeni, između ljetnih i zimskih bogova, a — rekao bih — i način osjećanja prirode u staroj slavenskoj duši.

Bila si, nam kao kruh, ŽIVO, ljubo Dabogova,
Jer si, ŽIVO hraniteljka, što nam daje meso svoje,
Jer si, ŽIVO, tješiteljka, što nas jača i uzdiže,
A kad lugom koji cvjeta, prvo voće zreti stane.
Svjedoci su to sve braka div Daboga i ŽIVANE.

(Vladimir Nazor: Iz bilješki na str. 148 u »EPOSI« — Zagreb 1946.)

MAJKA ŽIVA

Visoko je, al' je i sad u svom domu, u području
Oblačića i vjetrova. Tanka, lagana, golema.
Rude, biljke, životinje i sad drži u naručju.
U svemu je i nad svima, i granica za nju nema.

Tek će sad, u jeku ljeta, kad izbaci c'jel rod svoj
Iz utrobe čudotvorne, osjetit se majkom pravom
Svega, što po zemlji hoda, il promiče rosnom travom — —
Nad svima je Majka ŽIVA — Svantevidov dah u njoj.

(Vladimir Nazor: Iz poeme »ŽIVANA« u EPOSI — Zagreb 1946.)

ŽIVA ili Živia, Sivia, Dzieva, Dzidzilja bila je u drevnih Venda zlatokosa boginja prirode i ljubavi. U svojoj desnici je držala jabuku, a u ljevici grozd jagoda. Kosa je visjela do podkoljena. Svoja svetišta imala je u raznim gajevima, a najslavniji hram je bio u Razibrijegu (ispravnije u Raciboru) u Meklenburgu.
U Venda i Poljaka božica Živa bila je udata za boga ŽIJU. tj. za Živoga. Zijboga ili Žijeboga. Tad su je nazivali Dzievana i Dzidzilja.

(Dr. Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ARIJACA I PRASEMITA — Mostar 1900.)

U nekojim krajevima u Meklenburgu su tamošnji Slaveni još u 15. stoljeću običavali da u proljeće sa velikom bukom i klicanjem obilaze oko zelenih usjeva. (Giesebrecht 87), čime se očevidno isticao kult poljskoga priroda u mnogim slavenskim krajevima, gdje tzv. zaplakane udovice obilaze polja sa već zrelim prirodom, kod sjeveroistočnih Slavena, a tako i kod zapadnih. Lužički Srbi ih zovu prezpolnice, pripolnice; Česi polednice, poludnice; Poljaci poludnica, poludniovka, a također i dziewanna, dziewica, što sliči imenu božice Žive, Dziewe, Živane i sl.

(Petar Bulat: POGLED U SLOVENSKU BOTANIČKU MITOLOGIJU — Zagreb 1932.)

»DZIEDZILIA« je stara slavenska božica, za koju enciklopedija daje objašnjenje da je imala kod Slavena ulogu rimske Venere, dok u narodu kažu da je to bila božica uroda u polju. Ugostiteljski objekt (restoran) sa četrdesetak mjesta, koji nosi ime božice DZIEDZILIA nalazi se u Marszalkovskoj ulici, jednoj od glavnih ulica u centru Varšave.

(Kamilo Ferenčak: »S PUTA PO POLJSKOJ« članak u »VEČERNJEM LISTU« — Zagreb 14. 11. 1967.)

DEVETO POGLAVLJE

VESNA

SVIJETLA BOŽICA PROLJETNE RADOSTI I BUJNOSTI

U ZNAKU BOZICE VESNE

Cvjećarica »VESNA« iz Kijeva

Vrtlarica »VESNA« iz Lužica

VESNA

SVIJETLA BOŽICA PROLJETNE RADOSTI I BUJNOSTI

UPOREDO S KULTOM BOGOVA stari su Slaveni štovali i niz božica i boginja koje su smatrali za simbolične zaštitnice kućnog ognjišta, bračne sreće, proljetne bujnosti, žitorodnog klasja, plodnosti, ljubavi, itd. Među najpoznatijima bile su božica Vida – zaštitnica bračne sloge, Voloska – zaštitnica kućnog ognjišta, pa Živana – koja daruje život. Osim ovih još su bile veoma štovane: Vesna – božica proljetne radosti, Lada – božica ljubavi i plodnosti, kao i Perunika – zaštitnica braka i zemaljskog svijeta.

U slavenskim zemljama ove se božice slavilo od najdavnijih vremena a najbrojniji poklonici bile su žene i djevojke koje su pohađale njihova svetišta i hramove, obraćale im se za savjete i pomoć. Često su žene držale u svojim kućama i stanovima kutiće sa kipićima omiljelih im božica i tamo ih prizivale. Tom prigodom pred kipovima su palile plamičke ili su prilagale žrtvene darove u obliku rukoveti cvijeća, grnčarije, vrpca, ručnika ili nekih drugih kućnih predmeta.

O postanku kulta božice Vesne zna se da potječe iz daleke davnine i da je njen kult bio veoma raširen kod starih naroda, a srodan je kultu božice Uski koju su štovali Indi, kao i germanskoj boginji proljeća Ostari. Ime Ostara sačuvalo se u riječi »Ostern«, tj. Uskrs, kada se u proljeće slavilo uskrsnuće prirode od zimskog sna. Sličan je i kult egipatskog proljetnog božanstva »Oziris«. U taj red štovanja ubraja se i rimska proljetna božica »Flora«.

Štovanje Vesne izniklo je u ono pradavno vrijeme, kad su indoevropski narodi još bili u svojoj staroj prakolijevci na dalekom Istoku.

Kasnije su davni preci Slavena preuzeli štovanje proljetne božice Vesne kao svoje proljetno božanstvo zemlje, koju odijeva ruhom pupo-

ljaka, cvijeća, trave, i svim ostalim zelenilom. Kod slavenskih naroda od tada su slavili Vesnu kao ljupku božicu proljeća u liku djevice vanredne ljepote.

Najviše su Vesnu, kao darovateljicu proljetne radosti slavili kod Istočnih Slavena, Rusa, Ukrajinaca i Poljaka. Opjevana u stotinama popijevki, svugdje se razlijegahu pjesme o Vesni, a kod Rusa su nastale i igre zvane »Vesnjanke« koje se i dandanas izvode. Čitave grupe lijepih djevojaka zvanih »Vesnjanke« nastupaju s pjesmama i igrom, ne samo u Rusiji i ostalim slavenskim zemljama, nego sudjeluju na folklornim festivalima i u mnogim stranim državama.

»VESNJANKE«

U znaku štovanja božice Vesne, njoj bješe posvećena ptica lastavica. Dolaskom lastavica, božica Vesna je predskazivala da je na domaku proljeće i da dolazi »VESNIN DAN«, kod Poljaka zvan »WIOSEN-

Slavljenje »WIOSENDZENA« kod Poljaka

DZEN«, kada se održavalo veliko slavlje u znaku buđenja i uskrsnuća prirode od zimskog sna. Poljaci su Vesnu prozvali imenom »WIOSNA«, jer – wiosna – na poljski znači proljeće. Ovom se svetkovinom željelo prikazati oslobođenje od ljute boginje zime Morane i da je moć zime skršena. To slavljenje potječe još iz pradavnog doba i Vesnin god se održavao svake godine.

Obilježje završetka zime uslijedilo je time, što su momci nosili lik zimske boginje Morane kroz selo i na kraju ga bacili u oganj i spalili ga – za dokaz da je smrću božice Morane nestala zima, a da je nastao život blage Vesne i Wiosne, i da je uskrsnulo proljeće. Taj običaj o protjerivanju zime sačuvao se u mnogim slavenskim zemljama do danas, tako u Ukrajini, Poljskoj, na otoku Rujani, pa i u našim krajevima. Kod nas je najpoznatiji i najtipičniji prastari običaj protjerivanja zime sa fantastičnim maskiranim kurentima u Ptujskoj dolini, koji se tamo održava svakogodišnje potkraj zime. Tad se u Ptuju priređuju masovne povorke sa po nekoliko tisuća maskiranih kurenata, na kojima prisustvuje i do 50.000 posjetilaca domaćih i iz inozemstva.

Pravi početak slavljenja proljetne božice Vesne slijedi kad žarki sunčani traci zagriju zemlju i zazelene polja i šume.

U danima proljetne radosti

U proljeće, kada sve buja i cvjeta božica Vesna je na vrhuncu svoga znamenja i »Vesnin Dan« svugdje se slavio najsvečanije. Način svetkovanja bio je različit, razvijao se prema okolini i zanimanju kojim se pučanstvo bavilo. Gdje je stajao lik ili kip Vesnin okitili bi ga zelenilom i cvijećem i stavljali poklone ispred kipa Pjevali su pjesme i veselili se proljetnoj bujnosti i radosti.

Pastiri su kod pašnjaka postavljali visoke grane i kitili ih vrpcama, a neki su znali izrezbariti primitivni lik Vesne na dugom drvetu, pa su ga okitili cvijećem i obraćali se svojoj božici zaštitnici Vesni, tražeći obilne paše i plodnost stada. Drugi su se sakupljali na igrištu, gdje su mladići i djevojke pjevali i igrali uz svirku tambura i sviraljki, a u predvečerje palili su krijesove u slavu božice proljeća Vesne i oko krijesova izvodili narodne plesove, koji su kasnije poprimili oblik pastirskih igara.

Proslavljena božica Vesna likovno je kod Slavena prikazana kao divna krasotica u svijetlom ruhu, okićena poljskim i vrtnim cvijećem.

Kao preostatak proljetnog slavljenja božice Vesne smatra se i postavljanje visokih grana ili stupova iskićenih zelenilom i cvijećem, koje se u svih slavenskih naroda podižu na prvog maja ispred kuća, a nazivaju ih »m a j a« ili »m a j u š«. Pjesme koje se pjevaju prilikom majskih svečanosti obično su ljubavnog karaktera:

»Poranili sivi sokolovi, sokolovi mlađani junaci,
Bog Lado ih lijepo nagovara: pojte s majom mladim djevojkama,
Pa ih bud'te iz debela sanka – s cvjetnom majom i ljupcem junačkim.«

Pored lastavica kod Rusa slave i ševe, pa su mnoge pjesme iznikle u kojima u štovanju božice Vesne spominju i ševe. Tako u ruskim pjesmama pjevaju kako ptice ševe donose božicu Vesnu, tj. proljeće:

»Žavoronki priletite, krasnu Vesnu prinosite!«

ili

»Priletil kulik iz zamorja prinjes Vesnu iz nevolja.«

I kod Čeha podižu se visoke grane jele ili breze na prvog svibnja, uz pjesme i veselje, a okićene grane ukrase i velikom lijepom lutkom koja predstavlja božicu Vesnu, pa s tim granama ulaze u svoja sela pjevajući.

VESNA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

VESNA. Stari Slaveni (osobito istočni) štovali su Vesnu kao božicu proljeća i mladosti, zamišljali su je kao mladu djevojku bujne ljepote, koja dolazi vozeći se na ralici ili drljači. Njezin dolazak slavili su pjesmama, plesovima i darovima. Pjesme »VESNJANKE« sačuvale su se u Rusiji i Ukrajini do danas.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1963.)

OSTARA I VESNA. Kult Ostare nalikuje u mnogočem onom kod Vesne. Ostara i Vesna slavile su u proljeću. To slavljenje potječe iz onog drevnog doba, kad su Indo-evropski narodi bili još u svojoj staroj, prakolijevci drevnih Arijaca. VESNIN GOD se slavio i u proljeću. To je bio VIOSENDEN, te imade slično značenje kao i germanska božica Ostara. Bilo je to oslobođenje od Morane ili Zimne, predstavnice zime, čiju su lutku nosili u obhodnji i bacali u »stari oganj« — kao znak da je moć (Zimne) skršena.

(Dr. Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA« — Zagreb 1943.)

VESNA, božica proljeća, razbija led i šalje topli proljetni dašak. Kad bi se ljeti sunce najviše popelo i ukazalo se u najvećem svom sjaju, slavili su svetkovinu Sunca i Ognja paleći po brežuljcima i gorama krijesove.

(Dragutin Šiler: »POVIJEST HRVATA, SRBA I SLOVENACA« — Zagreb 1926.)

*Slavljenje božice Vesne nastalo je najprije kod Istočnih Slavena, gdje je kod Rusa i dobila ime VESNA. Poljaci su je prozvali imenom **Wiosna**, otuda »**Wiosendzen**«, a Litvanci su joj dali ime Vasara. Poslije se kult Vesne raširio i u zemljama sjeverozapadnih Slavena, a po tom je prenijet i u našu današnju domovinu.*

(Dr. Ivan Hoić: SLAVENSKE DRŽAVE — RUSIJA — Zagreb 1898.)

***VESNA**, štovana kao božica proljeća kod starih Slavena.*

(Marijan Filipović: ABC LEKSIKON OSNOVNOG ZNAJA — Zagreb 1961.)

Vesna kod Čeha. Na svetkovinu prvog maja. Česima služi kao »maja« mlada breza ili jela. Prilikom obreda objese momci i djevojke o drvo lijepu lutku, koja predstavlja boginju proljeća Vesnu kako slavi svoj ulazak u selo, a družina pjeva:

»Budte pani veseli, že vam lito nesemy,
s červenimi vejci, i žlutymi mazanci ... «

(P. Sobotka: ROSLINSTVO A JEHO VYZNAM — Praha 1879.)

VJESNICA PROLJEĆA.

VESNA ja sam, vjesnica proljeća.
Didi Lade mezimče mlađano,
Vila ptica, leptira i cv'jeća,
Boštva čedo stoput milovano.

Nova snaga u zemlji se budi.
Dođe doba luda plahovanja.
Zemlja majka, otvara nam grudi:
Bit će milja! Bit će radovanja.

(Vladimir Nazor: MITI I LEGENDE — Zagreb 1948.)

VESNIN LIK.

I mine noć, za danom mine dan;
Okopnje snijeg, te zimi ode san
Ovjenčan sjajem Vesnin sine lik,
U modra neba halji milolik.
Od sunčanijeh zraka vijenac svijen
I cvijeća dahom mirisnim oblijen
— — — — —
Cvijetak razvi miloduhe grudi,
Zelene šume duša se probudi.

(Franjo Marković: Iz pjesme »KOHAN I VLASTA« — Zagreb 1923.)

VESNA.

Nogu bosih po rosi
VESNA nam proljeće nosi
s kitom od poljskog cvijeća
u njenoj zlatnoj kosi.

Za Vesnom Vesnjanke
djevojke, s ruskih poljana
razigrane kao breze
na lahoru krhke i tanke

kao grančice jele
što hrle niz proplanke
il ko snijeg bijele
prve tratinčice.

(Boro Pavlović: Iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DESETO POGLAVLJE

LADA

BOŽICA LJUBAVI, ŽARKOG LJETA I ŽETVE

U DANIMA ŽETVE U LUŽICI

Duga njiva pšenice bjelice,
Na njoj žele mlade žetelice.
Žito žele i pjesmu pjevale
— Ladole mile oj, Lado oj!

ŽETELICE U BOSNI

Žito žela lijepa djevojka,
oj, Lado oj!
Zlatnim srpom rukama bijelim,
oj, Lado oj!

Riječi: Franjo Ledić — **Slavonska rapsodija** — Glazba: Valere F. Antunović

Pjesma žeteoca (muški zbor)

Živo

f Ši-rom ravne Sla-vo-ni-je Zlatno kla-sje kad sa-zri-je Poljem pjesma
p Kad s'prelje-va mo-re klasja Sunce njivam kadno zasja Znoj se li-je

kad od-jek-ne Zveket ko-sa kad za-zvek-ne
u žet'-o-ca Sr-ce bi-je u Sla-von-ca, u Sla-von-ca!

LADA

BOŽICA LJUBAVI, ŽARKOG LJETA I ŽETVE

SLAVENSKA BOŽICA LJETA – to je bila mnogo opjevana divna mladenka, kojoj su dali ime L A D A. Kult božice Lade izniknuo je kod Slavena i ona predstavlja čisto slavensko božanstvo. Od pradavnih vremena Ladu su štovali u svim slavenskim zemljama, pa i tamo kod davnih slavenskih pređa u pozadini Crnog mora. U starim se himnama pjeva o Ladi kao božici plodnosti, jer je utjelovljavala rađajuće prirodne sile. Štovali su je kao božicu obilate prirode i smatrali je božanstvom obilja i rada. Lada je postala slavenskom božicom zemaljskog rađanja i žarke ljetne dobi.

BOZICA LADA

Njoj su pripisivali moć da pokreće svim plodonosnim nagonima u prirodi. Iz pjesama koje su se do sada održale u narodu, – u našoj domovini, kao i u drugim slavenskim zemljama – proizlazi, da su je svugdje uveliko štovali. Nije bilo žetve, a da se ne zapjevaju žetvene pjesme, ni svadbe bez pjesme i svatovskog kola. »Didi Lado!«

Posebno su se utjecali Ladi sretno ili nesretno zaljubljeni, kao što i oni koji su željeli roda i ploda. Time je postala i božicom ljubavi i lje-

pote jer je i likovno bila predstavljena kao vrlo lijepa i bujna djeva. U našoj domovini podsjećaju na božicu Ladu mnoge starodrevne pjesme, kao i geografski nazivi Laduč, Ladin Vrh kod Benkovca, Ladin u okolici Labina, Ladići kod Kanfanara, Ladina kod Vrbovca, Ladinec kod Križevaca, Ladavci kod Pazina itd.

Najveća svetkovina božice Lade bila je u ljetu. Bio je to »Ladin Dan«, koji se u drevno doba zvao »Ladin den«. Uz pjesme, igru i ples slavio se ovaj njezin najveći dan slavlja u svim krajevima, gdje žive Slaveni.

Došel nam je Ladin Dan,
svemu svetu radostan.
Ej Lade, Lade
ej lepe Lade!
Došle su i ivančice,
ivančice, devojčice.
Ej Lade, Lade
ej lepe Lade!

Donesle vam na veselje
šaren-cvetje i zelenje.
Ej Lade, Lade
ej lepe Lade!
Donesle su devojčice,
devojčice ladarice.
Ej Lade, Lade
ej lepe Lade!

Ovaj lijepi običaj starih Slavena izgleda da se svidio i drugim narodima, pa su preuzeli neke oblike Ladinog kulta. Na Ladu kao božicu ljubavi podsjeća nas grčka Leda s labudom u koga se bio pretvorio grčki bog Zeus. – Kad su Grci došli u dodir sa Slavenima u pozadini Crnog mora, prenijeli su u Zeusov kult neke osobine i čari slavenske Lade i pridali ih Ledi. U grčkoj mitologiji ne spominju Ladu, kao svoje izvorno božanstvo već jedino kao krasoticu i lijepu kraljevnu, kćerku nekog kralja sa sjevera, kojoj su zbog njene izvanredne krasote, pridali ljubav Zeusa, kad se pretvorio u labuda. Priču o Ledi i labudu, oblikovali su mnogi slavni slikari, a među njima i Leonardo da Vinci i Tizian.

Zanesen labud kruži amo tamo.
Za njime zlatna šajka bajke,
I lijepa djeva, golog boga čedo,
Pa širi rosno krilo. O Ledo,
Divna Ledo!

Iz pjesme LABUD I LEDA od A. G. Matoša 1907.

U nastavku svog izlaganja u vezi *LADINOG kulta* treba napomenuti, da je Jurjevo ili Đurđevdan koji se slavi 23. travnja, također jedna od proljetnih svečanosti iz ratarskog kulta plodnosti, kad je mladi bog svladao demone zime. To zamišljeno božanstvo proljeća i mladog sunca kod Slavena zvao se *Golemi*. Uz mladog boga spominje se i lijepa božica proljeća *Lada*, a slavili su ih od Đurđeva do Ivanja. Inače Golemi predstavlja snažnog junaka, koji se bori i ubija zmaja – demona zime, kao što u prirodi nastupajuće proljeće svladava zimu.

SA JURJEVSKIH SVEČANOSTI U SLOVENIJI

Poznato je kako se kršćanska crkva vjekovima borila protiv starih božanstava poganstva. Napokon je našla rješenje, kada je neke kultove povezala sa kršćanskim terminima svetaca. Tako je Juraj ili Đurađ dobio svojstva i funkcije nekadašnjeg Golema, boga proljeća u okviru proljetnog kulta božice *LADE*. O tome svjedoči običaj obilaženja *LADARICA* kroz sela koji se održava i u današnje doba.

U nekim krajevima sačuvao se stari đurđevdanski običaj, gdje selom obilaze »*Jurjaši*«, pjevajući i skupljajući darove. Negdje se pojavljuje »Zeleni Jura«, sav iskićen zelenim granjem, pjevajući jurjevske pjesme.

Ovo se klanja zeleni Jure
U žute čizme, u kape od kune,
U britke sablje, pisanomu pasu,
I još Jura ima jabuku zlatnu!

Stanite se gore vi mlade snašice,
Nadarite nas lepo vredne ladarice.
Nadarite nas i zelena Jurja
Jurjaši su došli sa daleka puta!

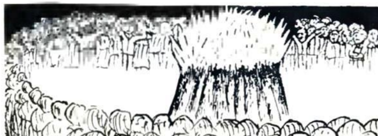
Prošal je prošal
pisani Vuzam,
Došal je došal
zeleni Juraj

po zelene tratini
poprašnim putem
Mi vam Jurja nosimo
donesel je sa sebom

lakat dugu mladicu,
pejdan dugu travicu.
Sad dajte Jurju masla,
da vam sreća rasla!

Pored imena LADA, po kojemu je nastao mit o božici proljeća Ladi, u drevnoj slavenskoj mitologiji pojavljuje se i ime *LADO* kojim su Slaveni prozvali još jedno slavensko božanstvo muškog roda. Bio je to mladi bog – mladog sunca L a d o. Evo nešto podataka i o ovome idolu drevnih slavenskih predaka.

U slavenskoj mitologiji spominje se stari i mladi bog. Stari će biti Gromovnik, a mladi Sunce. Sunce je izvor života na zemlji. – Od sunčevog ponovnog rađanja, za zimskog solsticija, dan postaje dulji. U to se doba mora Sunce boriti sve do proljeća, da dođe do svoje prave snage. U borbi ga pomaže sestra, jutarnja zvijezda Zora. Kada dolazi do pobjede mlado Sunce dobiva ime L a d o.

U to vrijeme Slaveni su krijesove palili u slavu mladog sunca i pjevali. O Ivanju u lipnju mjesecu i kod nas se palilo krijesove, o tome pjesma:

»Lep nam Ivo kres nalaže,
Ej Lado, Lado, ej Ivo Lado!
Z desnom rukom kres nalaže,
z levom rukom šaltve igra,
njega majka doma zvala:
– Odi Ivo na večero!
– Večerajte, ne čekajte,
divojke su v kolo došle
pa je moram nadigrati,
nadigrati, nadplesati,
se junake, se divojke
makar ne bom noćko spaval, –
noćko spaval, ni večeral!«

Ovu je pjesmu zapisao Juraj Židovec, a štampana je u »SKLADU« 1940. Svake godine na Ivanj-dan svugdje se priređivalo krijesove. Na većem prostoru zapaljena je vatra, a okolo vatre sve što je mlado pjeva i igra.

KRIJES NA IVANJ-DAN U POLJSKOJ

Tradicionalno slavljenje Ivanjske noći

Ime Lado i pjesme o njemu prešle su dalek put, čak od Baltika pa do Jadrana; stoljećima mi slušamo stare popijevke o Ladi. Evo još jedne od starih kajkavskih narodnih pjesmi, a ta je štampana god. 1752. u Bečkom Novom Mjestu u knjizi Josipa Bedekovića na strani 238, koji je tu pjesmu objavio prije 215 godina, želeći time dokazati, da su Međumurci u pretkršćansko doba među ostalim idolima »štovali« boga Ladu, a trag toga štovanja ostao je u narodnoj pjesmi – i prijevodu na latinski.

Lepi Ive trga rože,
Tebi Lado, sveti bože:
  Lado, slušaj nas. Lado.

Pevke Lado, pevamo ti,
Srca naša vklanjamo ti.
  Lado, slušaj nas. Lado.

Pulcher Joannes carpit rosas.
Deo Lado cantat prosas:
  Lado audi nos Lado.

Tibi Lado substernimus,
Corda nostra, et petimus.
  Lado audi nos Lado.

I u današnje vrijeme susrećemo »ladarice«, kako ladaju tj. obilaze selom, iskićene cvijećem i zelenilom i pjevajući, podsjećaju na prastaro doba, kada je vjerojatno narod sa starješinama na čelu slavio mladog boga Sunce pod imenom LADO.

28) Pored spomenutih narodnih običaja, kao što su »Ladarice«, »Vesnjanke« ili »Kolede«, postoje i tzv. »LJELJE KRALJICE«. Ljelje su djevojačke obredne igre s pjevanjem, kojima mlade djevojke slave »Ljelju« božicu ljubavi.

Dokaz tome jest pripjev božanstva ljubavi »LADO«, »LJELJO«.

Npr: »Ovdi kazu momče neženjeno — ljeljo,
Il ga vi ženite, il ga nama dajte — ljeljo!
Da ga mi ženimo sa kraljicom L j e l j o m!

LJELJE — KRALJICE

SA ŽETVENIH SVEČANOSTI ČEŠKE I SLOVAČKE NACIONALNE MANJINE U HRVATSKOJ

(ČEŠKA OBŽINKOVA SLAVNOST)

U čast slavenske božice Lade održavaju se u Končanici i Daruvaru tradicionalne žetvene svečanosti, na koje stižu brojna društva i delegacije Čehoslovačke besede.

LADA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

VILA I LADA

Proljetnome vjetru vitka krila
Raznim cvijećem posula je vila,
Da, kadgodijer on krili zama'ne,
Cvjetnim sagom sva zemlja postane

*U srcu nam **LADA** je boginja*
Žar usula, da u njem da'ne,
Svijetlim rajem sva zemlja postane

(Petar Preradović: IZABRANE PJESME — Zagreb 6961.)

LADA. U nekim se starim himnama pjeva o LADI kao božici plodnosti, jer je personificirala, rađajuće prirodne sile. Ta bujnost i obilatost, kojom je obdarila prirodu, uzrokom je, da su je štovali kao božicu prirode, kad je sve bujalo i rađalo. Na taj način postade ona prava božica zemaljskog rađanja i žarke ljetne dobi.

(Dr. Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

U starim se pjesmama uz Golema kojega su nekada slavili kao boga proljeća spominje i LADA lijepa božica proljeća. a slavili su ih čitav mjesec od Đurđeva do Ivanja — kako kažu stari kršćanski kroničari, a u selima su pjevajući obilazile Ladarice.

Kasnije pjesme spominju umjesto Golema — Jurja ili Đorđa, pa je i on u narodnoj pjesmi ljubavnik lijepe Lade. Taj je Đurđe, bog proljeća, nalik i na Jarila, rusko božanstvo proljeća i plodnosti. Sve su to samo varijacije jednoga te istog sunčanog lika boga koji pobjeđuje zimu i osigurava žetvu.

(Maja Kolman-Rukavina, Dr. Oleg Mandić: SVIJET I ŽIVOT U LEGENDAMA — Zagreb 1961.)

***JARILO** u slavenskoj mitologiji bog proljetne plodnosti, vegetacije i ljubavi, muž božice LADE.*

S njegovim kultom povezane su neke agrarne obredne svečanosti kod Istočnih Slavena koje su se održavale u različito vrijeme, najčešće na dan Ivana Kupala 24. VI.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1963.)

Veoma važno mjesto u slavenskoj mitologiji zauzima Zemlja. Kada se s proljeća odijeva zelenilom i kiti cvijećem, onda je po pradavnim pripovijestima starih naroda Zemlja zaručnicom boga Sunca. Kao boginja mladosti, krasote, ljubavi, i plodnosti u ljetno doba Zemlja dobiva ime božica LADA, u najranije proljeće kad izbiju prvi cvjetići i niče mlada travica tad je VESNA boginja proljeća, a kad usjevi sazriju i dođe vrijeme žetve i berbe onda je Dziewa, Devana, a mnogi je zovu i ŽIVA.

(Ivan Radetić: PREGLED HRVATSKE TRADICIONALNE KNJIZEVNOSTI — Senj 1879.)

Običaji na Ivanj-dan na 24. lipnja (kad se slavilo »Ladin-Dan«) u Rusa i u drugih Slavena potječu od poganskoga ljetnoga praznika. Na nekoliko dana pred taj dan Sunce dostigne na nebu najveću visinu (ljetni suncostaj). Stari su Slaveni tom zgodom slavili SLAVU SUNCA i njegove najveće jakosti, (krijesovi, ivanjsko cvijeće).

(Dr Ivan Hoić: SLAVENSKE DRŽAVE — RUSIJA — Zagreb 1898.)

Ivanjski krijes. Svetkovine posvećene ljetnom Suncu, kad je u svojoj najvećoj snazi.

(Ivana Brlić-Mažuranić: »PRIČE IZ DAVNINE«.)

JARILO ili JAROVIT. Majski sunčani lik. Da su naši stari svečano slavili brak LADE i JARILA, pokazuju još danas preostali pučki obredi o Đurđevu. On je bog zelenila i cvijeća u dane, kad je Sunce već nadvladalo. LADU božicu mladosti i ljubavi, slavi i dandanas svatovsko kolo »Didi Lado«.

(Vladimir Nazor: Iz bilješke str. 148. u »EPOSI« — Zagreb 1946.)

LADA je s početka bila boginja Suncu, Ladine pjesme pripadaju najstarijima, o tome je svjedočanstvo u pripjevu »Didi Lado« u Ladinim pjesmama. Tome odgovara sanskrtski dhidi što znači ljepota, svjetlost. Na primjer Didi Lado to je »Lijepa svijetla Lado« Mitolozi dokazuju, da je u ovoj riječi označen pridjevak:

didy to jest »stara velika Lada«

čemu odgovara po prilici rimska MAGNA MATER (Cybele) boginja svemirnoga rasplođenja.

(Ivan Radetić: PREGLED HRV. TRADICIONALNE KNJIŽEVNOSTI — Senj 1879.)

UDAJA LADE.

Prva među boginjama u cik zore siđe LADA.
Zemlja kojom Odra teče, gledala je, kako mlada
Božica na r'jeku sišla. Sva se polja zelenila.
Udaja će danas biti Didi LADE za JARILA!

LADO! LADO!

Pjevaju ta gn'jezda, žubori to vrelo:
— LADO! LADO! Bit će pune cv'jeća grane,
Bašte pune voća. A kad ljeto plane,
Njihat će se žito klasato i zrelo.

(Vladimir Nazor: E P O S I.)

LJETNO SUNCE.

LADA boginja ljubavi
u gustoj ljetnoj dubravi
gdje tiho žubore
potočići ubavi

i kad su sve staze i puti
i gnijezda i lozi i kuti
krcati plamenih uzdaha
i vrele ljudske puti
i kad se ljubav u granama
krošnji i džbunova sluti

i kad l j e t n o s u n c e
u svom sjaju pjeva
o žarkim pogledima
slavenskih žena i djeva
kojima bijelo stegno
mramorom sijeva.

(Boro Pavlović: iz ciklusa SLAVENSKA LIPA — Z a g r e b 1960.)

O LADI u pjesmi PANA.

Kolju noževi božji,
Srce crveno mlado.
O, gdje si sunčana LADO?
Krv topla puši se, teče.
Gnjev božji peče.

Vani bijelo golubova jato leti,
Oblaci nad gorom raskošno se zlate —
Svijetla kiša snova, kaplje sa nebesi,
Gdje si LADO, gdje si?

(Miroslav Krleža: Iz spjeva »Zaneseni PAN — Zagreb 1917.)

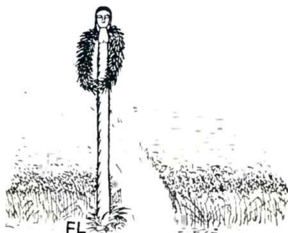
LADIN DAR.

Raste drvo dafina
Usred Rajevine.
Kad se djeva zaljubi
S grane list otkine
LADA, l'jepa boginja
Usred Rajevine.

Pa silazi na zemlju
Božica ljubavi.
Listom djeva dragana
Svog će da zatravi.
Koban li je darak taj
Božice ljubavi!

(Vladimir Nazor: MITI I LEGENDE Zagreb 1948.)

LADIN STUP
čuvar žitnih polja

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

JEDANAESTO POGLAVLJE

VOLOSKA

ZAŠTITNICA KUĆNOG OGNJIŠTA I DOMA

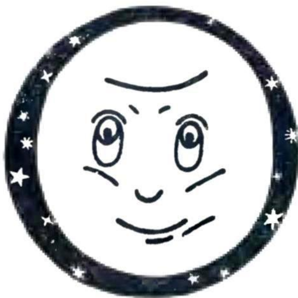

O KULTU MJESECA

Uz slavljenje Sunca, kod starih naroda bilo je uobičajeno i štovanje Mjeseca, kojemu su Slaveni također pridavali božansku moć. Stari Babilonci su slavili božanstvo Mjeseca SIN, Grci ARTEMIDU, a Rimljani poštovahu božicu lova i Mjeseca DIANU. Kod starih Slavena smatrana je VOLOSKA boginjom Mjeseca.

DIANA —
rimska boginja Mjeseca

VOLOSKA

ZAŠTITNICA KUĆNOG OGNJIŠTA I DOMA

U SLAVENSKOM MITU spominje se božica VOLOSKA kao bračna družica boga Volosa. Kako je Sunce u kultu Volosa imalo istaknut značaj kod slavenskih predaka, i jer su u Volosu nazirali svemoćno sunčano i nebesko biće, to su mu pridali za ženu boginju Volosku. Prema usporedbi Sunca, kao muškog roda, i Mjeseca u kojem su preći gledali žensko biće, smatrali su da je Voloska kao pratilica Volosa simbolički predstavljala Mjesec, tako je štovahu i kao božicu Mjeseca.

Slavljenje Mjeseca u Babilonu

Božicu Volosku štovali su slavenski preди u najstarije doba kao zaštitnicu stočarskog i ratarskog svijeta, stoga su je i predstavljali uz rogatu kravu. Zamišljali su je kao hraniteljicu ljudstva koja daje pored ostalih plodova i obilnu plodnost svake vrste stoke. Njen kip ili neka zamjena (kao rogovi, čuperak vune, krilo živadi i dr.) postavljao se uz torove ovaca ili na zid staje kao zaštitni znak.

Osim krave, posvećena joj je bila i ptica lastavica, koja gradi svoje gnijezdo uz podkrovlje kuće. Lastavice su stoga držali za svete ptice jer su mislili da u lastama žive rodbinski i kućni preди, čiji dobri duh nastavlja život u obliku laste. U zajednici sa svojim božanskim suprugom Volosom, Voloska je bila štovana kako kod Istočnih Slavena, (u Rusiji su joj dali ime Biozuna) tako i u Pomeraniji i kod Zapadnih Venda. U nekim krajevima nazivali su je i imenom Vlasta i Vlajka.

Pored ovih obilježja, drevni preди su smatrali božicu Volosku i zaštitnicom kućnog ognjišta i doma. U svojstvu čuvarice kućnog ognjišta ima dosta sličnosti naše Vlaste sa rimskom kućnom božicom Vestom i starogrčkom Hestijom. Međutim ta slučajnost nema nikakve veze s kultom slavenske Voloske i njen kult potpuno je samonikao kod slavenskih naroda. Dovoljno je uočiti, da u kultu rimske Veste i grčke Hestije nema ni spomena o lastama. Slično mišljenje je bilo i u slučaju slavenskih kućnih bogića Domovoja, koji su također čisto slavenski kućni demoni, a neki su strani kroničari zabilježili krivo da su Domovoji predstavljali rimske Lare i Penate, što je od naših historičara opovrgnuto.

U svom kultu Slaveni smatrahu božicu Volosku zaštitnicom kućnog ognjišta i doma. Kao čuvarici kućnog ognjišta Voloski je bio odabran u skoro svakom domu po jedan udubljeni kutić, koji se zvao m i r ili m i r i š t e. Tamo je gorjela žiža, plamičak u slavu kućnoga mira. Gasiti ili puhati u taj plamičak, značilo bi — po njihovu nazoru — gasiti kućni mir: a u slučaju, da bi se trebalo utrnuti žižku, onda se to moralo utrnuti prstima.

U tim kućnim mirištima stajali su drveni, voštani ili od jantara rađeni kipci slavljene božice VOLOSKE, pred kojima su žene i djevojke izricale svoje želje i tražile pomoć ili savjet u pitanjima njihova svakidašnjeg života. Ovih malih kipova bilo je nekad vrlo mnogo, ali samo nekoliko ih je sačuvano do danas, u muzejima u Gdanskom i Šćećinu. Što su kipovi rađeni iz jantara, već po tom se vidi, da je kult boginje Voloske bio raširen u krajevima uz Baltičko more. Lik božice bio je primitivne izrade. Tijela vitka i bujnih grudi, a lice Voloske izgledalo je ozbiljno, ali ipak puno blagosti.

Svetkovine u čast božice Voloske održavane su ljeti, od sredine kolovoza do sredine rujna, a poznate su pod imenom »VLASTIN-DEN«. U slavu drevnih slavenskih božanstava Volosa i Voloske, na svetkovne dane priređivane su velike veselice i igrišta na kojima je sudjelovalo mnoštvo naroda. Sakupljeni narod, po svim pribaltičkim područjima dolično je proslavio svoje miljenike Volosa i Volosku, izrazito zemljoradnička i pastirska božanstva; tu se častilo, igralo i pjevalo sve do kasno u noć

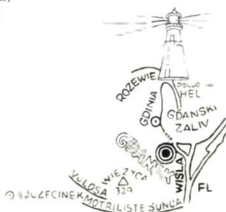
Uzduž cijele Pomeranije, počevši od grada Volina gdje se nalazio hram boga Volosa, pa do grada Gdanskoga gdje je na Wiezici postojalo najstarije slavensko motrilište Sunca, podignuto u čast Volosa i Voloske, orile se pjesme, među kojima i drevna himna jutarnjem Suncu:

Tri milje podno opkopa
Tvrdoga grada Gdanskoga,

Gdјeno Volosa svetište
Na visove kamenite
Sletila VOLOSKA božica,
Volosa boga doziva:

VOLOSE! Sunce dolazi,
Ruho ti zlatno donosi!
Tebe će plaštom oviti,
Zemljicu crnu grijati!
Ružice, travu ljubiti,
Oblakom nebo zaviti.

VOLOSKA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

VOLOSKA je bila zaštitnica kućnog ognjišta i doma, zvali su je i Vlastom, a na sjeveru još i Biozunom. Štovahu je kao ženu boga Volosa. Ovu su božicu smatrali u najstarije doba kao izrazitu zaštitnicu ratarskoga svijeta, zato su je predstavljali uz rogatu kravu kao hraniteljicu ljudstva. Osim krave posvećena joj je bila i ptica lastavica, koja gradi gnijezdo uz podkrovlje kuće.

Voloski je bio odabran u svakom domu po jedan udubeni kutić, koji se zvaše mir ili mirište. Tamo bi gorjela žiža, plamičak, u slavu kućnog mira. U tom miru ili miruštu stajahu njeni kipci, koje su izrađivali od drveta, voska ili jantara (burština).

(Dr. Nikola Sučić: HRVATSKA NARDODNA MITOLOGIJA Zagreb 1943.)

VOLOS budi VOLOSKU.

Sa pašnjaka rajevinskih, kroz lukove novih dûga,
VOLOS prvi silazio, da VOLOSKI boži baca
Na grud rane visibabe, da je iz sna prene duga
Svirkom svojom, vekom stada, zvekom srebrn-praporaca.

(Vladimir Nazor: MITI I LEGENDE iz pjesme BOG — PASTIR — Zagreb 1948.)

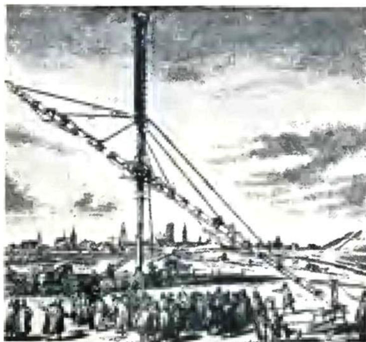
VOLOSKA. Mirisni kipi
VOLOSKE
od voska i jantara
sabrani
za »VLASTIN DAN«
sitni darak od dara
vjernih
i dobrih domara
a božica skladna i vitka
gleda krotka i blaga
blagoslov žitka.

(Boro Pavlović: iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

Kod starih naroda mnogi su hramovi okrenuti prema izlazu Sunca. Tako su se razvila sunčana motrilišta u Babilonu, Egiptu, u Stonehenge u Engleskoj itd Jedno motrilište Sunca poznato je i kod starih Slavena-Venda, koje su oni u čast boga Volosa podigli južno od Gdanskoga, još prije pokrštenja Slavena u 10. stoljeću.

(Dr. Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — — Zagreb 1943.)

Proučavanje neba i Sunca izgleda. da se održalo kod baltičkih Slavena i u kasnija vremena. U starim gradskim kronikama zabilježeno je, kako je u Gdanskom bilo uglednih ljudi koji su se bavili zvjezdoznanstvom. Spominje se i jedan bogataš, vlasnik pivovare Hewelka, koji je pomoću svog bogatstva podigao zvjezdarnicu koja se sterala preko kućnih krovova, i da je bila snabdjevena »najljepše ukrašenim instrumentima svog vremena«.

Hewelkeov otvoreni teleskop u Gdanskom 1650.
(Rudolf Thiel: IZ TMINE U SVJETLOST - Zagreb - 1959.)

DVANAESTO POGLAVLJE

PERUNIKA

BOŽICA BRANITELJICA PRAVEDNOSTI U BRAKU

CVIJET PERUNIKA

Po proslavljenoj božici Peruniki, prozvan je divni ljubičasti cvijet imenom perunika, koji je u narodu poznat i pod imenom »sablja« ili »sabljarka« zbog sabljolikog njenog lišća. Kao što je božica Perunika opjevana u mnogim pjesmama, to se i njen cvijet spominje u narodnim napjevima. Često perunika izraste uz otvorenu biljku buniku, pa se i to u pjesmama odrazuje. Evo primjera:

PERUNIKA. Uzorita Perunika
časna puna milja
vidje gdje u ponoru
ljutih otvorenih bunika
čista ljubav što blista
kao biser ljubičastog
njenog cvjetnog lista
vita i divna kita
iz koje se vije
perunika uzorita
kao plava kruna
gromovnika **Peruna**

(Boro Pavlović: *Iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« - Zagreb 1960.*)

Cvijet perunika došao je do umjetničkog izraza u likovnom stvaralaštvu.

Lik žene »Perunika« od Jakoba Savinšek.

PERUNIKA

BOŽICA — BRANITELJICA PRAVEDNOSTI U BRAKU

PREMA NARODNOJ PREDAJI proizlazi, da je bog gromovnik Perun sebi za ženu odabrao jednu mladu divku, s kojom se bio susreo pri svome pohodu u carstvo divova Kako je poznato, u mitologiji Slavena pored raznih božanstava spominje se i veoma moćni divovski rod, od kojih je bilo više zločudnih nego dobrih.

Među divovima najveći je ugled uživao div SVITOGOR koji je iz zamišljenih Svitogorskih dvorova u svemiru ravnao svijeto mi davao svijetu svjetlost i toplinu. Svitogorova kćerka, divka Strijelka, svijetlo i umiljato biće živjela je u svitogorskim dvorima, ali nikako nije trpjela silnike divove, a osobito je mrzila okrutnog diva Leđana, koji je za njom žudio.

Jednom, kada je mladi čili bog groma i munje Perun došao u susret sa Strijelkom, ugledavši u .divnoj mladoj divki svu milinu i dobrotu, isprosio ju je od njenog oca diva Svitogora i vjerio se s njom. Strijelka mu postade ženom, i tako se iz divke preobrazila u božicu Peruniku, kojim imenom ju nazvao Perun.

Perun je odveo svoju mladenku, dotadašnju divku Strijelku, a sada božicu **Peruniku, u** svoje dvore koji su stajali u nedostižnim nebeskim visinama na osamljenoj vrletnoj litici,preko kojih su se natkrili olujni oblaci puni munja i gromova. Iznad Perunovih dvorova preko cijeloga nebeskog svoda nadvila se prekrasna duga satkana iz čarobnih boja kao da je kazivala da su tu prijestolni dvori gromotresnog Peruna i njegove mladenke

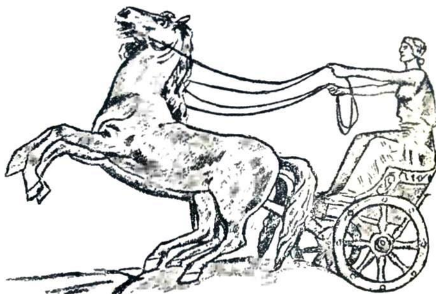
PERUNOVI DVORI

Od tada u visokim Perunovim dvorima bogu Perunu uz bok stajaše božica Perunika. Ona mu je bila najpouzdanijom pomoćnicom i uzoritom savjetnicom. Dijelila je sve brige gromotresnog vladara, a naročito je pažljiva bila prema zemaljskom svijetu.

Zato je kao božica neba u narodu zvana Uzorita (bona dea) dobra boginja. Kao uzoritom su je smatrali jer je mirila zavađene bračne parove, branila čast i pravednost u braku, kažnjavala ljudske poroke, a privodila svijet ka saznanju dobrote i međusobne snošljivosti

Kod slavenskih pređa nadaleko se raširilo štovanje božice Perunike, koju su nazivali još i imenima Perunika, Perunova, Perunka, Perkunova, Perena; kod Poljaka Pioruna i Piorunka, kod Čeha Pana, Paromka itd

Bog Perun nije bio bog rata, Perun je jedino zaštitnik zemaljskih granica i istupa kao osvetnik protiv vjerolomaca. Tad bi se pod njegovom zaštitom polazilo u boj. Perun bi uz pomoc božice Perunike, razaslao svoje boginje i vile bojovnice da budu vodilice junacima, a uporedo bi sipali na neprijatelje svoje ubojite strijele.

U vezi oblikovanja božice Perunike, nema sačuvanih kipova, pa se nezna da li ih je i bilo. Međutim, postoji od nepoznanog slikara predstavljen lik Perunike, kako kroz oblake juri u kolima s dva kolesa.

Dosljedno bogu Perunu, koji se vozi dvoprežnim ognjenim kolima, predstavljena je i Perunika u kasu dvoprežnih kola, iz čijih kolesa sipa ognjena vatra.

PERUNU uz bok stajaše u visokim Perunovim dvorima P E-R U N I K A. Zvali su je i imenima Perunova, Perunka, Perkunova, Perena, a nosila je i ime Gorka po tom što je bila žena »Gornjeg boga« Peruna, po njegovu prvobitnom značenju kao gornji tj. najviši bog. Kod sjeverno-zapadnih Venda poznata je kao »Gornja božica«. Kao božica neba dijelila je s Perunom sve brige nebeskog vladara. zato je u narodu nazvahu kao UZORITA BOGINJA tj. na latinski: »bona dea«.

(Dr. Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

PERUNIKA. Po nazivu slavenskog boga gromovnika Peruna, kojega je lik opisao stari ruski ljetopisac Nestor, nastali su promijenjeni oblici tog imena kao na primjer Piorun kod Poljaka, Perkun i Perkunas kod Litvanaca i sl. Po Perunu prozvana je i ukrasna biljka perunika, a isto tako nastalo je i ime božice PERUNIKE ili Perunke.

(Konversations LEXIKON BROCKHAUS — Leipzig 1886.)

Božicu PERUNIKU su štovali kao ženu boga gromovnika Peruna, i njeno se ime zadržalo u biljci perunika.

(Živko Jakić: POVIJEST ZA GRAĐANSKE ŠKOLE — Zagreb 1938.)

PERUNIKA ukrasna biljka velikog najčešće modrog cvijeća i sabljastog lišća. Ime nastalo po boginji Peruniki, ženi gromovnika Peruna.

(Marijan Filipović: ABC LEKSIKON OSNOVNOG ZNANJA — Zagreb 1961.)

ISKRA PERUNOVA

PERUNIKA krajem mora rasla,
Tud prolaze Pavlovi svatovi.
Svi svatovi peruniku beru,
Al ne bere Pavle gospodine.

Pade iskra na sedlo kumovo,
I pod sedlom dobar konjić crče,
I pod konjem trava se osuši
I pod travom zemlja se raspade.

Očito se vidi, da je munja udarila u oružje ili metalni ukras sedla. Ovdje je perunika u tijesnoj vezi s ognjem nebesnim (gromom) s iskrom Perunovom.

(Natko Nodilo: O SLAVENIMA I STAROSLAVENSKOJ VJERI — Zagreb 1929.)

U starim dubrovačkim arhivima spominju se imena po Perunu kod uglednih dubrovačkih patricija, što može da se tumači kako je i kod Dubrovčana bio poznat kult Peruna. Tako se mati dubrovačkog vlastelina zvala Perchuna Sclava, a žena Zenobia župana zvala se Perchina.

***PERUNIKA**. i njen cvijet.*

Trgla se i poče ritom cvijeće brati.
Kuda ide cvatu perunike vite,
I na trsci niču guste bijele kite,
Izmeđ šaša rastu žuti sunovrati.
Kad se dignu: šib je procvao pred njome
Put je vodi prema humu dalekome
S kojega se diže put nebesa plavih
*Dom žrtveni i pjev, što **PERUNA** slavi.*

(Vladimir Nazor: IZABRANE PJESME — Zagreb 1961.)

TRINAESTO POGLAVLJE

GEROVIT

RATNIČKI BOG PLEMENA LJUTIĆA I BODRIĆA

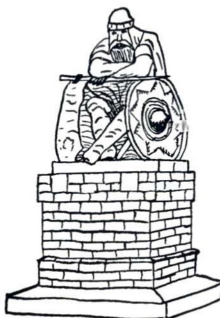

O KULTU RATNIH BOŽANSTAVA

Štovanje ratnih bogova bilo je uspostavljeno kod svih antičkih naroda, a naročito se kod starih Grka razvio kult boga ARESA, kod Rimljana kult MARSA, kod Nordijaca kult ODINA itd.

Grčki bog rata Ares

Danski simbol ratne pobjede

Nordijski ratni bog Odin

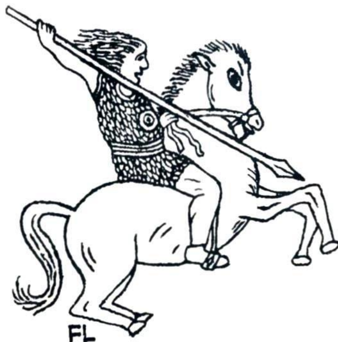
GEROVIT

RATNIČKI BOG PLEMENA LJUTIĆA I BODRIĆA

DREVNI PREĐI SLAVENA — za svoga postojanja često puta su morali posegnuti za oružjem u obranu protiv neprijatelja koji su im htjeli nametnuti svoju vlast. U mnogim ratnim okršajima Slaveni su junački obranili svoje zemlje.

Mnogi i mnogi junaci slavenskih naroda proslavljeni su i u narodnoj poeziji, sačuvan je vječni spomen na njih, na njihova junačka djela. Po mitologiji Slavena i putem predaje doznajemo za mnoge događaje iz najdavnije prošlosti slavenskih naroda i plemena. Tako nas mitologija, uz mnoga druga zbivanja upoznaje i sa drevnim mitskim kultom slavenskih ratnih božanstava.

Kod svih starih naroda Perzijaca, Asiraca, Babilona, Egipta, Grka, Rimljana, te Nordijaca i Germana postojao je kult ratnih bogova. Dakle slično ovima, unišla su i u sastav mitologije Slavena dva ratna boga, poznati pod imenom Gerovit i Svantevid.

GEROVIT

Slavenska plemena zapadnih Venda uspostavila su kult ratnog boga Gerovita i podigli mu hramove u Strelicu i Ra-

tari, drevnim vendskim gradovima. Ispočetka je bog Gerovit, kojega su zvali i imenom Jarovit ili Jarilo utjelovljavao proljetnu mladost, snagu i silu kojom život bukti i zato su ga slavili u proljeće, jer se u davnim vremenima u mjesecu ožujku slavila Nova godina.

U ono vrijeme kod starih Slavena Nova godina je bila glavna svečanost boga Jarila, simbola mladog sunca. Otuda je i potekao naziv »mlado ljeto«, koji je i danas vezan za »Novu godinu«. Tek kasnije je bog Gerovit — Jarovit proglašen od zapadnih Venda za njihovog »ratnog boga«.

O drugom ratnom bogu Slavena Svantevidu, kojega su slavila plemena Rujanaca i čiji je glasoviti hram stajao u Arkunu na otoku Rujani, opis se nalazi na drugom mjestu ove knjige.

O ratnom bogu Gerovitu pisali su strani ljetopisci, da je bio mnogo štovan kod zapadnih slavenskih plemena Venda i Ljutića i da je imao u Ratari (u Strelicama) i u Havolbrijegu svoje hramove. Treba napomenuti, da je hram u Ratari bio samo zajednički, jer je taj hram bio svetište boga Svarožića u kojemu se pored ovoga nalazilo i drugih slavenskih božanstava poredano u svetištu. U tom hramu se čuvao i jedan divno izrađeni štit, kojega se uzimalo iz hrama i nosilo ispred ratnika na bojište, radi pobjede vendskih bojovnika nad neprijateljem.

Osim toga u tom hramu nalazio se i jedan bijeli konj na kojemu je Gerovit kao ratni bog jurišao nebeskim visinama i strelicama gađao neprijatelja. U Češkoj i Polabju ima spomenika o Gerovitu — Jarovitu, gdje je također bio štovan, o tome svjedoče imena drevne tvrđe Gerovo, Jaroslav i sl., a također i u imenima Jaromir, Jaroslav itd.

Spomenuti Jarovit — Jarilo predstavljao je, kao i Gerovit u ranije doba rusko božanstvo proljeća i plodnosti, a tek kasnije dato mu je ratničko obilježje. — To je, eto, druga varijanta jednog te istog lika slavenskog boga, koji pored svog atributa kao zaštitnik žetve i plodnosti, dobiva i druge simbolične dužnosti, kao npr. što »Zeleni Juraj« s mačem u ruci ubija zmaja, jašući na zelenku

Jarila su zamišljali da u bijeloj odjeći jaše na bijelcu okrunjen cvijećem sa snopićem ražena klasja u ruci. U Rusiji se svečanost u čast Jarila održavala potkraj travnja, kad su djevojke odjevene u bijelo kao i Jarilo, igrale kolo po zasijanim njivama. Pjevale su pjesmu:

Jarilo, sunce mlađano, Pošlji nam sokola sivoga
laganih krila bisernih, Da tjera vrana gavrana,
Koji nam njivu ozoba, koji nam srce okljuva.

Druga se svečanost u čast Jarila održavala u ljetno vrijeme. U popodnevne sate sastajali bi se muškarci, žene i djevojke na malu gozbu, a zatim bi plesali. Pred mrak bi donijeli na mjesto svečanosti lutku od ražene slame, koja predstavlja mrtva Jarila. Uz tužaljke žena, otpratili su lutku u polje, gdje su je zakopali, a onda su nastavili sa veseljem.

JAROVIT I LADA.

Ustani mlađan bože. stigle već prve su laste,
Svuda u docu, na humu, meka već travica raste.
JAROVIT na krilu LADE, vječne ruže premaljetne,
Sanja JARO morske drage i poljane neke cvjetne
LADA po luzima je ubrala, ovdje travku, ondje cv'jeće,
Da junaka razveseli novo zemsko pramaljeće.

(Vladimir Nazor: »MITI I LEGENDE« — Zagreb 1946).

U razdoblju kad su se slavenska plemena borila za svoj opstanak i neprekidno stajali pod oružjem i na bojnim poljima, Gerovit je poprimio lik pravog ratnog božanstva. Prilikom obrane svojih nekadašnjih područja zapadni Vendi su se najviše obraćali za pomoć baš ovom božanstvu.

U 11. i 12 stoljeću u vrijeme neprestanih borbi za život i smrt sa susjednim germanskim i nordijskim ratnicima ime ratnog boga Gerovita — Jarovita najčešće se zazivalo. U tim teškim borbama, stajao je bog Gerovit kao jurišni bog rata na vrhuncu svoje slave. U plamenom jarilu sunčanog zapada — gledali su vendski ratnici kao u transu — oklopljenog Gerovita kako juri na ognjenim kolima, s vitlajućim mačem i ubojitim kopljem u ruci.

Prema starom vjerovanju Venda bili su to loši znaci. I zaista ovi su ratovi ostavili krvave tragove oličene najvećim nevoljama i stradanjima, koje su pretrpjeli Vendi.

Uzalud su žreci i svećenici vapili Gerovitu za spas, uzalud su palili žrtve u hramovima u Strelicu i Ratari, vendski ratnici nisu mogli odoljeti premoćnoj sili germanskih zavojevača.

U to vrijeme je nestalo vendskog boga rata Gerovita, (a nešto kasnije i Svantevida), ostale su samo uspomene pored oskudnih vijesti starih kroničara. I u našoj narodnoj predaji ima uspomena na drevno božanstvo Gerovita; to je mjesto Gerovo u Gorskom kotaru, a postoji i pjesma o bogu Gerovitu i božici Ladi, koja je po mitskoj predaji bila žena Gerovita:

»Oružje, Lada, mi pruži: mač, kacigu, koplje i strijele
Konjić mi rže, mač zveči, luk zvecka, štit blistavi.
L'jepa Lada mladom bogu mač već paše oko struka, gori,
O rame mu tulac meće, šljem na glavu; ali štita
Dignuti sa trave rosne ne može joj ženska ruka.
A bog veli: »Lada, struče bosioka, jelo vita!
Pa štit dignu Koplje uze. I na konja hitro skoči.
Jurnu. Začas nestade ga za vrsima sivih gora«.

GEROVIT

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

GEROVIT-JAROVIT. Naši drevni predji imali su i svoje ratničke bogove. Ime boga Gerovita spominjalo se stoljećima u nekadašnjim zemljama zapadnih Veneda, gdje se taj bog, poznat i pod imenom »JARILO« u obrani svojih zemalja najviše slavio. Njegova ratnička obilježja — luk i strelica u jurišnom stavu — predstavljala su spremnost za obranu, jer njihovi žreci i svećenici mišljahu: »ako želiš narode, mir — onda budi unapred spreman da se braniš.«

To je geslo, bilo ubilježeno u njegovu hramu u Strelicu i u Ratari. GEROVIT je prvobitni bog razbuktanog proljeća — inače kasniji najoštriji i ljuti bog mača i ratne huke i buke.

(Dr. Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA« — Zagreb 1943.)

Slavenski bog rata GEROVIT — JAROVIT, kao i rimski Mars utjelovljavao je u početku proljetnu mladost, snagu i silu. Sličnog je značaja bio i JARILO. Mitska predaja tumači da je Jarilo bio štovan od vendskih plemena kao pastirski bog, te kao množitelj i zaštitnik jagnjadi, pored toga su ga slavili kao boga proljetne radosti i mlade ljubavi.

(Dragutin Nemet: Mitska pripovijest o Knezu ZORANU, — Zagreb 1929.)

Drugi ratni bog JAROVIT (označavajući ga možda kao strogog gospodara) bio je poštivan u Wollgastu i Havelbergu; a sačuvao se u njegovom hramu jedan štit, kojeg se vadilo iz hrama za rat, da bi se pobijedilo. Njegove svečanosti obavljane su sa pompom.

(MYTHOLOGIE SLAVES Librairie LAROUSSE — Paris 1963.)

JARILO. U narodnoj pjesmi spominje se Jurja kao ljubljenog lijepe božice LADE. Taj Jurje nalik je i na Jarila, rusko božanstvo proljeća. Sve su to samo varijacije jednoga te istog sunčanog lika boga, koji osigurava plodnost. Jarila su zamišljali da u bijeloj odjeći jaše na bijelcu, okrunjen cvijećem i raženim klasjem u ruci.

(M. Kolman-Rukavina; Dr. Oleg Mandić: SVIJET I ŽIVOT U LEGENDAMA — Zagreb 1961.)

JARILO ili JAROVIT. Majski sunčani lik. Da su naši stari svečano slavili brak Lade i Jarila, pokazuju još danas preostali pučki obredi o Đurđevu. On je bog zelenila i cvijeća u dane, kad je sunce već nadvladalo LADU, božicu mladosti i ljubavi, pjeva i dandanas svatovsko kolo »Lidi LADO!

(Natko Nodilo. STARA VJERA SRBA I HRVATA — Zagreb 1929.)

JARILO — GEROVIT

Bog ranog proljeća
bog rujnoga neba
bog rumenog zapada
bog bojnog napada
zvahu ga bog mladog rata
bogom orlovih sokolovih jata
bogom proljetne oluje
što u plameni oblaci
juriša u napad vitlajući kopljima
i kišom sulica i strijela.

(Boro Pavlović: Iz spjeva »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

ČETRNAESTO POGLAVLJE

SUĐENICE

BOŽICE KOJE RJEŠAVAJU SUDBINU ČOVJEKA

O VJEROVANJU DREVNIH PREĐA U SUDBINU I SUĐENICE

Dok su jedni strahovali za svoju sudbinu i bili u vječitoj zabrinutosti oko postizanja »viših« ciljeva, dotle su drugi sanjarili o vanrednim dostignućima u njihovu životu i o sretnoj budućnosti.

Zamisao o ljudskoj sudbini pratila je svijet od pamtivijeka. Svi su ljudi tražili sreću, i mislili — tko se rodi u »sretnoj zvijezdi«, da će mu ljudska sreća biti sklona i da će mu »kao iz roga« teći sve dobro, pa i veliko bogatstvo.

SUĐENICE

BOŽICE KOJE RJEŠAVAJU SUDBINU ČOVJEKA

Podno stabla ukraj vode
Stan stanuju suđenice
SVARUNOVE službenice,
Jedna znade, što je bilo,
Druga samo, što će biti,
A treća zna što sad jeste!

SUDBONOSNI TOK zbivanja na tom svijetu, stari su narodi pripisivali osobitim bićima, koje su zamišljali u suđenicama. Držali su, da su sve sudbinske niti u njihovim rukama. Onako kako one zbore, tako i biva. Suđenice pjevaju o prošlom, sadanjem i budućem vremenu. »Šta je i kako je kome usud usudio, takova je i ljudska sreća« — kaže narodna poslovica.

Južni Slaveni su zamišljali da neka božanstva vladaju čovjekom i da su to tri suđenice ili rođenice. Držali su da dvije od njih unose djetetu u kolijevku dobru sreću, a za treću, kažu, da je namrštena i namrgođena, i podmukla.

Prema bugarskom narodnom vjerovanju svaki čovjek ima tri dobre i tri rđave orisnice (suđenice), kod Hrvata su bile tri rođenice koje »sreću odvijaju«, Slovencima su tri sojenice koje sudbu kroje, dočim su kod Srba držali, da tri »duha sreće« pletu niti sudbine.

Kod Čeha se ovi duhovi zovu »sudički«, tj što je dosuđeno čovjeku, da će tako i biti, a kod Rusa su tri »dolje« u kojima je inkarniran duh zaštitnika, ali koji se katkada pokazivao nehatan, i znao se suprotstavljati nečemu što se željelo.

Narodno vjerovanje u Suđenice ili Rođenice stoji u uskoj vezi s narodnim običajima i pričama koje potječu još iz pradomovine. Obično se u priči spominju tri Rođenice ili Suđenice, tri sestre lijepe djevojke u bijelo odjevene Stari slavenski spomenici zovu ih Rođenice, Rožanice (od riječi rod-iti) ili pak Suđenice. Česi ih zovu Sudički, Srbi Sreća, Primorci Srićica, Rusi Dolja, Bugari Orisnica (koja rješava). Hrvati-kajkavci i Slovenci imaju svoje Rojenice ili Sojenice, Slavonci opet svoje Usude i Sudije, a u istočnoj Srbiji Suđaje.

Iako stari Slaveni nisu znali za sudbinu koja upravlja životom ljudi, oni znaju za bića koja su nazočna kod rođenja i pritom određuju sudbu čovjeka Po vjerovanju starih Slavena, tri suđenice, kroz tri noći redom dolaze k novorođenom djetetu, da mu odrede sudbinu. Narod ih je zamišljao kao tri prijazne žene u bijeloj odjeći, koje stanu kraj glave djeteta i dogovaraju se; ali kako one mogu nauditi novorođenčetu i porodilji ukućani su na sto za njih postavljali kruh, maslo, sir, med i vino da ih umilostive. Taj običaj je uzeo veliki zamah, pa je u Rusiji u 12 stoljeću bilo zabranjeno postavljati hranu za njih.

Živo je bilo vjerovanje u Suđenice u Evropi cijeloj. Suđenice i Rođenice su ženska božanska bića, koja su veoma nalik na grčke »Moire«, latinske »Parcae« i nordijske »Nornir« Kao što su Slaveni imali tri Suđenice, Rusi tri Rožanice ili Dolje, Grci su imali tri Moire (Kloto, Lakesis, Atropos), Rimljani »Tria fata« a nordički narodi tri Norne. Potvrđeno je da su u Rusiji štovali božanstva vezana za rođenje i usud čovjeka, pod imenom »ROD« i »ROŽANICA«

Neki spomenici spominju i posebne svetkovine, koje su pratile rođenje, i na kojima se prizivaju Rod i Rožanice u korist novorođenčeta nudeći im hrane. Govorilo se o Istočnim Slavenima kako su počeli da prinose i žrtve božanstvima starih predaka Rod-u i Rožanici.

Najmilije mjesto usuda bila su polumračna, zadimljena kućna ognjišta. Ovdje, pri plamtećoj vatri spustile bi se kroz dimnjak tri ženske pojave i nadvile nad nekim od mlađih članova obitelji, kojima su gatale budućnost i proricale dobru ili zlu sudbinu. Davni pređi zamišljali su, da sudbinu ljudima dijele suđenice i sudičke.

SUĐENICE

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Jedno biće isto zajedničko u Evropi cijeloj, ono od duhova ljudske sudbine, najbolje je potvrđeno kod Rusa, i kod Hrvata i Slovenaca. To su za Rusiju: ROD i ROŽANICA, za Hrvate Rođenica. To su božanstva vezana za rođenje čovjeka. — Kako su Slaveni pozdravljali idole (bogove) u 11. i 12. stoljeću, govorilo se o Istočnim Slavenima; oni su štaviše počeli da prinose žrtve Rodu i Rožanici, koje su držali za božanstva starih predaka.

(Librairie LAROUSSE: MYTHOLOGIE SLAVES — Paris 1963.)

SUĐENICE po narodnom vjerovanju demonske žene osuđene da tumaraju po svijetu i da sude ženama.

(Marijan Filipović: ABC LEKSIKON OSNOVNOG ZNANJA — Zagreb 1961.)

Vjera u sudbinu i SUĐENICE. Da je sudbina neizbježivo opredijeljenje svega onoga što se u ovom svemiru događa, a napose da je odmjerena ili sreća ili nesreća, koju je bog čovjeku opredijelio, samo je poganski nazor, koji polazi s neznanja božjeg i čovječjega bića. Ideja (zamisao) o sudbini je zasađena u narodu i stoga tolike bajke o suđenicah.

(Ivan Radetić: PREGLED HRVATSKE TRADICIONALNE KNJIŽEVNOSTI — Senj 1879.)

TRI SUĐENICE. Tri su vile Suđenice
tri sudbinske gatalice
u ruci im sudbe koprene
nad novorođenčem raspletene
Put sudbine gataju vile
sve godine što su bile
sve trenutke što sad jesu
za budućnost sve iznesu
Vidovite Suđenice
sve čitaju iz zjenice
kako komu spletu niti
onako će mu i biti.

(Boro Pavlović: Iz ciklusa SLAVENSKA LIPA — Zagreb 1960.)

SUĐENICE ILI ROĐENICE

Iako stari Slaveni nisu znali za sudbinu, koja upravlja životom ljudi oni znaju za lica, koja su nazočna kod rođenja i pritom određuju sudbu čovjeka. Stari slavenski spomenici zovu ih ROĐENICE, ROŽANICE (od riječi roditi) ili SUĐENICE, a spominju i osobite svetkovine, na kojima se prizivaju ROD, i ROŽANICE u korist novorođenčeta nudeći im hrane, osobito hljeba, sira i meda.

(Dr. David Bogdanović: IZABRANE NARODNE PRIPOVIJETKE HRVATSKE I SRPSKE — Zagreb 1925.)

Narodno vjerovanje stoji u uskoj vezi s narodnim običajima. Ono se ogleda u narodnim pripovijetkama i vezano je s narodnom poezijom. Vjerovanje u vile, vještice, vukodlake je još iz pradomovine. Pored vila vjeruje narod i u suđenice ili rođenice, koje djetetu već kod rođenja kroje sudbinu i sreću — Po narodnom vjerovanju ne treba suditi niski stupanj prosvjete naroda, jer to je napokon stvarala ljudska mašta, to je mitologija, a svoju mitologiju imali su i narodi na najvišem stupnju kulture.

(Vid Balenović: NARODOZNANSTVO — Zagreb 1941.)

Pored ostalih običaja, u vezi vjerovanja u tri vile suđenice ili rođenice, koje nad kolijevkom određuju udes novorođenčadi, — za stare Slavene, zna se da su djeci rezali kosu kao žrtvu rođenicama.

(Joža Horvat: KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA — Zagreb 1940.)

Do vile idu na prvo mjesto u mitologiji Slavena »Suđenice ili Rođenice« — Najobičnije uzimlje priča tri rođenice ili suđenice, tri sestre lijepe djevojke u bijelo odjevene. Čim se dijete rodi dođu k njemu i sude.

(Tadi Smičiklas: POVIJEST HRVATSKA — Zagreb 1882).

Stari su Slaveni vjerovali i u različne duhove i vile kao i drugi pogani, samo što im nadijevaju slavenska imena. Slaveni su također vjerovali u tri vile SUĐENICE ili ROĐENICE, koje nad kolijevkom određuju udes novorođenčadi.

(Dr. Ante Mesner-Sporšić: LJUDI I PRIRODA — Zagreb 1926.)

Za sudbinu Južni Slaveni nisu znali, ali su ipak vjerovali, da neka božanstva vladaju čovjekom; to su bile suđenice ili rođenice. Duša je čovjekova bila po njihovu vjerovanju besmrtna, a zvali su je nav; ona po tjelesnoj smrti pokojnikovoj nastavlja u raju onakav život, u kakovu se nalazio čovjek, kad je promijenio svijetom.

(Ferdo Šišić: PREGLED POVIJESTI HRVATSKOGA NARODA — Zagreb 1920.)

Tri su vile ROĐENICE ili SUĐENICE, koje prilaze novorođenom djetetu u kolijevci i dijele udes (sudbinu).

(Dragutin Šiler: POVIJEST HRVATA: SRBA i SLOVENACA — Zagreb 1926.)

Živo je bilo vjerovanje u suđenice. Stari slavenski spomenici zovu ih Rožanice, Rođenice (od riječi rod-iti) ili pak Suđenice. Hrvati-kajkavci i Sloveni imaju svoje Rođenice i Sojenice. — Suđenice, Rođenice ili Rojenice su ženska božanska bića, koja su veoma nalik na grčke »Moirai«, latinske »Parcao« i nordijske »Nornir«.

(Dr. Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

SUĐENICE, (rođenice, narečnice), po starom slavenskom vjerovanju tri vile, koje tri noći za redom dolaze k novorođenom djetetu, da mu odrede sudbinu, a osobito dan smrti. Narod ih zamišljao kao tri prijazne starice u bijelo obučene, koje stanu kraj glave djetetu i dogovaraju se; ali kako one mogu nahuditi novorođenčetu i porodilji ukućani su na sto za njih postavljali kruh, maslo, vino itd. da ih umilostive. Suđenice se spominju u narodnim pričama i pjesmama; slične mitove imaju i drugi indoevropski narodi.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1963.)

PETNAESTO POGLAVLJE

SLAVA

BOŽICA ČASTI, JUNAŠTVA, SLAVE I POBJEDE

BOŽICE KOJE DODJELJUJU RATNU SREĆU

Svi ratnički narodi za starog vijeka podržavali su kultove prema božicama koje pomažu kod ratničkih podviga i koje dodjeljuju ratnu sreću.

VIKTORIJA RIMSKA BOŽICA RATNE POBJEDE

Među ovima najpoznatije su božice pobjede i slave: grčka NIKA i rimska VIKTORIJA. Po primjeru na ratne kultove drugih naroda. i stari su Slaveni uspostavili slavljenje junačkih bojovnika u simboličnom liku božice pobjede SLAVE.

SLAVA

BOŽICA ČASTI JUNAŠTVA SLAVE I POBJEDE

HRABROST I JUNAŠTVO važili su oduvijek kod Slavena kao najsvjetlija ljudska vrlina. U svakom bojnom pohodu ističu se hrabrost i junaštvo i svaka je pobjeda ovjenčana vijencem slave. Glas o pobjedi proletio je preko gora i dolina uznoseći i slaveći pobjednika. Obilježja junaštva i pobjede jesu: štit, oružje, luk, strijele, koplje i mač, a slave — vijenac i grane lovora, cvijeće i grančice dubova lišća.

Zahvaljujući narodnoj predaji i starinskim junačkim pjesmama, kao i guslarima koji su ih pjevanjem razglasili, sabrano je bogato epsko blago o podvizima junaka iz raznih epoha prošlosti naših i ostalih slavenskih naroda.

Obilježje slavlja junaštva i pobjede u mitologiji Slavena utjelovljeno je u liku slavenske božice SLAVE koja predstavlja oličenje bojne smjelosti, junaštva, časti, pobjede i slave. Iz drevne predaje i junačkih pjesama saznali smo kako su i bojevne vile kao posestrime hrlile u pomoć vrlim junacima i sokolile ih da ustraju u borbi do pobjede.

Božica Slava, kao i vile bojovnice — one proriču, bodre i prednjače, te su prve na razbojištu, a opjevane su u bezbroj junačkih pjesama od narodnih guslara.

Spustila se boginjica Slava,
Iznad polja bojnoga krvava.
Kad boj planu, vila
Doletjela s bojnim poklicima.
Rukom, bijelcu grivu zahvatila,
A u desnoj koplje uzdignula.
Vila srće, gdje borba najljuća,
Bojna koplja — najviša, najgušća.«

Još su kod starih Slavena, u znaku vjekovnih borba za svoj opstanak postojala i ratnička božanstva od kojih su nam poznati GEROVIT ratni bog u zapadnih Venda i bog sunca i rata SVANTEVID kod plemena Rujana. I ratna su božanstva simbolički predstavljala pomagače kod bojovnih pothvata.

Po sretnom ishodu bojovnog okršaja i pobjede nad protivnikom slijedilo je slavljenje pobjednika, sa svim častima i priznanjima u znak zahvalnosti domovine svojim junačkim bojovnicima.

Sačuvan je spomen na mnoge junačke podvige drevnih predaka, kako u Sjevernih i Zapadnih Slavena, tako i kod nas na Jugu. O tome svjedoče i pisani spomenici, kao i pjesme sačuvane predajom naših pjevača i guslara.

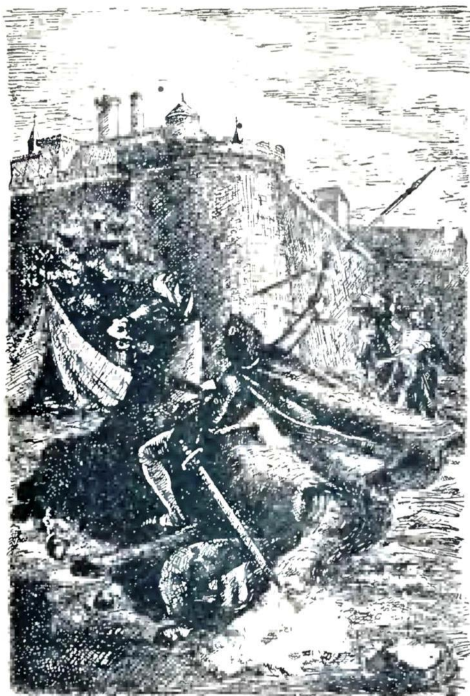
Ulomak iz pjesme Kačića-Miošića o junaku Sibinjanin Janku:

Murat care vojsku sakupio
Na Sibinjan-Janka udario
Da osvoji cijelu Ungariju,
Slavoniju, Liku i Krbavu.
Al je Janko Turke pobijedio
Do Jedrena grada bijeloga,

Mnoge paše i mladi veziri
Bojak biše s vojvodom Jankom,
Ali svoje pogubiše glave
Pod bijelim gradom Biogradom.

SIBINJANIN JANKO
pobijedio Turke 1442.
obranio Beograd s
Ivanom Kapistranom
god. 1454.

ZA STAROG ZEMANA I LJUTIH MEGDANA

Ulomci iz narodne pjesme:

SIN BANA ZAKARIĆA NIKO, OSVEĆUJE OCA I BRAĆU

Zar junaštva većega bijaše,
Neg počini mlad Zakarić Niko
Tek mu biše petnaest godina
Kad uzjaha konja od mejdana.

Ode kuli od Janoka Vuka,
Da osveti smrt babe i braće
Što im Vuče isjekao glave.
Al je Vuče momku besidio:

»Zar si došo da t' otsičem glavu?«
Al veli mu mali Zakariću,
»Ajde, Vuče, na mejdan junaški,
Da vidimo tko je junak bolji.«

Tad se Vuče opravio lipo,
Pa prihvati vranca od mejdana,
Kad dojdoše na mejdan junaški
Vuče viknu: »Zavod konja mali!«

Mlad Zakarić zavede dorina,
Al čim Vuče džilit ispustio
Kleče dorat na oba kolina,
A Zakarić buzdovan zamahnu,

Vuka koplje na troje polomi.
Kad Vuk vidje, da je »mali« junak
On pobiže natrag na vrančiću,
A za njime malen Zakariću.

Postiže ga ispred vrata kule,
I sabljom ga rastavi od svijeta.
— Tko zlo čini, još gore doživi,
Tako biše po pravdi suđeno.—

Ulomak iz Kačićeve pjesme:

»Kad to vidi Zrinović Nikola,
Da mu vojska skoro izginula
Družini je svojoj besidio
— Turci nami barut zapališe,
Svu zairu u lagum digoše;

Od živoga ognja izgorismo,
Obranit se Turkom ne možemo,
Da viteško dilo učinimo.
Otvorimo od kaštela vrata,
Ter na sablje dočekajmo Turke.«

NIKOLA ŠUBIĆ-ZRINJSKI

ban hrvatski, vitez sigetski proslavio se junačkom smrću god. 1566.

Kad počinje kult slavlja u tim časovima dolazi božica Slava sa grančicama hrasta i lovorovim vijencem i kao u zanosu kruni pobjednika Otuda dolazi izraz »lovorom ovjenčani junaci i pobjednici«. Zaslugom božice Slave pobjednicima se podižu zelenilom okićeni stupovi i lukovi pobjede, zvani po slavlju — slavodobitni junaci, kojima narod kliče i dovikuje zanosno pohvale i poklike divljenja.

Divna božica Slava utjelovljena je kao božanstvo bojne smjelosti, časti, pobjede i slave na ovom svijetu, kao i preko groba, gdje ona dočekuje i slavi junake koji pogiboše na polju časti, i gosti ih medovinom, ovjenčava vjencem slave. Starom slavom uzdignuta božica Slava je ona koja zapisuje u vječnu knjigu imena pobjedonosnih bojovnika i koja podiže spomenike slavom ovjenčanim junacima, a također izgrađuje i »Spomen Domove junaka«

Svaki Dom slave i Dom junaka pun je sjajnih dvorana u kojima su poredani spomenici najzaslužnijih narodnih junaka. Na čelu stoji i kip božice Slave, ona tu dočekuje po izbor junake koji su preminuli i stekli slavu pobjede. Tu u krugu bojnih vila božica Slava pruža pobjednicima vječnu slavu i kiti ih lovor vijencima.

Umjetnici oblikovaše božicu Slavu kao stasitu i divnu divu, kako s vijencem slave kruni junačkog pobjednika. — Drugi prikazuju boginju s uzdignutim mačem u ruci i krilatim čilašem, koji se propeo u vis. U tom stavu Slava označuje pobjedu i slavu. U krilatom konju oblikovana je snaga i sila, a vlast u maču.

SLAVA

IZVORNA IZVJEŠCA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

SLAVA je božica bojne smjelosti, časti, slave i pobjede. U njezinom imenu je simbolički označen i njezin značaj, jer SLAVA utjelovljuje ponos, nadmoćnost, čast, slavlje i kult pobjede — na ovom i prekogrobnom svijetu. Umjetnici je oblikovaše kao krilatu i stasitu divu kako hrli s mačem u ruci na čelu ratnika,

Drugi je prikazuju kao ozbiljnu, divnu božicu sa hrastovom grančicom u desnici i lovorovim vijencem u ljevici, kojom kruni pobjedonosnog ratnika. Tad je ona lovorom ovjenčana SLAVA.

(Dr. Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA« Zagreb 1943.)

SLAVA božica junaštva i pobjede
SLAVA boginja mrtvih junaka
plete na odar prekrasne vijence
od lišća i grana hrasta i lovora.
S velima prekriva slomljeni mač
i štitove srebrene i koplja ubojna..
A onda vodi umrle junake
preko dalekih voda u neznan kraj
Nekud pred prijestol Svevida boga
U Dom Junaka, vječni im zavičaj.

(Boro Pavlović: Iz ciklusa SLAVENSKA LIPA — Zagreb 1960.)

Prema svjedočanstvu starog pisca Sabelika, koji je proveo tri godine kod Poljaka i u svojoj knjizi »ENEADA X.« (Knjiga 5) spominje za Slavene, da su vrlo ljubazni prema strancima i da im iskazuju veliku uslužnost U daljnim podacima i Sabelik, i drugi stari kronicisti (Isidor i Pavao Đakon), navode da su Slaveni stekli mnogo pobjeda nad ljutim neprijateljima, svojom hrabrošću, te da ni u ratnoj slavi, Slaveni ne zaostaju ni za jednim narodom.

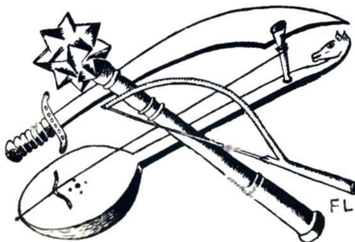
Vinko Pribojević: O PORIJEKLU I ZGODAMA SLAVENA Zagreb 1951.

Izdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Iz Kačićeva predgovora u svojoj knjizi »Razgovor ugodni naroda slovinskoga«.

» . . . neka se sadašnji i posljednji vitezovi mogu ogledati kano u zrcalo u hrabrenita vojevanja i glasovita junaštva svojih dida i šukundida da ih slobodno i veselo mogu naslidovati i s neprijateljem boj biti. Druga pak svrha moga truda jest: da se slavna imena vitezova i glasovitih junaka mogu za puno vikova na svitu održati, štiti i njihova junaštva spominjati; jer što se u štampanim knjigama nahodi, to se ne izgubi i ne zaboravi«.

(Andrija Kačić-Miošić: »PISMARICA« tiskana u Mlecima 1759. god.)

POGOVOR

Nema sumnje da je za ispitivanje samosvijesti i samovrijednosti jednoga naroda odlučna isto tako njegova podsvijest, kao i svijest, a pogotovo ono zajedničko područje nagona, pamćenja i uma u kojoj se ispreplicu pojedinacno i opće u zajedničko.

Zato je i pitanje praslavenske, ili ako hoćete slavenske pretkršćanske religije zanimljivo i važno, tim više što je malo ispitano i još manje poznato. — To zanemarivanje ima dakako svoje posebne uzroke, — ali što je najvažnije — moglo je uroditi neprijatnim i štetnim posljedicama.

Tko su dakle ta stara božanstva što su napucivala krosnje slavenskih lipa i gajeve slavenskih dubrava, što su se vila nad vrelima i krila u maglama?

Na ta pitanja nije lako odgovoriti, budući da je ostao razmjerno malen broj kako pismenih izvornih isprava, tako i svjedočanstava iz stranih vrela. — A kako je k tome područje na kome se začela matična slavenska misao, tamo oko tromeđe Poljske, Ukrajine i Slovačke — bilo pogodno za gradnju svetišta i kipova — ali iz d r v e t a. Ono je dakle bilo upravo odabrano da izgori ili sagnjije, nestane u vatri ili vodi.

Otuda tako malen — razmjerno malen prema količini i rasprostranjenosti slavenskih naselja — od Rujana pa sve do Soluna — broj nalaza kipova i svetišta slavenskih božanstava. — Zapravo i ne tako neznatan, kako je postojalo i malo zanimanja za njega.

Da je otprilike tako nekako moglo biti svjedoče nam malobrojni primjeri sačuvanih spomenika, koji su tijekom vremena isplovili iz rijeka i jezera u koje su bačeni ili do kojih je doprla voda.

Pa neka i sada bar začas izrone pred nas ti bogovi i božice naših dalekih pređa — u čijem stvaranju je sudjelovala široka, topla i svestrana slavenska duša

B. P.

VAŽNA OBAVIJEST ČITAOCIMA

Izdanje književnog djela o mitologiji Slavena izlazi u dvije knjige, prva, — to je ova ovdje.

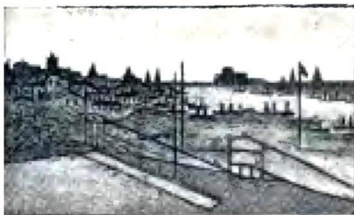
DRUGA KNJIGA
MITOLOGIJE SLAVENA

predana je u tisak, i sadržati će, u daljnjih petnaest poglavlja (16—30), izvješća o slijedećim slavenskim kultovima i božanstvima:

o kucnom duhu Domovoju, o Bijelbogu i Crnobogu, o boginji zime i smrti Morani, o astralnim božicama Danici i Zori, o kultu drveća, o glasovitom arkunskom svetištu na otoku Rujani, o četveroglavom bogu Sunca Svantevidu, o nalazu ogromnog kipa boga Swjatowita, o češkom buohu Paromu, o tragediji starih bogova, o hramu na Sprevi, o šćećinskom Triglavu, o propasti arkunskog hrama, o tisućljetnom kultu protjerivanja zime, itd.

Tekstovi su popraćeni mnogobrojnim likovnim prilozima, uz autentične dokumentacije i svjedočanstva.

Primjer likovne opreme u drugoj knjizi MITOLOGIJE SLAVENA

Srednjovjekovni SCECIN

Kip šćećinskog boga TRIGLAVA

DRUGU KNJIGU

MITOLOGIJE SLAVENA

POSVEĆUJEM

USPOMENI

NAJSTARIJIH SLAVENSKIH LJETOPISACA

KUZME I NESTORA

STVARAOCA

HISTORIJE KRALJEVSTVA ČEŠKOG I STARORUSKOG LJETOPISA

IZ 1051. GOD IZ 1100. GOD.

Bez njihovih kronika iz predmilenijskog doba, nebi mogla ni ova knjiga ispuniti svoju namjenu o pradavnim zbivanjima koje smo upoznali putem napisa KUZME i NESTORA, a u kojima su ovjekovječena, i povjesno posvjedočena zbivanja o kultovima i vjerovanjima u drevnih slavenskih predaka.

F. L.

MITOLOGIJA SLAVENA

TRAGOM
KULTOVA I VJEROVANJA
STARIH SLAVENA

KNJIGA DRUGA

NAPISAO
UREDIO I LIKOVNO OPREMIO
FRANJO LEDIĆ

ŠTAMPANO
U VLASTITOJ NAKLADI
U 1000 PRIMJERAKA

Franjo Ledić

MITOLOGIJA SLAVENA

TRAGOM KULTOVA I VJEROVANJA STARIH SLAVENA

KNJIGA II

SA 220 SLIKA U TEKSTU

ZAGREB
1970

SADRŽAJ

UZ DRUGU KNJIGU »MITOLOGIJE SLAVENA«

Prva knjiga o slavenskoj mitologiji ugodno je iznenadila i oduševila širok krug čitalaca u našoj zemlji, a također je primljena s velikim zanimanjem i u inozemstvu kod onih, do kojih je stigla.

Posebno ističem, da je Mitologija Slavena, kao priručnik za upoznavanje najranije povjesne prošlosti Starih Slavena, lijepo primljena i u prosvjetnim krugovima, a isto tako i kao dobrodošla lektira đacima i studentima.

Ovime se zahvaljujem na brojnim dopisima i izrazima pohvale, koje sam primio od čitalaca i društvenih ustanova, a veoma sam zahvalan i školskim upravama, bibliotekama i knjižnicama, te knjižarskim poduzećima na drugarskoj susretljivosti

FRANJO LEDIĆ

GLASI ČITALACA

Poštovani gosp. Ledić! Prvi dio Vaše knjige »Mitologija Slavena« sam već nabavila. Na temelju obavijesti u Vašoj knjizi izražavam ovime želju da kupim i II dio, pa molim da mi i tu knjigu pošaljete čim iziđe iz štampe. — Drugarski Vas pozdravljam Irma Vranković, prof. Split.

Cijenjeni g. Ledić! Prvu Vašu knjigu sam čitala u knjižnici, a željela bih posjedovati i prvu i drugu knjigu, pa molim da me obavijestite, da li mogu knjige kod Vas nabaviti, jer su u knjižari bile rasprodate

Unaprijed zahvaljujem, s poštovanjem Aita Miletić, stud. fil. Zagreb.

GLASI ČITALACA

Poštovani gosp. Lediću! Najprije dozvolite, da Vam čestitam na Vašem djelu koje je tako toplo i željno primljeno od naše javnosti, jer takvog djela dosad nismo imali. Ja sam u knjižari »Prosvjeta« najprije kupio jednu knjigu, i kad sam došao u Korčulu, odmah su nekoliko znanaca naručili tu knjigu, pa molim da 3 knjige rezervirate za mene. Ujedno molim da me predbilježite za 3 primjerka i druge knjige.

— Uz poštovanje Marinko Gjivoje autor »Povijesti Korčule«

Franjo Ledić, Zagreb

Molimo Vas da nam pošaljete Vaše slijedeće radove: Narodnu filozofiju u poslovicama o vuku 4 primjerka, Crtice iz prošlosti grada Dervente 1 primjerak i Mitologiju Slavena 10 primjeraka. Mitologija Slavena svakako je interesantna i za sve naše područne biblioteke.

Narodna knjižnica u Splitu.

Direktor Č. Ćuković

Franjo Ledić književnik, Zagreb

Mi smo u mogućnosti, da Vašu interesantnu knjigu »Mitologija Slavena« preporučimo našim članovima, pa Vas molimo da nam pošaljete po nekoliko primjeraka I i II knjige uz oznaku cijene.

Želimo Vam mnogo uspjeha i dobrog zdravlja.

Siniša Hrestak, sekretar
Jugoslavenskog Kluba u Zürichu
(Švicarska)

Poštovani g. Ledić!

Vašu vrlo zanimljivu knjigu o mitologiji Slavena sam pročitala, a moja sestra iz Rima upravo je kod mene u posjeti, te i ona želi Vašu knjigu uzeti i ponijeti je u Rim. Stoga Vas molim da hitno dostavite na moju adresu 2 knjige Mitologija Slavena, a ujedno naručujem i dva primjerka od drugog dijela Mitologije Slavena, te da mi ih, po izlasku iz tiska pošaljete.

prof. Kondenaro Ana, Zagreb

Drug F. Ledić, Zagreb

Primio sam Vašu knjigu »Mitologija Slavena« i naročito me ta knjiga veseli. Pregledao sam je i mogu reći da je već sam izbor teme — slavenska mitologija — vrlo interesantan. U knjizi je sakupljen vrijedan materijal koji će naše stručnjake historičare i antropologe potaknuti na daljnje zahvate.

Uz drugarske pozdrave
Dr V. Narančić, Rijeka

GLASI ČITALACA

Poštovani druže Ledić! Prvu Vašu knjigu kupili smo u Beogradu, pa Vas molimo, da Vašu drugu knjigu »Mitologija Slavena« pošaljete odmah po izlasku iz štampe Narodnom muzeju u Kikindi. S drugarskim pozdravom

Za direktora muzeja
A. Milosavljević

Drug Franjo Ledić, Zagreb.

Jednu knjigu smo od Vas primili, a ovim naručujemo još 4 primjerka Vaše knjige »Mitologija Slavena«. Prema tome račun će biti na pet primjeraka. Knjige i račun izvolite poslati na adresu: Narodna biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo Obala 42.

U očekivanju Vaše pošiljke drugarski Vas pozdravljamo

Načelnik
Dušan Toholj

Drug Franjo Ledić, Zagreb.

Molimo da za potrebe ovoga muzeja dostavite uz račun knjigu »Mitologija Slavena« I dio, a čim iziđe iz štampe i II dio.

Unaprijed zahvaljujemo uz pozdrav Direktor A. Šonje
Zavičajni muzej Poreštine Poreč (Istra)

Poštovani gosp. Lediću! Želeo bih kupiti Vašu knjigu »Mitologija Slavena« pa molim da mi oba dela pošaljete pouzećem. Srdačno Vas pozdravljam

Branislav Đorđević
Kruševac

RECENZIJE I UVODNE RIJEČI

BORO PALOVIĆ, GUSTAV KRKLEC, IVAN BOŽDAR,
Mr. PETAR ŠIMUNOVIĆ, IVO LADIKA, Dr ROMAN JAKOBSON,
Dr FRANJO TROGRANČIĆ

UVODNA RIJEČ

ZA DRUGI DIO LEDIĆEVE MITOLOGIJE SLAVENA

FRANJO LEDIĆ, neumorni istraživač i pisac »Slavenske Mitologije«, a ujedno i izdavač svojih književnih djela, obradovao me je nakon nepune godine još jednom.

Dao mi je na uvid *drugi dio* svog životnog djela. — Nakon očiglednog uspjeha prve knjige o mitologiji Slavena, moramo drugoj poželjeti bar isto takvu sudbinu. Jer je to djelo nesumnjivo vrijedan prilog našoj kulturnoj povjesnici, tim više što je posvećeno upoznavanju jedne »nepoznanice« iz najranije prošlosti religijskog i kultnog života, od prvih početaka, pa sve do dolaska kršćanstva, među Slavenima.

Dok svi narodi svijeta imaju svoje mitologije odavna razrađene i poznate, — poznavanje podrijekla i razvoja praslavenske mitologije eto, kao da istom sada pronalazi svoj put, da mnoge zaboravljene istine iz mračne davnine iznese na svjetlost dana i pred svjetsku javnost.

Da Franjo Ledić nije stjecajem prilika pred šest desetljeća, i sam — kao istaknuti cineast (i u tom pogledu pionir, priznat filmskim umjetnikom i kulturnim radnikom) pohodio slavenske metropole, i boravio u Berlinu, nekadašnjem slavenskom ribarskom naselju Kolinu, te da nije sam obilazio slavenske zemlje, pa otok Rujanu, Polabje, Poodravlje i Pomorje uz obale Baltika do Gdanskoga, ni Franjo Ledić ne bi mogao da iz samih zapisaka iskopa i iznese na vidjelo tako zanimljiv svijet pretkršćanskih slavenskih vjerovanja, od Triglava do Arkuna i Dnjepra.

Ono što najviše iznenađuje to je njegova upornost u sastavljanju ovog mozaika tako heterogenih i disparatnih podataka u razmjerno homogenu cjelinu. Samoinicijativan u najplemenitijem smislu te riječi, otkriva i pokazuje se kao višeznalac, što jezične, povijesne, zemljopisne, kulturnopovijesne i društvene fenomene povezuje na osebujan, ali ipak uvjerljiv način.

Šest decenija jednog rada izlazi tako na vidjelo. Cijeli zbor bogova i božica otkrivenih poslije tisućljetnog zaborava, defilira ispred očiju današnjeg svijeta. Čitaocu se čini da se vratio Slavenski Olimp. Tu

susrećemo pored Svaroga, Peruna, Volosa i drugih boštava iz prve knjige, još i Svantevida, Svevida, Swiatowita, Triglava, Bijelboga, Crnoboga, Domovoja, pa »romavsko trojstvo« Perun-Trebun-Pokola itd.

Oko ovih božanstava, dobrih i zlih, vrti se vijenac svakovrsnih polubogova i duhova: uz Domovoja Dvorovoj, Ovinik, Polevik, Zemienik, Starik, Hozjan, Dedik, Kućan, Vazil i dr.

U svekolikom ovome Olimpskom zboru, uskrsle su poput vilenica oko čarobnog vilinskog vrela još i boginje i božice Vida, Lada, Vesna, Živa Perunika, Voloska i Slava, te Morana, Danica, Zora, Dziewana, Domovika i Mati Zemlja, i ta vizija mitologijskih magla - otkriva nam se danas kroz nejasne slutnje kao vrlo zanimljiv, vjerojatno i dragocjen materijal za suvremenu »strukturalističku« analizu.

Sukob politeističkih, dualističkih i monoteističkih »koncepcija« slavenskog paganstva, koje počinje od kulta Sunca i totema, te personifikacija kao svojevrsna slavenska antiteza obogaćuje nas obiljem asocijacija i kombinacija

Opirući se u svojoj sjevernozapadnoj krajnjoj točci sve do u četrnaesti vijek (svetišta u Arkunu i Ratari), tvrdoglavo slavensko neznaboštvo, survano sa svojim idolima na dno rijeka, spaljeno na lomačama, zatureno u prašume, zakopano pod zemljom, ostavilo je više svojih tragova nego što se na prvi čas čini, i u našoj psihi.

Tako sada izlazi na vidjelo Ledićeva Slavenska Mitologija. Iz nje se nazire razvoj i raspon, procvat i propadanje pretkršćanskog praslavenskog mita. Ova nam knjiga daje obilje materijala za razmatranje slavenske mitske prošlosti u poredbi s klasičnom i drugim indoevropskim mitologijama, a historicima i umjetnicima potencijalni izvor novih nadahnuća . . .

U svakom slučaju, ona će mnogima dobro doći.

BORO PAVLOVIĆ

FRANJO LEDIĆ. MITOLOGIJA SLAVENA

PRVA I DRUGA KNJIGA

U vrijeme kada je čovjek stupio zajedno umom i nogom na pusto neizvjesno tlo Mjeseca, kad je na vratima nova era kozmopulzije, gdje čovjek počinje plaćati svoj danak tehnici sutrašnjice, susreli smo se sa jednom veoma vrijednom i zapaženom knjigom, koja nas vodi u davno minulo doba od prije tisuću ljeta, i koja će unijeti u nas tragove nostalgične sjete, pa možda makar za trenutak potisnuti dio atomske tjeskobe koja potresa svijet današnjice.

Taj tračak svjetla i ta kontralna okosnica između onoga jučer i ovoga danas, svjetionik je koji nas upozorava da ne postoji kraj gdje se zaustavlja ljudska mašta.

Knjiga o kojoj je riječ, shvaćena je kao Slavenski mitologijski leksiko kroz kojega nam autor Franjo Ledić smjera nova opažanja na život i

kulturu drevnih Slavena, nova je stranica u mukotrpnoj materijalizaciji istine sa ovog nimalo lakog znanstvenog obzorja. Čitalac naklonjen ovim temama ne može se otrgnuti činjenici, da je pisac tvoreći ovu jedinstvenu monumentu oprezno pazio na svaki podatak koji je od velike dragocjenosti za slavenologe koji se upuštaju u osvjetljavanje njihovog, ne baš mnogo poznatog, mitosa.

Zadivljujući je sam podatak u koji se ne smije sumnjati, da je autor na ovom djelu radio punih pedeset osam godina, a radi još i dandanas. Izvori upotrebljavani za ovaj poduhvat garancija su u uložen maksimalan trud a oni se ne sastoje samo od onih bibliografskih podataka, nego i od mnogogodišnjih direktnih uviđaja u nas i u inozemstvu.

Izložena dokumentacija je samo jedan dio zrelog svjedočanstva i izvješća, jer sve navoditi, trebalo bi ovo djelo biti i dva puta veće. Autorov sistematski i uporni opus pokazao nam je za ovakve zadaće vrijeme ne može biti manje. nego najmanje jedan ljudski vijek da bi se stiglo bar donekle.

Kako je opće poznata stvar mitologija slavenskih naroda nedovoljno je ispitano područje. U prilog tomu ide i činjenica da svaki naš srednje obrazovan čovjek zna barem devet puta više o vjerovanjima i mitološkim strukturama Indije, Egipta, Rima, Grčke... O vlastitom bogu mitske prošlosti naš čovjek malo zna iako, nažalost tome, mitološka tradicija u nešto drugim iskrivljenim oblicima živi i danas u pojedinim geografskim prostorima... Narod je održava zbog zabave i dodaje joj nove elemente i primjese u svom folklorističkom obujmu. Nove su vjere potisnule stare, ali se opažaju ostaci integralnih klica drevnog.

Nebriga i zapostavljanje Slavenskog mitosa od daljih vremena naovamo, dali su rezultat da su ljudi prihvaćali tuđinštinu više je koristeći u temama umjetničkog stvaralaštva. Slavna postojbina je bila i ostala potisnuta superiornošću hoplitske nadmoći duhovne modernistike okolnih naroda. Glede ovoga blijedila je mitološka podloga sačuvana većinom kod perifernih dijelova Slavenstva.

Ako prelistamo i Opću enciklopediju, vidjet ćemo, da i taj naš najznačajniji sveznadar ne pokazuje — da zna sve o nama. Kod obavijesti o drevnom bogoštovlju Slavena napisi u Općoj enciklopediji veoma su škrti, ako se uopće daje prikaz o nekom slavenskom božanstvu. A u većini slučajeva nema ni spomena o ostalim slavenskim brojnim božanstvima i njihovim kultovima, kad se to usporedi s Mitologijom Slavena Franje Ledića. Na nadležnim faktorima je, da se taj nehat ne ponovi kod budućih enciklopedijskih izdanja.

I i II knjiga Mitologije Slavena pisana je popularno i razgovijetno, pa će prema tome dobro poslužiti čitaocu, pripadao on radničkim ili intelektualnim krugovima. Njezin pisac Franjo Ledić stao je u red naših zaslužnih ljudi, što je svojim djelom mnogo doprinio boljem upoznavanju najdavnije prošlosti slavenskih naroda, čije napore treba da uvaže i naši kulturni i prosvjetni forumi.

IVAN BOŽDAR

ZNAČAJAN DOPRINOS
FRANJE LEDIĆA
NAŠOJ HISTORIOGRAFIJI SLAVENSKE MITOLOGIJE

Stjecajem okolnosti upoznao sam odavno vitalnog i agilnog Franju Ledića kao organizatora književnih priredbi za naše najmlađe naraštaje.

Nisam tada ni slutio da se u ovom »starom mladiću« (za razliku od mladih staraca) krije neumorni trudbenik na polju istraživanja autentičnih podataka i svjedočanstava o mitologiji Slavena. To sam doznao tek kada mi je, njegovom zaslugom, došla do ruku njegova »MITOLOGIJA SLAVENA«, koju je objavio prije godinu-dvije u vlastitoj nakladi.

Mada sam laik u tom području nauke i povijesti, djelo sam pročitao s velikim zanimanjem i pažnjom, a osobito zbog činjenice, što se tom problematikom bavio i naš veliki pjesnik i borac Vladimir Nazor. Bio sam, naime, početkom trećeg desetljeća njegov tajnik u Crikvenici, pa se živo sjećam naših večernjih šetnji od Crikvenice do Selaca, kada bi on, za slučajne grmljavine, spominjao slavenskog gromovnika Peruna, prisjećajući se i čitavog Slavenskog Olimpa.

Njegov interes za slavensku mitologiju bio je veoma intenzivan i potjecao je iz »davnih dana«. Dovoljno je sjetiti se da su mu prva djela bila »Slavenske legende« (1900) i ep »Živana« (1902). Upravo stoga, prelistavajući stranice Ledićeva životnog djela »MITOLOGIJA SLAVENA« neprestance sam pomišljao na Nazora, kome bi, da je djelo izašlo za njegova života, pružilo, vjerojatno, obilje podataka do kojih on tada nije mogao doći.

Znam čak i to, da se jednom spremao da otputuje u Poljsku (u Krakov i Varšavu), jer ga je neki prijatelj upozorio da bi tamo — »na licu mjesta« — mogao prikupiti bogatu građu. No ta se Nazorova zamisao nije mogla ostvariti, jer je bio suviše zauzet svojim »kancelarijskim« dužnostima.

Franjo Ledić je, zahvaljujući svome entuzijazmu i upornosti od više nego pola vijeka uspio prikupiti toliko obilje autentičnih podataka, da, eto, izdaje i drugi dio svoje knjige. Treba li te knjige ubrojiti u priručnike popularne nauke ili u pouzdanu građu za historiografiju slavenske mitologije, ne bih znao odgovoriti. Ali, da se radi o značajnoj dokumentaciji u okviru datih iskustava i mogućnosti, u to sam posve siguran.

I upravo stoga cijenim plodne napore Franje Ledića, sa željom da se jednoga dana te dvije knjige pojave u jednom, tipografski bogato opremljenom djelu.

GUSTAV KRKLEC

DRUGA LEDIĆEVA KNJIGA O SLAVENSKOM MITU

Knjige koje obrađuju mitologiju pojedinih naroda danas su rijetke; pogotovu se rijetko susrećemo s takovima koje obrađuju mitologiju naših pređa, mitove čiji nam sadržaji blijede i čije manifestacije, ispoljavane u različitim oblicima još danas, ne znamo dovesti u vezu. Ovaj rad plod je dugotrajna istraživanja čovjeka koji je ponesen fabulom mitova, ostao oprezan da ne iznevjeri njihovu povijesnu istinu što je izmakla prilici da bude zapisana i nepreobličena po širokom prostoru na kojemu su obitovali Slaveni i u dubokoj njihovoj povijesti.

F. Ledić, ponesen maštom i okom našeg najstarijeg filmskog stvaraoca, napajao se slavenskim mitom na njegovim izvorima uz obale Vltave, Labe, Visle i Baltika, na preostacima slavenskih svetišta u Šćećinu i Arkunu. Da ne izblijede sjećanja, izrađivao je crteže na samom mjestu i bilježio odzvuke vjere svojih pradjedova u umjetničkim pretvorbama hrvatskih i slavenskih pjesnika.

Ova bi knjiga mogla biti poticajem da se u kršćanskim i folklornim običajima, u onomastičkim spomenicima prepoznaju elementi slavenske mitologije i dovedu u sklad. Koliko je toga ostalo npr. u paljenju badnjaka, u ivanjskim krijesovima u svetkovanju Jurjevdana, Ivanjdana i Martinja, u običajima vezanim za slavu krsnog imena, u kultu Svantevida premetnutog u Sutvida (svetoga Vida) u kultu sv. Vlaha zaštitnika stoke i veze tog kulta sa slavenskim Volosom, u vezi gromovnika Peruna i kulta gromovnika Ilije, te mnogobrojnim toponimima Perun, Perunić, Perunov vrh, Perunov dvor, Ilijino brdo, Sutilije itd., koji označuje vrhove brda, na kojima su vjerojatno bila svetišta. Trebalo bi istražiti i spajati isprekidane niti koje vezuju davnu vjeru naših praotaca s današnjim folklornim obredima koleda, prporuša, dodola; moći vukodlaka, macića, morane, poganice i rudice koje se vežu i za bogumilska vjerovanja. Mnogi drugi običaji i priče prenošeni su s koljena na koljeno kao spomenici ljudskoga pamćenja.

Mnogo od toga tiho umire i odlazi u zaborav.

Ako ova knjiga postigne samo to da u folklornoj, etnološkoj, onomastičkoj i drugim znanostima dadne poticaj za dalja istraživanja veze i odnosa današnjih obrednih i jezičnih relikata s davnom slavenskom mitologijom i ako zainteresira čitatelja za daleki duhovni svijet Starih Slavena, izvršila je zadatak. Ti davni spomenici mašte i vjerovanja u Peruna, Svaroga, Volosa, ... Vide, Lade Morane ... zaslužuju barem toliko pažnje koliko i druge neslavenske mitologije, o kojima, začudo, znamo kudikamo više nego o svojoj, slavenskoj.

Mr PETAR ŠIMUNOVIĆ

UZ LEDIĆEVU SLAVENSKU MITOLOGIJU

Evo još jednog dokaza da naš mali čovjek, samoinicijativan, koji žrtvuje jednom svom zaista životnom djelu čitav svoj vijek, pola stoljeća, može da izvede takav podvig.

Pred nama je i druga knjiga SLAVENSKE MITOLOGIJE Franje Ledića.

U ovoj našoj atomskoj konstelaciji svi smo mi Slaveni pomalo sentimentalni, nostalgični za svojom pradomovinom »negdje za Karpatima«. I na »tri brata i dvije sestre«. Čini se, i iz naše mitologije, da smo mnogo maštali, ali je i nepojmljivim nehatom u cijelosti zapostavljali.

Nikako ne bi trebalo tog davnašnjeg, bespomoćnog slavjanskog čovjeka, tamo negdje u močvarnim gustišima za Bugom i Dnjeprom, uz Vislu i Labu, izvan svakog životnog napretka i civilizacije, ocjenjivati s gledišta današnjeg urbaniziranog, socijalističkog društva

U dirljivoj nemogućnosti da — prije milenij i više stotina godina raspletu u svojoj glavi, tada još neshvatljive prirodne pojave oko sebe, a uz to njima još neobjašnjive pojave Sunca, Mjeseca, vjetra, vatre, munje i vode — što je drugo preostalo tim našim bradatim i neupućenim precima nego da somnabulski haluciniraju o bogovima, o tridesetini bogova i božica za razne prilike i situacije.

Po njihovu mišljenju, ti bogovi, božići, domaći i kućni duhovi u biti su tako potrebna samoobrana, zaštita i gromobran u svim mogućim nevoljama i neprilikama. Osuđivati danas te naše prapretke, pogotovo iz naših sadašnjih dijalektičkih i klasnosvjesnih pozicija, iz naše nekoliko tisuća godina udaljene perspektive — ne bi bilo pravedno.

Na kraju koliko su nam truda zadavali profesori povijesti s grčkom i rimskom mitologijom, pa zašto da isto tako dobronamjerno i s razumijevanjem historijske i društvene epohe ne sagledamo i značajna zbivanja iz mitologijske prošlosti naših vlastitih predaka.

Čini se da je smisao nas Slavena za fantastiku, nadrealizam i psihoanalizu — nesumnjiva. U tom mimohodu i panorami bogova i polubogova naših predaka, svih tih Svaroga, Peruna, Volosa, Svantevida, Triglava, Domovoja i Gerovita, kao i božica Lade, Vesne, Vide, Voloske i dr., koji nam se možda danas čine kao kratice za društvene i privredne nazive, ali oni uza sve to ostaju kao nesumnjivo psihološko i književno-umjetničko idejno sredstvo.

U Zagrebu, 1. listopada 1970. IVO LADIKA

Bolje je pri svojim i malo bit poznan, nego se prid tuđim neznano izgubit.

ĐORE DRŽIĆ (1460).

POHVALNO PRIZNANJE Dra ROMANA JAKOBSON PROFESORA SLAVISTIKE NA HARVARDSKOM UNIVERZITETU

U povodu Proslave 300. obljetnice Zagrebačkog sveučilišta, među desetericom svjetski poznatih i uglednih znanstvenih radnika, koji su proglašeni počasnim doktorima, nalazio se i čuveni profesor slavistike na Harvard Univerzitetu u Cambridgeu (USA), Dr Roman Jakobson, autor brojnih znanstvenih djela na polju slavistike i lingvinistike.

Imao sam osobitu čast da budem primljen od novopromoviranog počasnog doktora Jakobsona, nakon što sam mu prethodno bio dostavio jednu knjigu moje »Mitologije Slavena«.

Pri veoma srdačnom susretu u hotelu Esplanade, prof. Jakobson mi je čestitao, na tako uspjeloj knjizi koju je pregledao i pohvalio kao jedinstvenu radnju iz tematike slavenske mitologijske prošlosti, i da je vanredno ugodno iznenađen pažljivo obrađenim i dokumentarno posvjedočenim sadržajem, i osobito naglasio da do danas nigdje nije naišao na tako sređen i cjelovit prikaz o drevnom vjerovanju i kultovima Starih Slavena.

Nadalje je izrazio svoje puno priznanje za moj dugogodišnji požrtvovni i ustrajan rad na istraživanju slavenskog mitosa. Ujedno je rekao da je moja »Mitologija Slavena« značajan prilog upoznavanju najdavnije slavenske prošlosti, te obećao, da će o tome prenijeti glas u znanstvene i slavističke krugove Amerike i ostalih svojih poznatih slavista.

F. L.

FRANJO LEDIĆ, AUTOR »MITOLOGIJE SLAVENA« ZAGREB

Sa zahvalnošću potvrđujem primitak prve knjige Vaše »Mitologije Slavena« i u vezi talijanskog izdanja ovoga djela izaći ću Vam u svemu u susret, a pobrinuti ću se i za prijevod na talijanskom jeziku.

Po predmetu zagrebačkog izdanja Vaše nadasve zanimljive »MITOLOGIJE SLAVENA«, veoma ugodno sam iznenađen opsežnim i dokumentiranim sadržajem iz tematike mitskog i kultnog života Starih Slavena.

Prije svega čestitam Vam od srca na ovako važnom i korisnom djelu, kojega stalno čitam i prečitavam, te jedva čekam da vidim i drugi svezak.

Dokaz vrijednosti knjige je i činjenica da ste u tako kratkom vremenu uspjeli da je knjiga raspačana, ne samo u slavenskim zemljama, nego je našla put i u druge zemlje Evrope i Amerike.

Osobito me veseli da ćete u prosincu mjesecu doći u Rim, i drago će mi biti da me posjetite. Što se tiče talijanskog izdanja ovoga Vašeg djela mi ćemo se o svemu tome porazgovoriti, kad budete došli u Rim.

Još jednom, dakle, čestitam na uspjeloj knjizi

i srdačno Vas pozdravljam
Dr FRANJO TROGRANČIĆ
profesor na Rimskom Univerzitetu

NOVINSKI NAPISI U POVODU IZDANJA PRVE KNJIGE LEDIĆEVE MITOLOGIJE SLAVENA

Franjo Ledić: »MITOLOGIJA SLAVENA« Djelo vrijedno pedeset godina

Ovih dana pojavila se u Zagrebu knjiga »Mitologija Slavena«. Autor je Franjo Ledić koji je na toj temi radio gotovo 57 godina, pa poznaje predmet tako dobro da je jednostavno i pregledno pokušao odgovoriti na mnoga mutna pitanja između ostalog jesu li stari Slaveni imali mitologiju, kakva je ona bila i tko su bili stanovnici slavenskog Olimpa.

Knjiga je podijeljena na petnaest poglavlja, a svako poglavlje posvećeno je jednom slavenskom božanstvu, među kojima su obrađeni i Svarog, Perun, Vida, Vesna, Lada, Perunika itd.

Usprkos činjenici što o mitologiji starih Slavena nema dovoljno historijskog gradiva, što se izvor podataka na tu temu može svesti na nekoliko starih kronika od kojih se ističu samo Nestorov Ljetopis iz 1100. godine i Kuzmina Historija kraljevstva Češkog iz 1051. godine, Franjo Ledić je upornom marljivošću i zadivljujućom akribijom sabrao čitav niz zanimljivih detalja, citata i podataka koji prezentirani sažeto i jezgrovito mogu ipak dati približnu sliku o tome kako su u stara vremena Slaveni formirali svoj pogled na nebo.

Tekst je raspoređen smišljeno, pa čitalac već poslije nekoliko stranica lektire dobiva dobar pregled. Da bi bio što uvjerljiviji i jednostavniji, autor je knjizi priložio 150 slika i crteža od kojih je većina njegov vlastiti rad.

Pored već spomenutih kronika Ledić se oslanjao i na odlomke iz djela naših pisaca i historičara Smičiklasa, Nodila, Sučića, Messnera, Mandića Olega i još nekih, a povrh njih ne zaboravlja ni poetske osvrte naših pjesnika kojima je slavenska mitologija bila česta inspiracija.

A kako je tekstovni dio obogaćen ilustrativnim, to jedno s drugim olakšava snalažljivost i pobuđuje interes, pa će knjigu pored odraslih čitalaca i studenata rado prihvatiti i učenici nižih i srednjih škola, kojima to djelo uvijek može dobro doći.

„VJESNIK"
Zagreb, 18. lipnja 1969.

MISLI UMNIH VELIKANA

Htio sam da ne smetam nikome, a da poslužim po slaboj svojoj snazi istini, kojoj sve znanosti treba da dvore.

VLADIMIR MAŽURANIĆ

Pisac treba da piše, kad svijetu ima nešto da kaže.

MAKSIM GORKI

Ti dodaj zrno svoje, za velik ljudski rod,
I dat će djelo tvoje, blagotvor, sretan plod.

AUGUST ŠENOA

Franjo Ledić: »MITOLOGIJA SLAVENA« Zagreb 1969.
ČARI MITA

Knjiga »Mitologija Slavena« koju je objavio, u vlastitom izdanju, zagrebački autor Franjo Ledić, donosi zanimljivo i rijetko štivo o istorijatu mitova i kultova, o davnašnjim zbivanjima u životu slavenskih predaka.

Koncipirana kao svojevrstan vodič tragom kultova i vjerovanja Starih Slavena, ona, sa preko 200 stranica teksta i 150 ilustracija, otvara i upotpunjava čitaočevo saznanje o drevnoj mitskoj prošlosti.

Osobita i u tematskom i u koncepcijskom smislu, publikacija predstavlja plod dugogodišnjih autorovih proučavanja i istraživanja.

U 15 poglavlja Ledićeva »Mitologija Slavena« govori o Svarogu, bogu-tvorcu svijeta, o Perunu, gromovniku i zaštitniku pravde, o Vodanu, božanstvu voda, rijeka i mora, i o drugim božanstvima Slavena — o Volosu, Svarožiću, Radogostu, Žibogu i Gerovitu, o božicama Vidi, Vesni, Ladi, Živi, Voloski, Peruniki i Slavi, i o tri Suđenice.

Sastavljena sa posebnom naučnom pedantnošću, »Mitologija Slavena« nije samo osobita istorijska čitanka, već i vanredno zanimljiva lektira za svakog čitaoca.

Čar ovog vrijednog izdanja je i u tematici, i u slikovitosti, i u iscrpnosti. Može se reć da je pojavom »Mitologije Slavena« Franjo Ledić uspješno završio svoje životno djelo kojem je posvetio preko pet decenija, baveći se slavenskom mitologijskom prošlošću.

„OSLOBOĐENJE"
Sarajevo, 2. septembar 1969.

ISTINA O RIJEČI I KNJIZI

Misao izgovorena riječima odlijeće, a zapisana ostaje, kao dokumenat, kao živi svjedok.

Prema latinskoj sentenci
»VERBA VOLANT, SCRIPTA MANENT«

U mojim knjigam svrha moga truda jest: da se slavna imena vitezova i junaka mogu za puno vikova na svitu uzdržati, štiti i njihova junaštva spominjati; jer, što se u knjigam nahodi, ne izgubi se i ne zaboravi.

O. Andrija KAČIĆ-MIOŠIĆ

I radio postoji, i televizija postoji, i mi se s užitkom njima služimo, ali oni lete i nestaju s vremenom, a knjiga ostaje i prati narod kroz sve peripetije njegova mnogostoljetnog i milenijskog života.

LJUDEVIT JONKE

FRANJO LEDIĆ, autor »MITOLOGIJE SLAVENA«

Ovog ljeta u Zagrebu je izašla nova knjiga Franje Ledića. To je »MITOLOGIJA SLAVENA«, djelo koje će u mnogome upotpuniti vidljivu prazninu naše istoriografske nauke na tom polju prošlosti starih Slavena. Autor »Mitologije Slavena« stvaralac je značajne radnje o kultnom životu i poštovanju bogova kod starih Slavena, objavivši dobro i točno pojedina pitanja ove osjetljive i opširne tematike. Treba neizostavno napomenuti da se Franjo Ledić već punih pola vijeka bavi istraživanjem mitologije starih Slavena, i da su godine i rad, posvećeni ovom zanimljivom naučnom problemu, vrijedni svake pažnje. Nije suvišno reći, kako bi se što bolje upoznao kulturni lik i značenje Ledićevog rada, da je on kao dugogodišnji filmski stručni radnik proputovao mnoge strane zemlje, a posebno one slavenske. Prolazeći Čehoslovačkom, Poljskom, Polabjem, Pomeranijom i uz obale Baltičkog mora do Gdanskoga, tu na izvorima, Ledić je prikupio mnoštvo podataka o kultovima i vjerovanju davnih predaka.

Najvažnije je istaći da je Lediću uvijek pred očima naučna istina, a to je najpozitivnija odlika svakog savjesnog i solidnog rada. Ovu zaslugu Franje Ledića treba istaći kao najljepšu i najvredniju oznaku njegove književne i kulturne djelatnosti.

»DERVENTSKI LIST«
Broj 141 od 25. 9. 1969.

POČETAK SVIJET STVARA

Dah bogovi poštuju; onaj koji govori riječ istine vidi put daha unesen u najviši svijet.

Iz hinduskih ATHARVA-VEDA

Znam da ovo nije potpuna historija ... No jedan put se moralo i tim početi, pa ako nije djelo bez nedostataka, bit će svakako djelo, koje donosi podatke prvi put na okupu ... Što nije ovdje potpuno, to će se od sad moći laglje popravljati i dotjerivati ...

Iz predgovora ĐURE ŠURMINA
u POVIJESTI KNJIŽEVNOSTI,
hrvatske i srpske (1898.)

I ta priča sada, što u meni dozre
Čezne, da joj svatko čak i jezgru prozre,
Pa vam pjevat moram, takva moć je njena —
Kao guslar neki iz drevnih vremena.

VLADIMIR NAZOR

UMJESTO UVODNE RIJEČI

Svi narodi starog svijeta ostavili su veličanstven spomen iz svoje drevne mitske prošlosti. I nama su dobro poznata mnoga strana mitska božanstva i njihovi kultovi, jer je kod nas objavljeno dosta knjiga o mitologijama stranih naroda. A eto, kod nas Slavena. naša je mitologijska prošlost zapostavljena.

Uočio sam tu žalosnu činjenicu, jer nisam mogao shvatiti, da Slaveni jedini na svijetu nemaju svoje mitologije. I kao da me neka viša sila tjerala, kroz šest decenija sam tražio i sakupio obimno gradivo o starom bogoštovju slavenskih pređa.

Usprkos mnogih poteškoća, koje su se isprriječile na putu iznalaženja vjerodostojnih izvora, nisam klonuo, već sam s najvećom upornošću ustrajao do uspješnih dostignuća.

Slijedećih nekoliko redaka neka budu uspomena na one dane:

ZA SJEĆANJE

Daleko su Baltičkoga mora žali,
Od sunčanih na Jadranu, plavih vali.
Gdje su Tatre, Visla, Laba, Spreva, Odra,
Od planina, što ih plavi Drina modra?

Predug put je to od naših gradova,
Do Šćećina, Praga, Gdanskog, Krakova.
Al kad volja čvrsta, vlada u mladosti,
Dalek put je pun otkrića i radosti.

Jer tu otkrih mite, kulte, starodrevne
I postavih SPOMEN častan za Slavene.

F. I.

PREDGOVOR

KAKO SAM POČEO S OTKRIĆEM SLAVENSKOG OLIMPA

Prva opažanja, koja su me potakla na razmišljanje o tajanstvenomističnim zbivanjima kod ljudi, potječu još iz mojih mladih dana u rodnom gradu Derventi.

Razlog tom opažanju bio je taj, što sam prvih godina 20. stoljeća u više navrata viđao gdje su ljudi i žene, kraj ograde derventskog groblja »Rabić« poklecali ispred starog hrasta, u čijoj se šupljini svjetlucala nekakva svjetlost. U to su gledali kao u neki mit.

Taj fenomen sam opisao u jednoj poemi, koja je objavljena u ovoj knjizi na strani 94.

U kasnije vrijeme, zamisli o mitovima rađale su se u toku slijedećih desetak godina proučavanjem povijesti stranih i slavenskih naroda. Za svog boravka u Pragu 1911. godine, kod mene se još više razvio smisao za traženjem mitologijskih podataka po pitanju starog slavenskog bogoštovja.

Prolazio sam praškim starigradskim četvrtima, pokraj crkvi i palača sa starim krovovima, i preko vltavskih mostova s visokim tornjima poput nebodera. Diveći se hradčinskim dverima, katedrali i drugim drevnim

spomenicima od kojih neki potječu, možda, i iz dobi mitske kraljice *Libuše*, graditeljice Hradčina i Praga, u meni je iskrsla želja, da bi trebalo temeljito ispitati slavensku mitologijsku prošlost.

Tako sam s prvim istraživanjem i počeo u Pragu, a za slijedećih godina prošao sam i područjima drugih slavenskih zemalja na Sjeveru.

Usput sam stigao i u staru poljsku prijestolnicu Krakov i razgledao starine koje se čuvaju u mitom ovijenom zamku Wawelu.

Unutarnja strana Wawelskoga zamka, gdje su smješteni muzeji i arhive u kojima se nalazi uz sve ostalo i neprocjenjivo krunsko blago iz doba poljskih kraljeva. Tamo su izložene i mnogobrojne čuvene tapiserije, koje također potječu od davnih vladara Poljske.

SJEĆANJE NA WAWEL

Tam na brijegu kraj Visle,
    stoji bajni Wawel grad.
Čvrst, ponosan i pun sjaja,
    održa se sve do sad.
Kralj, divski Krak izgradi
    to gnijezdo orlova,
Prije davnih trinaest
    prohujalih vjekova.

Obilazeći mnoge muzeje, knjižnice i druge znanstvene ustanove, te posjećivanjem historijskih mjesta u svim područjima slavenskih zemalja na Sjeveru, a po povratku u domovinu i u našim krajevima, uspjelo mi je, u toku skoro 60-godišnjeg truda, stvoriti opsežnu i složenu radnju u kojoj je iznesen cjelovit prikaz, sveukupnog do sad istraženog i prikupljenog gradiva iz slavenske mitologijske prošlosti.

Prema opisanim dostignućima, jasno se vidi, da su i Stari Slaveni imali izgrađen svoj vlastiti religijski sistem, sa hramovima, svetištima i svetim gajevima, pa je po tom i kultni život starog bogoštovja u davnih predaka bio bogat i bujan.

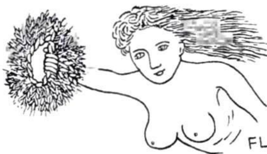
Da je tako nekad bilo, to se posvjedočuje i u dirljivim spjevovima naših klasičnih pjesnika Markovića, Nazora, Kranjčevića i dr., a često se spominju stara slavenska božanstva i u suvremenoj književnosti u obliku epigrama.

Evo jednog odlomka iz epske pjesni »KOHAN I VLASTA«
od Franje Markovića

»Otkrit ću vam tajnu velju sada
Među zidi kneževskoga grada — —
U veljem sjaju dvorana se blista
Od oružja, zidem izvješena čista.

Mač, koplje, štit u skladu tu se rede,
A iz njih božji kipovi te glede;
Kraj ŽIVE klasje zlaćano tu titra,
Tu pokraj VESNE mladež igra hitra,

Tuđincu RADGOST sol i hljeba nudi
Tu LADA stidno pootkriva grudi,

Od dragih drage tu MORANA dijeli,
Tu uz PERUNA svet se oganj bijeli.

Sve umjetničkom izdjelano rukom,
Ukrasiv slavski dom domaćom mukom.«

Odlomak pjesme o seobi Hrvata na Jug »SNI PROŠLOSTI«
od Vladimira Nazora
Iz knjige »MITI I LEGENDE« — 1948

»Ja vidjeh velje mnoštvo sa sjevera put juga
U burno doba saći.
Ključaju r'jeke ljudi i liju se niz luge
I gudure Karpata.
Diže se na put dalek, osvojitelj i orač.
Puk jedan rod Hrvata.

Nad gomilom su onom lebdjeli bozi stari.
Pred njome vile, vođe, i žreci, i junaci;
Za njome kola, stoka, plugovi i šatori.
Išla je preko r'jeka, močvara i nizina.

Kročila uz bregove, Strminom silazila
I ugledala sunce, što zalazi u vale.
I vidjela tjesnace, zatone, rte, žale
Domaju novu, zemlju lijepu, pozdravila.

O. Iveković: Dolazak Hrvata

Odlomci iz dvije pjesme (Iz zbirke »IZABRANE PJESME«)
od Silvija S. Kranjčevića

»I nek se kolo, sveti dube, pod mirisnu ti krene granu
Nek bratinske se usne sljube, uz majku LADU i ŽIVANU —
I naš će soko da se vine, nad gordih ptica jata cijela,
Gdje plavom nebu sa visine, luč sjajna bljeska bijela.«

»Od kraja svijeta drugom kraju.
Oj drevni dube, krošnja ti si
Gdje PERUN sjedi u svom gaju,
Do zvijezda mu se munja visi,
Pa vatrenijem žezlom prijeti
I djedovski si oganj brani . . .«

EPIGRAMI

Iz ciklusa »Mitske pjesme« od Bore Pavlovića

O SVAROGU prabogu

SVAROG prabog i VIDA božena,
Otac i majka svijeta stvorenja.

O VODANU bogu voda i mora

VODAN sa RUSALKAMA
straži nad vodama
Vile i vilenice
čuvaju vrela i zdence.

Iz spjeva »Zanešeni Pan« od Miroslava Krleže

O božici LADI

Vani bijelo golubova jato leti,
Oblaci nad gorom raskošno se zlate
Svijetla kiša snova, kaplje sa nebesi,
O, gdje si sunčana LADO? gdje si?

O BJELOBOGU I CRNOBOGU

O zašto nas golema mrvi tajna
O zašto se biju SVJETLO I TAMA
Tko nam te napjeve krvničke svira?
Gdje je nebesko ostrvo mira?

O PERUNU Iz »PJESME« od Vladimira Vidrića

Oko Peruna vjetrovi liječu,
Nestašna djeca neba.
Radnici božji što zemlju kite
I zemljici donose hljeba.

PEVAMO TI LADO Kajkavska pjesma od Josipa Bedekovića (1752.)

Pevke Lado, pevamo ti,
Srca naša vklanjamo ti.
Lado, slušaj nas, Lado.

VILA I LADA Iz »IZABRANE PJESME« od Petra Preradovića

Proljetnome vjetru vitka krila,
Raznim cvijećem posula je vila.
Kad on krili pred Ladom zama'ne
Cvjetnim sagom sva zemlja postane.

HEJ PERUNE! Iz Hvalospjeva Perunu od Franje Ledića (1913.)

Hej Perune, gordi gromovniče!
Slavenskoga roda slavljeniče.
Tvorac ti si munje i gromova,
Štit i brana naših pradjedova!

Perunovi dvori po zamisli slikara

TKO JE STVORIO PRVE BOGOVE?

Često se čitaoci »MITOLOGIJE SLAVENA« obraćaju na mene s pitanjem: »Kako je nastalo starodrevno bogoštovje kod Slavena i tko je stvorio prve bogove?«

Drugi su pitali uslijed kojih pobuda su drevni slavenski preci, pored kultnog štovanja dobrih bogova, prilazili na vrhove bregova, pa tamo prinosili žrtve i palili vatre zlebogu Crnobogu. Neki su stavljali još i pitanje: »Po čemu su Slaveni Peruna slavili kao dobro božanstvo, a on je munjama palio kuće i staje njihove. i gromovima ubijao ljude i stoku.?«

Odgovor glasi:

Kod svih starih naroda ljudi su štovali na početku Sunce, kao božanstvo koje je stvorilo svijet i što je sunčevom toplinom omogućen život na zemlji. — Prvo božanstvo Sunca kod slavenskih predaka zvalo se imenom Svarog.

Po tom se razvio kult različitih božanstava, najprije kod drugih naroda, a kasnije i u nas Slavena. Izniknuo je čitav vijenac božanskih likova, dobrih i zlih. Među ovima bio je i slavenski bog gromovnik Perun, a štovan je zbog toga, što je upravljao munjama i oblacima, te puštao kišu da oplodi rastinje na zemlji.

Ali zato, što je Perun svojim gromovima i grmljavinom ulijevao strah u ljude, strahovali su od njega *i palili su vatre* po uzvisinama kako bi gromove utišali.

Isto su tako slavenski preci palili vatre na vrhuncima brda i prinosili žrtve Crnobogu, (taj čin je opisan u ovoj knjizi na str. 53.) a činili su to zato, kako bi gnjevnog zleboga odvratili od njegove zle namjere, da svijetu čini zlo.

Kad promotrimo ove navode, dolazimo do zaključka, da su se ljudi u davnoj prošlosti iz bojazni pred strahotnim pojavama u prirodi priklanjali zamišljenim boštvima u koja su vjerovali da će im u nevolji pomoći. To se posvjedočuje i starim zapisima, još iz antičkog doba, kad

je Rimljanin Petronije također objašnjavao porijeklo vjerovanja u stare bogove — *strahom* — i napisao čuvene latinske riječi:

»PRIMUS IN ORBE DEOS FECIT TIMORI«

što glasi: prve bogove na zemlji stvorio je strah.

A ta se izreka poistovjetuje s riječima rimskog pjesnika Lukrecija, koji je rekao u jednoj svojoj pjesni:

»Kada zemlja zadrhti pod
udarcem strahotnim munje,
A po širokom se nebu
razaspu grohoti groma?

I najzad, kad nam se tlo
pod nogama čitavo trese,
Zar je šta čudno što ljudi
vjeruju svijetom da ovim

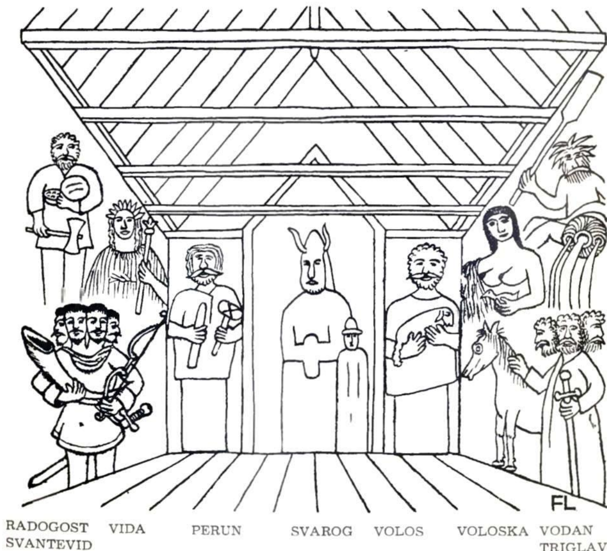
Vladaju, čudesne višnje sile
i moćna snaga božanska.
Stoga k bozima pribjegnu
i sve njima povjerovahu

Držeći, da na mig njihov se
ravna i upravlja svemir.«

Uvjeren sam da će ova moja druga knjiga »Mitologije Slavena« sa svojih petnaest daljnih poglavlja znatno nadopuniti historijat iz slavenske mitologijske prošlosti u prvoj knjizi i da će biti isto tako srdačno prihvaćena, kao što je bila primljena i prva knjiga.

Pogotovo, što će čitaoci u ovome drugom dijelu slavenske mitologije pronaći veoma zanimljive napise s brojnim prilozima o drevnim slavenskim božanstvima, o kojima se dosad gotovo ništa nije ni znalo.

RADOGOST VIDA PERUN SVAROG VOLOS VOLOSKA VODAN
SVANTEVID TRIGLAV

Po svima ovim značajnim činjenicama sada možemo s pravom ustvrditi da je veo tajne o slavenskoj mitologijskoj prošlosti u svome glavnom dijelu otkriven, i da je kroz ove dvije knjige »Mitologije Slavena« pred nama prodefilirao cijeli do sada poznati SLAVENSKI OLIMP.

U Zagrebu, 15. 12 1970. FRANJO LEDIĆ

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

ŠESNAESTO POGLAVLJE

DOMOVOJ

SLAVENSKI KUĆNI I OBITELJSKI POLUBOG

Sa štovanjem Domovoja i drugih kućnih božanstava povezani su mnogi običaji. Središte kućnog života davnih slavenskih predaka nalazilo se oko kućnog ognjišta, gdje je bilo i mjesto prebivališta kućnog duha Domovoja.

Tu se okupljaju svi članovi i pripadnici roda, i tu, na sijelu kraj ognjišne vatre održavalo se vijeća i rješavalo se o svim rodovskim životnim pitanjima.

DOMOVOJ

SLAVENSKI KUĆNI I OBITELJSKI POLUBOG

PO NARODNOM VJEROVANJU u Starih Slavena, Domovoj je kućni duh. Kućni su duhovi nosili još i ime Domovik, Djeduška, Starik, Didko; kod Rusa nazivali ih i imenom »Khoromozitel«. U Poljskoj srednjovjekovnoj zvali su kućnog boga »uboze«, o čemu je uspomena prenešena preko jedne priče iz 15. stoljeća i sačuvana u narodnoj predaji.

U narodu kod Istočnih Slavena kućni duh Domovoj zamišljen je kao malen debeljkast čovječuljak, bosonog, po cijelom tijelu dlakast i s dugom bradom, a obučen pepeljastim kratkim kaputom. Njegov je stan ispod kućnog poda. Domovoj nije zloban samo je naklonjen nedužnom nestašluku. Koga voli, služi mu pouzdano. Noću hoda okolo i obavlja sitne poslove kućne, s kojima se rado bavi, koje jaše kroz čitavu noć i zamara ih.

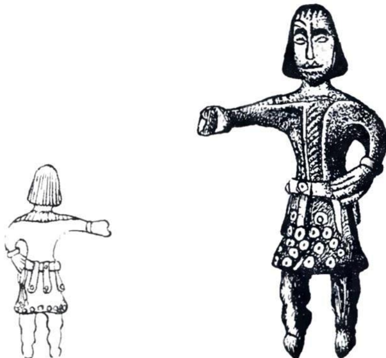
U pogansko doba svaka je ruska kuća imala svog boga »Khoromozitela« tj. Domovoja ili Dedušku, kojega su štovali kao kućnog zaštitnika, a takav je običaj bio u skoro svim selima.

Tim su se domaćim bozima prinosile žrtve, da bi zaštitu svoju vršili voljnije i milostivije, kako bi domaću čeljad štitili od zla. Njima su slavenski pređi prinosili žrtve u obliku sitnih predmeta, rijetko kad goluba, a ostavljali im jela na mjestima kraj vrata ili ispod stepeništa. Ugađali su im u svemu, samo da ih udobrovolje.

Bilo je i drugih poludemona koji su bili neprijatelji ljudima, ali oni su se nalazili u vjetru i oblacima. Naprotiv kućni duhovi ili polubogovi bili su dobri demoni i štovani su od najdavnijih vremena na Sjeveru među ruskim i poljskim Slavenima, (negdje i pod imenom »Zywie«), a također i kod Zapadnih i Južnih Slavena okruživalo je prijateljstvo male obiteljske bogove Domovoje. U Crnoj Gori nazivlju ih Sjen ili sjenovik. Prinosili su im darove i molilo ih se za kakvu pomoć.

Po drugim izvorima slavenskih i stranih pisaca, zabilježeno je, kako je ime Domovoj i Domovik nastalo od riječi dom, i da je to bio malo kućno božanstvo ili duh kuće. U nekim krajevima praznovjerni selski žitelji izbjegavali su da Domovoja zovu ovim imenom, pa su ga obično nazivali »djedom« ili »gospodarem kuće«. Domovoja su prikazivali u ljudskom liku, ali je bio sav dlakav.

U gradovima i sjedištima knezova i poglavara kult Domovoja bio je također veoma raširen. Samo je razlika postojala u tome, što su uglednici u svoje kuće i stanove postavljali likove Domovoja u raskošno rađenim kipovima.

Poštovaoci kućnog zaštitnika Domovoja, objašnjavali su porijeklo Domovoja u vezi sa stvaranjem svijeta, kada je staribog Svarog stvorio nebo i zemlju, i pustio jedan dio demona na zemlju. Oni koji su se spustili na krovove kuća i dvorišta ljudi, postanu dobri i milostivi, i pojaviše se kao zaštitnici domova Domovoji, te čuvari dvorišta Dvorovoji, a neki su sišli na polja i postali zaštitnici polja i žita koje zvahu Polevik ili Ovinik. Drugi koji su pali u vodu ili šume, postali su vodeni ili šumski zli dusi u odnosu na ljude.

S vjerovanjem u kućnog duha Domovoja povezani su razni kućni običaji. Na primjer kod preseljenja u novu kuću domaćica nosi užareni ugljen iz stare peći u onaj u novoj kući i poziva kućnog duha da je slijedi u novi stan.

Domovoj koji se udomaćio pod pragom kuće ili blizu peći, nerado je napuštao svoje mjesto. Kad bi ruski seljak sagradio novu izbu, njegova bi žena tamo stavila komad kruha, kako bi Domovoja privolila da se ovamo preseli.

U vezi kulta kućnih demona i nekih starih vjerovanja postojalo je kod davnih slavenskih predaka mišljenje, da se duše pradjedova sele u razne životinje, a također i u zmije, i da oni u tom obliku obilaze svoje kuće. Držeći da duše djedova nastavljaju život u obličju zmije to su im mlijeko i drugu hranu prinašali.

Po tom prastarom vjerovanju trebalo je kućne duhove hraniti i štititi ih. Naši priznati historičari Gržetić, Radetić i drugi ostavili su o tome spomena u svojim djelima, a od sadašnje generacije pisaca, Boro Pavlović kaže u jednoj svojoj poemi:

. . . najprije
bio je kućni bog u liku
kućne zmije

ispod kućnog praga,
ili kraj starog hrasta
kojima su malo mlijeka
ostavljale
brižne domaćice

. . . a poslije
staviše u kut
grubo izdjelan lutak
uz dima, nad ognjištem, poj
lebdio je nad domom
kućni božić DOMOVOJ.

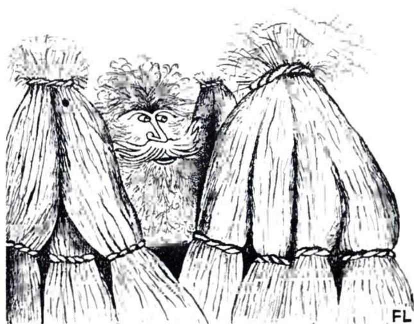
Između ostalih i stari Kijevljani su podržavali taj kult, i imali su »domovne čuvarice«, a to su bile zmije i nazivali su ih »Domovieh duši«. Isto tako u Lužicama su držali da duše djedova nastavljaju život u obličju zmije, te su im mlijeko prinašali.

Pored već opisanih varijanti kućnih božanstava, neka slavenska plemena slavila su svoje mrtve djedove kao rodovske zaštitnike i nazivali ih posebnim imenima. Kod Čeha ih zvahu »Starik«, kod Slovaka »Hižne«, kod Rusa »Hozjane« i »Djeduške«, u Kijevljana »Domovieh duši«, kod Hrvata i Srba »Djedovi« i »Kućani«. Neko pleme koje se neobično isticalo u slavljenju djedova nazivali su »Dudlibi« tj. »Djedljubi«.

U susjedstvu Domovoja živjeli su i drugi slavenski poludemoni, koji se smatraju njegovim srodnicima. Najbliži mu je bio »DVOROVOJ« (od riječi dvor) koji je bio duh dvorišta, te Zemienik, duh zemlje onda »POLEVIK« (od riječi polje) duh žitnih polja, pa »OVINIK« (od riječi ovin ili žitnica) duh žitnice, zatim »VAZIL« čuvar konja, i »PILIĆNIK« zaštitnik pilića i peradi, koga su prikazivali kao okrugli kamen probušen u sredini.

DVOROVOJ

POLEVIK

Dvorovoj je bio čuvar stoke i gospodarskih sprava. Da bi ga udobrovoljili ljudi bi u staju stavljali ovčje vune i komad kruha, govoreći: »Dvorovoj gospodaru, prijateljski susjede! Prinosim ti ovaj dar u znak zahvalnosti, što si dobar prema stoci. Pazi je i hrani dobro!« Polevik i Ovinik bili su pouzdani zaštitnici polja i žetve, a Zemienik zaštitnik orača i kopača.

Najzad tom krugu božanstava pripada i poludniovka »DZIEWANA«, koju su u Poljskoj štovali kao poluboginju plodonosne zemlje, a kod Rusa su je zvali »MATY SYRA ZEMLJA«, što znači »Vlažna majka zemlja«.

Ipak od svih spomenutih demona, najviše su slavljene poluboginja Dziewana i Maty syra zemlja, kojima se pridavala moć, da zemlju učine plodnom, stoga su im se ratari klanjali i zaklinjali ih za bogat prirod.

Rodovskim zaštitnikom smatrali su Stari Slaveni i razgranata stara stabla, i štovali ih kao božanstva. U ono vrijeme postojalo je mišljenje, da su ljudi postali od stabala, kako se to spominje u drevnoj priči o Svarogovu stvaranju svijeta, kada je stvorio i prve ljude iz stabala hrasta i lipe.

Po tom je kod predaka slavenskih postojalo mišljenje, da su i njihovi praoci i djedovi postali iz stabala i da se njihov duh po smrti ponovno vraća u okrilje stabla. Tako su držali, da je u stanovitom stablu bilo sijelo njihovoga dobrog djedovskog zaštitnika, i da su ga štitile zmije nastanjene kraj stabla. U stablima su nazirali djedovske zaštitnike i zvali ih imenima kao što su: Djeduška, Didko, Dudlib, Starik, Djade ili Sjen. Ta stara stabla veoma se štovalo, a prinosili su im i žrtve. Bit obožavanja stabla nije se sastojao u stablu kao drvu, nego su ta stabla smatrali sijelom nekog svoga dobrog pokojnika, koji njih štiti kao kućno i rodovsko božanstvo. Ujedno to je bio jedan dokaz zagrobnog vjerovanja u posmrtni život davnih pređa.

Slaveni su živjeli u zadrugama. Svaka zadruga predstavlja skup većega broja krvnih rođaka, koji potječu od živoga ili nekada živoga pretka i žive zajedno u svrhu zajedničke proizvodnje i potrošnje dobara,

koja su im potrebna za život. Središte kućnog života je ognjište, oko kojega se okupljaju svi članovi zadruge. Ta rodbinska i gospodarska povezanost dolazi do izražaja u štovanju različitih kućnih božanstava. Pored Domovoja, štovani su još Voloska zaštitnica kućnog ognjišta, Radogost bog gostoprimstva, te Suđenice.

U nekim kućama starih Slavena, žene su mnogo štovale još jednu poluboginju: Domovojevu ženu. Ta dobroćudna boginja DOMANIJA ili DOMAVIKA — živjela je u podrumu iste kuće, gdje i Domovoj, i štitila je žensku čeljad, a dodirujući kosu žene, uzimala bi u obranu žene i djecu, kad bi muž bio srdit.

Izuzetnu zanimljivost predstavlja ova statua idola Domovoja ili Domavike. Nakon tisućljetnog mirovanja u zemlji, statua je iskopana kod Černaja Mogile u Ukrajini i nalazi se u arheološkom muzeju u Kijevu.

Kroničar Helmold spominje u svojim zapisima, da su se Slaveni običavali zaklinjati starim drvećem, a u nekim ruskim poslovicama sačuvao se spomen na kult rodovskih zaštitnika stabala: »Žili o ljesje, molili's pnjam«, što znači »Živjeli pod stablima, molili se panjevima«. Obično drevni slavenski preci iznad grobnog humka su zasađivali hrastova stabla, na spomen svojim praocima.

Takovo stablo se gajilo i prinosilo mu se žrtve kao zaštitniku svoga roda. Na mnogim mjestima slavenskih zemalja, kako na istočnim tako i na zapadnim stranama, kao i uz priobalna područja Baltika, a također i na otoku Rujani još i danas nailazi se na ogromna stabla hrastova, koja su obilježavala grobove davnih predaka.

Po čitavom rujanskom otoku leže razasuta grobišta starih Rujana, koji su već u 4. stoljeću n.e. tamo osnovali slavensku nezavisnu državu, gdje su kraj grobnih humaka svojih predaka zasađivali hrastova stabla.

Primjer jednoga od tih nadgrobnih prastarih stabala »rodovskih zaštitnika« nalazi se kraj grobnice složene iz ogromnih ploča kamena, tamo još od prije 1500 godina. Ta je grobnica bila ranije zasuta zemljom u obliku humka. Tako se na dalekom Sjeveru, iznad nadgrobnih kamenih gromada uzdiže ponosno tisućljetni div-hrast i »rodovski zaštitnik« davnih rujanskih predaka.

Tisućljetni div-hrast, kao rodovski zaštitnik nad grobnicom drevnih slavenskih pređa na otoku Rujani nedaleko mjesta Putbus.

Kako je pisalo u stranim kronikama, Thiethmar ljetopisac u 11. stoljeću, veli za zapadne Slavene da obožavaju kućne bogove, »poput rimskih penata« (domestici dei) kojima prinose žrtve, očekujući od njih pomoć, a Helmold u svojim zapisima stoipedeset godina kasnije, na više mjesta spominje »penate«, kojima se Slaveni klanjaju.

Oblik lara i penata, rimskih kućnih bogova.

Ta njihova pretpostavka bila je pogrešna. Mišljenje ovih germanskih kroničara nije opravdano. Oni su krivo shvatili štovanje kućnih i obiteljskih božanstava Domovoja, Dedika i dr., koji nemaju veze sa kultom rimskih penata.

Kod Rusa, Ukrajinaca, Poljaka i Čeha uvijek se štovalo vlastita kućna božanstva, isto tako i Slaveni na zapadnim stranama imali su svoje domaće kućne zaštitnike, a za »penate« nisu ni znali. Kućni život kod starih Slavena kretao se *oko ognjišta* i u blizini »stana Domovojeva«. Tu je dolazilo do izražaja o štovanju različnih kućnih božanstava ili duhova kao što su Domovoj, Dvorovoj, Ovinik, Polevik, Bagan, Vazil, te Domovie duši u Ukrajini, Ubozi u Poljskoj, Zemienik kod Rusa, Skret kod Čeha itd.

S ognjištem je povezan kult vatre, koji je ostavio mnogo tragova u običajima kod Južnih Slavena kao npr.: p a l e n j e b a d n j a k a kod hrvatskog i srpskog naroda. Slično tom običaju, preneseni su i neki drugi elementi iz pradavnih rodovskih vjerovanja u sadašnju postojbinu.

U pogansko doba, svaka je ruska kuća imala svoga kućnog i rodovskog zaštitnika. U povodu pokrštenja Rusi se nisu mogli rastati s ovim kućnim božanstvima, s kojima su kroz vijekove bili srasli. Stoga ih izmijeniše, umjesto kućnog boga stare vjere, poče svaka kuća slaviti onoga sveca nove vjere, koji je pao u dan, kada se bijaše ona kuća pokrstila.

Ostatak zajedničkih rodovskih vjerovanja sacuvao se na nekim područjima i gdje žive Južni Slaveni, u obliku Krsnog imena ili Krsne slave. To je nekada bila svetkovina zaštitnika bratstva — a slavili su je zadruge ili čitav rod obitelji. Tu svetkovinu rodovskog značaja kršćanstvo je po obliku preuzelo, ostavivši joj elemente nekadašnjeg kultnog običaja, kojemu je bila svrha, da pomoću rodovskog zaštitnika osigura obitelji ili zajednici uspjeh i blagostanje.

Oblik slavljenja Krsnog imena ili Krsne slave posebno se razvio kod srpskog naroda. Kad su Srbi prelazili na kršćanstvo, obično su cijela plemena i porodice pokrštavali na dan nekog crkvenog svetca kojega su onda slavili kao svog zaštitnika. To se svetkovanje prozvalo »Krsno ime«, slava ili svečarstvo. O krsnoj slavi vrše se dvije dužnosti, moli se za žive i mrtve po zaštitniku svoje porodice, i dočekuju se prijatelji i gosti.

DOMOVOJ

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

DOMOVOJ, nazivan i Domovik, Djeduška, Starik, je kućni duh u ruskom narodnom vjerovanju. U narodu je kućni duh Domovoj zamišljen kao malen debeljkast čovječuljak, po cijelom tijelu dlakast i obučen pepeljastim seljačkim kaputom. Bosonog je. Njegov je stan ispod kućnog poda. Domovoj nije zlovoljan; ako nekog voli uslužan mu je i obavlja kućne poslove, osobito voli konje, i jaše dugo po noći na konju. Odan je nestašluku, i počiniti će štetu ako ga se naljuti. S vjerovanjem kućnog duha povezani su razni kućni običaji.

(A. Afanasjev: »VOZRENIJA SLAVJAN NA PRIRODU« — Moskva 1869.)

U ruskom folkloru spominje se vještice i demone, koji mogu duše pokojnika pretvarati u vampire. Opet drugi poludemoni, neprijatelji ljudima nalazili su se u vjetru i oblacima. Naprotiv, opće prijateljstvo ne samo među istočnim Slavenima, nego također i u zemljama Zapadnih i Južnih Slavena okružavalo je prijateljstvo male obiteljske demone; kao domaće duhove u kojima su gledali duše predaka. U Rusiji oni su nosili imena domovoi, domovik, a poznati su i pod imenom »khoromozitel«, opet u Poljskoj srednjovjekovnoj zvali ih ubozi, prema priči iz 15. stoljeća.

(Librairie Larousse: MYTHOLOGIE SLAVE — Paris 1962.)

Postojalo je kod Slavena vjerovanje u zle duhove, o kojima ima tragova u pričama o vukodlacima, a također i vjera u zagrobni život. Slaveni su živjeli u zadrugama. — — — Središte kućnoga života je ognjište, oko kojega se okupljaju svi članovi zadruge. Ta ekonomska i rodbinska povezanost dolazi do izražaja u štovanju različitih kućnih božanstava. — — — Također se štuje naročito kod Rusa i Poljaka, duh kuće — domovoj ili zywie (ti nazivi potječu iz kasnijeg vremena), kojega u Crnoj Gori nazivlju sjen ili sjenovnik.

(Dr Oleg Mandić: »OD KULTA LUBANJE DO KRŠĆANSTVA« — Zagreb 1954.)

Svaka slavenska kuća imala je svoje domaće božanstvo, koje je štitilo domaću čeljad od svakog zla. I njima Slaveni žrtvuju sitne predmete i ugađaju im, da ih udobrovolje.

(Dragutin Šiler: POVIJEST HRVATA, SRBA I SLOVENACA — Zagreb 1926.)

Kućni duh kod Rusa zvan Domovik, Domovoj, Starik, Djeduška, je malen čovječuljak, koga voli služi mu, poput njemačkog »Heinzelmännchen-a«, noću hoda okolo. S konjima se rado bavi koje jaši i zamara ih kroz čitavu noć. Uopće je odan šalama, a gdjekada zna biti i zloban. Ne smije ga se naljutiti.

(BROCKHAUS KONVERSATIONS LEXIKON — Leipzig 1886.)

(Pradjed u pjesmi o Dabogu.) Stari Slaveni štovahu uspomenu svojih otaca i djedova. — Svaka je kuća imala drveni lik milog pokojnika, praoca.

(Vladimir Nazor: Iz bilješki u »EPOSI« str. 151. — Zagreb 1946.)

U Kijevljana je bilo i »Domovieh Duši«, domovnih čuvarica, a to su bile zmije. Držalo se prema indijskoj vjeri da se duše pradjedova sele u razne životinje i zmije, i tako obilaze svoje kuće. Svi stari Slaveni štovali su svoje djedove i po tom nastao je običaj slaviti svoje »s v e č a r e« pod nazivom Rodovske ili K r s n e s l a v e.

(Dr Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ARIJACA I PRASEMITA — Mostar 1900.)

DOMOVOJ — nastao od riječi dom — bio je malo božanstvo i duh kuće. Praznovjerni slavenski seljaci izbjegavali su da ga zovu ovim imenom, već su ga nazivali djedom« ili »gospodarem kuće«. Vanjski izgled Domovoja imao je ljudsko naličje, ali je bio dlakav. Njegov glas se mogao često čuti kao neki jecaji, inače je bio blag i umirujući. Porijeklo Domovoja su objašnjavali: dok je uzvišeni Bog (Svarog) stvarao nebo i zemlju, jedan dio anđela pobunio se. On je pobunjeničke anđele prognao na zemlju, tu se udomaćili i postali kućna božanstva Domovoji.

(ENCYCLOPEDIA OF MYTHOLOGY Larousse Izdanje London 1959.)

S vjerovanjem u kućnog duha, koji je štitio svoje domaćine od zla, povezani su razni kućni običaji. Npr. kod preseljenja u novu kuću ili sobu, domaćica nosi užareni ugljen iz stare peći u onu peć u novoj kući i poziva Domovika ili »khoromozitela« da je slijedi u novi stan.

(A. Dal: Iz knjige O POVERJAH — Petrograd 1880.)

Bilo je polubogova i demona, udaljenih od ljudskih nastambi, kao što su šumski i vodeni duhovi, ali oni nisu bili ljubazni prema ljudima. Opet drugi poludemoni neprijatelji ljudima, nalazili su se u vjetrovima i oblacima.

(LES HOMES ET LES DEMONS (Ljudi i demoni) Laurousse — Paris 1963.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

SEDAMNAESTO POGLAVLJE

BJELOBOG I CRNOBOG

KULTNA BOŽANSTVA LUŽIČKIH VENDSKIH PREĐA

Između braniborških krajeva i Češke Šume rasprostiru se zemlje Gornje i Donje Lužice, kroz koje protiče rijeka Spreva s bezbrojnim svojim protocima i kanalima. Ta su močvarna područja od davnine nastanjena Lužičkim Srbima, a nazivali su ih Lužičkim Vendima.

Područje cijelog sprevjanskog porječja nosi ime Lužica, a nastalo je po riječi luža (bara), te označuje predjele gdje ima mnogo močvara i jezera.

U jesensko i zimsko doba, tu je bio neprijatan život. Najveselije doba u Lužici bilo je proljeće i ljeto. Tada su se polja zelenila, vrtovi bili puni cvijeća, a zlatno klasje se lelujalo na povjetarcu.

Lužice su naseljene Slavenima već za markomanskog kralja Marobuda početkom 1. stoljeća n. e. i u svojoj kronici Strabo spominje među pokorenima i narod Lugija (Lužica). U šestom vijeku provalom Duringa u Sasku otpočinje i Lužičanima 400 godišnja ljuta borba za nezavisnost. U doba Samovo Lužičanima je vladao knez Dervan.

BJELOBOG I CRNOBOG

KULTNA BOŽANSTVA LUŽIČKIH VENDSKIH PREĐA

SVJETLO I TAMA — jezgra su vjerovanja kod svih starih naroda. U oblasti svjetla vlada red i napredak, dok mrka tmina uvija svijet u zloslutne tame. Time je oličena vječna borba između svjetlosti i tmine, tj. između dobra i zla. Po ovoj zamisli u mitologiji svijeta nastali su dobri bogovi svjetla i zli bogovi mraka.

U mitologiji starih Slavena nailazimo također na skup dobrih i svijetlih božanstava, kao što su prabog Svarog, gromovnik Perun, bog plodnosti Volos, bog Sunca Svantevid, te božice Vida, Lada i Živa, koji zemaljskom svijetu daju svaka dobra.

Nasuprot dobrima, u mitologiji Slavena spominju se i zloglasni predstavnici oblasti tmine, zlibog Crnobog i boginja smrti Morana. U prapočetku Crnobog je zauzeo podzemni prostor svijeta i zavladavši podzemljem postao je praizvorom razornih sila. Drevni pređi su ga smatrali zlim bogom mraka i začetnikom svega zla, pa su strahovali ispred njegove osvete.

Na osnovi slavenske mitologije nalazimo primitivni dualizam koji se temelji na opoziciji svjetla — stvaralačke sile, i tame — razorne sile. Iz te elementarne suprotnosti nastala su dva božanska bića: BJELOBOG i CRNOBOG koji su nađeni među zapadnim Slavenima. Sadržaj njihova karaktera: Bjelobog je dobio ime prema pridjevu »bijeli«, a Crnobog prema pridjevu »crn«. Tako imamo bijelog boga — boga svjetla i dana, i crnog boga — boga sjena i noći. Bog dobra i bog zla u suprotnosti su jedan sa drugim.

Polusvećenici poganskih Slavena običavali su reći prema nekim pismenim izvještajima: »Imamo dva boga — jedan je iznad nas a drugi na nizini.« (Ukrajinci još uvijek kažu: »Neka te crni bog progoni!«)

Kod lužičkih i polapskih Venda koji su nastanjivali Lužicu i područja oko rijeke Labe i Spreve, bio je razgranjen kult starih vjerovanja, a u sklopu ovih nalazio se kult Svjetloboga ili BJELOBOGA, a pored toga i kult boga mraka CRNOBOGA. Prema mišljenju drevnih slavenskih predaka Venda, u oblasti svjetla i sunca (otkuda dolazi sve dobro) vladao je Svjetlobog ili Bjelobog, tj. vendski »BELYBOH«, a nazirali su ga u Starobogu SVAROGU.

Utjelovljenje Bjeloboga oni su gledali u svakom od dobrih i svijetlih božanstava, kao što su Svantevid, Perun, Triglav, Volos i Žibog. Ali između svih, vendski su preci ipak najviše štovali stariboga vječne svjetlosti Svaroga, jer im se činio najbliži njihovom Belybohu. Iako su se u oblasti Lužica i Polabja nalazila slavenska svetišta na mnogim mjestima, (bogu Triglavu u Zhorjelcu, Perunu u Perun-gradu na Labi, božici

Statua Bjeloboga — Svaroga

Živi u Žitavi i dr.) ipak je u glavnom gradu Lužica Budišinu postojalo i posebno svetište posvećeno svijetlom starobogu Svarogu, njihovu — simbolički zamišljenom BELYBOHU. A to pored zapisa starih kroničara, posvjedočuju i sama imena nekadašnjih kultnih mjesta. Iz davno prohujalih vremena ostao je još spomen koji potsjeća na drevni kult boga Belyboha, a to je jedno brdo južno od grada Budišina, koje i sad nosi ime »Belyboh«. To se brdo nalazi nedaleko izvora rijeke Spreve i uzdiže se iznad njene lijeve obale.

U Budišinu, koji leži vrlo slikovito nad Sprevom, imade mnogo historijskih spomenika iz drevnih vremena i iz doba Jurja Podebradskoga. Budišin je osnovan prije 1000 godina i tu je 1018. godine zaključen mir između poljskog kralja Boleslava i njem. cara Henrika II. Posljednji vendski poglavar Pribislav umro je 1150. godine.

Dok su drevni preci lužičkih Venda s jedne strane bili revni podržavatelji kulta dobrih i svijetlih božanstava, kako je onda došlo do toga da su oni podržavali i kult prema Crnobogu, gospodaru podzemlja?

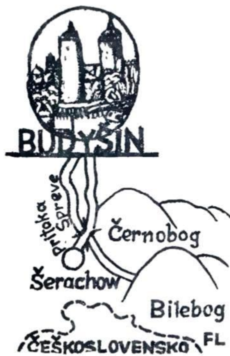
Naslutivši veliku opasnost i zla koja im prijete od gnjevnog zleboga, drevni Lužičani su nastojali da i Crnoboga udobrovolje, kako bi ga od-

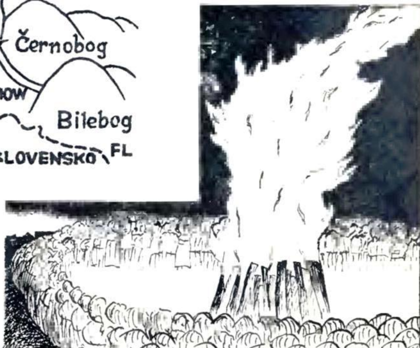

vratili od njegovih zlih namjera. Stoga su po okolnim brdima palili vatre i prilagali žrtve i darove isto onako, kako su to činili svijetlim i dobrim božanstvima. Najzad su vršenje obreda bogu tmine prenijeli na

jedan brežuljak na suprotnoj strani brda, posvećenog bogu Belibohu, tj s desne strane rijeke Spreve i prozvali ga imenom »Černeboh«, a ta brda i danas još nose ta imena. Tako dva brda u Gornjoj Lužici dobiše imena iz kultnih pobuda drevnih predaka, i s tim su ostavili spomen na njihov vjerski običaj. Obrednih ili kultnih mjesta na visovima brda, bilo je u svim slavenskim zemljama. U zadnjih decenija otkriveni su u raznim krajevima ostaci takovih mjesta i o njima je riječ u drugim poglavljima ove knjige. Iz bitnih razloga odabrali su davni slavenski pređi uzvisine i brežuljke za obavljanje svojih vjerskih običaja.

Kad se u ime plemena žrtvovalo, onda se polazilo na brdo, odakle se moglo pregledati župe svega plemena. Tamo na visini, poput nekog božanskog svjetla, sjao se plamteći oganj gdje su se prinosile žrtve i prilagali darovi, a narod sav ushićen, slavio je pjesmom i igrom taj svečani čin.

DREVNI OBIČAJ PRENIJET NA JUG

Nakon seobe i naši su narodi nastavili slavljenjem starih božanstava. Obično se to slavlje održavalo na nekom brdu.

I' u našoj domovini nailazi se na vrhunce bregova gdje su nekad postojala kultna mjesta naših davnih predaka. Ovi vrhovi nose još i dandanas imena po starim slavenskim božanstvima. Tako npr. iznad Drvenika postoji brdo Sveti Vid sa ruševinama male crkvice Svetog Vida, i to je mjesto jedva pristupačno. Prema Peiskerovoj teoriji kršćanski Vid je nadomjestio štovanje poganskog boga Svantevida, Svevida ili Sevida, kojemu se posvećivalo najveće vrhunce, kao što i brda Sv. Ilije, koja su posvećivali bogu Perunu.

Slično su postojala kultna mjesta i u sinjsko-imotskoj krajini, tako mi je već pokojni rođak Ilija Ledić, starac osamdesetih godina, još godine 1947. iz Aržana ispričao da pamti kad su se na Jakelića Gradini, zapadno Aržana sastajali ljudi iz čitave okolice i slavili neko naročito zajedničko slavlje.

Zanimljivo je da se i neke gradine u Istri nazivaju imenom, koje je vrlo karakteristično za staroslavenski dualistički kult.

To su redovito dvije gradine s jedne i s druge strane nekog tjesnaca ili ponora, od kojih se jedna obično zove Beli Grad, dok se druga po dualističkom kriteriju suprotnosti, zove Crni Grad.

Na putu od Lupoglava za Lanišće nalazi se po vrhuncima čitav niz gradina i gradišća, a iznad sela Roč, s jedne i druge strane slikovitog tjesnaca, kojim teče živa voda, nalaze se dvije gradine. Gradina na istočnoj strani zove se Beli Grad, a ona na zapadnoj strani zove se Črni Grad.

Ovdje se još i u sadašnje vrijeme održavaju svake godine svečanosti u prvu nedjelju kolovoza mjeseca, uz piće, svirku i tanac, što opravdava jedino, da se to odnosi na neki prastari poganski običaj, koji se obavljao u značaju staroslavenskog dualističkog kulta.

U Bjelobogu i Crnobogu razabiremo opreku svjetlosti i tmine, dana i noći, ljeta i zime, dobra i zla boga, a stoga ih nazvaše »Dobrobogom«, te »Zlebogom«, a prema tome glasi i Nestorova izreka:

»Dva sut Bozi, jedan nebesn, vtor v ad«. (Hades) tj. Dva su boga, jedan nebeski, drugi pakleni (tj. podzemlja).

Bjelobog bio je štovan od Slavena još od pradoba, a to nam posvjedočuju najpoznatiji i najpouzdaniji ljetopisci. Već Prokopije u 6. stoljeću u svom djelu: (Procopius Cesarea: »De bello Gothico«) kaže, da su Slaveni štovali jednoga boga i da je to bio »Dobri — Vidovni bog«.

Kao nekad i danas se sav život kreće vodenim kanalima, jer su Lužice močvarno područje.

SA ŽETVE U LUŽICI

Prema vjerovanju Lužičkih Srba bilo je ljudskih žrtvi u tim vodama i lugovima (... hohla dyrbi koje de ljeto jeneho cz'loweka mjecs').

Grimm: D. M. II 541.

ISKRICE IZ HISTORIJSKE PROŠLOSTI LUŽIČANA

Koja je to zemlja staroslavna,
Što postoji od doba pradavna?
Gdje Budišin, lijep grad ubavi
Prijestolnicom svojom, narod slavi.

Zemlja slavna, to je lužičanska,
Što ju Spreva rijeka naplavlja.
Tamo žive, braća — naša slavska,
Bratsko pleme od tam nas pozdravlja.

F. L.

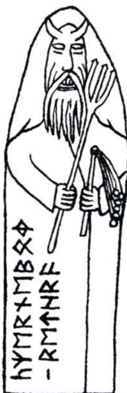
Lužica je domovina najmanjeg slavenskog naroda. Glavni grad im je Budišin. Naseljavaju se potomci nekad moćnih slavenskih plemena — Milčana i Lužičana, koji su nakon velike seobe Slavena iz pradomovine svili gnijezdo na ovom području.

Položaj je Lužičana u toku historije bio krajnje nepovoljan i historija lužičkog naroda u stvari je historija neprestane borbe za održavanje slavenske svijesti i za očuvanje granica zemlje. Lužičani su hrabro odolijevali franačkim i germanskim napadima sve do u XI stoljeće. Ali iako je germanizacija počela u XII stoljeću, lužički narod je sačuvao svoju slavensku svijest unatoč svim pokušajima ponjemčivanja.

I dok im sjevernija slavenska braća Ljutići, Bodrići i Rujani potonuše u germanskom moru, Lužičani su održali svoju slavensku pripadnost kroz 1500 godina, te i danas još opstoje u svojoj malenoj postojbini.

Crnobog je bio Bilbogu protivnikom, pa su ga oblikovali zlotvorom i mračnjakom. U poznatom hramu u Ratari stajao je kip Svarožića boga svjetlosti, i začudo tamo se nalazio i kip koji je predstavljao Crnoboga, a bio je oličen kao bradati starac i umotan kabanicom. Na rtu ovoga kipa čitalo se runama pisano »Czernebog-Rethra«. — Po tom se smatra da su i pribaltički Slaveni imali slično gledište prema Crnobogu sa onim u Lužici. Iz toga se može zaključiti, što je i mišljenje mnogih mitologa i učenjaka, da u pogansko doba Crnobog nije imao toliku moć, kako nam to ocrtaše pojedini pisci i vjerovjesnici kršćanstva, koji su tumačili da je silnik podzemlja mrzio sve dobro i pravedno na zemlji.

BJELOBOG I CRNOBOG

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Jezgra oko koje se savio vijenac arijskih mitova, bio je uvijek svijet svjetla i mraka. Tamo u oblasti svjetla u središtu je Svjetlobog — ovamo pak Crnobog. Ravnanje viših sila u prirodi, svemiru i u ljudskom životu probudiše u čovjeku strahopočitanje i bojaznost pred onim, što ne može dokučiti.

Stari su pređi gledali u toplom i plodonosnom ljetu dobre, a u pustoj zimi zle prirodne pojave; dobre su držali za božanstva, a zle za neprijatelje. U biti to je bio Svjetlobog i Zlebog Crnobog.

(Dr Nikola Sučić: HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

Vjera se starih Slavena dovodi u vezu s vjerom Iranaca, čija su i oni grana. Stari su Slaveni kao pogani vjerovali također u dobro i zlo počelo, u dobrog i zlog duha. Zli bogovi ili bjesovi vladaju preko zime do proljeća. Od zlih je duhova u Polapskih Slavena (Venda) bio najbjesniji Črnibog (Černeboh).

(Dr Ante Messner -- Sporšić: LJUDI I PRIRODA — Zagreb 1938.)

Dualizam, suprotnost Svjetla — Dobra i Tmine — Zla osnova je, kako su već zapazili i svi prvi istraživači praslavenske davnine, temelj svih vjerovanja i vjerskih koncepcija starih Slavena. Nesumnjivo su iranska vjerovanja morala snažno djelovati na praplemena slavenska koja živu u doba prvog svog formiranja u iranskom krugu.

Gospodar čiste svjetlosti iranski Ahura — Mazda kod Slavena postaje Svantevid (kasnije i Belbog, Daždbog i dr.). Njegov suprotnik, iranski Agro — manyija (Ahriman), Zlomišljenik, kod Slavena je Črn-bog, vladar tmine, od koga dolazi sve zlo.

Nosioci obaju principa, Dobra i Zla jednako su moćni i u neposrednoj blizini nalaze se uvijek njihova svetišta. Istraživalac staroslavenskoga dualizma prof. Peisker utvrdio je njihove značajke: većinom tu su brda ili humovi, od kojih je jedan posvećen bogu svjetlosti i dobra, te stoji na lijevoj strani vode, dok je drugi posvećen bogu tame i zla, vodi na desnoj strani.

(Josip Horvat: KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA — Zagreb 1939.)

O BIJELBOGU.

Ta sve je dobrog BJELOBOGA stvor,
Nebeski sve je dao dobrotvor,
Na njegovu krilu svijet počiva cijeli
On ljubav svemu, svemu stvoru dijeli!

On rosio bi suzom svenut cvijet,
Pod nogom crvu nę bi dao mrijet.

Ta svi su jedni svi su brat uz brata,
Sve neka mir i ljubav obuhvata.

(Franjo Marković: KOHAN I VLASTA — Zagreb 1923.)

SVJETLO I TAMA.

O zašto nas golema tajna mrvi?
O zašto se davimo u rođenoj krvi?
O zašto vrije život u nama?
O zašto se biju SVJETLO I TAMA?
O TKO nam te napjeve krvničke svira?
Gdje je nebesko ostrvo mira?

Svi mi, o svi mi, u luđačkom ritmu,
I smijehu i grijehu hirovitu laku,
Plešemo nekud u mrtvačku raku . . .
I čekamo Svjetlo BIJELOGA BOGA.

Čekamo svetu nebesku traku.
Što će nam sjajna pasti u život,

U luđački ples sablasti u mraku.
O, tko nam te napjeve krvničke svira?
Gdje je nebesko ostrvo mira?

(Miroslav Krleža: Iz spjeva ZANEŠENI P A N — Zagreb 1917.)

Tamo, gdje se diže srednji kamen — rog,
Ko na tronu sjedi glavom Crni Bog.
Pram mu šuma gusta čupava je trnja,
Obrva mu svaka od oblaka crnja.

I sad unučadi priča stara baka,
U vremena drevna, što već mrtva šute,
Da se u tom kraju bile borbe ljute
Između Boga Svjetla *i zlog* Boga Mraka.

(Vladimir Nazor: UTVA ZLATOKRILA — Zagreb 1928.)

Božanstvo CRNOBOG je od daleke davnine; poznat je bio i starim Arijcima, inače ga štuju do u sadašnje doba hinduska plemena Santali na rijeci Gangesu pod imenom Č r n a b o n g a.

U vezi BELBOGA, kojega su Slaveni štovali u Polabju i Lužicama ostala je uspomena u nazivima: Belbuk kod Treptova u Pomeraniji, Bialobožnica i Bialbožen u Poljskoj, Belbežice u Češkoj. U Šleziji su poštovali Bilboga, a nazivali ga i J u t e r b o h o m (Jutrobogom), jer su ga slavili jutrom u zori. Spomen na to ostao je u imenu Jutrgrada, njemački Jütterburg u Braniboru. A brda Beliboh i Černeboh postoje i sad u Saskoj.

(Dr. M. Weigel: BILDWERKE DER ALTSLAVISCHEN ZEIT - Braunschweig 1892.)

Sunčani bog proljeća, ljeta i dana bio je dobri bog, jer je ovaj proljećem prirodu obasjao, svaku klicu na svoj razvitak potaknuo, ljeti i jeseni svaki plod sazorio i svoj narod svakim darom božjim nadario. Stoga su mu se ljudi svakoga jutra klanjali, da im podari blagodat i sreću, a nazivali su ga »JUTROBOGOM« ili »BILBOGOM«.

Onaj zimskih mjeseci zvao se obratno Černebuk (Černeboh) ili Zleboh. ili Pokola, Bijes, Đaus.

(Dr Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ARIJACA I PRASEMITA — Mostar 1900.)

Na temelju slavenske mitologije nalazimo primitivni dualizam koji se temelji na opoziciji svjetla — stvaralačke sile, i tame — razorne sile. Iz te elementarne suprotnosti nastala su dva božanska bića: Bijelobog i Crnobog, koji su nađeni među zapadnim Slavenima.

(Lorousse: ENCYCLOPEDIA OF MYTHOLOGY SLAVONIC — London 1959.)

Zanimljivo je, da se neke gradine u Istri nazivaju imenom, koje je vrlo karakteristično za staroslavenski dualistički kult.

To su redovito dvije gradine s jedne i s druge strane nekog tjesnaca ili ponora, od kojih se jedna obično zove Beli Grad. dok se druga po dualističkom kriteriju suprotnosti, zove Crni Grad.

(Don Ante Škobalj: Iz djela »OBREDNE GOMILE« — Split 1970.)

CRNOBOG I BIJELBOG.

Ugasite vatru na tom žrtveniku!
Gordom CRNOM BOGU zapalite nove!
Posvetimo danas njemu njive ove!
Ja ću sam vrijeći na čast mu i diku.

Ona Maglen-gora u dva carstva dijeli
Zemlju nam i nebo. S ove strane vlada
CRNO BOŠTVO, otac bijesa i jada,
Tamo na tron sunčev sio BOG je B'JELI.

(Vladimir Nazor: »E P O S I« — Zagreb 1946.)

DVA BRDA.

Od brda jednog do drugog,
BIJELBOG i ČERNEBOG
vode preko rijeke Špreve
svoj dugovječni dijalog.

(Boro Pavlović: Iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

OSAMNAESTO POGLAVLJE

MORANA

LJUTA BOGINJA ZIME, SMRTI I PODZEMLJA

Prastari običaj protjerivanja zime sa strašnim maskama bio je razgranjen kod svih starih naroda.

Bugarski KUKOR sa slikovitom visokom kapom iz perja

Maska kao strašilo, važila je u primitivnih naroda za strašiti druge što je dovelo do toga da se maskama prešlo strašiti i najvećeg neprijatelja čovječanstva, nemilosrdnu boginju zime i smrti Moranu

MORANA

LJUTA BOGINJA ZIME, SMRTI I PODZEMLJA

U DREVNO DOBA, boginja MORANA je predstavljala zatorne sile zime i donosila svijetu veliku nevolju. Zimi Morana vreba i nemilosrdno mori ljude i životinjski svijet. Ime Morane je u vezi praindijske

riječi »mara« što znači silom umrijeti, time već samo njeno ime tumači da je ona boginja smrti i tmine. A kako naziv »morena« označuje još i strahotne snježne lavine i ledenjake koji pred sobom sve ruše i zastiru, to je boginja Morana zaista bila strah i trepet zemlje i ljudi.

U Indiji spaljuju velike drvene lutke, koji simboliziraju »zle demone«, neprijatelje indijskog naroda.

Boginja Morana, kao silna i nemilosrdna predstavnica zime dolazeći sa ledenog Sjevera obilazila je sve zemlje, pa je znala ponekad biti i veoma oštra i nesnosna. Uz sve ostale nevolje koje je svijetu uzrokovala još je bila suradnica zlobnog Crnoboga podzemlja i tmine i u prijateljstvu sa Troglavim Zmajem.

U mitologiji Slavena prema narodnom vjerovanju, boginja zime i smrti Morana je bila među slavenskim božanstvima prava neman, o kojoj je predaja u narodu ostavila tužan spomen.

Negdje su Moranu zvali i imenima »Marzana«, »Mora«, »Morena«, »Zima« i »Baba Ruga«, a na kraju zime bio je običaj u mnogim slavenskim zemljama da Moranu ili Babu Rugu spaljuju u znak da je zimska opasnost prošla. — U Češkoj i Poljskoj, a naročito u Moravskoj prave lutke u veličini čovjeka, pa je uz veselje i glazbu bacaju u rijeke. Kod Poljaka Moranu su zvali »Trizma«.

Kod nas, a osobito u Dalmaciji i Sloveniji, taj se običaj i danas održava u obliku povorke maškara s lutkom Morane na čelu, koju se spaljuje u prisutstvu mnoštva naroda.

Postoji mitska priča, kako je u osvit zore Troglavi Zmaj vrebao da ulovi Zoru, božicu koja donosi svijetu jutarnje svjetlo.

Kako je nikako nije mogao uhvatiti dozove k sebi Moranu pomagačicu podzemnog gospodara Crnoboga i naredi joj da Zoru dovede milom ili silom. U koliko Zora pristane da bude njegova nek joj obeća sve blago podzemlja.

Morana preobučena u staru baku susretne Zoru, te joj reče: »Oj Zorice divna i prekrasna djevo, ne tuguj tugu zbog onog što ću ti kazati Tvog dragana zarobiše i odvedoše Troglavu Zmaju u podzemne dvore, tamo će ga sutra na vatri spaliti«.

Na svoje zlo, prestravljena Zora povjerovala je preobučenoj Morani, te joj slijedila u njenu kolibu. Ušavši u kolibu zatvori Morana vrata, a zatim otvori podzemni ulaz. Prestrašena Zora, kao očarana slijedila je Moranu kroz podzemlje. Prolazeći kroz najljepše i najblještavije dvorane, srebrom okovane, upitala je Morana: »Oj mila Zorice, sve ove dvorane tvoje su odaje, ako privoliš Zmaju Ognjenome?« Kaži, da, i ti si carica podzemlja«.

»Ne! Nikada«, usklikne Zora i zaplaka u grčevitom jecaju. Zaklopivši srebreno krilo vrata, Morana ostavi Zoru u sjaju dvorane, a ona ode do odaja Troglavoga Zmaja, te mu javi da je Zora od sada njegova.

To je samo isječak iz jedne priče drevnog slavenskog mita, u kojemu je prikazana stalna borba između svijetlog zemaljskog svijeta i opakog podzemlja, odnosno borbe između mraka i svjetla, dana i noći, te dobra i zla.

Ljuta boginja Morana poznata je u slavenskoj mitologiji i zbog svog zlokobnog djelovanja u vrijeme Ledene dobi na sjevernoj polutki zemlje, kada je Morana stajala u službi najokrutnijeg divovskog silnika Leđana, vladara nad ledenim carstvom. Tada je Morana sa divom Le-

Grupa fantastično namaskiranih kukera, koji po prastarom običaju održavaju protjerivanje zime po selima Bugarske.

đanom zaledila sve živo na zemlji, sve ljude i životinje uključivši i divovske prethistorijske mamute.

Međutim, kako je zlogrda boginja Morana dozlogrdila i samom Crnobogu, gospodaru podzemlja odveo ju je u Donji svijet, u carstvo mrtvih. Ona se vratila u svoj »Morin dom« u najniže mračno podzemlje, gdje od tada kraljuje u tmini, nečujno i nevidljivo kao sablast, koja je dugo vremena bila najopakiji zlotvor zemaljskog svijeta.

Grupa ptujskih kurenata.

U vezi borbe s tminom, ime sile tame, koja je u Starih Slavena predstavljena kao MORANA, božica noći, zime i smrti, sačuvana je uspomena kod Hrvata i ostalih Južnih Slavena u riječi »MORA«. To opako i zlehudo božanstvo tmine i smrti MORANA ili MORA obilježio je hrvatski pjesnik Matoš u svojoj pjesmi:

GROZNA MORA.

Nek je vrgnu na muke titana,
U dno zaborava, sudnjega bezdana
Čudna moba
Na dnu toga groba
Gmazovi, zmije, harpije i guje
Na strašnom gumnu vrtlože i bruje.
Mračni džin, skače već na žrtvu
Ko šakal suh na karavanu mrtvu.
U krvavu plaštu -- jaoh — grozna MORA
Banu iz dubina, podzemnoga dvora.

(Antun Gustav Matoš IZABRANE PJESME — Zagreb 1950.)

Kad bi hladni vjetrovi pod konac četvrtog tromjesečja godišnjeg doba pokrenuli tmurne oblake i nagnali ih nad zemlje davnih predaka, stari Slaveni vjerovahu, da su ih zli dusi napunili snijegom i ledom. Kad sni-

jeg i led pokrivaju zemlju, i kad studen zavlada, to su držali za plod sila tmine, nasuprot tome je toplota djelo svijetlog boga nebeskoga.

U zimsko doba, kadgod bi sunce udarilo u te oblake da ih razbije, ono je od borbe s tminom oslabilo te slabo grije, a po tom zli dusi preotmu mah i udare ponovo u oblake. Od tad, kroz cijelu zimu nastane tuga na zemlji i tmina svijetu, a zemlja bude okovana ledom, i svi plodovi izginu.

U tom teškom stanju, kad se čovjeku »krv ledi u žilama«, a dah mu se zaustavlja; čovjek osjeća, da tmina prevladava, i da je vladar podzemlja i tmine zagospodario nadzemaljskim svijetom. Slavenski pređi su zamišljali, da je tom svemu zlu kriva strašna predstavnica zime i smrti Morana, i da je ona u službi tamnih sila i Crnoboga, pa je nemilosrdno harala nad čovječanstvom, uništavajući sve živo, kao i biljno raslinstvo na zemlji.

Zbog toga što su stari Slaveni vjerovali, da sve zimske nepogode, studen, snijeg i led, kao i smrtnost dolaze od Morane, to su je prozvali boginjom smrti ljudskog, životinjskog i biljnog života.

Po tom je, u mnogim slavenskim krajevima, u ime »odbrane« od strahovlađa Morane, došlo do održavanja tzv. protjerivanja zime. Taj se običaj održavao pri kraju zime već od davnine, a osobito kod Rusa, Poljaka i Čeha, bile su to prave narodne veselice uz prisustvo mnoštva naroda i uz velike ceremonije. Obično su na čelu duge povorke veliku figuru s likom boginje Morane nosili kroz ulice grada ili sela do obližnje rijeke, gdje su je bacili u vodu i potopili.

S tim časom pogubljenja boginje Morane, nestala je i zima, a davni preди su zamišljali, da je njenim nestankom, nestalo i svako zlo koje je zima sobom donosila.

U vezi »protjerivanja zimskih demona« u slavenskim zemljama na Sjeveru, gdje su se praoci Slavena bavili zemljoradnjom i stočarstvom, bio je pored gore opisanog načina, još i običaj, da se ljudi i momci pod kraj zime prerušavaju u strašne divlje životinje, pa da krenu u polja i u torove u kojima je stoka zimovala, da preplaše i potjeraju babu Zimu ili Morenu sa njihovih polja i da udaleče tu zlobnu zimsku neman od njihovih torova. I u današnje doba ima još ostataka ovih običaja kod Sjevernih Slavena, a u nekim krajevima naše domovine osobito u Sloveniji održavaju se i u sadašnje vrijeme slični običaji kao karnevalske priredbe, u obliku maske neke strašne životinje.

Isto tako i u slovenskom dijelu Koruške pojavljuje se u karnevalsko doba takozvana »Pehtra baba« (obično neki mladić odjeven u fantastične haljine). Djeca pomoću zvonaca, lanaca, kosa i drugih predmeta dižu paklenu buku i gone Pehtra babu kroz selo dok se ne sakrije u nekoj šupi — što bi trebalo da znači, da je »demon zime« protjeran i savladan.

MORANA.

Siva i sijeda
kud god gleda
pune oči snijega
mraza leda.
MORANA MORANA
boginja zimskih dana.

Njena je vožnja tiha i polagana
niz mrtvo polje
i jezera što šute
dok zimsko sunce spava.
— tek mećava i strava
miluje njezine skute.

Paučina od siga i inja
treperi iz daljina.

(Boro Pavlović: Iz ciklusa »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

MORANA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOCANSTVA

MORANA ne pripada krugu svijetlih božica jer je suradnica Crnoboga Troglava. Ona je utjelovljavala zimske nepogode prirode, pa su je još zvali Baba Zima i Baba Ruga. Njezino je doba zimsko: tu je ona u svojoj moći.

Kod Čeha, naročito u Moravskoj, prave momci lutku Morane boginje zime i smrti, i bacaju je u vodu.

(Dr Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA« — Zagreb 1943.)

Božica tmine i smrti MORANA okiva zimi zemlju ledom.

(Dragutin Šiler: »POVIJEST HRVATA, SRBA I SLOVENACA« — Zagreb 1926.)

Kad sunce počne padati, (zalaz sunca) počinje borba s tminom o kojoj je sačuvana uspomena u riječi »MORA«. To je valjda bilo ime one sile tamne, koja predstavlja »noć, zimu i smrt«. Iza najvećega sjaja sunčanoga pripravlja se tuga zemlji, i tmina svijetu. Zemlja će biti i snijegom pokrita, i »okovana devetorim ledom«, svi će plodovi sunca poginuti.

Rekosmo prije, da nam riječ Mora predstavlja danas još jedino ono što je kod sjevernih naroda božica: »MORANA« ili smrt.

(Tade Smičiklas: »POVIJEST HRVATSKA« — Zagreb 1882.)

Stari su Slaveni vjerovali, da je sve dobro počelo od dobra, a zlo od zla. Dobri se duh bori sa zlim u svijetu, pa u borbi tmine i svijetla, dana i noći, plodnosti i neplodnosti. Prema tome su i bogovi dobri i zli. Od zlih je duhova u polapskih Slavena najbjesniji ČRNIBOG, a zla je bila i božica MORENA (MORA).

(Dr Ante Messner-Sporčić: »LJUDI I PRIRODA« — Zagreb 1938.)

Dan smrti Morane. Na pokladni četvrtak održava se »Babji dan« u Poljskoj, i tada se sastaje narod pod vedrim nebom. Poljski pisac Dlugosz pripovijeda, da taj blagdan pada o »bijeloj nedjelji«, te da se tada

održava narodni običaj protjerivanja zime. Mnoštvo naroda se skupi na mjestu gdje se svetkovala smrt Morane ili Marzane kako ju zovu u Poljskoj, da sudjeluje osudi božice Zimne. Uz veliko veselje i poklike tu se krenulo prema obližnjem potoku gdje se utapljalo Moranu božicu smrti i zime, a vraćajući se uz pjesmu kućama, pjevali su:

»Moranu odvedosmo,
a Vesnu dovedosmo!«

Ova se svetkovima održava i sada kod Čeha i Moravaca.

Od božice života — boginja smrti. U pravjeri Slavena, smatrali su da od svijetle božene, u nastupu zime nastane zimska sablast. Tako su u doba starog vjerovanja davni pređi zamišljali, da u drugoj polovici godišnjeg doba pred zimu dolazi do promjena božanskih funkcija. U tom smislu kaže naš Radetić: »Kada iz proljetnog boga — u drugoj polovici sunčanog godišnjeg putovanja — za zimskog doba postane bog smrti, onda i njegova ženska pola, od božice života postaje božica smrti. A zovu je MORANA, Marzana, Morena, koju u kršćansko doba zovu MORA.«

(Radetić Ivan: PREGLED HRVATSKE TRADICIONALNE KNJIŽEVNOSTI — Zagreb)

Zmajomorac KRAK. U Krakovu svetkuju na visovima Kriemonka svetkovinu »Rekavku« u čast svojemu »zmajomorcu« Kraku. Po staroj predaji Krak je umorio zimskog zmaja »Marzanu« to jest Moranu božicu zime i smrti, stoga narod prinaša na vrh Kriemonke svakojaka ploda, hljeba, šarenih jajaca itd.

Na Kriemonki još je velika gomila, o kojoj se drži, da su tu stari Hrvati prinosili žrtve svome zmajomorcu Kraku. Sada tamo stoji crkva. Ta svečanost se slavila u svih starih Slavena kao proljetna svetkovina.

(Dr Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ARIJACA I PRASEMITA — Mostar 1900.)

Neke prazničke svečanosti, koje padaju u proljetno doba, od slavenskog svijeta se svetkovalo u gori i u dubravama. Kod Čeha je bio običaj, da u gori posijeku tanko stablo i donesu ga u selo. Prilikom obreda oni objese o dotično drvo lutku, što bi imalo da predstavlja boginju proljeća VESNU koja, pošto je MORANA tj. zima utopljena u rijeku, slavi svoj ulazak u selo kroz pjesmu što je družina pjeva:

»Smrt neseme ze vsi, — nove lito do vsi: —
bu'te, pani, veseli, — že vam lito nesemy.

(Petar Bulat: POGLED U SLAVENSKU BOTANIČKU MITOLOGIJU — Zagreb 1932.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DEVETNAESTO POGLAVLJE

DANICA I ZORA

ASTRALNE BOŽICE U SLAVENSKIH NARODA

TRAGEDIJA BOGINJE ISTARE

Od pravijekova sujevjerni Istočnjaci tvrdo su vjerovali, ako štitnik bog ili zaštitna boginja napusti svog štićenika, tj. neku zemlju, grad, hram ili čovjeka, onda nestane i njih sa zemlje i njihova se zvijezda ugasnula.

Kultni prizor u hramu Ištare u prisustvu babilonskog kralja i vrhovnog svećenika

Babilonski vladari budno su bdjeli nad svojim božanstvima, a posebno nad boginjom Ištarom u gradu Uruku. Tu su osobno izvodili svečane kultne obrede i čuvati kip Ištare u tvrdim kulama zvanim »Zigurat«, zbog opasnosti od neprijateljski raspoloženih asirskih, medijskih i elamskih plemena, koji su provaljivali u područja Babilonije.

Ipak je oko god. 2280. pr. n. e., zatornom provalom u Babilon, barbarski elamski kralj Kutur-Naukhunta, grad Uruk popalio, veličanstveni hram božice Ištare razrušio i odvukao kip božice Ištare kao najdragocjeniji plijen u svoju elamsku prijestolnicu Suzu.

Tek nakon 1635 godina (645. g. n. e.) asirski kralj Asurnasirpal osvaja Elam i preuzima oteti kip Ištare, i nakon 16 stoljeća ugasli je sjaj ponovo obasjao Ištarin grad Uruk.

DANICA I ZORA

ASTRALNE BOŽICE U SLAVENSKIH NARODA

KULT ASTRALNIH BOŽANSTAVA postojao je od najdavnijih vremena, a kod mnogih arhaičkih naroda upravo su i proizašla stara vjerovanja iz strahopoštovanja prema nebeskim pojavama. Promatranjem zvjezdanog neba, ljudi su zapažali da Sunce, Mjesec i zvijezde predstavljaju svemoćne sile prirode koje donose i dobro i zlo, pa su im nastojali ugađati i prinositi žrtve kako bi ih privoljeli da budu obazrivi prema svijetu.

Po tom vjerovanju proizašlo je štovanje Sunca, Mjeseca i Venere. Za najstarije od astralnih božanstava drže, da su to bili Sunce i sumerijska božica plodnosti, ljubavi i braka IŠTARA, kojima su sumerski i akadski kraljevi već oko 3000 godina prije nove ere podigli velebne hramove u Uruku, Babilonu i Arbeli. Hram boga Sunca Marduka nalazio se u Babilonu, a boga Sunca Samaša u Uruku.

Sumerijsko-babilonska božica Ištara bila je posvećena planeti Veneri, odnosno Zori zvijezdi, (kako je nazivaju Slaveni). Na slici: Ukrašen brod na svečanostima koje se svakogodišnje održavaju u čast božice Ištare.

Na vrhu babilonske kule bila je astronomska promatračnica. Babilonski svećenici uveli su kalendar sa 365 dana, te otkrili planete Veneru, Merkura, Jupitera, Marsa i Saturna, pa su sedam tjednih dana dali astralna imena: Sunčev dan bila je nedjelja, Mjesečev dan ponedjeljak, dan Marsa utorak, dan Merkura srijeda, dan Jupitera četvrtak, dan Venere petak i dan Saturna subota.

Već za uručkoga osvajača kralja Lugalzaggisija (2709—1684 pr.n.e.), čini se, da je u gradu Uruku postojao glasoviti hram božice Venere IŠTARE, ranije sumerijske božice plodnosti i poroda, koju su Babilonci štovali i kao boginju rata i mira, a prinosili joj i ljudske žrtve.

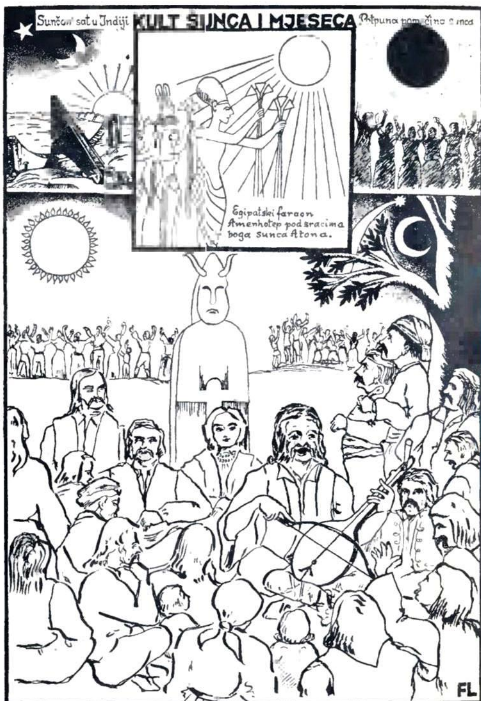

Nalazi Ištare
iz Sirije — iz Babilona

Taj kralj bio je gospodar cijeloj južnoj Babiloniji. Veličajnu sliku o Babilonu daje nam grčki historik Herodot još za prvoga vremena perzijskoga gospodstva. Herodot, koji je i sam bio u Babilonu zove cijeli kompleks »Svetinjom Zeusa Bell-a«. U sredini grada je sagrađena visoka tvrda kula, zvana Zigurat a na najvišem katu veliki je hram, i tu je zlatni kip boga Bell-a (Marduka), načinjen od 800 talenata zlata i do njega na velikom stolu kipovi od zlata božanstava Mjeseca (SIN), Sunca (ŠAMAŠ), i boginje Venere IŠTARE.

U prednjoj Aziji štovana božica porođenja Ištar, kao i asirska Isthar identične su babilonskoj Ištari, a slične boginje postojale su i kod drugih naroda: Astarta feničko-sirijska boginja vegetacije, kasnije i boginja ljubavi, onda kod Semita Astarot, kod nekih Aschera ili Ašerah itd.

Pored drugih starih naroda i davni pređi Slavena obožavali su Sunce, Mjesec. i Ištaru (tj. Zoru i Danicu) još u svojoj pradomovini.

Evo isječak iz babilonske himne o Ištari:

»Vapim tebi gospođo-gospođa, božice božica,
IŠTARO — kraljice, domova, ravnačice ljudi, divna božice,
uzvišena si – nad svim bogovima — — — «

O silasku Ištare u podzemni svijet, babilonci su pokušali da razjasne smjenu godišnjih doba, da shvate zamiranje i oživljavanje prirode.

Nadalje Ištarin kult se širio i po Grčkoj, kod Rimljana i u Egiptu, gdje su njezine osobine prenijete na boginju Afroditu kod Grka, Veneru kod Rimljana, Izidu kod Egipćana, a posebno kod Slavena. Štovali su je kao DANICU i zvijezdu VEČERNJICU.

Obožavanje Venere proteglo se sve do Germana i Nordijaca pod imenom Ostara i Eostra, a neki nordijski vitez koristio je lik Venere na vrhu svoga šljema, kao ukras.

I kod starih Slavena od davnine su obožavali božicu Veneru, i kako su uočili njene jutarnje i večernje pojave prozvali su je za *večernju* imenom DANICA, a *jutarnjoj* su dali ime ZORA. Kod Rusa je dobila ime DENICA i VEČERNJUJA ZVEZDA.

Planeta Venera poznata je u našem narodu pod imenom DANICA ili VEČERNJICA. (Ovo je ime dobila, jer se vidi ili samo na večer poslije zalaza Sunca ili samo u zoru prije izlaza Sunca, zato ju onda zovemo imenom ZORA. Najsvijetlija planeta na našem obzorju Venera, tj. Danica ili Večernjica kreće se oko Sunca, kao i ostale planete našega sunčanog sistema.

U Južnih Slavena nastavljen je kult Venere i poslije doseljenja u našu današnju domovinu, također pod imenom božice Danice i božice Zore.

DANICA, svijetla božica predvečernjeg sutona, veoma je bila štovana kod naših drevnih predа. Prvo svjetlosno tijelo što se pojavljuje na večernjem nebu je Večernja zvijezda ili Večernjača — Danica. Njeno je mjesto na zapadu gdje se večernja vrata rasklapaju mrkloj noći.

Po zalazu sunca ona preuzima zublju svijetla. Visoko na nebeskom svodu, u posljednjem sutonskom rumenilu zablješti luč Danice svijetle božice predvečerja. A kod drevnih Slavena smatrali su je i zaštitnicom ljudskog sna.

ZORA — je svijetla božica jutarnjeg svanuća. Na izmaku noći, prije nego dan osvane ponovo se pojavljuje zvjezdana božica, ali sada na istočnom nebeskom svodu, gdje se jutarnja vrata otvaraju danjem svijetlu. To je svijetleća luč danjega praskozorja, Jutarnja zvijezda — Zora.

Zablista buktinja Zora, ranorane boginje svemirske Svitave da ljudima i zemlji donese luč bogova. Zora ili Venera jutarnja je boginja neviđene ljepote, ali njena ljepota je čar kratkog vremena, kao što je i jutarnje čarobno svijetlo kratkotrajno, te brzo nestaje da ustupi mjesto žarkim tracima sunca.

Makar je gospodstvo jutarnje božice Zore kratkog vijeka, ipak na njeno svijetlo ustaju orači, sijači i kopači; zakuckaju i čekići kovača, a mornara sidra se uzdižu i jedra se raspinju na udar jutarnjem vjetru.

Drevni Slaveni su jutarnjoj Veneri dali ime Zora i prozvali je svijetlom božicom mira i sloge, kao i zaštitnicom jutarnjega rada. Od najvećega boga rodiše se *Sunce i Zora, Mjesec i zvijezda Danica;* sve dična djeca svijetlog neba, a Sunce izvor svega zemaljskog života. SUNCE je najglavnije nebesko stvorenje, a sunčeve sestre, Danica i Zora njegove su pomoćnice. Sunce se rađa svaki dan, a Danica i Zora dvije svijetle božice pripremaju bratu konje ognjene i od vjekova najavljuju dolazak Sunca, izvor sreće i svakoga dobra svim Slavenima.

DANICA I ZORA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Objavi, Danice, jasni zvuk objavi,
Čuj tihe vjetrice u ovoj Dubravi!
Pršat su počeli po listju zelenu
Zovući dan bijeli i zoru rumenu.
Sve te oči gledaju i srca sva klipe.
Da nas svijeh opsjaju svjetlosti tve lipe.
Da nam prije svane dan, blagi svečani
Žuđen i čekan u ovoj svoj strani.

(Iz »DUBRAVKE« od Ivana Gundulića)

VENERA (DANICA — ZORA)

Venera se obično pojavljuje u predvečerje i pred zoru. I ta je pojava bila zapažena kod mnogih naroda, koji su tom planetu, dali dva oblika — večernji i jutarnji. Kod starih Germana ona je Apandasterno (Abendstern) — večernja zvijezda, a ujutro Tagessterno (Tagesstern) — jutarnja zvijezda.

Slaveni su također obožavali ta dva Venerina oblika, Rusi su štovali zvijezdu Denicu i Večernjuju zvezdu. One su pomoćnice Sunca i vode brigu oko Sunčeve palače i njegovih bijelih konja. I Južni su Slaveni razlikovali ta dva oblika kao Danicu i Zoru i zamišljali ta dva božanstva kao dvije krasne djevojke.

(Maja Kolman-Rukavina, Dr Oleg Mandić: »SVIJET I ŽIVOT U LEGENDAMA« — Zagreb 1961.)

Od svijetlih božanstava noći na prvom je mjestu Danica. U sutonu je zovu Večernjicom. To je luč Danice, svijetle božice noći, koja još prije zalaska sunca pali na njem svoju zublju i uznosi je podnoć visoko k rubu neba.

Zora je po svome obličju, bajna, vesela i čila božica praskozorja. Zora je srodna sa germanskom Ostarom koju Anglosaksonci zovu Eostra. Ime Ostara sačuvalo se još u riječi »Ostern« (Uskrs), jer se tada slavilo uskrsnuće od zimskog sna.

(Dr Nikola Sučić: »HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA« — Zagreb 1943.)

Personificirano Sunce predstavljalo je u borbi s tamnim crnim silama. koje su zamišljene u oblacima. Posebnu božicu pobjediteljicu smišljala je fantazija kod sjevernih Slavena u Vesni, a u nas je to zlatovlasa djeva

ili Z o r a, *koja daje Suncu snagu, pošto se okupalo u jutarnjoj rosi ili u daždevnih potoci, da nečuvenom krasotom uzađe na visine nebeske. Tim je istom Zora dobila značaj božice.*

(Tade Smičiklas: »POVIJEST HRVATSKA« str. 116 — Zagreb 1882.)

Od najvećeg boga potekli su Sunce, Zora, Mjesec i zvijezda Danica. Sunce je izvor svega života i od njegovog ponovnog rađanja za zimskog solsticija — dan postaje opet dulji. U slavenskoj mitologiji spominje se stari i mladi bog. Narodna popijevka pjeva o »starome badnjaku« i o »mladome božiću«. U to se doba mora Sunce boriti, sve do proljeća, da dođe do svoje prave snage. U borbi ga pomaže sestra Z O R A.

(Vid Balenović: »N A R O D O Z N A N S T V O« — Zagreb 1941.)

DANICA ili Večernjica narodno ime za planetu Veneru.

(Marijan Filipović: ABC LEKSIKON OSNOVNOG ZNANJA — Zagreb 1961.)

Djeca Perunova bijahu: »Sunce, Mjesec i zvijezda Danica, i drugi mali bogovi; Sunce su nazivali DAJBOG.

(Dragutin Šiler: POVIJEST HRVATA. SRBA I SLOVENACA — Zagreb 1926.)

ZORA i Vidovi sinovi Prijezda i Pojezda. — Zora miljenica Prijezde i Pojezde, ima tri hipostaze: ona je jutarnja, večernja i noćna. Prijezda i Pojezda predstavljaju praskozorje i Suton. Oni su različita udesa; svađaju se zbog Zore. Prijezda koji granućem dana jezdi za Zorom preko neba, tone pred večer u noć; brat ga ubija kao Nenad Predraga u narodnoj pjesmi. Pojezda vodi večernju Zoru u taman grad ili u more. te ona postane noćnom.

(Vladimir Nazor: Iz bilješki u njegovi »EPOSI« — Zagreb 1946.)

IŠTARA. Babilonci su Ištaru štovali kao boginju rata i mira i prinosili joj ljudske žrtve. Istovjetna je sa asirskom I s t h a r i *i biblijskom Astaroth. Pod imenom Astarta poznata je feničko-sirijska boginja vegetacije, kasnije i boginja ljubavi. Njezin se kult širio po Grčkoj, kod Rimljana i u Egiptu, pa su njezine osobine prenesene na boginju Afroditu kod Grka, Veneru kod Rimljana i Izidu kod Egipćana.*

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1963.)

Za uručkoga osvajača kralja Lugal-zaggisija (2709—2684). Čini se da u Uruku postoji glasoviti hram božice danice IŠTARE. Taj kralj gospodar je i Uru, Larsi i Nippuru, (to su tri grada-države u Babilonu) dakle cijeloj južnoj Babiloniji: Sumeru. U Gilgameš-epopeji spominju se »Uruk-torova« tj. nomadska pastirska bratstva, koja su pasla svoja stada blizu Uruka, pa su božicu Ištaru osobito poštivali. Ali provala elamskoga kralja Kutur-Nakhunta oko god. 2180. u Babiloniju, razori

mnoge gradove, tako i Uruk; Elamci odnesoše Ištarin kip u svoj glavni grad Susu, gdje taj kip ostade 1635 godina zarobljen, i tek tada ga je asirski Asurbanipal (668—626) oteo i njezinu hramu u Uruku povratio.

(Gavro Manojlović: POVIJEST STAROGA ORIJENTA I. knjiga — Zagreb 1923.)

DANICA I ZORA u Narodnoj Poeziji.

DANICA — Sviće. Prah se zlatan po svem nebu prosu.
Trnu zvijezde manje, bl'jede zv'jezde veće.
Sjajnom stazom, što se varnicama osu,
DANICA već teče, da sunce preteče.

Vladimir Nazor: EPOSI.

ZORA — Probl'jediše zlatne šare —— Noćno velo Zemlju krije.
Kroz nj samo zv'jezda trepti i dvorogi mjesec sije.
Zemnik diže pogled knebu: »Sjajte, zv'jezdo i mjeseče,
Dok vas ZORA, crvenkosa, u dan novi ne zateče!«

Vladimir Nazor: MITI I LEGENDE

ŽARKO SUNCE DANICU DOZIVA:

O DANICE, moja sestrenice!
Ja te zovem i molim bratinski
Kad sa ZOROM na istok izađeš,
Pričekaj me na istoku, seko,
Valja sutra igrat na veselju,
Seka brata poslušala svoga
I DANICA pričekala SUNCE
Desila se s bratom na veselju . . .
Od radosti triput zaigraše,
Sve po redu: na istoku SUNCE
I sa njime DANICA sestrica
I ostale po nebu zvijezde . . .

(M. Popović: SRPSKE NARODNE BOŽIĆNE PJESME -- Novi Sad 1883.)

ZORA — ZORJA, ZARJA

Kod Rusa postoji legenda prema kojoj su dvije »sunčane kćeri« — Aurore, stajale sa strane Sunca. Za Zoru — slavenski Zorja ili Zarja — također se vjerovalo da je božanstvo. AURORA jutra (Zora Jutarnja) otvarala je vrata nebeske palače kad je sunce odlazilo na svoje dnevno putovanje po nebu. Aurora večeri (Zora Večernja) opet ih je zatvarala kad bi se Sunce vratilo kući.

(Larousse: ENCYCLOPEDIA OF MYTHOLOGY SLAVONIC — London 1959.)

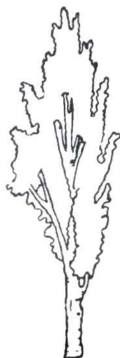
FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESETO POGLAVLJE

KULT DRVEĆA

STABLA U VJEROVANJU DREVNIH PREDAKA

U SJENI HILJADUGODIŠNJEG STABLA

U centru Ohrida, hiljadugodišnje stablo prozvano »činar« još i danas raste i podmlađuje svoje grane. Prije šestdeset godina presahli su izvori hladne vode koja je izvirala sa svih strana ovog drveta.

Legenda kaže da se car Samuilo napio ove vode.

Najveću popularnost stekao je činar kad je nastao mit o ljekovitosti vode koja izvire kraj njega. Nerotkinje iz dalekih krajeva dolazile su po vodu ohridskog činara, u nadi da će postati majke.

Prije dvije stotine godina Ohriđani raščistili su šupljinu stabla i u njegovoj unutrašnjosti uredili kafanu, koju i danas održavaju.

KULT DRVEĆA

STABLA U VJEROVANJU SLAVENSKIH PREDAKA

OBOŽAVANJE DRVEĆA u cijelom svijetu bijaše vrlo rašireno. Različita su stabla štovana od raznih naroda u Africi, Aziji, Americi i Oceaniji. a bilo je štovanja drveća i kod starih naroda u Evropi. Mnogi znanstvenici bavili su se proučavanjem kultova drveća, i objavljene su o tome studije sa zanimljivim objašnjenjima.

Istražujući Južnu Ameriku, Darwin je približujući se Buenos Airesu primjetio jedno drvo koje su Indijanci obožavali kao oličenje svog boga Valihua koji živi u unutrašnjosti zemlje. Ovo stablo se uzdizalo na jednoj poljani, i čim bi ga Indijanci ugledali, iskazivali bi svoje divljenje glasnim klicanjem i živim pokretima. U predjelima Nigerije neki istraživač iznosi da su tamo prinošene žrtve »svetim mimozama«. U Egiptu doskora je postojao kult u okolini Kaira jednom drvetu sa velikim granama i zvali ga ›Veliki ljekar«. Tu su dolazili bolesnici na hodočašće.

Slavensko svetište u doba kneza Vladimira prije 988. godine.

A to stablo bilo je toliko sveto, da je zakonom bilo zabranjeno da se fotografski snima. I u Indiji postoji kult drveća koje je posvećeno bogu Višni. Sudeći po knjigama Rigvede, taj kult je stariji za deset stoljeća od dolaska kršćanstva. Kod nekih naroda bilo je opet drveće okićeno gomilom raznovrsnih drvenih i metalnih predmeta, kao i zemljanim suđem, vrpcama, primjercima odjeće i tkanina, pa plodina i cvijeća itd. Na pitanja odgovoreno je, da je to učinjeno — iz poštovanja prema tom »svetom drveću« I kod evropskih starih naroda poznat je kult drveća, tako su Germani štovali stabla hrasta, kod Nordijaca brezu i jasen, a Gali su ukazivali štovanje imeli koja raste na hrastu kao parazit.

U prašumi Kambodže, khmerski hram u šupljini 1000-godišnjeg drveta

Perunov hram u svetom gaju kod Krakova.

Kult stabla susrećemo kod svih starih naroda. Sama vrsta drveća je različna. Negdje je to jela, negdje jasen, ili hrast — lipa — breza, opet u tropskim krajevima cipresa, smokva itd. Kult drveća kod starih Slavena bio je uglavnom povezan sa štovanjem lipe, hrasta i breze. O tome je mnogo pisano u starim knjigama i kronikama. Kako su stari Slaveni prebivali nekada u velikim *lipovim šumama,* prirodno je da je njihov život bio usko vezan s lipom. U literaturi se lipa spominje kao sveto slavensko drvo, što znači da su svi Slaveni, — kako oni na sjeveru između Baltika i Karpata, tako i Južni Slaveni (Hrvati, Srbi, Makedonci, Crnogorci, Slovenci i Bugari) prije prijelaza na kršćanstvo, obožavali šume i drveće, a prvenstveno lipu i hrasta.

LEGENDARNA GUPČEVA LIPA U STUBICI

Svako bujno drvo oplemenjuje i krasi prirodu. Gdje nema stabala i šume tamo se zemlja izrođuje u pustaru, pa ćemo razumjeti, zašto su stari Slaveni, a također i Hrvati toliko poštivali šume i lijepa stabla, i dali im ime »svete šume«, ili ih negdje nazivali »svetim gajevima«.

Slavenski davni pređi bili su duševno povezani naročito s lipom. Prema predaji oni su vršili obrede i prinosili žrtve lipi, kao prema nekom božanstvu. Da su lipu smatrali ljubimcem bogova, svjedoči činjenica, da su oni Slaveni koji su napustili staru domovinu, a među ovima i Hrvati, Srbi i Sloveni još dugo zadržali običaj, da utiču ogranke lipe u krov svoje kuće ili stana, da je time očuvaju od gromova i požara. Po ovoj zamisli nastala je i narodna uzrečica:

»Cvjetokitna lipo, tebe u svoj srdi,
Niti Perun žarkom strijelom ne nagrdi!«

A postojalo je vjerovanje, da lipa čuva čovjeka od zla i uroka. U lipovim šumama stari su Slaveni sabirali med i vosak. Medovina ili medica bilo je kod svih Slavena omiljeno piće, pa i danas se na raznim pučkim svečanostima i proštenjima pije medica. Slaveni su mnogo iskorištavali liko od lipova stabla za razne potrebe, a iz lipova drveta gradile su se kuće i izrađivalo pokućtvo. Lipa je u kršćanskoj eri kao omiljenik poganskih slavenskih bogova prestala biti svetim drvom, ali je opet postala »svetim drvom«, kad su se iz lipova drveta počeli izrađivati kipovi svetaca i raspela, jer lipovo drvo najbolje zaštićuje drvene kipove od crvotočine i od savijanja.

U Češkoj, poznata i mnogo obožavana 700-ljetna »Lukasova lipa«

Južni Slaveni, preselivši se iz svoje sjeverne pradomovine, ponijeli su u svoje nove postojbine i stare tradicije, pa je lijepa i mirisava lipa i dalje ostala mnogo cijenjeno drveće. Vrlo rano lipa je bila zasađena u blizini naselja, i mnoge ulice i aleje u gradovima ukrašene su divnim lipovim stablima. Kao u ostalim slavenskim zemljama, tako i u našoj domovini ima mnogo mjesta koja se zovu Lipa i slično, kao Lipik, Lipovčani, Lipnica, Lipovljan, Lipovica, Lipov Vrh, Lipova. Lipovačko Humlje itd.

Davno prije nego se razvilo vjerovanje u različna poganska božanstva, iznikli su kod pranaroda prvi začeci štovanja prirode. Uporedo s kultom vode, ognja, groma i na nebu svijetla Sunca, razvio se i kult stabla. Nekad su narodi držali, da se u krošnjama stabala nalaze sjedišta moćnih bogova, opet kod Slavena mnoga su stabla bila posvećena pojedinim bogovima, kao npr.: hrast Perunu, jasen Sutvidu (Svantevidu), lipa božici Vidi, a breza bogu žetve Potrimbi. Kad bi povjetarac zanjihao njihovim granjem, a lišće zašuštalo, vjerovalo se, da se to zbiva po volji nekog božanstva.

Pod starim granatim stablom hrasta sabrali su se nekad starješine vijećajući o potrebama svoga roda; pod drugim starim hrastom na humku prikazivao je starješina ili žrec žrtvu bogu Perunu, a negdje ispred sela pod lisnatim hrastom ili lipom skupljena je mladež pjevala pjesme u slavu Perunovu.

Ostaci kulta stabla sačuvani su ne samo u hrastu, lipi i javoru, nego i u jeli, boru i cipresi. Jela predstavlja najljepše zimzeleno drvo u svim gorama i svuda dokle dopire jela označuje granicu zimskog snijega i leda na gorskim visinama.

U pribaltičkim krajevima istočni Porosjani držali su golema stabla svetima, osobito stare hrastove i breze, a poštovali su staro »trojstvo«, sastojeće iz tri boštva: Peruna gromovnika, Potrimbe boga žetve i Pokola zloduha podzemlja. Kultne obrede održavali su u sjeni granatih hrastova, a imali su na sve strane i drugih svojih svetišta i svetih gajeva koje su nazivali »Svantomesto«. U takovim svetim mjestima vidjeli su se pod starim hrastovima ogromni kameniti žrtvenici na kojima su u staro vrijeme starješine ili žreci održavali obredne službe, a tu se prinosilo i žrtve u obliku zemaljskih plodina, novca i manjih životinja, a ponekad klalo se i vola.

Jedno od tih molbišća nalazilo se na Romavskoj Poljani koja se rasprostire u šumovitom predjelu između rijeke Pregole i Ale. Tamo je od davnine postojalo ograđeno čuveno »Svantomesto« tj. sveto mjesto, u sjeni mnogobrojnih krošnjastih hrastova, kamo su ljudi hodočastili sa svih strana da se poklone i bogovima troboštva prinesu žrtve, te da po starom običaju koji listak ili grančicu sa svetih hrastova svojim kućama ponesu za očuvanje zdravlja i za dobrobit sebe i svojih članova obitelji.

Najveća znamenitost ovoga »Svantomesta« bila su tri hrasta, koja su izrasla u tom svetom gaju, i na kojima su bila urezana naličja od tri božanstva: Peruna, Potrimbe i Pokola. Na svakom od tih stabala bilo je po jedno obličje od ovih boštava prosto urezano na stablu. Na srednjem hrastu isticao se lik Peruna, a sa strane vidjelo se Potrimbu i Pokola.

Kod obavljanja obreda žreci su gatali i molili pomoć za rodnost zemaljskih plodina, i izricali zahvalnice za dobru žetvu itd. Perunu i žetelačkom bogu Potrimbi seljaci su palili »desetinu« žita, te klasjem i cvijećem kitili njihove likove, a ispod lika Pokola zapalili su ovlaženo lišće hrasta i dimom kadili zloduha lik, kako nebi narodu nahudio ili štetu nanio. Ujedno su obhodili oko svetišta i najzad u veselju kolo zaigrali.

Poslije pokrštenja, bilo je još uvijek štovalaca »trojstva« pod hrastovima, kitilo se i palilo žrtveno žito, ali to je dalo povoda, da su kršćanski glavari daljnje štovanje stabala zabranili, te najzad ih dali posjeći, a na starim »svetim mjestima« sagradiše crkve i kapele.

O Pomeranskim Slavenima iz okoline Šćećina pripovijeda se da su tamo imali velik krošnjat dub, pokraj kojega je bio izvor vode i narod je vjerovao da tu prebiva neko božanstvo, koje se u veliko štovalo. A kada je biskup bamberški naredio, da se taj dub posiječe, došao je narod i molio da mu ga ostavi za uspomenu, a obećavali su mu da tamo neće više obavljati nikakva neznabožačkoga čina, nego da će se samo u njegovoj sjeni odmarati.

Ogromna stabla hrasta rasla su na humcima, i često su po više stotina godina stara, a narod ih je osobito štovao. Takovih ogromnih kultnih hrastova bilo je mnogo, te su ih i za kršćanskog doba veoma poštivali. Obično su se viđali pod tim stablima ogromni kameniti žrtvenici na kojima su ljudi u staro vrijeme žrtvovali bogovima dolične žrtve. Tih

žrtvenika bilo je vidjeti u slavenskim zemljama sve do konca 15. stoljeća jer su još uvijek ljudi držali stabla svetinjama. I grane hrasta bile su im svete, pa su majke hrastovo lišće i grane prinosile bolesnicima, da bi prije ozdravili.

I u našoj domovini zapaženi su mnogi tragovi štovanja gorostasnih hrastovih stabala; u gorovitim i šumovitim predjelima. Naročito u Bosni bilo je starih vjerovanja, da se ne smije posjeći stari hrast ili lipa, jer bi onaj koji bi ga posjekao mogao umrijeti ili teško oboljeti. A ako bi to ipak netko učinio, morao je na panju odsječenog stabla prinijeti žrtvu, time da nekoj domaćoj životinji, kokoši ili janjetu odsiječe glavu sa istom sjekirom kojom je stablo sjekao, pa mu se neće ništa dogoditi. U Bugarskoj je također narod prilazio izvjesnim »svetim drvećima« da moli za kišu i priloži zavjetne darove. Mnoge slične vijesti, sačuvane su nam u starim crkvenim zapisima.

Opet kićenje bora i jele pred Novu Godinu, znači slavljenje mladog Sunca kad se rađa da zemlju sve toplije obasjava, i da nadvlada zimske zle duhove. Napokon, zimzelene vitke ciprese sretamo često nad grobovima pokojnika. Cipresa smiruje i dira u osjećaje ljudske, zato se cipresom kiti grobove, jer simbolizira zagrobni život, život prošlosti i zaborava. U ono vrijeme raširilo se mišljenje, da su ljudi postali od stabala i da se njihov duh po smrti ponovno vraća u okrilje stabla. I kod predaka slavenskih postojalo je jednako mišljenje. U stanovitom su stablu zamišljali sijelo dobrog djedovskog zaštitnika. Takvo se stablo gajilo i prinosilo mu se žrtve.

Bit obožavanja stabla sastojao se u tome što su drevni preci stabla smatrali sijelom nekog svoga dobrog pokojnika, koji njih štiti.

SVETA STABLA

. . . i sveto drveće
štuju kao svece:
U stabla u »svetom gaju«
kao u svece gledaju.
Stabla pred bogom stoje
poklonika tisuće broje.

Lišćem hrašća junake se slavi
lipov cvijet med i svijeće pravi,
stabla su predaka mrtve duše
čuješ im šapat kad vjetar puše

Kako pjevuše, kad ih grije Sunce!
Ta stabla navjek teže na vuhunce
jednako kao i na svijetu ljudi.
I stabla umiru, kad grom u njih zabludi.

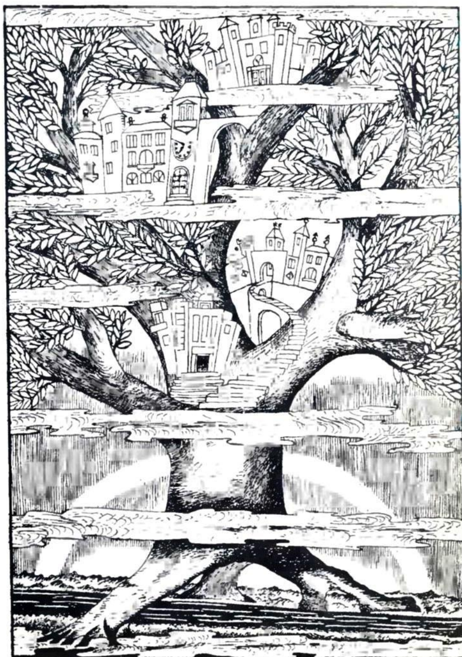
Boro Pavlović

Kod Istočnih Slavena bilo je štovanje drveća, bilja i cvijeća veoma razvijeno i u proljetno doba održavane su velike svečanosti u sjeni nekog starog stabla i u čast božice Vesne, Lade i mladog boga Jarila, a pred žetvu slavilo se i kult Kupala. Za vrijeme ovih svečanosti, cvijećem okićeni lik nekog od navedenih idola smješten je ispod granatog stabla, hrasta ili lipe. Zatim je okupljeni svijet prilagao svoje darove ispred idola, a uz to se pjevalo pjesme i najzad zaigralo kolo.

Zna se o starim Rusima da su štovali dub kao sveto drvo. Naročito na jednom otoku na Dnjepru imali su oni jedan takav sveti i, kad su dizali vojnu na Carigrad, skupljali su se pod njegovom sjenom žrtvujući pijetlove i kokoši i u njegovu koru zabadajući strijele. (Iz napisa Constantin Porphirogenet: »De administrando imperio 9«).

Na rijeci Desni je pronađen stari dubov panj i u njemu utaknuti kaljci divlje svinje, što nam služi kao očigledan dokaz i svjedočanstvo za kult demona, o kojem se vjerovalo da živi u dubu, a kaljci bi kao takovi trebali da budu neki trofeji iz lova na veprove, poklonjeni zaštitniku duhu odnosno demonu, koji je u njemu.

O »Stablu svjetlosti« pričaju potomci gotovo svih starih naroda.
U početku nije bilo ništa, samo beskonačnost i more, a kraj mora *Jasen-Svantibor*, svjetsko stablo, osovina svijeta.
To svijetotvorno stablo nadvisuje sve visove, krošnja mu siže iznad Svarogovih i Perunovih dvori, a žile zadiru u carstvo Crnoboga.
Tu su dvori bogova: Vidingrad, Svitava i Svitogorski gajevi.

MIT O »SVETOM SVJETLU«

Kraj puta pod brijega podnožjem,
Tisućljetni, šuplji hrast stajaše
Što proroku-starcu, slugi božjem,
Davno, nekad, nastamba bijaše.

Starac, mudrac, od naroda štovan,
Nakon smrti proslavljen i dičen,
Sav vijek svoj muž bogu ugodan,
Samoraslim cvijećem, grob mu kićen.

Na prelomu stoljeća kad bilo,
Pročuli se glasi iz naroda:
»Sveto svjetlo« da je zasvjetlilo,
Podno hrasta, s prorokova groba

Svjetlo čudno, svijetlilo tamo,
A palilo, se od sebe samo.
Silan narod grobu dohođaše,
»Sveto svjetlo« za čudo držaše.
Al kad vjetar sruši hrasta trulog,
Nestade i svjetla ovog čudnog.

F. L.

Posljednjih godina prošlog stoljeća, kraj derventskog groblja »Rabić« stajao je prastari šuplji hrast i pod njim grobni humak.

Seljački svijet, vidjevši svjetlucanje iz šupljine hrasta (što je potjecalo od fluorescirajućih gljivica), iz neznanja, to držaše za čudo, pa je narod hodočastio tom hrastu.

Proljetnih dana 1901. godine vjetar je srušio taj stari hrast, a s tim je i mit o »svetom svjetlu« nestao.

— — —

Ovaj događaj i sijevanje munja s gromotresima, pobudili su u meni za mlađih dana, dubok utisak o čudesnim zbivanjima u prirodi i njihovu utjecaju na ljude.

Po tom se, u mojoj rodnoj Derventi rodila početna zamisao o traženju uzroka sujevjerju kod ljudi, iz čega je kasnije iznikla želja za ispitivanjem mitologijskih zbivanja u prošlosti slavenskih naroda.

MOJ RODNI GRAD DERVENTA S PRKOSKUĆOM

Poslije smrti biskupa Ditmara godine 982., u Pragu je za biskupa izabran Vojtjeh sin češkog vojvode Slavnika. U ono vrijeme u Češkoj, Moravskoj, Šleziji i u područjima Poljske sve do obala Baltika, vladalo je neznaboštvo i praznovjerje u staleškim krugovima, pa i u narodu.

Sve nastojanje mladog biskupa oko kršćanskoga napretka u Češkoj bilo je uzaludno. Vidjevši da ga nisu htjeli slušati, on se odrekne časti biskupa i ode kao misionar u neznabožačke krajeve Sjeverne Poljske i počne u Pomorju istočno od Gdanskog držati kršćanske propovijedi.

Ali ni ovi pribaltički Slaveni nisu htjeli slušati propovijednika, već su ga vrijeđali i progonili od mjesta do mjesta.

Kad je stigao do bazena rijeke Pregole, gdje se u lokaciji Romowog Polja nalazilo (misterijem ovito) neznabožačko svetište, zvano »Svantomesto« tj. sveto mjesto, on se odlučio da i ovdje održi svoju propovijed.

Svantomesto na Romovom Polju to je bio kompleks stare šume, gdje se poštovalo staroslavensko »trojstvo«, koje su sačinjavali božanstva Perun — Trebun — Pokola. Te »svete šume« bile su ograđene plotom za zaštitu od stoke i »zlih ljudi« i u njih nije smio nitko osim žreca i svećenika ovoga svetišta ulaziti, i teško onom nesretniku, koji bi se usudio ulaziti u ovo »sveto mjesto«. Odmah bi ga nesmiljeno, svome »božanskom« trojstvu, žrtvovali.

Ni ovdje nisu htjeli slušati propovijednika, a pristaše poganskog vjerovanja na Romovom Polju opriješe se i na 23. travnja 997. god. Vojtjeh je dovršio svoj život tragično

Kod Baltičkih Slavena sveto drvo je bila breza. Žene, upregnute ispred kola, išle bi u povorci u šumu i odabrale brezu koja je svečano prenesena do mjesta svečanosti. Drvu su bile odsječene sve grane osim onih na vrhu koje su ostale kao kruna na vrh stabla. Na isto tako svečan način to je drvo zabodeno u zemlju i okićeno girlandama cvijeća. Sve ove radove vršile su žene. Muškarci nisu smjeli taknuti to »sveto drvo«. Uz neki ceremonijal, ispred svetog drva prinašane su žrtve, i na kraju jednom pijetlu se rezao vrat, u znak krvne žrtve prema slavljenom boštvu.

KULT DRVEĆA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Stari Slaveni prebivali su u velikim lipovim šumama. U literaturi se lipa spominje kao sveto slavensko drvo, što znači da su Slaveni prije prijelaza na kršćanstvo poštivali božanstvo šume, dakle i dušama bili povezani s lipom. Prema predaji, vršili su obrede i podnosili žrtve ovom božanstvu.

(N. Smolčić: »LIPA U ŽIVOTU STARIH SLAVENA — Vjesnik — 1960.)

Kult stabala je u glavnom, posljedica vjerovanja, da su ljudi postali od stabala odnosno drveta ili da po svojoj smrti produžuju život u njima, ili pak da su ona sjedišta viših bića, od kojih je primitivan čovjek činio zavisnom svoju sreću ili nesreću u životu, pa otuda, može da nam bude jasna i pojava da su u svih Indoevropljana, pa i u Slavena u tom pogledu bila objektom naročitog štovanja napose ona drveća, koja se ističu svojom velikom starošću, kao napr. dub, hrast, lipa i dr.

U stanovitom su stablu zamišljali sijelo dobrog djedovskog zaštitnika. Takovo se stablo gajilo i prinosilo mu se žrtve. Mnoga su stabla bila posvećena pojedinim bogovima, tako hrast Perunu, a jasen Sutvidu (Svantevidu). Kao što je jela i ostali crnogoričin zimzelen simbol sjevera, tako su i zimzelene vitke ciprese simboli blagog juga. Cipresom se kiti grobove, jer simbolizira zagrobni život.

(Dr Nikola Sučić· HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA — Zagreb 1943.)

Od iskona, o drevni dube, što dva ti sv'jeta prekri grana,
gdje Jadran-vali žalo ljube, do Tihog tamo Oceana,
i preko gnjezdo, ptica ista i rod i riječca materina!

Što miriš svetog Kremlja širom, sred grada cvateš Libušina,
nad savskim šapćeš biser-virom, i lovćenskih vrh visina,
nad Labom činiš hlada, i vrhu kama Vavelova,
i sveto što ti sjeme pada po grudi grada Metodova!

(Silvije Strahimir Kranjčević: »SLAVENSKA LIPA« — Zagreb 1960.)

Za sjeverozapadne Slavene imamo svjedočanstvo u pripovijedanju kroničara Helmolda (oko 1170. g.), koji potvrđuje Prokopijeve vijesti o kultu Slavena i upotpunjuje ih utoliko, što veli, da su Slaveni pored jednoga glavnoga boga, o kojem govori Prokopije (Prokop. B. G. III. 14 ed. Bonn. p. 334) priznavali i imali različnih drugih božanstava, a među njima i takovih »quibus arva, silvas, tristitias atquev voluptates attribunt . . . « (Helmoldi Chron. I. 83.)

O Slavenima iz Meklenburškoga kraja on također u tom pogledu tamo (op. c. 47) spominje da imaju mnoštvo predrasuda i praznovjerica »o gajevima i izvorima«, da ti Slaveni običavaju zaklinjati se drvećem, izvorima i kamenjem: »et inhibiti sunt Sclavi de cetero jurare in arboribus, fontibus et lapidibus« (op. c. 83). U njihove svete gajeve kršćanima je bio zabranjen pristup tako da se Helmold žali: » . . . . sve do današnjega dana, pored svega toga da im je sve drugo s našima zajedničko, ne dozvoljavaju jedino da se ulazi u gajeve i pristupa vrelima, za koje drže, da bi dolaskom kršćana bili oskvrnjeni.« (Helmold 1.1.)

Preneseno iz Helmolda »CHRONICA SLAVORUM«

Na ostatke poganskoga kulta raznih prirodnih pojava, pa i stabala u starih iako pokrštenih Rusa odnosi se mjesto u Nikonovskom letopisu (za god. 1396.), gdje se spominje permski episkop Stefan i o njemu se kaže da živi »po sredi nevjernyh čelovjek, ni Boga znajuščih, ni zakona vjedjaščih, moljščesja idolom, solncu, ognju . . . dreviju . . . « (cit. Niederle op. c. 66). I u životu Konstantina Muromskoga kaže se o poganskim običajima tadašnjih ruskih Slavena: »duplinam drevjanym vjetvi ubruscem ob vješivajušče i sim poklonjajuščesja . . . «.

Nowgorodski arhiepiskop Makarije u poznatom pismu na Ivana Groznoga konstatira, da se je među novgorodskim Slavenima sve do njegovih vremena (prvom polovinom 16. stoljeća), pored drugoga, sačuvao i poganski običaj štovanja gajeva i prinošenja žrtava njima u čast.

Kiril Turovski se raduje, što su se primanjem kršćanstva prestali nazivati različni prirodni pojavi predmeti, pa i drveća, bogovima: »Obnovisja tvar: uže bo ne narekutsja Bogomstihija . . . ni drevesa . . . Otsele bo ne priemlet' ad treby zakalaemyh otci mladenec' ni smert' počesti: presta bo idolosluženie«.

(Preneseno iz Ponarew: PAMENT. I. 136., te iz Niederle: SLOVANSKE STAROŽITNOSTI — Praha 1916.)

U Homilijaru biskupa praškog odnosi se na sujeverje češkoga naroda mjesto gdje stoji: (. . . .štovali su jedni rijeke i oganj, drugi gore i drveće, pa kao što to mnogi pogani dosad čine, ima ih i u ovoj našoj zemlji vrlo mnogo koji se klanjaju demonima«.) Zatim zabranjuje vjernicima . . . . i, da nebi ni pod kakav način prinosili žrtve bilo stablima bilo izvorima, i da ne traže pomoći ni od stabala ni od izvora ni bilo gdje od poganskih idola.

(Hecht: HOMILIAR DES BISCHOFS VON PRAG — Prag 1863.)

Prema starom poljskom kazivanju iz 15. stoljeća, postavljali su Poljaci posude sa jelom stablima i biljkama. (Brückner, Kazania II. 330, 341.)

Godine 1629—30. svećenik javlja u Rim, da narod u Bosni drži u velikoj časti neko drvo zvano »lipa« koje se nahodi u pustošnom kraju, i gdje svake nedjelje za »devete lune« skuplja mnoštvo naroda, kršćana i muslimana, sa zavjetnim darovima, svijećama i sitnim predmetima. Župnik iz okoline služi pod njom službu, i sabira darove od prisutnoga svijeta. O spomenutoj lipi, hodočašću naroda i njenu štovanju od kršćanskog svijeta pisao je Ivan Toma Mrnjavić u životu blaženog Augustina, biskupa zagrebačkog, o kome kaže Mrnjavić, da je on tu lipu zasadio. (Svjedočanstvo u »Appendic. ad comentarios de rebus Hungaricae provinciae ordin. praedicatorum. Viennae 1637.)

(Prenešeno iz ACTA BOSNAE — MONUMENTA SPECT. HIST. SLAV. MERID. XXIII. 1892. 391.)

Prosti je narod ipak i dalje držao u časti stara drveća, pričao o duhovima, koji prebivaju u gustim šumama; pod njihovim hladom održavane su njihove igre, a obavljani su tu i različni bogoljubni obredi. Neke praznične svečanosti, koje padaju u proljetno doba i danas se od slavenskog seljačkog svijeta svetkuje, kadšto u gori i dubravama. (Afanasjev).

Uspomena na nekadašnji kult drveta sačuvala se i u ruskim poslovicama, kao: »V ljesu živut, penju Bogu moljatsja.« — »Žili v ljesje, molilis' pnjam, ili penju.« — »V ljesju rodilis', pnjam molilis'.« — ›V ljesje žit' — pen kam Bogu molitsja.« (Afanasjev, op. c. II. 325.)

(A. Afanasyev: POETIČESKIJA VOZZRENIJA SLAVJAN NA PRIRODU — Moskva 1866/9.)

Stari Slaveni su nazirali u svakom stablu po svoga dobroga ili zloga duha koji oživljuje i tu se održava. Stoga su ona stabla i šume štedjeli, a pojedina odabrana stabla i obožavali, (trešnju, jabuku, lješnjak itd.) osobito ona koja su bila plodna i podavala hranu.

Ponajsvetije drvo kod Starih Slavena bio je dub ili hrast, zato se nalazilo staroslavensko »trojstvo« (Perun, Trebun i Pokola) pod granatim hrastom. Šume gdje su se ovi bogovi poštovali i kojima su vječnu vatru ložili bile su ograđene plotom, za zaštitu od stoke i zlih ljudi. U njih nije smio nitko osim svećenika ulaziti i teško onom nesretniku, koji bi se usudio u takvo sveto mjesto ulaziti. Odmah bi ga nesmiljeno bogu žrtvovali. Kroničari pripovijedaju, da je u svetim šumama raslo i po više tisuća ogromnih hrastova. Takav jedan stari hrast je rastao kod Torunja, kažu da je imao 20—30 lakata u opsegu, te se je uvijek zelenio.

(Dr Gržetić Nikola: O VJERI STARIH SLAVENA PREMA PRAVERI ARIJACA . . . — Mostar 1900.)

Po carskoj kronici Konstantina Porfir., zna se o starim poganskim Rusima, da su štovali dub kao sveto drvo. Naročito na otoku svetoga Đurđa na Dnjepru imali su oni jedan takav sveti dub, i kad su dizali vojnu na Carigrad, skupljali su se pod njegovom sjenom žrtvujući pijetlove, kokoši, meso i u njegovu koru zabadajući strijele.

(Constantin Porphirogenet: »DE ADMINISTRANDO IMPERIO« (9) — Carigrad.)

O ruskim Poljanima priča se u Novgorodskom Letopisu o njihovu vjerskom životu prije nego su primili kršćanstvo (za god. 854.): »bjahu že poganje, žrušče ozeromi kladjazemi i roščeniem, jakože pročii pogani«

(Cit Niederle Sl. St. o. 27.)

Poput, već na drugom mjestu spomenutoga Svatobora, tj. svetog bora u Čeha imamo analogno Swietni Dab (sveti dub) u Čenstohovu u Poljaka. (Nied. c. 27.)

(L. Niederle: SLOVANSKE STRAŽITNOSTI — Praha 1916.)

Na rijeci Desni je pronađen stari dubov panj i u njemu utaknuti kaljci divlje svinje, što nam služi kao očigledan dokaz i svjedočanstvo za kult demona, o kojem se vjerovalo da živi u dubu, a kaljci bi kao takovi trebali da budu neki trofeji iz lova na veprove, poklonjeni svetome dubu odnosno demonu, koji je u njemu. Poljani su imali »svetih dubova«' koji su bili posvećeni bogu Provenu, tj. bogu Perunu. Okolo tih dubova bili su drevni plotovi sa dvoja vrata. Tu su se prinosile žrtve i obavljala služba. Unutra su smjeli samo žreci i oni koji su htjeli prinositi žrtve, ili koji su bježali da se spase od smrti i tamo nađu utočište. Još se spominje o Poljacima da su u čast bogu Perunu (in dei Piorun laudem) čuvali dan i noć oganj od dubova drva

(Petar Bulat: POGLED U SLAVENSKU BOTANIČKU MITOLOGIJU — Zagreb 1932.)

Kod Baltičkih Slavena sveto drvo je bila breza. Žene, upregnute ispred kola, išle bi u povorci u šumu i odabrale brezu koja je svečano bila prenesena do mjesta svečanosti. Drvu su bile odsječene sve grane osim onih na vrhu koje su ostale kao kruna na vrh stabla. Na isto tako svečan način to je drvo zabodeno u zemlju i okićeno girlandama cvijeća. Sve ove radove vršile su žene. Muškarci nisu smjeli taknuti to »sveto drvo«. Uz neki ceremonijal, ispred svetog drva prinašane su žrtve, i na kraju jednom pijetlu se rezao vrat, u znak krvne žrtve prema slavljenom boštvu zamišljenom u liku okićenog »svetog drveta«.

(Iz objavljenih bilješki u »BROCKHAUS LEXICONU«
izdanja Leipzig 1886.)

Poslije pokrštenja, bilo je još uvijek štovalaca »trojstva« pod hrastovima, kitilo se i palilo žrtveno žito, ali to je dalo povoda da su kršćanski glavari daljnje štovanje stabala zabranili, te najzad ih dali posjeći, a na starim »svetim mjestima« sagradiše crkve i kapele.

O Pomeranskim Slavenima iz okoline Šćećina pripovijeda se da su tamo imali velik krošnjat dub, pokraj kojega je bio izvor vode i narod je vjerovao da tu prebiva neko božanstvo, koje se u veliko štovalo. A kada je biskup bamberški naredio, da se taj dub posiječe, došao je narod i molio da mu ga ostavi za uspomenu, a obećavali su mu da tamo neće više obavljati nikakva neznabožačkoga čina, nego da će se samo u njegovoj sjeni odmarati.

(Petar Bulat: POGLED U SLAVENSKU BOTANIČKU MITOLOGIJU — Zagreb 1932.)

Prokopije, koji je prvi zabilježio vijest o vjeri i bogoslužju starih Slavena (oko 552. god.) ne spominje izričito da bi u njih bio raširen kult šumskih i stabalnih demona, ali zato nalazimo potvrdu, napose za Južne Slavene u Makedoniji, koje je jamačno, u prvom redu imao u vidu gdje se s obzirom na to pitanje o njima kaže: »i pače panon nerazmjejšaja kameniam i dreviam vjerušće . . . «

(Iz objavljenih bilješki pod naslovom: »ED LAVROV fol. 11.«)

Tragovi starijeg kulta drveta zapažaju se u vjerovanju našega naroda o takozvanim »sjenovitim stablima«, kako ih Vuk Karadžić opisuje: »U Grblju kod Kotora pričaju da između velikih drveća ima i »sjenovitih«, i ako ih tko posiječe može da umre ili teško da oboli. Tko je posjekao takvo drvo valja da na panju njegovu živoj kokoši odsiječe glavu onom sjekirom, kojom je drvo sjekao, pa mu neće ništa biti. Time se očevidno smjera na nekadašnje prinošenje krvnih žrtava. (Iz Vukovih »Život i običaji . . . str. 236.)

(Vuk St. Karadžić: ŽIVOT I OBIČAJI NARODA SRPSKOGA — Beč 1867.)

U Bugarskoj običava narod izlaziti pod izvjesna »sveta drveta«, da se tamo moli za kišu, pod njima blaguju i daju zavjetne darove. U selu Lokorsku (okrug Sofija) bila su tri velika duba, pod kojima su se seljani skupljali na službu o svetkovinama. U drugom mjestu u Bugarskoj skupe se seljani s popovima i krenu na tzv. »Borovu mogilu« noseći jagnje, vino i drugo i pod jednim visokim drvetom se klanjaju i drveće podaruju sitnim darovima.

U bugarskom zapisu iz 14. vijeka stoji, da je jedan tzv. »Perunov dub« služio kao međaš imanja, što ga je knez Lav Danilović darovao premišaljskoj biskupiji (Golovackii, Rusk, hrest. 317.). Neki su u Bugarskoj tražili da se obnove stara prostonarodna vjerovanja, i da bi se jednom dubu iskazivala božanska počast, i pod njegovim hladom da bi se prinosi-

le žrtve u ovcama i drugim životinjama. — Poput svetog Bonifacija u Nijemaca, i Vratislava u Čeha, naredio je sv. Teodosije trnovski, da se taj dub odsiječe.

(Obavijesti iz SPOMENIKA O ŽIVOTU prep. SV. TEODOSIJA — Sofija 1302.)

God. 982. pražki biskup Vojtjeh, sin vojvode Slavnika brinuo se da narod privede kršćanstvu koji je još bio preostao poganski, i da se unište poganske nepodobštine. — Ipak nalazilo je njegovo nastojanje dosta otpora onih, koji ne htjedoše napustiti svoje poganske običaje. Nastojanje Vojtjehovo da omeđaši mnogoženstvo i ženidbu među rođacima i da se prekine trgovina s ljudima imaše na putu poteškoće koje se ne mogahu nadvladati. Oslobodivši se časti biskupa, on ode u Poljsku, gdje ga knez Boleslav Hrabri uputi lađom na Visli kao misionara u poganske naseobine istočno od Gdanskoga. Tu je dovršio svoj život tragično, jer mu se pristaše poganskog vjerovanja na Romovu Polju, koje su pogani štovali kao sveto, opriješe i god. 997. okrutno ga umoriše.

(Vaclav Vladivoj Tomek: Iz I. knjige — POVIJEST PRAGA — Prag 1857.)

U Pragu je 982. god. izabran za novog biskupa VOJTJEH, sin češkog vojvode Slavnika.

Sve nastojanje biskupa Vojtjeha oko kršćanskog napretka njegova stada u Češkoj bilo je uzaludno. Staleži i narod podali se neznaboštvu i praznovjerju, nisu ga htjeli slušati. — On se odluči da kao misionar ode u neznabožačke krajeve, sve do Pomorja baltičkog i grada Gdanskoga.

Ali ni ovdje nisu htjeli slušati propovijednika, nego ga vrijeđali i gonili od mjesta do mjesta. No tim putem kod Romovog Polja, bude ubijen.

To se dogodilo 23. travnja 997. godine.

(S. K. Sakač: Iz starih Kronika — u Arhivu PONTEFICE ISTITUTO ORIENTALE — ROMA 1967.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET PRVO POGLAVLJE

DREVNA RUJANA

O POSTANKU NAJRANIJE SLAVENSKE DRŽAVE

Vrijeme gradi i razgrađuje. Od davno minule slave, danas strše samo još strme hridi iz mora.

DREVNA RUJANA

O POSTANKU NAJRANIJE SLAVENSKE DRŽAVE

Ovdje je jedno carstvo
puno burnih uspomena.

Björnstjerne Björnson

NAJSTARIJA POVIJEST otoka Rujane (njem. Rügen) velika je nepoznanica. Tek ostanci iz kamenog i željeznog doba pokazuju, da je tada život tamo bujao, a stanovnici, da su bili starogermanski doseljenici iz nordijskih krajeva. Zvali se, po nekim izvorima Rugijci, ali u 4. stoljeću u povodu seobe naroda oni su otisnuti sve do Dunava i Italije, gdje su u ljutim bojevima kraj Vezuva izginuli.

Otok Rujan naselila su tada slavenska vendska plemena R u j a n i. Tu osnovaše svoju nezavisnu državu, i ostadoše tamo kroz hiljadu godina, sve do u 13. stoljeće. O njihovu životu u najdavnije doba zna se vrlo malo, tek od 8. stoljeća poznato je, da su po čitavom otoku imali svoje *utvrde* i *gradine* i da su pokapali svoje mrtve u grobne humke od kojih i danas ima još ostataka. Sa sigurnošću možemo ubrajati u starodrevne gradine slijedeće lokalitete:

Pradrevni URKAN i JAROMIRGRAD na Arkunu, RUJANGRAD (Rugard) kod Bregane današnjeg Bergena, PASTUHGRAD (Hengst) kod Sasnice, utvrde i opkopi kod Werdera, te ostaci gradine KORJENCI u

TVRĐAVA HAMMABURG

Slika od slavenskih utvrda nemamo, ali iz opisivanja nordijskih ljetopisaca Gramatika i Helmolda, možemo naslutiti kako je izgledala arkunska utvrda. Tu nam pomaže i uščuvana slika franačke gradine Hammaburg kraj rijeke Labe, koju je podigao sin Karla Velikog Ljudevit Pobožni oko 820. god. i utvrdio je palisadama i bedemima visokim preko 6 metara.

južnom dijelu otoka Rujane kod Garz-a. Grad Korjenci (Karenc) nalazi se kraj Korjeničkog jezera, a dobio je svoje ime po slavenskom plemenu Korjenci, koji su se tamo naselili.

O ovim slavenskim gradovima postoje mnoge priče, i jedna od tih je slijedeća:

»U tom gradu živio je nekad zarobljen moćni poganski kralj, kojega je jedna djevica trebala nakon hiljadu godišnjeg prokletstva osloboditi. Ona je morala svake Ivanjske noći između 12 i 1 sat na zidine grada se popeti, sve dok se pred njenim nogama ne otvori zemlja i ona se spusti u dubinu. Tamo se nađe veliko blago, ali se nijedna djevica nikad nije vratila.«

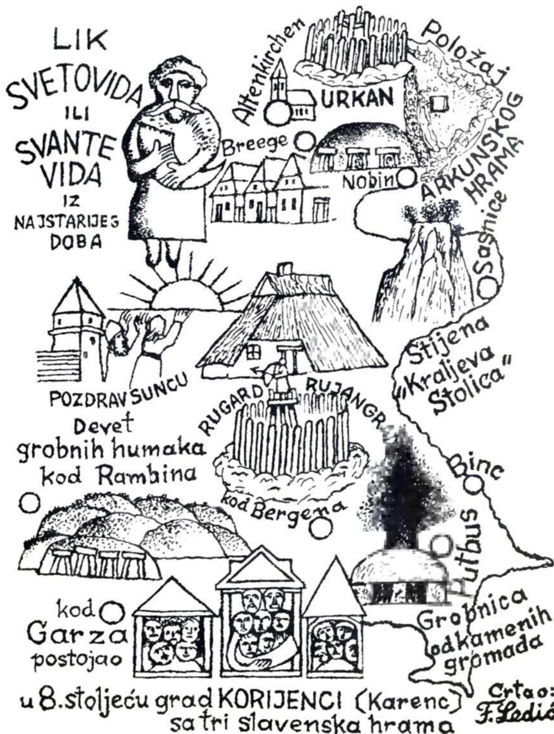

Pored gradina, velika su znamenitost još i ogromni grobni humovi (Hunengräber) koji se nalaze razasuti po otoku Rujani. To su grobovi nasuti zemljom dugi 12—16 m, široki 4—8 m i do 10 m visoki. Kameniti grobovi složeni su od ogromnih kamenih gromada. Unutrašnjost grobova je kroz tanje ploče razdijeljena u odjele 70 — 110 cm velike, koji su pokriveni kamenim pločama. Mrtvaci su pokopani u čučećem položaju. Najbolje očuvani grobni humci su: humak Dubberworth kod Sagarda, onda grobni kolos-hum Nobin nedaleko Arkuna, humski grob »Šumski dvor« (Waldhalle) kod Sasnica, otvoreni grobovi u Mukranu,

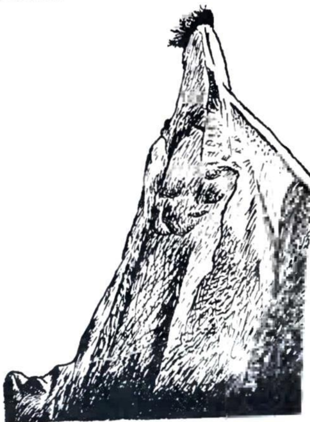

humski grobovi kod Putbusa, i onih čuvenih devet ogromnih grobnih humova kod Rambina sjeverno od Stralsunda, starih hiljadu i više stotina godina. Na sjevernoj strani otoka Rujane, na strmoj hridi strši iznad morske razine rt ARKUN, lat. Arkona, a od Nordijaca zvan Orekunda. Na vrhu te hridi nalazio se još od prvog doba dolaska Slavena

na Rujanu, stari slavenski grad URKAN, kojega su Rujani podigli i po kojemu je rt Arkun dobio ime Ostaci temelja i kamenja od bedema postoje i danas. Unutar toga prostora nalazilo se staro slavensko svetište posvećeno bogu SVANTEVIDU. To je izgleda jedno od najstarijih poznatih kultnih mjesta Slavena, postojeće još od 4. stoljeća.

Kasnije je tu izgrađen i hram, a obnavljan je više puta u toku vremenskih razdoblja, dok nije napokon u 11. stoljeću bio podignut mnogo spominjani veličanstveni hram s ogromnim kipom rujanskoga boga Sunca i rata Svantevida. Otok Rujan spominje se u mnogim legendama i starim ruskim kronikama, u kojima je njegovo ime navedeno pod nazivom otok B u j a n. Ruski historičar Vilinbahov uspio je otkriti da se legendarni Bujan po geografskim i historijskim obilježjima potpuno podudara sa drevnim otokom Rujanom, i da se na njemu nalazilo općeslavensko pogansko svetište Arkun.

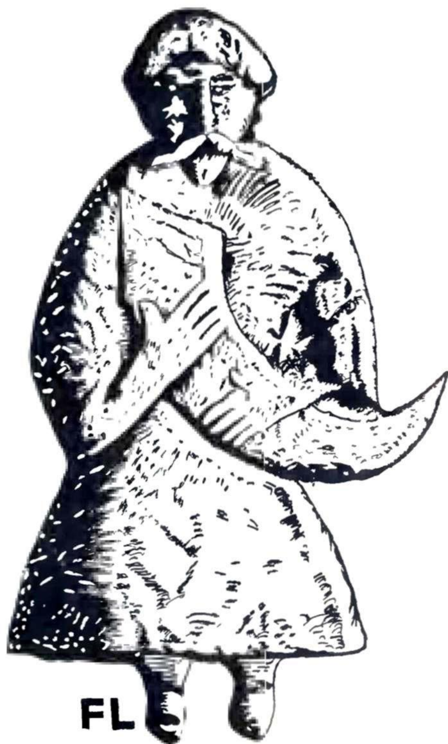

Karakteristična strma kredna stijena na obali otoka Rujana.

U prvim stoljećima nakon svog dolaska na otok Rujanu, Slaveni su štovali božanstvo Sunca Svantevida s jednom glavom, po uzoru na svoje stare slavenske bogove Svaroga i Peruna. O tome svjedoče pronađeni reljefi i statue koji prikazuju jednoglavo sunčano božanstvo Svantevida.

Kao što se vidi, na slici je prikazan kameni reljefni lik rujanskog boga Sunca Svantevida koji ima jednu glavu, a u rukama drži rog obilja. Ovaj dragocjeni spomenik i svjedok iz najdavnije prošlosti drevnih Rujana, nalazi se na čuvanju u staroj crkvi gradića Altenkirchena, koji po ovoj crkvi i nosi svoje ime.

To je mjesto udaljeno svega 10 km od rta Arkuna, gdje je nekad stajao čuveni Svantevidov hram, a možda je potom, u doba pokrštenja Rujanaca taj kip i dospio u riznicu ove crkve.

SVETOVID ili SVANTEVID
Staroslavensko božanstvo plodnosti

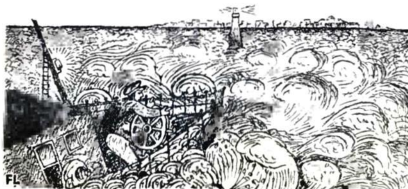
Kasnije, kad su Rujani postali jakom silom na Baltiku, pretvorili su Svantevida u *četveroglavo božanstvo*, kao simbol svoje moći na četiri strane svijeta.

U južnom dijelu otoka Rujane, na 15 km do Stralsunda nalaze se razvaline starodrevnog slavenskog grada K o r j e n c i (Karenc), tamo postoji danas gradić Garz. Ostaci gradine Korjenci, također su od historijskog značaja, jer je to bio drugi glavni grad starih Rujana, a ujedno je tu bilo i drugo kultno središte rujansko. U samom gradu Korjenci postojala su tri hrama za tri različita idola čudnovatog naličja, bili su to: Rugievit ili Ruievit sa sedam lica, Porevit sa pet glava, i Poremut sa 5 lica. Izgleda, po tim oblicima da je rađen i lik arkunskog četveroglavog boga Svantevida.

Sadašnji Garz.

Od svoga doseljenja Rujani su živjeli u rodovskim zadrugama, a bavili su se poljoprivredom, stočarstvom, lovom i sitnim obrtima. Vladali su nad njima domaći knezovi u vezi sa svećenstvom koje je imalo velik utjecaj u državotvornom životu. Vjekovima odvijao se kultni život starodrevnog slavenskog plemena Rujana i premnoga povjesna zbivanja prešla su preko otoka Rujane, kao i o njihovim borbama na kopnu i moru, a naročito o njihovom štovanju starih slavenskih božanstava, a napokon i o tome kako su održali svoju nezavisnost kroz čitavih tisuću godina.

U SPOMEN RUJANI

Sjetite se otoka Rujanskog,
Izronula iz mora Baltijskog.
Čudesne mu razvedene obale,
Svud zatoni, dràge, luke, uvale.

Po zbivanji u dalekoj prošlosti,
Slavan bijaše taj otok Slavena.
Znan, silovit, po svojoj gordosti,
I junaštvu rujanskih plemena.

Od četvrtog dalekoga vijeka,
Slavenska su plemena Rujani
Tu živjeli kroz tisuću ljeta,
Držeć zemlju čvrsto u obrani.

Na pustome sad rtu Arkunu,
Na vrhuncu strmoglave hridi,
Gdje predaka davnih kosti trunu
Od gradine ostatke se vidi.

Razvaline to su starog grada
I svetišta Svetovida boga.
Spomen zadnji slavlju od nekada,
Na prapretke roda rujanskoga.

Sjetite se otoka Rujanskog
Izronula iz mora nordijskog.
Čudesne mu razvedene obale
Svud zatoni, dràge, luke, uvale.

F. L.

U mnogim historijskim djelima opisani su bojni podvizi Starih Rujana, a također opširno je pisano i o njihovu fanatičnom kultu u idola SVANTEVIDA, staro slavensko božanstvo Sunca i rata. O njima je spomena i u svjetskim enciklopedijama: Brockhaus-Leksikonu, Izdanjima Larousse-a u Parizu, »Mythology Slavonic« u Londonu, Spammers Weltgeschichte u Leipzigu, u Velhagen-Klassings »Die Insel Rügen«, Otto Wendlers »Geschichte Rügens«, u Jugoslavenskoj Enciklopediji Zagreb, u ruskoj literaturi, u djelima južnoslavenskih pisaca i napokon u znamenitoj Povjesnici »HISTORIA DANICA« koju je godine 1208. napisao danski ljetopisac Sakson Gramaticus.

U vezi kamenog reljefa sa likom arkunskog boga Svantevida, koji se nalazi u Altenkirchenu na otoku Rujani, suočen sam s vrlo zanimljivom obavijesti u našem »VJESNIKU« od 6. 5. 1962. da je u Laussellu u Francuskoj pronađen kameni reljef prethistorijske tzv. »Venere«, koja potječe još iz doba od 10.000 godina pr. n. e.

ČUDOVIŠNA SLIČNOST PRETHISTORIJSKE VENERE IZ LAUSSELLA S RELJEFNIM LIKOM SLAVENSKOG BOŽANSTVA SVANTEVIDA

Očigledno se vidi, da je po istovjetno zamišljenom principu lasselske Venere, rađen i lik arkunskog Svantevida, s rogom obilja u ruci kod jednog i drugog spomenika, a jedino s razlikom što je Venera ženski lik, a Svantevid muško božanstvo.

Nevjerojatno je velika sličnost ovih dvaju likovnih figura, iako njihov postanak vremenski razdvaja punih dvanaest milenija godina.

VENERINA STATUA IZ DOBA OD 10.000 GODINA PR. N. E.

DREVNA RUJANA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Otok Rujan koji leži u zapadnom dijelu Baltičkog mora, naseljen je u 4. stoljeću od slavenskih vendskih plemena RUJANA. Oni su na čitavom otoku imali svoje naseobine i utvrđene gradine, a bavili su se zemljoradnjom, lovom i pomorstvom. Svoje mrtve pokapali su u grobne humke, štovali su stara slavenska božanstva i podizali poganske hramove; bili su ratoborni i tu se održali kroz tisuću godina. Glasovito rujansko svetište Arkun bilo im je vjersko središte.

(Librairie Larousse: MYTHOLOGIE SLAVE — Paris 1962.)

RUJAN — RÜGEN. Istraživanjem ruskih učenjaka otkriveno je, da se na otoku Rujanu prije tisuću i više godina nalazilo općeslavensko pogansko svetište Arkona. Rujan je bio naseljen pripadnicima ratobornog slavenskog plemena koje je dulje od svih ostalih zapadnih Slavena sačuvalo svoje jezične i plemenske osobine. U prvobitno doba taj otok je nosio ime Bujan, što spominju mnoge legende i stare ruske kronike.

(Vadim Vilinbahov, historičar — Lenjingrad 1966.)

ARKONA. Arkona je rt na sjeveru otoka Rujane. u Baltičkom moru. Nakon seobe naroda nastavali su otok i susjedno kopno Slaveni. Kraj Arkone se dizao slavenski grad URKAN, od kojeg još i danas postoje bedemi. Tu se nalazilo veliko svetište boga Svantevida, otkopao ga je arheolog Schuchardt.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA I./229. — Zagreb 1963.)

Arkona stajaše na visoku vrhu jednoga poluotoka, s istoka, juga i sjevera bijaše utvrđena utvrdama od prirode, a ne ljudskom rukom; utvrde su bile naokolo kao zidovi, kojima vrhunca nije mogla dohvatiti hitalom izmetnuta strijela. S tih strana optjecalo ih je more. A sa zapadne ju je zatvarao 50 lakata širok nasip; donja mu je polovica bila od zemlje, a gornja je bila od drvenih palisada, Usred grada bila je ravan, a na njoj se vidio drven, krasan hram.

(Dr Stjepan Srkulj: IZVORI ZA POVIJEST — Zagreb 1911.)

U južnom dijelu otoka Rujana, nalaze se razvaline starodrevnog vendskog grada Karenca, danas tamo postoji gradić Garz. Ostanci gradine Karenca su historijskog značaja, jer je tu bilo drugo kultno središte rujanskih Slavena sa tri hrama i s tri različna idola: Rugievita, Porevita i Poremuta.

(Alfred Wien: »INSEL RÜGEN« — OTOK RUJANA — Leipzig 1920.)

Nedaleko rta Arkuna nalazi se gradić Altenkirchen, gdje postoji stara crkva, sagrađena na mjestu nekadašnje crkvice podignute iza pokrštenja Rujanaca. U toj crkvi se čuva jedinstven spomenik iz poganskog doba, kameni reljefni lik arkunskog božanstva. Na tom reljefu Svantevid je prikazan sa rogom obilja u rukama i s jednom glavom, što se tumači da ovaj spomenik potječe iz najranijeg doba, dok su Rujani štovali Svantevida u tom obliku.

(F. Schuld: PRAHISTORIJSKI MEKLENBURG — Schwerin 1954.)

Po arheološkim nalazima iz kamenog i željeznog doba zna se da je na tisuće godina prije n. e. bujao život na otoku Rujani. Prvi stanovnici bili su starogermanski doseljenici iz nordijskih krajeva »Rugieri« koji su u ratovima na jugu Evrope izginuli. U 4. stoljeću otok je naseljen po slavenskim plemenima, koji se zvahu RUJANI. Oni su na čitavom otoku podizali utvrde i gradine i pokapali su mrtve u ogromnim grobnim humovima, o čemu svjedoče mnogobrojni arheološki nalazi. — Kod Rujana bio je osobito raširen kult boga Sunca Svantevida, ali su štovali i druge slavenske idole. Svantevid je predstavljao božanstvo plodnosti, a smatran je i zaštitnikom bojovnih podhvata.

(Otto Wendler: POVIJEST OTOKA RUJANE OD NAJSTARIJEG DOBA DO U SADAŠNJOST »Geschichte Rügens von der ältesten Zeit bis auf die Gegenwart«. — Sassnitz 1895.)

Bilo je to u 4. stoljeću posl. Krista., Valovi seobe naroda potisnuli su i starogermanske Rugiere, prastanovnike otoka Rujane, daleko dolje do Dunava i Italije, gdje su kao ratnici Totile i Teja u posljednjim krvavim borbama izginuli. Napušteni otok Rujanu naselila su tada vendska plemena RANI, zvani i Ruani ili Rujani, koji se tamo održaše kroz hiljadu godina do u 13. stoljeće.

(Alfred Wien: OTOK RUJANA (Insel Rügen) — Leipzig 1920.)

Poznati istraživač rujanskih starina, Menz tumači u svojoj knjizi u vezi grobnih humaka, da se ne može sa sigurnošću dati tačne podatke o njihovu postanku; svakako su vendski stanovnici svoje mrtve pokapali ovim načinom, što posvjedočuju nalazi žrtvenih kamena (Opfersteine) s udubinom, kao i mnoštvo ostataka glinenog suđa i urna, dobro pečenih i brižno šaranih u valovitim i paralelnim linijama.

(Heinrich Menz: PREDHISTORIJSKI NALAZI NA OTOKU RUJANI — Sassnitz 1910.) »Vorgeschichtliche Funde auf Rügen«

Prema osebujnom karakteru rujanskih ljudi usklađena su im i božanstva; to su drastična krupna boštva, pralikovi divlje prirodne snage. Takav im je Rugievit sa sedam lica, petoglavi Porevit i Poremut sa četiri lica na glavi i petim na prsima, pravi monstrumi. — Ipak je glavni bog Rujana bio Svantevit, sa četiri glave, a njegovo svetište stajalo je na Arkoni, sjevernom rtu otoka Rujana.

(Iz 14. knjige: »HISTORICA DANICA« od Saksona Grammaticus-a. Kjøbenhaven 1208. god.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET DRUGO POGLAVLJE

SVANTEVID

BOG SUNCA U SLAVENA I RUJANSKO BOŽANSTVO RATA

U Egiptu su slavili sunčana božanstva Ra i Atona, kod Grka bio je Apolo bog Sunca, u Iranu je vladao sunčev kult boga Mitre, u Troji se štovao bog Sunca Helij itd.

Helij

Mitra

U mitologiji Slavena spominje se sunčano božanstvo Svarog, staribog i stvaraoc svijeta. Po njemu su iznikli SVANTEVID bog Sunca i rata, i Svarožić bog mladog Sunca.

SVANTEVID

BOG SUNCA U SLAVENA I RUJANSKO BOŽANSTVO RATA

SUNCE KAO IZVOR ŽIVOTA — ljudi su u davnoj prošlosti smatrali nekim natprirodnim svemoćnim bićem, koje vlada nebeskim i zemaljskim svijetom. U toku vremena sticali su ljudi uvjerenje da Sunce svojim toplim zrakama pridonosi plodnosti raslinstva i održavanju života na zemlji. Tako se razvio kult Sunca kod svih antičkih naroda a po tom uvjerenju pojavilo se štovanje Sunca i kod Slavena.

Prvi počeci kulta Sunca kod Slavena naziru se štovanjem stariboga Svaroga, boga vječne svjetlosti, pa boga Volosa koji je utjelovljavao nebesku svjetlost, onda Triglava kao boga neba i zemlje. Najzad je izniklo izravno slavensko božanstvo Sunca S V A N T E V I D. ili SVETOVID.

Glasovito svetište slavenskog boga Sunca Svantovida nalazilo se na A r k u n u, najsjevernijem visokom rtu otoka Rujane (Ruegena) na Baltičkom moru. Ovo su svetište s velebnim hramom i visokim tornjem podigla slavenska plemena Rujani, koji se naseliše na tom otoku još u 4. stoljeću n. e. Po njima je otok Rujan i dobio svoje ime. Oni su otok učvrstili i tu se održali sve do u 13. stoljeće.

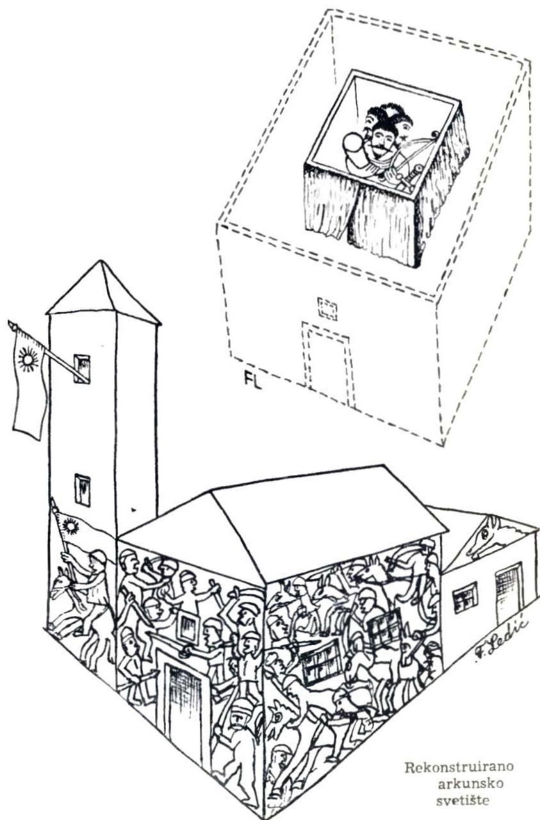
Arkunsko svetište bilo je okrenuto prema izlazu Sunca i stajalo je na visokom vrhu krečnjačkih stijena koje su stršile iz mora. To je izgledalo kao nekakav prirodno utvrđeni grad. Stijene su bile naokolo kao zidovi, kojima vrhunce nije mogla dohvatiti hitalom izmetnuta strijela. Sa zapada i kopnene strane grad je zatvarao 50 lakata visok nasip; donja polovica mu je bila od zemlje, a gornja od visokih drvenih stupova. Na sjeveru je ključala izvor-voda, do koje je vodio utvrđeni put.

SAKSO GRAMATIK, koji je napisao »HISTORICA DANICA« god. 1208. ostavio nam je jedan živi opis hrama i obreda koji su se tu obavljali. Usred grada nalazila se ravan na kojoj se mogao vidjeti iz najboljeg drveta građen četverouglasti, veličanstveno uzdignuti hram, dičan ne samo po sjaju obreda, nego također i po gorostasnoj statui, kipu četveroglavog boga Svantevida, koji se tu nalazio. Uz hram je podignut visoki drveni toranj, sa kojega se vijala posvećena zastava zvana »stanica«, koja se nosila pred vojskom kod ratnih podviga. Spoljašnost hrama i tornja bila je ukrašena vrlo primitivnim slikarijama vrlo živih boja, koje su predstavljale različne likove i neke bojovne scene.

Sam hram okruživala je dvostruka ograda; izvanjska je zidana i pokrivena crvenim krovom, a unutarnja je bila pregrađena zastorima razapetim na četiri stupa. Unutrašnjost hrama razdijeljena je u dva prostora: predvorje i svetište. U polumračnom svetištu stajao je golemi, iz drveta umjetnički izrezbareni kip boga Svantevida, u veličini dvaput većoj od ljudskog tijela, predstavljen sa četiri glave i četiri lica. Dvije glave su gledale naprijed, a dvije unazad; kako kod prednjih, tako i kod zadnjih, po jedna je glava bila okrenuta desno, druga lijevo. Imao je prirezanu šiljastu bradicu, a kosa rezana kako je to bio tada običaj kod Rujanaca. U desnoj je ruci držao iz raznih skupocjenih metala umjetno izrađen »r o g o b i l j a« kojeg je glavni svećenik hrama svake godine pri obredu ispunjao vinom ili medicom. da bi mogao uz napitke proreći žetvu slijedeće godine.

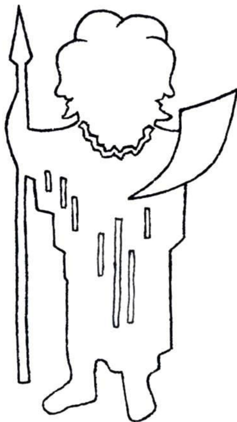
Lijeva ruka naslanjala se sa strane jednim pregibom i držala streljački luk, o pojasu mu je visio mač neobičnog izgleda i dužine, a prekrasne izrade korica i drška sa spoljašnjim sjajem od srebra, bili su simboli ratničkog obilježja božanstva. Košulja mu je sezala do golijeni. Ruke i noge su bile iz odabranog drveta i tako umjetno u zglobu uglavljene da se jedva opažalo gdje se sastavljaju. Vidjelo se da se noge dotiču zemlje ali se nije razabiralo, na čemu u zemlji stoje.

Nedaleko od kipa vidio si uzde i sedlo Svantevidovog konja bijelca i još drugih nekih stvari i znakova koji su pripadali božanstvu. Prilaz božanstvu bio je dozvoljen samo vrhunskom svećeniku i nitko drugi nije smio ugledati blagost osmjeha arkunskog četveroglavog božanstva. Svantevida.

Rekonstruirano
arkunsko
svetište

O životu slavenskih plemena na otoku Rujani zna se, da su se bavili zemljoradnjom i stočarstvom, a bili su i vješti pomorci. Kroz duga stoljeća napučili su čitav otok Rujanu i od početka su bili naklonjeni štovanju različitih idola, fantastičnih oblika. Ovi kipovi neobičnog izgleda predstavljali su »petoglavog« boga Porevita, onda Poremuta sa »5 lica« i Rugievita sa »7 lica«. Takovo božanstvo Rugievit sa sedam lica bilo je izrađeno iz hrastovog drveta, a nalazilo se u mjestu Korijenci, današnjem Garz-u u južnom dijelu otoka Rujane; to je zapisao kroničar Sakso Gramatik. Ipak Rujanci su najviše obožavali Sunce smatrajući ga izvorom svakog dobra na zemlji i predočili si Sunce za svoje glavno božanstvo i nazvali ga imenom Svantevid i Svantevit tj. Svetovid i Svevid. Izradili su kip boga Svantevida u ljudskom obličju sa četiri glave, u znak da bog Sunca vlada na sve četiri strane svijeta.

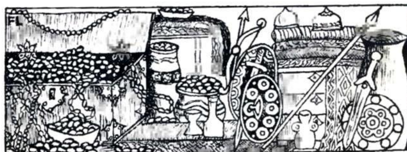

Kult Sunca kod slavenskih Rujana bio je inkarniran u bogu Svantevidu, i znamenja njegova bila su rog obilja, što je simbolički značilo rodnost i plodnost kod zemljoradnje, a kako su Rujanci bili hrabri ratnici i pomorci, strijelni luk i mač predstavljali su obilježja bojovna. Tako je štovanje Sunca oličeno u bogu Svantevidu kao zaštitniku ratara i stočara, i kao pomagaču kod ratnih pothvata, a time je Svantevid kod Rujana postao bog rata.

U bojovnim pohodima na kopnu i na moru, predvođeni svojim knezovima, Rujanci su svojim junaštvom štitili svetište arkunsko i čitav otok Rujanu od neprijateljske najezde. A kad bi se vraćali s bojišta kao pobjednici, donosili bi sobom bogat plijen, koji bi predali hramu u pohranu. Trećina opreme i plijena osvojenog od neprijatelja, pripadala je hramu. Rujani su prinosili arkunskom božanstvu i tri stotine konja i toliko konjanika koji su u bojevnim podvizima nastupali. Od donešenog plijena

po vrhovnom svećeniku izabrane su raznovrsne dragocjenosti i ukrasi za riznicu hrama, i stavljale se u kovčege, u kojima su se pored količine novca nalazile i skupocjene tkanine, često već gnjile od starosti. Tu se viđalo i mnogo drugih vrijednih poklona sakupljenih ili donešenih od pojedinaca, koji su se zavjetovali tražeći milost.

I tog boga, koji je bio predmet pažnje cijele Sklavinije, tj. svih slavenskih zemalja, posjećivali su i poklone donosili i strani velikaši i kraljevi, pa i kršćanski, kao npr. danski kralj Sven koji je Svantevidu darovao skupocjeni vrč. Arkunski bog Svantevid posjedovao je na više mjesta otoka Rujana još i druge svoje hramove i manja svetišta, kojima su upravljali svećenici nižeg reda.

Kultu Svantevida pripadao je još i jedan bijelac konj — žrec, koji je bio smješten u posebnoj zgradi uz hram. Bio je grijeh iščupati mu dlaku iz grive ili repa. Njega napasati i zajahati smio je samo vrhovni svećenik, da ne bi božanski parip, kad bi ga češće upotrebljavali izgubio na vrijednosti. Na ovom konju vojuje po mnijenju Rujanaca bog Svantevid, kad udari na neprijatelja svojih svetinja. A to su mislili zato, što su ga, premda je u staji stajao, ujutru vidjeli oznojena i blatom poprskana, kao da je prevalio dugi put.

Proricala se isto tako budućnost pomoću tog konja. Kad bı Rujanci odlučili ratovati protiv neke zemlje svećenici bi postavili pred hramom koplja u tri reda; u svakom bi se redu zabola koplja i spojila poprijeko, pritom rt bi se okrenuo u zemlju, a redovi su velikim razmakom rastavljeni bili.

Prije polaska u boj vrhovni svećenik nakon obredne molitve ızvede iz predvorja konja žreca zauzdana, i provede ga preko tri reda unakrst postavljenih kopalja. Svećenik je pogađao prema hodu konja žreca kakav će biti ishod rata. Ako bi konj ulazio u te redove prije desnom nogom, to se imalo smatrati kao dobar predznak za uspjeh u ratu, a ako konj makar samo jednom stupi prvi lijevom nogom, napuštao bi se predviđeni ratni pothvat

Tko bi se htio prihvatiti kakva bilo važna posla, ili krenuti na plovidbu morem, i taj bi po prvom susretu s bijelcem gatao o svom naumu. I samo ako bi znaci bili povoljni, rado bi išao na naumljeni put, a ako bi bili znaci zloslutni, okrenuo bi se i vratio kući.

Arkunski hram Svantevida građen je u obliku četvorine s četiri potpornja po srijedi.

Slaveni su imali posebnu sklonost za takve građevine, ako se uzme u obzir, kakav su lik imali idoli u njihovim hramovima.

U svome najunutarnjem dijelu, koji je bio odijeljen zastorima, ovi su hramovi imali statue čovječjeg lika natprirodne veličine od drveta i s više glava.

OBREDNE SVEČANOSTI na Arkunskom svetištu u čast boga SVANTEVIDA, vršene su po starodrevnom ceremonijalu. Svake godine jedanput, kad se ljetina pobrala, slavio se god pred hramom Svantevida u Arkunu gdje se sakupio silan narod s cijeloga otoka Rujane i drugih slavenskih zemalja, svakoga roda i dobi, da u ime božanskoga zaštitnika prisustvuje ovom slavlju i kultnom obredu, kao i zatim priređenoj sjajnoj gozbi, i da doprinese svoje žrtve i bogate zavjetne darove na žrtvenik svetišta arkunskoga.

Svećenik je njihov, za razliku ostalih Rujanaca nosio dugu bradu i kosu, i dan uoči svetkovine, prije nego bi vršio obrednu službu, veoma pomno je metlom pomeo svetište, kamo je samo on imao pravo unići, a pazio bi, da nebi u hramu disao, kad god bi htio uhvatiti zraka i dahnuti, svaki put bi potekao na vrata, da ljudski dah ne bi dodirnuo boga, kako se nebi nazočnost božja oskvrnula dodirom smrtničkoga daha

Slijedećeg dana, kad je okupljeni narod čekao, pred hramom, vrhovni svećenik je uzimao pehar statue u ruke, pažljivo ispitao da vidi da li je ma i najmanje od tečnosti koja je nasuta u pehar — iščezlo i u tom slučaju proricao bi da se sačuva ovogodišnja žetva za buduće vrijeme. Ako naprotiv nije manjkalo u peharu ništa, proricao je obilnu žetvu. — Na toj osnovi odlučivao je ili slobodniju potrošnju ili veću štednju zaliha.

Zatim bi izlio staro vino kao žrtvu u podnožju statue Svantevida, a prazan pehar bi punio novim vinom i ukazavši počast idolu — kao da mu nazdravlja, poklonio bi se kipu i u običajnoj molitvi čas za se, čas

za domovinu obraćao mu se za prosperitet Svantevidova hrama, a onda i u cijeloj zemlji za svoje sugrađane molio je povećanje njihovog imetka i nove pobjede.

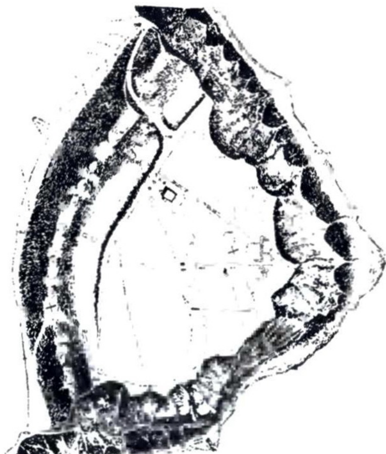
Svršivši molitvu primakao bi pehar ustima, te ga vanredno brzo na dušak iskapio. — Napunivši ga ponovo vinom stavljao bi pehar u desnu ruku kipa Svantevidova.

Kao žrtveni dar bogu Svantevidu prinosio se također i neobično velik kolač medenjak, veličine čovjeka. Svantevidov veliki svećenik ga je stavljao između sebe i naroda i pitao da li su ga Rujanci vidjeli iza kolača. Kad su to neki potvrdili, izražavao je želju, da ga oni do godine ne vide. Svećenik time nije molio drugo, nego buduću žetvu mnogo obilniju. Taj veliki kolač nazivali su »Česnica«, a imao je predskazivati rodnost godine. Napokon je svećenik prisutnom narodu tumačio, kao da je sve dobro dolazilo po zagovoru njihovoga zaštitnika boga Svantevida i preporučivši da mu oni i dalje ostanu vjerni i da pomno prate obrede i svečanosti i da mu redovno prinose žrtve i darove, obećavao je narodu rujanskom pobjede na zemlji i na moru, kao nagradu najsigurniju za njihovu brigu i revnost

Poslije završetka obrednih službi slijedila je velika narodna veselica. Prisutne mase rujanskog naroda i ostalih gosti iz susjednih i daljnih slavenskih zemalja proveli su ostatak dana u pjesmi i veselju časteći se raskošnim gozbama, koristeći preobilno, posvećena jela i pića od žrtvenih darova prinešenih božanstvu. — Takav je bio običaj da se jelo i pilo do neumjerenosti i da je bio grijeh trijezan ostati. Ipak i pored toga hram je sjajno prolazio, jer je svako muško i žensko godišnje darivalo arkunskom bogu za službu prilične svote novca i srebra, a dobrovoljno su nudili i obradivih zemljišta za korištenje u čast arkunskog idola.

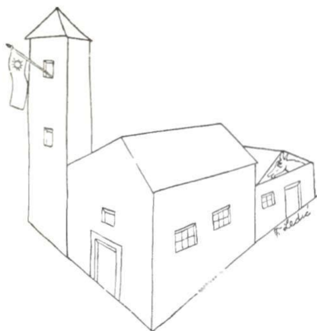
Iz zapisa starih ljetopisaca Gramatikusa i Helmolda nije moguće stvoriti jasnu predodžbu o izgradnji slavenskih hramova. Isto tako niti poslije otkrića temelja i škrtih ostataka od građe na kojima je podignut arkunski hram, nije se moglo dobiti vjernu sliku hrama.

Jedino se zna pouzdano da je hram Svantevida bio građen od drveta, i da je obuhvaćao četverokutnu pooršinu od 20 × 20 m.

POLOŽAJ ARKUNSKOG SVETIŠTA

Na slijedecoj strani prikazani su primjeri građevina u stilu starih brvnara, po kojima je rađen crtež rekonstrukcije hrama.

SVANTEVID

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

SWANTEWIT bio je osobito štovano božanstvo starih Slavena sa hramom i proročištem na otoku Rujani. Vijesti o njemu zahvaljujemo Helmoldovoj »CHRONICA SLAVORUM« i Saksonovoj »HISTORIA DANICA«; po tome je Svantevit bio štovan u velebnom hramu, njegov je kip bio prekoljudske veličine, četveroglav, njegovi atributi su sjajan mač, strijela i luk. i rog za piće, a osobito svet bio mu je bijeli konj.

(Obavijest po »BROCKHAUS LEXIKON-u« izdanja Leipzig — 1886.)

SWANTEWIT (slavenski Svetovit, Svatovit), četveroglavo božanstvo, nekad od slavenskog stanovništva na otoku Rujani štovano. U novije doba otkriveni su temelji nekadašnjeg slavnog hrama u Arkoni po istraživanjima njemačkog arheologa Schuchardt-a. U ovom izdanju Brockhaus Leksikona, na strani 315 objavljen je i likovni prikaz četveroglavog boga Svantevida. Taj crtež potječe iz god. 1703, a učinjen je po slikaru Arnkielu, na osnovu još starijeg modela (slike ili kipa) po svoj prilici nordijskog porijekla.

(Prikaz prenešen iz »BROCKHAUS LEXIKON-a« izdanja Leipzig 1928.)

SVANTOVIT (Svetovit, Sutvid) u staroj slavenskoj mitologiji, bog svjetlosti, plodnosti i ratne pobjede. Prema nekim izvorima bio je vrhovno božanstvo, »jaki vitez«, njegovim zrenjem nastali su drugi bogovi. Spominju ga stari pisci (Prokopije, Helmold, Adam Bremenski, Sakso Gramatik). Najveće Svantevitovo svetište nalazilo se na sjevernom rtu otoka Rujane, (Rügen) Arkoni; onamo su dolazili iz svih slavenskih krajeva na veliku jesenju svečanost, kad su se prinosile žrtve i gatalo se o rodnosti slijedeće godine. Hram je bio bogato ukrašen, a Svantevidov drveni kip gorostasnih razmjera sa dva poprsja imao je četiri glave.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — Zagreb 1962.)

Po predaji Polapskih Slavena bio je glavni bog Svantevid ili Svetovid, tj. bog svjetlosti i svježeg uzduha.

(Dr Ante Messner-Sporšić: »LJUDI I PRIRODA« — Zagreb 1938.)

POST SCRIPTUM.

U Općoj Enciklopediji Leksikografskog zavoda (svezak 7, str, 243) stoji: Često je iznošeno mišljenje da se u našim (osobito primorskim) krajevima drevni kult Svantevita, pod utjecajem kršćanstva preobrazio u štovanje »sv. Vida«.

Slično iznose M. Kolman-Rukavina i O. Mandić u svojoj knjizi »Svijet i život u legendama« (str. 187/8:

Na dan 23. lipnja slavi se kršćanski svetac Vid kao zaštitnik očinjeg vida. U staro vrijeme on je kod Slavena bio božanstvo vidjela-svjetlosti, pa se zato i slavio koncem lipnja, kad su dani najdulji i vidjelo najveće.

Vid se kod Zapadnih Slavena zvao Svantevid, a bio je božanstvo rata, plodne godine i neba, tj. vidjela i dana.

VID, SUVID, ZMAJ OGNJENI ili SVANTEVID jest bog bogova, vječni praizvor svjetlosti i topline. U starijim narodnim pjesmama dolazi pod imenom Jakše, Vojina, i Strahine. Brat je gromovnika PERUNA i DABOGA, boga usjeva, davača hrane, i JANJE (Ognjene Marije naše narodne pjesme), božice vatre i munje. Muž je VIDE, koja mu rodi sunčana moćna bića: Jarila, Davora, Radogosta, Zoru, Ladu i druge. VID stanuje u nebu, u zelenoj RAJEVINI ili NAVU, praslavenskom raju, što je pun svjetlosti i čara, i u koji vodi obnoć Mliječni put. obdan šarovita duga

(Vladimir Nazor: Iz bilješki u »EPOSI« — Zagreb 1946.)

»Bilo je to davno, na ostrvu Rani, (Rujani) pred gradom Arkunom, a u dan kasnog ljeta, kad se žetvom i vršidbom slavio god boga Svantevida. Gasile se jutarnje zvijezde, i zora je svitala nad morem. Mnoštvo ljudi budilo se oda sna u selu Podgradu. Morali su svi skupa ući u grad u času kad sunce ističe na pučini, pa su se žurili, da ne zakasne.« I putnici su bili stigli sa sviju krajeva ostrva i obližnjega kopna pješke, jašeći na konjima i vozeći se na kolima, ... a svatko je nešto nosio, vozio ili vukao.

(Vladimir Nazor: ARKUN priča iz slavenske prošlosti. Zagreb — 1920.)

Da su Slaveni držali Vida tj. Svantevida za vrhovnoga boga svih slavenskih plemena, ili barem polapskih i baltičkih, jasno je svjedočanstvo iz historije. Ovoga boga (Sutvida, Svantevida) živo opisuje u svojoj Slavenskoj Kronici njemački ljetopisac Helmold, koji je vidio hram i kip Svantevida u Arkoni pred samo uništenje god. 1168. Ovaj svećenik najučeniji kroničar svoga vremena bio je prijatelj vjerovjesnika Vicelina s kojim je osobno prisustvovao razaranju posljednjeg staroslavenskog kultnog središta u Arkoni.

Bez sumnje poznavao je Slavene i njihovu religiju, kad u svojim zapisima postavlja na čelo slavenskog boga Vida (Svantevida) a za hram u Arkoni veli: »da je najsvečaniji među ostalima onoga vremena«.

(Natko Nodilo: O SLAVENIMA I STAROSLAVENSKOJ VJERI — Zagreb 1929.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET TREĆE POGLAVLJE

SWIATOWIT

BOG SUNCA I PLODNOSTI KOD STARIH POLJANA

SLAVNOST SWIATOWITA

Tradicionalno slavljenje »Wianki« nad Wawelom

Krakov ne treba nitko da hvali,
Vjekovi su mu dosta dali.

Nakon što smo se upoznali s nekim zbivanjima iz prošlosti najznamenitijeg staroslavenskog kultnog središta i čuvenog hrama boga Sunca Svantevida u Arkunu, prelazimo u vojvodstva drevne Poljske i mitom ovijeni Wawel i Krakov, gdje nas očekuju mnoga mitologijska iznenađenja.

SWIATOWIT

BOG SUNCA I PLODNOSTI KOD STARIH POLJANA

NALAZ KAMENE STATUE, pobudio je najveće iznenađenje u naučnom svijetu kada se doznalo god. 1848. da je pronađen kameni kip visok 2.70 m, na kojemu je predstavljen relijefni lik nekog staroslavenskog božanstva. Nakon što je taj starodrevni spomenik više od 900 godina ležao u dubini rijeke Zbrucz u Galiciji, bio je otkriven i izvađen iz korita ove rijeke.

Poljski su arheolozi iz Krakova ustanovili, da je to bio kip staroslavenskog boga Sunca i plodnosti SWIATOWITA. Prema obavijesti u poljskom naučnom časopisu »Rocznik Towarzystva Naukovego Krakowskiega« u Krakovu iz god. 1851, doznajemo kako je došlo do otkrića ovog velevrijednog historijskog spomenika.

U vrijeme velike i duge suše 1848. god. kad se razina vode spustila u rijeci Zbrucz neobično nisko, pogranične straže tamo opaze nekakav šešir. To je bio po svoj prilici šešir jednog utopljenika, pa je straža zaronila u vodu i čudnovato, pokazalo se da je ovaj šešir bio od kamena, naslonjen na četverouglasti kameni međašnji stup. Odmah su to otkriće prijavili u obližnjem dvorcu tadašnjem upravitelju. Tri para upregnutih volova izvukla su na obalu taj četverokutni vapnenasti kamen međaš, težak od kremene zemlje — i sasvim siv.

Kad su ga malo raščistili, začudo prisutni su opazili da je taj kameni stup na svakoj od svoje četiri strane imao usječene neke plitke relijefne znakove i na doljnjoj strani prikazan je lik nekog poganskog božanstva. Novo otkriveni kip predstavljao je staro slavensko božanstvo Swiatowita sa svoje četiri glave ili lica, te sa prikazanim rogom obilja i drugim znacima, i bio je sličan po znamenjima rujanskom bogu Svantevidu, pa i samo ime Swiatowit to potvrđuje. To je dovelo do velikog iznenađenja, jer su mnogi držali da se kod starih Slavena štovalo boga Svantevida samo u Arkunskom svetištu na otoku Rujanu, no sad se pokazalo da je štovanje boga Svantevida postojalo i u Poljskoj.

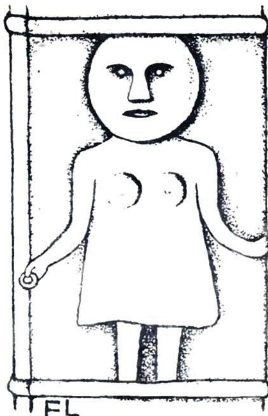

Svantevida, boga Sunca, žetve, jakosti, i rata zvali su, ne samo imenima Svantevit, Svetovid, Sutvid, Suvid, Vid nego eto u Poljskoj i *SWIATOWIT*. Sunčano božanstvo Svantevid-Swiatowit je u ljetnom suncovratu u najjačoj snazi i junak ljeta; on je stvaraoc obilnog ploda i hranitelj ljudi. Po arkunskom uzoru i poljski Swiatowit je imao konja bijelca. Predočen je kao četveroglav junak pod velikim šeširom koji ga

štiti od sunčane žege, s mačem o pasu, s kojim je sjekao zle duhove, jureći noću i zimi na svom konju. U desnici drži rog obilatosti, a slavili su njemu u počast veliku žetvenu svečanost. Swiatowita-Sutvida mnogi drže — po Helmoldu — bogom bogova, tj. vrhovnim bogom, od kojega proizađoše drugi polubogovi. Ovog tumačenja je pristalica i naš Natko Nodilo. To se vjerovanje navodno stvorilo iz seobe naroda iz Azije u Evropu i do obala Sjevernog Mora, kad se moć praslavenskog boga Svaruna prenijela na Svantevida. No prvotno prabožanstvo Slavena bilo je svakako S V A R O G.

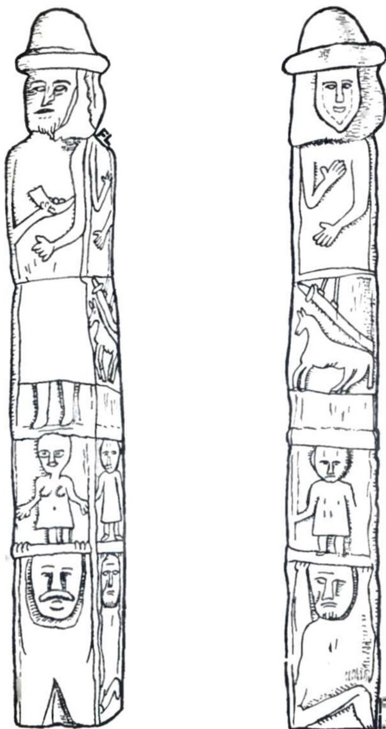
Zanimljivo je to, što je taj neobični spomenik imao na vrhu četverouglastog kamena stupa isklesane četiri glave i što je nad tim glavama bio isklesan i šešir, koji ih je pokrivao. Posebno je svaka od četiri strane ukrašena likovima koji predstavljaju neka znamenja toga božanstva.

Na gornjoj polovini statue prikazan je lik boga Swiatowita s četiri glave, pokrivene šeširom, u dugoj haljini sa rogom obilja u desnoj ruci.

Ispod lika Swiatowitova nalazi se lik božice Vide s prstenom na desnoj ruci, što označuje njenu funkciju zaštitnice braka. Sa strane se vide ratni simboli Swiatovita: sablja i konj.

Na najdonjem dijelu statue prikazan je na svakoj strani lik zloboga podzemlja (Crnoboga) koji uzdignutih ruku drži svijet.

SWIATOWIT

Karakterističan lik četveroglavog Swiatowita, dobro nam je poznat zahvaljujući opširnom opisivanju arkunskog Svantevida, po Saksu Gramatiku u njegovu ljetopisu iz 1208. godine.

Među svima do sad otkrivenim slavenskim božanstvima, može se reći da je iz rijeke Zbrucza izvađena kamena statua Swiatowita, jedan od najznačajnijih arheoloških nalaza u okviru istraživanja slavenske mitologije.

Nakon otkrića Swiatowitovog spomenika, koji nam poslije milenijskog razdoblja prenosi neoborivo svjedočanstvo o visoko razvijenom kultnom životu Starih Slavena, taj je događaj i u starom svijetu primljen s velikim zanimanjem. A tomu je mnogo pridonijelo, što je Swiatowitova statua prenesena u Krakov i nalazi se u arheološkom muzeju u starodrevnom dvorcu Wawelu.

U Poljskoj je vrlo malo tragova ostalo o kultu starih slavenskih božanstava, iako je po vijestima ljetopisaca poznato, da je bilo dosta mjesta u kojima su postojala kultna svetišta ili neki hram s kipovima, osobito onih idola, kojima su se Poljani, kao ratari utjecali za rodnost i plodnost, i prinosili im žrtve. Jedno takovo znamenito svetište starih Poljana bilo je u 9. stoljeću smješteno u središnjem masivu Poljske, na Swietokrziskom gorskom visočju Lysiec (66 m) na udaljenosti dva sata hoda od grada Kielce. Istraživanjem Lysogorskih starina (u novije doba) otkriveni su na vrhu brda »Kauwe«, nazvanom kasnije brdom Svetog Križa (Swieti Krzyž), arheološki tragovi većeg slavenskog kultnog centra. Nije poznato kakovi su još nalazi ostvareni. To svetište je uništeno koncem 10. stolj. povodom pokrštenja u Poljskoj.

Ipak ni tada nije sasvim nestalo idolopoklonstva u Poljskoj, jer je u 12. stoljeću još biskup od Wroczlawa bio obavezan da uništi brojna postojeća kultna mjesta u njegovoj biskupiji.

Osvrnimo se sad na vremena unatrag tisuću godina, dok je još po svim slavenskim zemljama cvao snažan mitski kult starog slavenskog bogoštovja i stavimo pitanje: »Šta se to znade o drevnoj slavenskoj mitskoj prošlosti?« i »Šta je sačuvano od materijalne kulture u vezi mitologije Slavena?«.

Na to može samo da glasi odgovor: »Od svega toga kulturnog blaga vrlo malo je što ostalo.« I to malo je porazdijeljeno po raznim muzejima u slavenskim i stranim zemljama Evrope

Pored spomenutih bilo je na teritoriju Poljske i drugih obrednih mjesta starog vjerovanja, koja su se održala još dugo vremena nakon pokrštenja. Razlog je bio taj što je društvu bilo potrebno da se svi kultovi i dalje razvijaju određujući im političku ulogu za jačanje vlasti područnih starješina i plemenskih prvaka.

Tako se znalo, npr. za brdo Raduna kod Šlez-Sobotke, nedaleko Swidnice koje se usamljeno uzdiže usred plodne ravnice Donje Šlezije, i da je na tom brdu krajem 10. stoljeća bio glavni kultni centar starog vjerovanja. »Tu je bilo stjecište (kako to opisuje Thietmar, biskup iz Merseburga) jakog neznaboškog kulta od strane svog stanovništva šleske krajine, zbog svog položaja i svrhe, a tu se slavilo krivovjerstvo i širilo idolopoklonstvo.« Brdo kod Šlez-Sobotke bilo je visoko funkcionalno mjesto, važno za društveni život Šlezana.

Isto tako nalazom Swiatowog kipa u rijeci Zbrucz, pojavljuje se još jedno značajno slavensko kultno mjesto koje je postojalo u 9. stoljeću, a nalazilo se negdje u području Podolskih Uzvisina, gdje su okolni stanovnici štovali Swiatowita, i podigli mu kameni kultni spomenik. To svetište izgleda, da je bilo velikog ugleda, kad se uzme u obzir veličina i izvanredna izrada Swiatowitog kipa.

I taj kip je, poput mnogih drugih bačen u rijeku. Ujedno jedan dokaz više kako se provodila likvidacija drevnih slavenskih kultova.

U kasnije vrijeme, bilo je to u početku ovoga stoljeća, pronađena je još jedna kamena statua koja predstavlja također božanstvo Swiatowita, ali visoko na Sjeveru Poljske kod mjesta Barciany u okrugu Ketrcyn. I ovaj nalaz potječe iz nekog starog slavenskog svetišta, koje je nekad postojalo u ovim krajevima. Lik idola prikazuje Swiatowita s jednom glavom i s rogom u ruci, te ima mnogo sličnosti sa starim arkunskim jednoglavim Svantevidom, koji se čuva u Altkirchenu na otoku Rujani.

Na svu sreću za uspješno istraživanje slavenske mitologijske prošlosti i ovaj je vanredno zanimljiv spomenik iz 9. stoljeća sačuvan, a pohranjen je u Mazurskom muzeju u gradu Olsztynu u Gornjoj Poljskoj.

SWIATOWIT IZ BARCIANYJA

Među ostalim spominje se i kultno mjesto Jawor gdje je postojalo tajno svetište u kojem su se štovali i čuvali drevni kipovi starih bogova, ali nije poznato koji su to bili. Neke glave božanstava, koje su bile odvojene sa statue od hrastovog drveta sačuvane su do današnjih dana Jedna takova bila je otkrivena u sjevernom području Poljske To je glava

rađena od drveta, i predstavlja božanstvo Svaroga, a pronađena je u jezeru Jankovo, okrug Mogilno. Čuva se u arheološkom muzeju u Poznanju Sve je to jasna ilustracija sistema ranije spomenute likvidacije, koji je primijenjen za uništenje starih kultova.

POZNANJ

Na čudesno izronulom kipu Swiatowita, pored drugih urezanih likova, na jednoj je strani isklesan i lik konja. To zato, jer je konj u kultnom obredu Swiatowita, a također i kod arkunskog Svantevida, važio kao gatalo kod proricanja žreca za dobar urod, ili za sretan ishod u bojovnim pohodima.

Na više mjesta našlo se takvih konjića. Jedan mali votivni konjić iz drveta pronađen je u okolici Opola u Šleskoj, a potječe iz 11. stoljeća i čuva se u arheološkom muzeju u gradu Opolu.

Pored ostaloga konj je cijenjen i u ratarstvu

Drugi nalaz kultnog konjića potiče iz središnje Poljske i rađen je na ovećem kamenu. Na tom kultnom kamenu u obliku okruglaste ploče prikazan je konj s još nekim kultnim znacima. I taj je spomenik iz 10. stoljeća, a nalazi se uz ostale slavenske starine u Narodnom arheološkom muzeju u Varšavi.

U nizu starih slavenskih kultnih spomenika u Poljskoj, otkriveno je još dosta vrijednih starina iz mitologijske prošlosti Slavena, i o njima sam iznio izvještaj u svojim zapisima o mitologiji Slavena. Posebno ću ovdje spomenuti zanimljiv nalaz jedne glave iz kamena bez trupa. To je kamena glava po svoj prilici ostatak kipa slavenskog božanstva Volosa. Ostali dijelovi tog božanstva su izgubljeni, možda će se i oni pronaći.

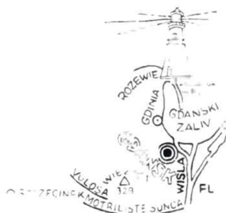
Gdansk

Prvih decenija ovog stoljeća taj se spomenik nalazio u mjestu Szczecinek u Pomorju u okrugu Gdanskom, i tamo su govorili, da je to glava boga Volosa, jer se u onom predjelu na brdu Wiezica nalazilo drevno motrilište Sunca, koje je bilo posvećeno bogu Volosu. Možda ta glava potječe od Volosova kipa u tom svetištu.

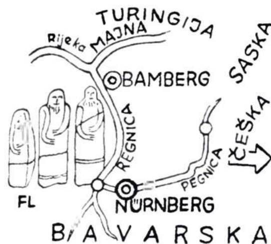

Ovu pretpostavku podržava i činjenica, što je u više mjesta sjeverne Poljske otkriveno kultnih glava sa likom životinja, vola, ovce i dr., simbole Volosa kao zaštitnika životinja. Tako je u zidinama kneževskog dvora u Gnieznu pronađena drvena volovska kultna glava iz 9—10. stoljeća i čuva se u arheološkom muzeju u Gnieznu.

[illegible] Szczecinck-Wiezyca gdje je pronađena glava Volosa

I kad nebı uzımalı u obzır ostale objavljene podatke o nalazima slavenskih starina, već samim nalazom Swiatowitovih spomenika, onoga izronulog iz rijeke Zbrucz u Galiciji, i onog otkrivenog u Barciany-u u Poljskoj, a posebno i otkrićem od tri ogromna monolitna kipa stariboga Svaroga, koji su prigodom regulacije rijeke Regnice kod Bamberga izvađeni, (što sam objavio u prvoj knjizi »Mitologije Slavena«), izlazi na vidjelo, da su u 9—10. stoljeću postojala značajna kultna mjesta, kako u Poljskoj, tako i u drugim slavenskim zemljama.

Ali, uslijed nemilosrdnog uništavanja mnogima od starih slavenskih kultnih mjesta i svetišta zameo se trag.

Trebalo bi da još koje »čudo izroni«. — poput onoga iz dubine rijeke Zbrucz, kojim se pojavio do tad neznan, vrlo vrijedan spomenik slavenske mitske kulture, i rasvijetlio jednu zvijezdu na nebu mitskog misterija Slavena.

Ime boga SWIATOWITA sačuvalo je svoju popularnost kod Sjevernih Slavena sve do u sadašnje vrijeme. Dokazom su mnogi nazivi u javnom životu kod trgovačkih i drugih ustanova koji nose ime po bogu Swiatowitu kao npr. kod kinematografa: SWITOWID KINO u Waršavi, Biograph SVETOVID u Pragu itd.

OBJAŠNJENJE

Kao što je već rečeno u rijeci Zbrucz jednoj pritoci Dniestra kod Husiatina na međi prema Podoliji, pronašao se do tri metra visok kameni stup sa izrađenim reljefnim ukrasima, kojega su zatim pomoću še... volova izvadili iz rijeke.

Taj četverouglasti stup prikazuje na vrhu lik četveroglavog boga Swiatowita; u sredini označuje svijet, tj. ljudski život, a u podnožju podzemnog boga Crnoboga, nazivanog i Černebog.

Na najdonjoj trećini, kao iz podzemlja, na tri strane troglavi zloduh Černebog uzdignutim rukama podupire svijet.

U davnoj prošlosti, prapreci Hrvata, dok su još na Karpatima živjeli, kao i kasnije pridošli Rusini bili su stanovnici ovih krajeva pa su obožavali i držali svojim glavnim božanstvom Svetevita, Svetovida, Sutvida, Svevida, a potom i Poljaci prozvavši ga SWIATOWITOM.

Na gornjoj i najvećoj trećini stupa oblikovan je četveroglavi Svetevit, ili Swiatowit pod šeširom, s rogom obilja u ruci. Obučen je u dugoj haljini, a o pojasu mu visi dugi mač. Kraj njega je konj gatalac. Na jednoj strani stupa drži božica Vida prsten u desnici, u znak da je žena Swiatovita

SWIATOWIT

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Godine 1848. kad se zbog velike suše razina vode u rijeci Zbrucz spustila vanredno nisko, tamo opaze pogranične straže kako iz vode viri jedan šešir. Držeći da je to šešir nekog utopljenika, straža zaroni u vodu i na njihovo iznenađenje ovaj je šešir bio od kamena isklesan na vrhu četverouglastog međašnjeg stupa. U obližnjem dvorcu slučaj je prijavljen upravitelju i s tri para upregnutih volova taj kameni međaš izvučen je na obalu, gdje opaziše da su na sve četiri strane stupa bili usječeni reljefi sa likovima i znakovima nekog poganskog božanstva. Taj je spomenik dopremljen u Krakov i čuva se u tamošnjem arheološkom muzeju.

(Iz časopisa: »ROCZNIK TOWARZYSTWA NAUKOVEGO KRAKOWSKIEGO — Krakow 1851.)

Po izvješćima ljetopisaca poznato je, da su u srednjovjekovno doba na raznim mjestima Poljske postojala kultna svetišta ili hramovi sa kipovima slavenskih idola, kojima su se Poljani utjecali za rodnost i plodnost, i prinosili im žrtve. Jedno takovo svetište bilo je u 9. stoljeću smješteno na gorskom visočju Lysiec, nedaleko grada Kielce. Tamo su arheološkim istraživanjima Lysieckih starina, otkriveni tragovi slavenskog kultnog centra. koji je bio uništen u 10. stoljeću povodom pokrštenja u Poljskoj.

(MYTHOLOGIE SLAVES — Librairie LAROUSSE Paris 1963.)

Arheolozi u Poljskoj istražuju razne lokacije, gdje su postojala kultna mjesta i otkriveni su razni ostanci drevnih svetišta, dijelova ili glava od kipova starih slavenskih božanstava. Glava nekog idola rađena od drveta pronađena je u jezeru Jankovo (okrug Mogilno) i predana je na čuvanje poznanjskom muzeju.

(Iz obavijesti ARHEOLOŠKOG MUZEJA u Poznanju — 1950. god.)

Brdo ŠLEZ-SOBOTKA, usred plodne ravnice uzdiže usamljeno svoj masiv, i bilo je poznato da se na tom brdu krajem 10. stoljeća nalazio glavni kultni centar starog vjerovanja. Mnogi germanski kroničari onog vremena zabilježili su: »Tu je bilo stjecište — jakog neznabožačkog kulta od strane sveg stanovništva šleske krajine . . . i tu se slavilo krivo — vjerstvo i širilo idolopoklonstvo.«

(Iz zapisa VII. 59. THIETMARA biskupa iz Merseburga.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET ČETVRTO POGLAVLJE

BUOH PAROM

O KULTNOM ŽIVOTU I VJERI ČEŠKIH PREDAKA

PERUN SVAROG VOLOS

BUOH PAROM
O KULTNOM ŽIVOTU I VJERI ČEŠKIH PREDAKA

BOGOŠTOVJE ČEHA bilo je kao i u drugih slavenskih naroda, da su vjerovali u jednog nevidljivoga boga, vladajućega nebom i zemljom, a uz njega još u različna viša izmišljena bića, dobra i zla, koja da vladaju prirodnim silama. Gospodarem groma i bljeska bijaše nazivan najviši bog Perun Svarog bijaše bog svijetla, Stribog bog vjetra, VELES zaštitnik stočarstva, Živa božica poljskih usjeva, Vesna božica mladosti, Morana božica smrti.

Vile i Rusalke prebivahu u vodama, Poludnice na stablima; svaka gora, pećina, svaki izvor, potočić, gaj imađaše svog božića, svaka obitelj svog kućnog boga »skreta« ili djedove stražare. Službe božje vršile se na gorama ili u posvećenim gajevima. Tamo su polazili u sumrak, klanjali se likovima i kipovima bogova i palili žrtve. Lipa bijaše osobito svetim i bogovima milim drvetom.

O ljudskim dušama vjerovahu, da su neumrle, tjelesa mrtvaca palili su ili zakapali. Nad grobovima slavljahu poganska pogrebna slavlja, plešući i pjevajući, a uz to prinašahu žrtve podzemnim bogovima, da bi bili milostivi pokojniku.

Prag — Mostovi na Vltavi

O životu i kultu čeških predaka iz najdavnijeg doba nema pisanih spomenika, tek se zna da su štovali stare slavenske bogove, a iz najstarijih vijesti o državi Češkoj saznajemo da je g. 623, zbog svoje vojničke vještine bio izabran S a m o za vojvodu češkog. Samo je vladao Češkom i ostalim zapadnim slavenima 35 godina, sve do svoje smrti g. 658, a po *običaju poganskom* imao je 12 žena, s kojima rodi 22 sina i 15 kćeri, ali o njima nemamo nikakvih obavijesti. Kroz cijelo slijedeće stoljeće nije u suvremenim ljetopisima ništa o Česima pisano. Za to vrijeme ostale su samo nepouzdane priče u kojima se govori o knezu K r o k u, koji je vladao Češkom, koji ne ostavi sinova za sobom nego tri kćeri od kojih je najznamenitija knegija L i b u š a poznavajući sve zakone i običaje starodavnog narodnog prava, a sretno je vladala i osnovala grad Prag.

Pogled na Hradčin

Druga kći Teta istakla se time da je uspješno uredila vjerska pitanja, razumijevajući se u sve obrede p o g a n s k o g b o g o s l u ž j a. A treća Kaza poznavala je sve biline i njene ljekovite moći protiv ljudskih bolesti.

Prema ovim podacima vidi se da su Česi od svojih najranijih vremena podržavali religiju pradjedova i štovali stara slavenska božanstva kroz niz stoljeća, sve do u doba kada su u Češku provalile franačke križarske vojne Karla Velikog.

U to vrijeme još su postojala mnogobrojna slavenska sveta mjesta u Češkoj, i vjera u stare slavenske bogove bila je čvrsto ukorijenjena u Čeha. Mnogi su kršćanski vjerovjesnici nastojali da narod privedu kršćanstvu, koji je bio preostao poganski, i da se unište krivovjerske nepodopštine. Ali njihovo nastojanje nailazilo je na tvrdi otpor, onih koji ne htjedoše napustiti stare poganske običaje. A naročito da se

omeđaši mnogoženstvo koje je od doba vladavine češkog vojvode Sama poprimilo širokog maha.

Kad je Karlo Veliki poslije smrti svoga oca Pipina god. 768. nastupio vladu nad franačkom državom, sve su zemlje sjeverno od Bavarske (Saska, Lužica, Durinzi, Anhalt, i knežija Branibor) bile nastanjene Slavenima.

Iskorištavajući izgovor, da će on pogansko krivovjerstvo Slavena iskorijeniti i privesti ih kršćanstvu, Karlove su vojske stalno uznemirivale slavenska naselja i rušile njihova svetišta.

Tako pod izlikom, da će slavenskom krivovjerstvu učiniti kraj, Karlo Veliki je provaljivao u slavenske zemlje zauzevši mnoge gradove i naselja i tu je tražio, da Slaveni ukinu svoje vjerovanje u pogonske idole i da napuste mnogoženstvo.

Za sve to izgovarao se, osuđivajući češkog vojvodu Sama, kako je on dao povoda mnogoženstvu, jer je imao 12 žena, te Slavene doveo u tešku pomutnju.

Međutim, koliko god bi Karlove optužbe protiv krivovjerstva Slavena i protiv poganskog mnogoženstva imale bilo kakvo opravdanje, nezamisliva je bila tvrdnja Karla Velikog, već samom tom činjenicom što je on, iako kršćanin, živio sa četiri žene, kako je to historijski utvrđeno, te i ovdje prikazano na slici, rađenoj na drvorezu u 16. stoljeću.

Godine 791. Karlo je s Česima sklopio savez protiv Avara, a onda krene s tri vojske, kojima pripoji i češke čete, u Austriju. Tamo na Dunavu razori hring avarski i država franačka bje protegnuta sve do Dunava u Mađarskoj. Sad Karlo pokuša, da Čehe podjarmi i obrati kršćanstvu. Kroničari o tom nisu ostavili pisanih spomenika, samo je ostao jedan spomen u pjesmi poganskog pjevača u »Rukopisu Kraljedvorskom«. Po tome Česi bijahu pokoreni provalom tuđe vojske u zemlju i pod zaštitom te vojske počelo se provoditi kršćansko uređenje, a uništavati poganska. U tom rukopisu spominje se službenik Krala (Česi su tako nazvali Karla Velikog) koji je zapovijedao toj provalničkoj vojsci, a zvao se (Luđek). Kako su Karlove vojne prije toga palile svete gajeve u Sasa i polabskih Slavena, tako su činili i u Češkoj, te palili i uništavali sveta mjesta (hramove) i rušili oltare (žrtvenike), a zabranjeno bijaše na njima žrtve prinositi.

U ono vrijeme razrušena su i popaljena mnoga češka sveta mjesta i hramovi, koji su u 8—9. stoljeću još postojali po južnim stranama Krušne Gore (Krušnohori), između gradova Heba (Cheba) i Dječina na Labi.

Među ovima nalazio se i hram sa žrtvenikom i likovima staroslavenskih božanstava u gradiću Most, koji leži na jednoj pritoci Labe. Hram u Mostu, bio je, pored onog u Hebu i Perunovog hrama u Perungradu na Labi, također na velikom ugledu u češkom narodu.

Ali razuzdane vojne rulje Karla i nasljednih franačkih vladara, nemilosrdno su uništavali češka sveta mjesta, a na zgarištima slavenskih hramova podizalo se crkve. Posebno je i na razvalinama staroslavenskog hrama u Mostu podignuta jedna crkvica, a kasnije, kad je praški biskup uspostavio dekanat na ovom području, na tom istom mjestu u 16. stoljeću sagrađena je katedralna crkva sa zvonikom visokim 70 metara.

Stari pjevač još se jadikuje, zašto ta zla čini njihov saveznik, i on treba da poštuje bogove kakovi su u drugoj zemlji uobičajeni i takima se treba klanjati, a ne uništavati staru vjeru. Ipak tuđe gospodstvo nije dugo potrajalo u zemlji Češkoj. Česi se digoše protiv Karla pod vodstvom hrabroga Zaboja. Tuđinska vojska bi poražena u boju; Luđek pade u Zabojeve ruke, a ostanci neprijateljske sile bijahu prisiljeni da bježe.

I tri se vojske kralja franačkoga
Ko b'jesne r'jeke na zemlju razliše
I tri se vala mora njemačkoga
Na slavski rod propeše, al i razbiše.

Što je dalje slijedilo, to zabilježiše franački ljetopisci.

»God. 805. Karlo Veliki udari sa dvije vojske preko Ogre i Labe i prodre u kneževinu Češku. Ali kad Francima nedostajaše hrana i voda, oni se povukoše, međutim kad g. 806. provali opet franačka vojska u Češku, ovaj puta dođe do sporazuma, jer su Česi kao malen narod pristali na plaćanje godišnjeg danka od 500 grivna srebra i 120 volova, da si osiguraju mir od prejakog neprijatelja. (To pisa suvremeni životopisac Karla Velikoga, g. 817.) U to vrijeme još su Česi poštovali svoje stare bogove a

osobito gromovnika Peruna. Kako svekolika mitologija Slavena potvrđuje, da je Perun bio najveći bog kod Slavena, to je Perun doista bio i kod Čeha i Slovaka kojega su zvali i imenom Peron i Parom. Ime njihova Paroma bilo je u svakoj prigodi spomenuto, i u dobru i u zlu, i kod ugovaranja i kod kletve: »Paron te vzal!« kriknuli bi.

Spomen na davna kultna mjesta posvećena bogu Perunu, ostao je i u imenima nekih mjesta u Češkoj kao npr.: Peruc-grad, Porin-grad i Pilgram. Peruc-grad se spominje u povelji iz 12. stoljeća. — Ipak uslijed dugotrajnog pritiska franačkih silnika, stalno je slabilo štovanje starih bogova i sve više Česi su prihvaćali kršćanstvo, pogotovo što su i knezovi češki većinom bili pokršteni, i mnogi nosili visoke crkvene časti. Tako je g. 873. češki knez Rostislav i sam pokršten tražio od bizantijskog cara Mihaila da pošalje u Češku kršćanske učitelje, na što su u Prag i u Moravsku stigli slavni slavenski apostoli braća Ćiril i Metod koji bijahu vješti jeziku slavenskome još od svoje kuće u Makedoniji, a bijahu sastavili i slavensko pismo. Zbog ovih okolnosti kršćanska je vjera bila prijazno primljena u Moravskoj i Češkoj.

God. 879. Metod pokrsti kneza Borivoja, koji dade sav svoj narod obratiti na kršćanstvo. Tako s vremenom brza pobjeda kršćanstva u zapadnim zemljama Slavenskim izbrisa tragove organiziranog planskog kulta sa štovanjem starih slavenskih božanstava.

Stjecajem posebnih okolnosti, ipak i poslije ovih događaja, i pored sveobuhvatnog pokrštenja u Češkoj, nalazilo se još uvijek veliko mnoštvo žiteljstva u češkim zemljama, koji su i dalje ostali naklonjeni kultnom štovanju poganskih božanstava. I poslije više od dvjesta godina gajilo se pogansko bogoštovje.

Otmica franačke kneginje po češkom knezu Bretislavu I

Češki knez Bretislav I prigodom posjete u gradu franačkog grofa Otona, zaljubi se vatreno u sestru njegovu Juditu (po češki zvanu »Jilka«, al je nije mogao isprositi. U samostanu dvora čuvale su Jilku opatice, a Bretislav ju potajno dočekao sa svojom svitom i s Jilkom brzim konjima pobježe sretno čak u Olomuc gdje je s njom slavio svoju svadbu (1029. godine.

Historik KOZMA PRAŠKI, dotičući se religioznoga života još poganskih Čeha, na jednom mjestu u svojem ljetopisu (I. 4) kaže: »Posvuda ima neznabožačkih žreca i podržavatelja poganskog idolopoklonstva koji su neuki narod naučili da obožava i štuje oreade, drijade i hamadrijade; zaveli su svakojako krivo vjerovanje i svetogrdno klanjanje; dotle se je došlo da mnogi seljani izgledaju kao i pravi bezvjerci: jedan poštuje vodu ili vatru; drugi obožava gajeve i drveće ili kamenje; treći prinosi žrtve gorama ili bregovima; četvrti se moli gluhim i nijemim idolima. koje je sam načinio, da bi upravljali njime i njegovim domom.«

Nakon smrti kneza Konrada g. 1092. nasljedstvo zapade Bretislava II. Knez Bretislav II. poče odmah na početku svoje vlade uništavati ostanke poganskih običaja, koji se još tu i tamo u narodu sačuvaše. U Češkoj narod se još na mnogim mjestima klanjao poganskim bogovima u posvećenim gajevima; a značajno je što nisu imali poganskih hramova u zemlji, pa mnogi putovali i do Arkuna i Ratare, k sjevernim Slavenima, gdje su se poganski obredi još održavali i postojali hramovi starih bogova. Bretislav odredi zbog toga da se popale svi poganski posvećeni gajevi i da se istjera iz zemlje sve poganske gataoce i čarobnjake.

Ove značajne obavijesti ostavio nam je najstariji ljetopisac češki KOZMA, dekan a zatim i biskup praški u svojem znamenitom djelu »Povijest Českoga naroda« počevši od najdavnijega doba. pa do svojih vremena. Pisati je počeo u svojoj 74. godini tj. od god 1119, a umro je g. 1125.

Odlomci iz epske pjesme »*MJEDNI KONJIK*«

U slavu kneza ZABOJA, koji je porazio franačku vojsku

Za gorom žarko sunce već zapada,
Te posred Huma, bodričkoga grada,
Na velji trg mu zadnje zrake sipa,
I titra oko mjedenoga kipa.

Nad kamenom se golem konjic penje
Od bojna bijesa ko da hržuć stenje;
Knez Zaboj na njem u stremen se diže;[1]
U desnici mu mač na zapad siže,

Junaku oko plamenom sve gori,
Iz usta ko da riječ se bojna ori.
Jur zadnjom sunce rt mu mača zlati,
Nad kipom hoće l' sutra sunce sjati?

Uz mjedni kip na svetom ŽRTVENIKU
PERUNOV gori pravdozvjesni plamen,[2]
Vijeća veljeg starostavni znamen,
I kneževu se bukteć vije liku.

Na okol slegla svjetine se sila:
Tu vladika su lica vedra mila,
Glavara mudrih bodričkijeh kmeta,
Tu je vojvoda ponosita četa,

A do njih hrpa teutskih vitezova,[3]
Ubojna lica, oka jastrebova.
Međ njima Kruvoj, stari knez, u srijedi[4]
Na kneževskom sjajnom stolcu sjedi

Mač, grimiz, žezlo, zlatan pas ga rese
A izdajničke, mirom skriva — bijese
Da si narod sam iskopa vječan grob
Sam vijeća, da će tuđi postat rob

Za savez s Franci mnogi već zborahu:
Još veljom srećom za svoj rod ga zvahu.
Glasnik već glase u svetu žaru kupi
Al u to častan starac pred njih stupi

PERUNOV gdeno sveti oganj gori:
I moli kneza dozvolu da zbori.
Po ramenu mu kosa pada sijeda
Do pojasa ga bijela brada resi,
U oku blagom mu se krijesi —
Na davno valjda sjetio se doba — —

Nagnu neki na K r u v o j kneza da srnu,
Na mače dušu da mu dijele crnu,
Al pokraj njega S L A V O J stoji sijedi[5]
PERUNOV ŽREC, svećenik vatre svete.

Po vijeću okom bogoduhim gledı,
Junake kroti, što nasrnut prijete.
MIR BRAĆO SLAVSKA! Ne kaljajte mače
na ovom koga k l e t v a b o ž j a smače.

(Franjo Marković: Epska pjesan KOHAN I VLASTA — Zagreb 1923.)

[1] Zaboj — pobjednik u ratu protiv provalničke vojske Karla Velikoga.
[2] Pravdozvjesni — vjesnik pravde, označava sud božji kod starih Čeha.
[3] Teuti — njemački pregovarači za primirje sa Slavenima.
[4] Kruvoj pristalica nenarodnog sporazuma s Francima.
[5] Slavoj — žrec, Perunov svećenik protivnik izdajničkog sklapanja mira.

U GRADU NA VLTAVI

Tu je iznikla zamisao da istražim slavensku mitsku prošlost.

»Vidim mjesto slavno i veliko,
kojega se slava neba dotiče«

Iz Smetanine opere »Libuša«.

U ožujku 1911. doputovao sam u Prag. Zadivljen prijestolnicom češkcm, osjećao sam se u Pragu kao na svom rođenom tlu.

Iz povjesnih knjiga, bio sam upoznat s drevnom prošlošću Praga i češkog naroda, te sam bio presretan da se nađoh u slavnom gradu mitske kraljice Libuše. Predaja nam kaže, da se u početku svoje povijesti na čelu češkog naroda pojavila plava kneginja (kasnije kraljica) Libuša, kćerka mitskog kralja Kraka, i da je osnovala Hradčin i grad Prag, te da je pravedno vladala narodom kojega je život bio u začetku.

VELIČANSTVENI ZVONIK PRAŠKE KATEDRALE
VRHUNSKA DOSTIGNUĆA
SREDNJOVJEKOVNOG ARHITEKTONSKOG UMIJEĆA

Češki knez ROSTISLAV, koji bijaše zavisan kralju Ljudevitu Pobožnom kad vidje da kralj uvodi kršćanstvo da Slavene podvrgne germanskoj vlasti, on god. 851—855. u više navrata porazi kraljev napad. Rostislav sam i njegovi pređi bijahu već kršćani, a u narodu slab odziv kršćanstvu, jer nije razumijevao njemačke svećenike, to on pošalje svoje ljude caru Mihajlu u Carigrad i isprosi od njega slavenske apostole Ćirila i Metodija. Godine 863. oni dođoše u Moravsku, i od tada se širilo kršćanstvo blagotvorno, jer su službe crkvene održavane na slavenskom jeziku.

(Iz knjige II 850—870. god., iz KRONIKE češkog ljetopisca KOZMA.)

BUOH PAROM

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Česi su od davnine štovali stare slavenske bogove, poput onih u drugim slavenskim zemljama. Sačuvan je važan zapis starodrevne pjesme češkog poganskog pjevača, suvremenika iz doba vladavine Karla Velikog (768—817) u kojoj se spominje surovost franačkih vojnih pothvata, u povodu provađanja kršćanskog uređenja: »Karlove provalničke vojske nadirale su u češke zemlje i kako su prije toga palile slavenske svete gajeve u Saskoj, Lužicama, i u Polabju, tako su palili i uništavali sveta mjesta i slavenske hramove u Češkoj i zabranjivali poštivati stare slavenske bogove i prinašati žrtve.«

(Po češkom tekstu iz 8. stoljeća »RUKOPISA KRALJODVORSKOG« — Kralovy Dvory)

BRETISLAV II. odmah na početku svoje vlade 1092. god. počeo je uništavati ostanke poganskih običaja, koji se ponegdje u narodu sačuvaše. U Češkoj molio se narod još na mnogim mjestima poganskim bogovima u posvećenim gajevima. Jer ne imađahu hramova u zemlji, putovahu do Arkone i Rethre tj. Ratare, k sjevernim Slavenima, gdje su poganski obredi još održavani. Uslijed razmirica među knezovima dođe do rata između Čeha i Poljaka i prepirki o naslijeđu, tako da pogine knez Bretislav II 1092. god.

(Iz knjige III. 1092—1100. god. iz KRONIKE češkog ljetopisca KOZMA).

Sve ove značajne obavijesti ostavio nam je najstariji ljetopisac češki KOZMA, dekan a zatim i biskup praški, koji je sabrao dragocjeno gradivo za povijest češkoga naroda od najdavnijeg doba, pa do svojih vremena.

Počeo je pisati u svojoj 74. godini, i umro je god. 1125.

Češki historijograf Vaclav Vladivoj Tomek, stvorio je po izvorima Kozme i drugih germanskih i franačkih kroničara znamenito djelo iz povijesti češkoga naroda.

(Vaclav Vladivoj Tomek: POVIJEST KRALJEVINE ČEŠKE — Prag 1848.)

(Hrvatsko izdanje ovoga djela, u prevodu Ivana Nep. Jemeršića izašlo Zagreb 1899.)

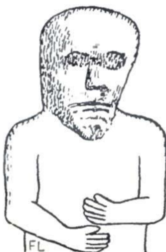
FRANJO LEDIĆ

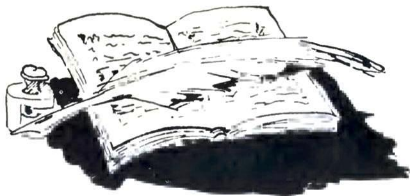
MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET PETO POGLAVLJE

TRAGEDIJA BOGOVA

PREOKRET U RELIGIJI ISTOČNIH SLAVENA

Najčuveniji ruski ljetopisac monah NESTOR opisao je u svojoj ruskoj kronici iz godine 1100. događaje u davnoj prošlosti koji su prethodili stvaranju ruske države, a posebno i zbivanja u vezi stare religije Slavena.

Ujedno je Nestorova kronika i jedino autentično obavještenje iz onih vremena. Poslije Rjurikovih nasljednika na historijskoj pozornici pojavljuje se Vladimir Svjetoslavić.

970. godine Vladimir postaje knez u Novgorodu, a već 980. je veliki knez kijevski. Iskoristivši razdor među braćom Vladimir zavlada teritorijem cijele Rusije. Proširio je svoje zemlje sve do južnih stepa, pokorio Poljane 981, Jatvjage 983, povološke Bugare 985, Bijele Hrvate 952

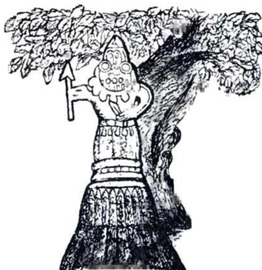
Sve do godine 988. Vladimir je podržavao stare kultove i podizao svetišta slavenskih božanstava. Kad se oženio Anom, sestrom bizantijskog cara Vasilija II proveo je pokrštavanje od 988. god. time Rusija ulazi u bizantijsku kulturnu sferu.

TRAGEDIJA BOGOVA

PREOKRET U RELIGIJI ISTOČNIH SLAVENA

POSLIJE POKRŠTENJA, godine 988. dođe do iznenađujućeg preokreta. Ta je godina bila odsudna u životu ruskoga bogoštovja. Uistinu, to se dogodilo: DOŠAO JE KRAJ STAROJ VJERI PRADJEDOVA i prestanak gospodstvu poganskih bogova. Ovi događaji duboko su potresli svijet Istočnih Slavena. Ljudima je stao dah, svi su pitali šta se to događa?

I što je najzanimljivije, do neočekivane propasti »Slavenskog Olimpa« i naglog uništenja starih slavenskih božanskih idola i rušenja kultnih svetišta stare vjere, došlo je upravo od ruke onoga, koji je kroz dva decenija svoje vladavine u Kijevu bio najrevniji podržavatelj starog vjerovanja i štovanja drevnih slavenskih božanstava. Što više i sam je dao podizati hramove i molbišća s kipovima božanskih idola.

A sada je nagli kraj čekao bogove neznaboške Rusije. Prije nego je donio odluku za to, veliki knez VLADIMIR dugo je razmišljao, da li bi mogao da prihvati kršćansku vjeru. Nakon što je prethodno poslao svoje izaslanike u kršćanske zemlje, poglavito u Beč, Rim i Carigrad, da ispitaju koja bi vjera za Rusiju najviše odgovarala, oni mu nakon povratka izjaviše da ga car bizantski poziva neka dođe u Carigrad.

Vladimir krene sa vojskom i car ga najsvečanije primi i pokaza mu u veličanstvenom Sofijinom hramu pompozno bizantsko-kršćansko bogoslužje, i on primi krštenje. Tu ga car upozna sa svojom sestrom Anom sa kojom se Vladimir odmah i vjenča.

Poslije ovih sudbonosnih zbivanja pokršteni Vladimir se povrati u Kijev i odmah proglasi preko svojih glasnika u cijeloj zemlji zabranu neznabožačkog kulta sa štovanjem kipova starih poganskih bogova, te naredi da se izvrši pokrštavanje cjelokupnog naroda.

Istodobno zapovijedi kako to stoji pisano u Nestorovoj kronici:

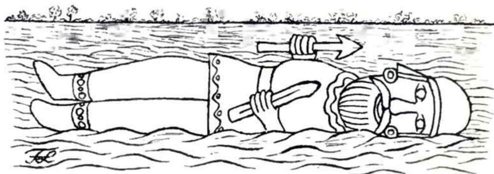
»— — — — da se sruše svi kipovi i ovi i oni — — i da ih se sve spali — — — «

Zanimljivo je kako je Nestor opisao uništenje postojećih poganskih božanstava. Bili su to većim dijelom drveni kipovi, ali je bilo i statua od kamena. Najprije su rušeni kipovi u Kijevu, a zatim i oni u pokrajinskim gradovima.

Što se tiče Perunova kipa u Kijevu, istog onoga, kojega je sam Vladimir 980. god dao izraditi iz drveta i pozlatiti ga, taj ogromni božanski lik izvukoše iz hrama i privezaše ga za rep jednom konju i odvukoše ga kroz gradsku četvrt Boričevo do potoka koji je utjecao u rijeku Dnjepar. Onda postavi 12 ljudi da ga bičuju i udaraju štapovima, to za to — da ne bi drvo osjetilo, nego da se naruga đavlu koji je pod tim likom varao ljude — da bi mu se kako tako platilo. Svijet koji se okupljao oko nekad slavljenog idola, sada mu se izrugivao vičući mu: »O Gospode! Vi ste Veliki! — — i Vaša djela su čuda! Jučer poštivan od naroda, a danas osramoćen.« Kako su ga vukli u potok prema Dnjepru, njegovi štovatelji nisu mogli shvatiti, šta se to zbiva s njihovim bogom, pa su plakali nad njim i obuhvaćali trup Peruna da ga obrane od udaraca, ali strogi kneževi ljudi odgurnuli su ih i dalje tukli štapovima drveno tijelo, dok nisu stigli do obale rijeke. Tu je nastala nova gužva, jer većina nije dala da se Peruna baci u rijeku, to su bili stari obožavatelji pradjedovskih bogova i nisu vje-

rovali da ima bolje vjere, pa su odbijali da prime novu vjeru koju su počeli kneževi glasnici objavljivati. U taj čas stigoše jake kneževe straže i rastjeraše bundžije, a knežev oficir naredi po nalogu kneza, da se trup Peruna baci u rijeku, što je odmah i učinjeno.

Još je Vladimir zapovjedio svojim oficirima: »Ako se zaustavi na putu, odgurnite ga dalje od obale i napustite ga tek kad pređe brzace.« Oni izvršiše kneževu zapovijed i kad je Perun prešao brzice ostavili su ga govoreći: »Otplovio je u nepovrat«. Ali su se prevarili u svom mišljenju jer je zapuhao vjetar i odbacio Peruna na nisku obalu Dnjepra. Svijet vidjevši ga gdje leži u pijesku stade mu pridolaziti i sažaljavati ga, dok jednog dana nije nestao. Ili je nadošla voda, te ga dalje odnijela ili ga je pijesak prekrio i ostao ležati negdje na dnu rijeke. Za uspomenu na taj događaj, ta obala bje prozvana »PERUNOVOM OBALOM« i tako se od tada zvala.

Na sličan način uništeni su i ostali kipovi i idoli koji su bili u hramu sa Perunom ili su stajali u svetištu »Kijevski Gaj«. Istu sudbinu su doživjeli i ostali poganski bogovi iz brojnih pokrajinskih svetišta, a nije bolje prošao ni kip Peruna, kojega je Vladimir dao izraditi za Višnji Novgorod. —

Mjesto sveto Perunovo u Novgorodu, bi uništeno na očigled okupljenog mnoštva svijeta. Porušivši kip Peruna sa njegova uzvišena prijestolja, staviše ga ispred razrušenog svetišta i tu stanu nemilosrdno udarati batinama po Perunovoj drvenoj statui, da su se lomili dijelići sa tijela i glave i frcali unaokolo. A onda tako unakaženog, odvukoše Peruna kroz ulice grada sve do obale rijeke Volkov, koja protječe kroz grad Novgorod, i tu ga baciše u rijeku. — Ujutro seljak, koji je pošao na trg u grad, vidje trup Peruna kako plovi pored obale Volkova. On ga odgurnu štapom povikavši: »Ti stari Perune, ti si dosta jeo i pio, sada odlazi odavde!«

Pored i inače nedostatnih izvora o zbivanju u dalekoj prošlosti Slavena, rad na istraživanju slavenskih starina otežava još i ta okolnost, što mnoga izvješća potječu od pisaca stranih narodnosti koji su bili u službi neprijateljskih vojskovođa, pa su neke događaje preuveličavali na štetu Slavena. Jedan takav osjetljiv slučaj predstavljaju nepouzdani zapisi tuđinskih kroničara o prinašanju ljudskih žrtava poganskim bogovima.

Ne osporava se, kako — kroz tisućljetno razdoblje i na ogromnim prostorima nastanjenim od Slavena — nije bilo tu i tamo i ljudskih žrtava

Ali od strane historičara otkrivena je nepouzdanost tih izvješća, (koja su zapisivali kroničari križarskih vojni u 10. — 11. stoljeću), i dali svoje mišljenje. Kao primjer neka posluži napis, što je izašao u Larousse-u, gdje stoji: » — — — sumnjivi duh historičara konstatira, da je (umjesto opširnih razlaganja Psalmi *od strane pobožnog prepisivača* biblijske knjige), taj odjeljak koristio *da ocrta poganski zločin što teže.*«

Po narodnoj predaji zna se za sporadičke slučajeve ljudskih źrtava na nekim slavenskim područjima kod zapadnih i istočnih Slavena. Zanimljivo je, da se o jednom teškom slučaju ljudskih žrtvi iz god 983. nalazi zabilješka u »Lavrentskaja letopisu«, gdje se govori o dvojici Varjaga-kršćana, ocu i sinu, koje su ubili jer otac nije dopustio da njegova sina žrtvuju poganskim bogovima. To je učinjeno po prijedlogu »staraca i bojara« kad se bacao žrijeb, koji je pao baš na mladog Varjaga. Kad je otac odlučno odbio da žrtvuje svog sina, ljudi odabrani od boljara izvršili su taj grozni zločin.

U najstarijoj ruskoj kronici NESTORA, zabilježen je slučaj sa prinašanjem ljudskih žrtvi u Kijevu pod kraj 9. stoljeća. Nestor je zapisao: »Vladimir zavlada u Kijevu 980. god., izgradi hram na brežuljku ispred dvora i smjesti tamo idole Peruna, Volosa i druge. Prinosili su im darove i nazivalo ih se bogovima. Dovodilo se sinove i kćeri kao žrtve demonima. Oni su oskvrnavljivali tako zemlju svojim žrtvama i crvena (krvava) zemlja i taj brežuljak biše pokriveni žrtvama u krugu.«

O zbivanjima nakon pokrštenja istočnih Slavena 988. godine, Nestor je u svojoj kronici iz 1.100. godine zapisao: » — — — ali milosrdni Bog nije želio smrt grješnika i na tom brežuljku danas se diže crkva Svetoga Bazila — — — «

Ubrzo iza ovih događaja i u toku 11. stoljeća u Kijevu je već postojalo na stotine crkvi, a među ovima osobito se isticala najljepša i najveća katedralna crkva sv. Sofije.

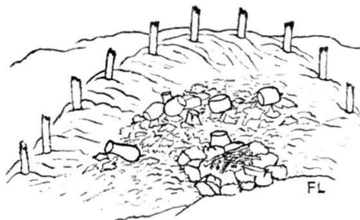
Ukidanjem neznaboškog vjerovanja s različitim poganskim božanstvima starih Slavena, po velikom knezu V L A D I M I R U 988. god., uslijedilo je uništenje gotovo svih kipova i statua koji su bili razmješteni po mnogobrojnim svetim mjestima na području Istočnih Slavena.

Najveći dio starih spomenika slavenskih božanstava nestao je tako za uvijek i samo nekolicina nalazi se u muzejima. Tek u zadnje vrijeme doznali smo za neke preostatke starih svetišta preko arheologije. Među starim božanskim likovima, koji su pronađeni, jest najslavniji kip boga Swiatowita otkopan 1848. god. u rijeci Zbrucz, i tim imenom nazvan zbog svoje četiri glave na kamenom stupu. A to je karakterističan lik dobro poznatog četveroglavog boga Svantevida arkunskog za kojega smo dobili podatke zahvaljujući opisu toga božanstva na otoku Rujanu po Saksu Gramatiku, danskom kroničaru u 12. stoljeću.

U koliko smo kod otkrića i iskapanja kultnih mjesta inače oskudno obaviješteni o samim bogovima, tim više smo mogli saznati u pogledu kulta koji je bio ukazivan starim božanstvima, a to zahvaljujući arheologiji. I eto, kroz arheologiju otkriveno je opet jedno staro, važno kultno mjesto, i s time smo još jednom postavili na čvrsto tlo činjenice kroz arheologiju.

Otkriveno utvrđeno sveto mjesto u VSELSTIC-u na rijeci Desni.

U područjima između rijeka Dnjepra i Desne sjeverno od Kijeva vršena su na više mjesta arheološka istraživanja i iskapanja, tako su pregledane i neke stare gradine i na svoje ugodno iznenađenje istraživači su naišli na jedno mjesto gdje se ispostavilo nakon prekopavanja, da je ovdje nekad postojalo staroslavensko molbišće ili kultno mjesto. Bilo je to u mjestu Vselstic-u, koje leži uz obale rijeke Desne. U jednom *utvrđenom* i ograđenom prostoru (koje je naličilo na gorod, gradinu) otkriveno je jedno sveto mjesto po izgledu iz najstarijeg doba slavenskih predaka, dok su još zemljane gradine izgrađivali za obranu protiv neprijateljskih prepada. To drevno molbišće imalo je oblik polukruga. Taj polukrug bio je ograđen sa deset *drvenih stupova,* a u njihovu podnožju našlo se krhotina zemljanog suđa, a također i nekih očuvanih vaza i suđa od keramike. U sredini polukruga našli su se i tragovi žeravica.

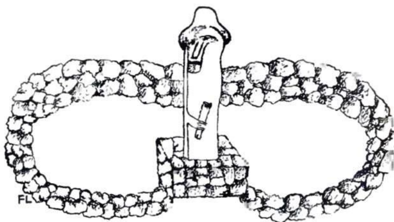
Nalaz drevnog kultnog prostora u PSKOW-u na Peipuškom jezeru.

Arheologija i dalje pronalazi. Ovaj puta, ruski arheolozi usmjerili su svoja istraživanja duž Peipuškog jezera koje leži između Litavske i Novgoroda na suprotnoj strani. Na najjužnijem kraju Peipuškog jezera uzdiže se grad PSKOW (Pleskov) gdje su marljivi istraživači pretraživali bližu okolicu grada i iskapali neke humke. Imali su sreću, i otkopavši jedan humak kraj samog mjesta, oni naiđu na drvene stupove, a zatim otkriju jedan ograđeni prostor unutar kojega se nalazilo ostataka *kovačke vatre* i nekoliko žrtvenih tragova: uz stupove su bila mala ognjišta, gdje su se našle kosti konjske, a također i ostaci suđa i vaza iz keramike.

Svima je bilo jasno, da je tu otkriven starodrevni ograđeni obredni prostor u kojemu su davni preci prinosili žrtve životinja, među ovima i konje su žrtvovali starim bogovima.

Otkriće drevnog molbišća (svetišta) kod mjesta PERUNYA.

U oblasti Velikog Novgoroda, na području mjesta PERUNIA, (čije ime nas podsjeća na Peruna boga groma) otkriven je 1953. god. jedan veliki krug kamenja, rasprostrt kao po nekom kompliciranom nacrtu u obličju brojke 8. Unutar toga kruga nalazio se dubok jarak promjera 33 metra, nalik na neku gradinu ili gradište. U sredini tog gradišta nalazili su se ostaci jedne naslage krupnijeg kamenja, arheolozi su skloni da to tumače, da su to ruševine jedne velike statue, koja je nestala malo vremena poslije njenog podizanja, dok su stare religije ustupile mjesto novoj u godini 988.

Već samo ime Perunia odaje nam, da je to molbišće bilo posvećeno bogu Perunu, a nema dvojbe da su ostaci naslage kamenja predstavljali nekoć podnožje ogromnom kipu boga Peruna, koji je kip po naređenju velikog kneza Vladimira uništen, a od samog svetišta preostale su još samo ove hrpe kamenja.

VIŠNIJ N

STARA RUSK

86

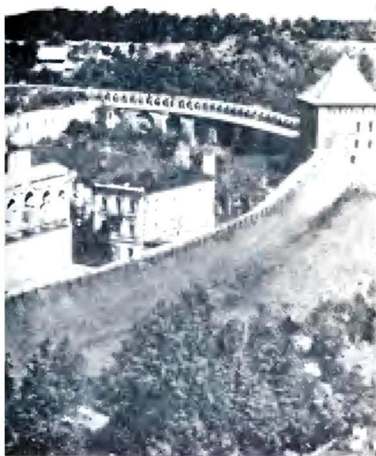
Tisućgodišnji kultni spomenici iz Historijskog muzeja u V. Novgorodu:

Kućni oltarić iz X stoljeća u obliku miniaturnog hrama, u kojemu su davni slavenski preći držali svoje idole.

Pronađen u okolici Višnjeg Novgoroda.

Podaci prema: »TRUDY ARKHEOLOGIČESKOJ EXPEDICII, I DIO« str. 38.

Moskva 1956.

GOROD

ɜTOLNICA

Kamena statua Peruna, dovodi se u vezu s otkrićem ruševina slavenskog svetišta kod mjesta Perunia, gdje su otkriveni ostaci kamenog podnožja jedne velike statue uništenog Perunovog svetišta

Na to potsjeća i ime mjesta nalaza Perunia.

Podaci prema: »ISTORIA KULTURY DREVNEI RUSI, II DIO« str. 71, 1951.

TRAGEDIJA BOGOVA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

S početka bijaše i knez Vladimir poganin. Ipak on pošalje svoje ljude u strane zemlje da vide, koja bi vjera bila za Rusiju najbolja. Poslanici njegovi proputovaše zemlje i gradove vjere muhamedovske, rimske i bizantijske, i osobito očarani službom božjom u crkvi sv. Sofije u Carigradu, vrate se i savjetovahu Vladimiru, da primi vjeru grčko-istočnu, što je on i prihvatio.

Vladimir naskoro ode u Carigrad, i zaprosi kneginju Anu sestru cara Konstantina. Pokršten i oženjen vrati se u Kijev. On dade narod svoj u rijeci Dnjepru pokrstiti 988. god., a zatim redom i sva plemena u Rusiji.

(Dr Ivan Hoić: SLAVENSKE DRŽAVE — RUSIJA Zagreb 1898.) Izdanje Matice Hrvatske.

Knez Vladimir proglasi kroz svoje glasnike u cijeloj zemlji zabranu kulturnog štovanja kipova starih poganskih božanstava. Istodobno zapovijedi:

»... da se sruše svi kipovi i ovi i oni ... i da ih se spali ...« Najprije su bili porušeni kipovi i hramovi u Kijevu i Novgorodu, a onda su došli na red sveti gajevi i sva poganska kultna mjesta na čitavom teritoriju Rusije.

(Iz zapisa u »STARORUSKOJ KRONICI« ljetopisca NESTORA — 1100. god.)

Nagli kraj 988. god. čekao je bogove neznaboške Rusije. Knez Vladimir odlučivši da primi krštenje povrati se u Kijev i zapovijedi, da se sruše kipovi da se slupaju i ovi i oni i da ih se spali. Kip Peruna privezaše za rep jednom konju da ga odvuku kroz Boričevo do potoka. Postavi 12 ljudi, da ga bičuju, to zato — ne da bi drvo osjetilo nego da se naruga đavlu koji je pod tim likom varao ljude — da bi mu se kako tako platilo. U Novgorodu mjesto posvećeno Perunu bi također uništeno na sličan način, i njegova statua bačena je u rijeku udarajući ga isto štapom.

(Librairie LAROUSSE: »MYTHOLOGIE SLAVE« — Paris 1963.)

Nedaleko Velikog Novgoroda, kod mjesta PERUNIA (čije ime podsjeća na boga Peruna) otkriven je god. 1953. veliki krug razbacanog kamenja u obliku brojke 8, a u promjeru od 33 m. U sredini gradišta nalazili su se ostaci naslage kamenja i arheolozi tumače, da su to ruševine jedne velike statue koja je tu stajala i nestala malo vremena poslije njena podizanja. Predpostavlja se da ovi ostaci naslage kamenja potiču od kipa boga Peruna.

(Obavijest iz knjige »MYTHOLOGIE SLAVE« izdanja Larousse — Paris 1963.)

U zabilješkama Lavrentskog ljetopisa iz g. 983, spominje se rijedak slučaj ljudskih žrtvi po kojima, da se žrtvovalo poganskim bogovima dvojicu Varjaga, oca i sina, jer otac nije dopustio da se njegov sin žrtvuje, po prijedlogu staraca i bojara, kad se bacao žrijeb i pao baš na mladog Varjaga. Taj se slučaj desio u Velikom Novgorodu.

(Preneśeno iz »LAVRENTSKAJA LETOPIS-a« — Kijevo. po »Mithologie Slave«.)

Knez Vladimir. Pobjeda ruskoga kneza Vladimira nad bratom Jaropolkom, koji bijaše miran čovjek i prijatelj kršćana, posta pobjedom poganstva nad kršćanstvom. Pobjednik dignu u Kijevu, na obalama Dnjepra, kipove starim bogovima: Perunu, Dabogu, Kresu i drugima. Tijelo Perunova kipa bilo je od drva, glava od srebra. God. 989. krenu Vladimir s vojskom na jug; vrati se u Kijev pokršten i oženjen cesarevnom Anom. Pokrsti rodbinu; kip Perunov priveže konju za rep i dade ga tako vući do Dnjepra. Puk je za svojim bogom plakao. Doskora krajevi oko vodenog puta od Ilmenskog jezera i Novgoroda do Kijeva prime ipak novu vjeru: puci više na sjeveru pokrstiše se tek kasnije.

(Vladimir Nazor: iz knjige »EPOSI« str. 150. — Zagreb 1946.)

Slavenski PERUN, to je bog gromovnik kod starih Slavena. Njegov kip je u staroruskoj Kroniki opisan, i stajao je u Kijevu, ali su ga za preobraženja Rusa 988. god. po zapovijedi velikog kneza Vladimira na Dnjepar odvukli i tamo ga u rijeku bacili. Riječi Perun i Gromovnik održale se u svim slavenskim jezicima u raznim varijantama i izrazima, kao npr: Strilbog, Gromotres, bog munje, ili kod Poljaka Piorun, kod Litvanaca Perkun i Perkunas, te kod Leta Perkons.

(BROCKHAUS LEXIKON — Izdanje Leipzig 1886.)

EPILOG

Na karpatskoj visočini zgrnuli se slavski puci,
Tam od Labe i Dunaja, s Baltičkog i Crnog mora.
Oblačinom crnog dima smrknuo se danak bijeli.
Vaj, od gnjeva Perunova nastradati puk će c'jeli!

No plam jenja i već trne. Nad glavama mnoštva toga,
Pojavi se ljudma Perun, kovač groma strahotnoga.
A bog tutnjeć zadrmao dô i vršak Karpat-gori,
I tad glasom, koji tutnji, narodima progovori:

— Ljudskijem se narodima novo doba približava.
Na ognjištu vatra naša već se gasi. Iščezava
U srcu vam vjera, bl'jedi Vidov lik u vašoj duši;
Mnogi slavski hram izgori, u Kijevu kip se sruši.

Ali, moć nam ipak ne će slomiti se, ne će pasti!
I dalje će srcu vašem govoriti Perun moćni.
A daleko pokoljenje, kad će poljem žito rasti,
Kad će naglo iznad žetve zapr'jetiti oblak noćni.

U pomoć će ono zvati novo Biće, Ime novo,
Al' će njemu pred očima lebdjet čelo Perunovo.

(Vladimir Nazor: »EPOSI« iz spjeva Epilog — Zagreb 1946.)

USPLAMTJELA ko još nikad BORBA među BOGOVIMA.
Grčila se od njih zemlja. Otvarahu grudi njene
Mač i koplje ubojito. Krv je tekla potocima
Na kipove porušene. na hramove razvaljene.

I kad kneže VLADIMIRE u kijevskom svetom hramu
U prah sruši kip PERUNA, slavenskoga gromovnika,
Žešćim gnjevom boštvo planu s toga novog odmetnika,
Pa s Urala sve do Dnjepra širit poče strah i tamu.

Stislo grome u desnici: razljućeno, uvr'jeđeno,
Iščupalo kraj KIJEVA hrašće bogu posvećeno.
Razmaha se vatra gnjevom u jesenjih olujina,
Ječala je nadaleko i ravnica i dolina.

Protrnuše puci slavski; pale žrtve pomirnice
U tom plamu dalekome vide neko strogo lice.
Pomozi nam SVANTEVIDE! Taj je plamen opomena,
Od vjernika zar će tvojih nestati i USPOMENA? —

(Vladimir Nazor: Iz knjige EPOSI: »EPILOG« Zagreb 1946.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET ŠESTO POGLAVLJE

PERUN U POLABJU

CRTICE IZ DOBA KRIŽARSKIH NAJEZDI

Iza smrti Karla Velikog zavladao je carstvom franačkim njegov sin Ljudevit zvan pobožni, i nastavio je s provalama franačke vojne u slavenske zemlje. Poslije rušenja slavenskih hramova i obrednih mjesta u Saskoj i Češkoj po uzoru na prethodne vladare, i Ljudevit je na mjestu slavenskog hrama dao podizati kršćanske crkve.

U povodu posvete jedne crkve, koju je podigao kralj Ljudevit godine 830. na mjestu porušenog slavenskog hrama, na ovoj slici prikazan je svečani čin predaje nove crkve u nadležnost biskupa Gunthara, u prisutnosti kralja Ljudevita.

PERUN U POLABJU

CRTICE IZ DOBA KRIŽARSKIH NAJEZDI

NAJZNAČAJNIJE SVJEDOČANSTVO na drevno slavensko stanovništvo, predstavljaju slavenska imena mjesta, a pogotovo ako su ta mjesta dobila naziv po imenu nekog staroslavenskog božanstva. Između ostalih, postojalo je u gornjem Polablju jedno drevno naselje Slavena već u 7—8. stoljeću, koje je nosilo ime PERNO i PERNOV-GRAD ili Perunov grad. Taj je grad stajao na pećini »Sunčani Kamen« koja se uzdizala iznad rijeke L a b e, negdje na sredini puta između granice Češke države i grada Drežđenja. U predgrađu utvrdice, izdizale se nastambe vendskog stanovništva. Latinski kroničari u 11. stoljeću spominju Perunov grad imenom »Castrum Pirne«.

»PERUN-GRADE, nad Labom stojeći,
Stoljećima hrabro se držeći.
Dičan jesi s ponosnog imena,
Po Perunu iz davnih vremena!«

Slaveni su Pernov-grad učvrstili i podigli u gradu hram bogu gromovniku P E R U N U, po čemu je grad i dobio svoje ime. U ono nemirno doba, kada su križarske vojne progonile neznaboštvo i uznemirivale slavenska naselja, utvrdica Perunovog grada, po svojem istaknutom položaju često je važnu ulogu odigrala, pa i kad su vojske Karla Velikog i njegovih nasljednika provaljivale u Polabje.

Siloviti vladar-osvajač Karlo Veliki krvavim je ratovima proširio granice franačke, podvrgnuvši pod svoju vlast bavarskog vojvodu Tasila i koruške Slavene godine 791. A kad nadvlada i Sase, zauzevši polapska slavenska naselja Dreždjenje, Mišalj, Lipsk, Djevin i Branibor, on prisili u ovim krajevima nastanjene Slavene (Polabjane i Lužičane, pa i Braniborske Ljutiće) na plaćanje godišnjega danka. Pored toga tražio je da Slaveni ukinu vjerovanje u Peruna i druge poganske idole. — To su zabilježili franački kroničari.

Statua Karla Velikog

Knezovi tih slavenskih pokrajina s ogorčenjem su podnosili ta poniženja, podržavajući i dalje vjeru u svog Peruna i druge stare bogove. Perunov-grad na Labi, najstarije uporište polapskih Venda bio je kamen branik ugroženog slavenskog življa duž čitavoga Gornjega Polabja, gdje su se okupljali oko svog gromovnog i sunčanog boga Peruna, da nađu utjehe u ono teško doba. Peruna su štovali i kao sunčano božanstvo, pa su brijegu iznad Labe na kojem je podignut Perun-grad dali značajno ime »Sunčani Kamen«.

Franački i saski kraljevi, da stvore sebi čvršći oslon u Gornjem Polabju, zauzmu — kraj utoka rječice Bijele u Labu, niže Perun-grada susjedno vendsko naselje na brdu iznad Labe, i tu podignu tvrđavu, koju su prozvali zvučnim imenom »Königstein« tj. »Kraljev Kamen«. (U latinskoj kronici stoji zabilježeno »Lapis regis«.)

Kraljev Kamen na Labi

Poslije smrti Karla Velikog zavlada sin njegov Ljudevit (817—875.) i g. 851. prisili on ponovo polapske Slavene na plaćanje danka. Ozlojeđeni knezovi slavenski, među njima i Rostislav ustadoše na novi otpor, ali ne uspješe u svom pothvatu. Sad su sa Česima zajedno stali u obranu, pogotovu kad se g. 900. kneginja Dragomira (kći braniborskog kneza Ljutića) udala za češkog kneza Vratislava. Ali poslije smrti Vratislava g. 920. vođeni su ponovo ljuti ratovi na polabske Slavene, a zloglasni saski kralj Henrik Ptičar g. 921. pokori Ljutiće i zauze grad Branibor.

Tako se redom izmjenjivahu okršaji u području Venda i Ljutića i strahotni su dani nastali za Slavene Polabja i primicahu se sve odsudniji časovi za opstanak slavenskog življa. No i pored svih nepogoda i koliko god su bili uništavani hramovi i obredna mjesta gornjeg i srednjeg Polabja, štovanje boga Peruna podržavano je i dalje. Prilazilo se povremenim molbišćima u sjeni starog hrasta posvećenog Perunu, tu su se prilagale i žrtve. Duž obala rijeke Labe nizali se posvećeni hrastovi koji su služili kao »kultna mjesta«. U današnje još doba nailazi se na stare hrastove, koje nazivaju: »Perunovyj dub«.

Kad su već skoro sva slavenska mjesta bila u rukama zavojevača, pa i najjače utvrđeni grad Mišalj, (Meissen) koji je došao u vlast grofova po kojemu su ovi prozvani »grofovima od Mišlja«, Perunov grad još uvijek je predstavljao mali grudobran za Slavene Polabja, sve dotle dok i njega nisu, po zlu glasu poznati — grofovi od Mišlja — od Slavena preoteli.

Godine 890. poslije smrti Češkog kneza Borivoja, njegovi sinovi Spitignjev i Vratislav nisu mogli vršiti kneževsku dužnost nad cijelom Češkom, nego samo nad užim krugom svojih Pražana, jer im to sprečavaše Svatopluk, kojega neposredno moraju slušati svi vojvode i plemstvo. Češkim knezom postao je Vratislav tek god. 911. Ovo je samo kratak prikaz stanja, u kakovom se nalazilo Polabje i Perunov grad. Poslije pada Perun-grada i uništenja Perunovog kulta, nisu bile pošteđene ni ostale vendske naseobine Polabja, a isti slučaj bio je i u susjednim Lužicama. God. 965. i tamo su zavladali tuđinski grofovi od Mišlja. Slavenski starosjedioci potisnuti su i iz slavenskog starog Drezđenja, gdje su Vendi još prije g. 900. u tada gustom šumom obraslim predjelima osnivali svoja naselja. (U vezi s tim Drezđenje znači: šumski stanovnici.) Slijedio je cijeli niz pustošenja i zauzeća vendskih naseobina i gradova duž srednjeg Polabja prema gradu Djevinu i u zemlje braniborške, gdje su Sasi već ranije zauzeli gradove Branibor i Havelbrijeg

Sva ova mjesta bila su slavenska i nastanjena od slavenskih plemena, polapskih Venda i braniborških Ljutića. Njihova slavenska imena stalno se održala, kao što im je i glavni grad DJEVIN nosio to ime od svog postanka koje je — po predaji — dobio, što su slavenske djevojke vješte bojevanju i bacanju strijela, pomogle vendskim bojovnicima u obrani svog grada za franačkih i saskih vojni. Nijemci su po tom ovome gradu dali ime »Magdeburg«, tj. »Djevin-grad«.

Knezovi Slavena nisu mogli drugo, nego da se pokore sili i vladi saskog kralja. Ali bilo je to samo prividno, u stvari oni su nastojali da se dignu i da skinu jaram tuđina, što im je konačno nakon temeljitih priprema i uspjelo. Junačka plemena braniborških Ljutića sa četama snažnih vendskih bojovnika g. 1066. iznenada stignu sa svojim knezovima ispred Branibora i navale na Sase koji su držali Branibor i osvoje grad u brzom nanletu. Ostavivši posadu, oni zatim zauzmu i grad Havelbrijeg. Poslije toga oni zauzmu zemlje braniborske krajine, koje su i ranije bile u njihovom posjedu, a sada ih vratiše opet u svoje okrilje. — Tako su Ljutići i Vendi osvetili izgubljeni Perunov grad, a pobjedonosno preosvojili otete im gradove Branibor i Havelbrijeg (Havolin-brijeg).

Mnogi događaji izmjeniše se od tada, dok nije god. 1061. Češkom zavladao knez Bretislav II. Od tog doba sačuvana su još neka izvješća o zbivanjima u području Polabja i Perun-grada.

BRETISLAV II. je smirio trvenja u svojoj zemlji, i podržavao dobre odnose s vanjskim svijetom. God. 1075. obrati se saski mladi kralj Henrik IV Bretislavu za pomoć, kadno se Sasi podigoše protiv njega. Bretislav mu pruži vojnu pomoć i u toj bici Sasi bijahu potučeni hametom. Za uzdarje Henrik dade Bretislavu u leno *zemlje u Polabju* uz granice češke s gradovima *Pernom* (Perunov gradom) i *Mišljem*, i još u Lužici krajine *Nisku* i *Budišinsku*.

Za te znamenite pomoći počasti Henrik IV Bretislava II nazivom kralja, za njegovu osobu 1086. god., a on se dade ovjenčati kraljevskom krunom u Pragu uz veliko slavlje. (Kralj Bretislav II je umro 1092. godine.)

Od ovih zbivanja u Gornjem Polabju i Perun-gradu, prošlo je nekoliko stoljeća, a još uvijek su stare kronike iznosile izvješća o junačkim podvizima čeških i ostalih slavenskih vitezova, kao i o dramatičnim događajima koji su se zbivali u Saksonskoj i oko Perunova grada na Labi.

U godini 1429. dok su češkog kneza Prokopa snage osvajale Lužičke zemlje u Budišinskom i Žitavskom okolišu, dotle su protivnički saski i durinški knezovi harali uzduž Polabja zauzevši ponovo Pernov-grad, Drežđenje i Mišanj.

Kad se Prokop povrati u Češku, ne oklijevajući dugo, pođe polovicom prosinca iste god. 1429. većom silom nego ikada do sada, u Mišanj. Bilo je tu 40.000 pješaka, 3.500 konjanika, i 2.500 bojnih kola, i sva ta sila pođe pod vodstvom Prokopa Velikog, da se osveti neprijatelju.

Velika vojska njemačkih knezova i vojvoda postavi se na otpor među gradovima Lipskim i Grimom, ali kad se vojska češka približila Grimu, ne dočeka ih ta vojska nego se razbježa bez boja. Tada češke vojske spališe predgrađe Pernov grada, Drežđenja i Mišlja, polazeći dolinom Labe.

Jsme narod jeden, byli jsme a budem
Svym svoji žijme v lasce učinne
Jsme narod jeden, byli jsme a budem.
Vždy jedno velke telo roddine.

Starogradski sat

PERUN U POLABJU

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Iza svršenog rata s Nijemcima god. 873. Moravskom je vladao moćni knez SVATOPLUK i raširio je granice svoje zemlje pripojivši joj i neke slavenske zemlje, na jugu i sjeveru, Vislane s Krakovom, pa Šlezane, Milčane i Polabjane. Svi češki knezovi morali mu se pokoriti. Upuštao se u velike vojne pohode. Usred vojevanja i umre 894. god.

(Iz II. knjige »ČEŠKE POVIJESTI« O Svatopluku str. 21.)

Kralj Juraj PODJEBRADSKI. Mnoge raspre, koje su se vodile među bavarskim, saskim i braniborskim knezovima, radi poboljšanja prijateljskih odnosa sa novim češkim kraljem Jurjem, učiniše da se položaj Jurja bolje učvrstio. — Na njihovu skupu u Hebu (1459.) vojvode saski odrekoše se svojih prava na području Most, Oseh i Duhcov u Češkoj, a kralj Juraj ostavi im veći dio raznih posjeda čeških u Polabju, Mišnju i Durinškoj, kao lena češke krune. — Odstupom osobito grada PERNA, (Pernov-grada) i njegove okolice, riješiše se Česi prirasta na svojim međama, što no ga pred 400 godina (1059.) pribavio kralj BRETISLAV I.

(Vlaclav Vladivoj Tomek: POVIJEST KRALJEVINE ČESKE — Zagreb 1899.)

Stari grad i zamak na brijegu »SUNČANI KAMEN« zvan PERNO ili PERNOV-GRAD, važio je kroz dugi niz stoljeća kao dominirajući utvrđeni grad Gornjeg Polabja. U poveljama 13. stoljeća spominje se kao znamenito mjesto pod imenom CASTRUM PIRNE. Prošlost Pernov-grada puna je sudbinskih zbivanja, jedan od čudnih udesa bio je kad su godine 1487. snažni udari gromova u Perun-grad, gotovo ga razorili. Od nekad znamenite tvrđe i danas još postoje ostaci zidina i obranbenih bastiona.

(Bibliografski institut: DRESDEN i SASKA ŠVICA — Leipzig 1902.)

Češki vojvoda PROKOP VELIKI, 1427. god. povede vojnu snagu Taboričana i Pražana preko Moravske u Šlesku, zatim porazi protivničke knezove kod Nise 1428. god. a onda 1429. provali u Bavarsku gdje uhvati mnogo plijena, osvojivši navlastito saski grad PERNOV na LABI i još neke bavarske gradove.

(Iz Vl. Knjige Vaclava Vladivoja Tomeka: POVIJEST KRALJEVINE ČEŠKE — Zagreb 1899.)

Između češkog kneza Jurja PODJEBRADSKOG i saskih grofova od Mišlja i Branibora, god. 1450. iza neuspjelih pregovora dođe do rata po treći put. Juraj Podjebradski povede sada vojsku na Fridrika Saksonskoga. Sa 20.000 ljudi provali u Mišalj, poplijeni mu zemlju od PERNE (Pernov-grada) do Drežđana, a 15. listopada 1450. osvoji i tvrdi grad Gerovo na juriš.

(Iz VI. Knjige V. V. Tomeka: POVIJEST KRALJEVINE ČEŠKE — Zagreb 1899.) Str. 265/266.

24. IV. 1457. car i kralj FERDINAND pođe s velikom vojskom u Češku, a na tom putu stignuše češki poslanici kod PERNE (Perunovgrad) na Labi Ferdinand im ne dade nikakvog stalnog odgovora, nego pođe dalje prema Ljutomericama, gdje mu se pridružiše drugi neki stališi.

(Iz VII. Knjige V. V. Tomeka: POVIJEST KRALJEVINE ČEŠKE — Zagreb 1889.) Str. 315.

Kako Sasi nisu imali sreće sa otetim gradovima Braniborom i Havelbrijegom, nisu bolje sreće bili ni Mišaljski grofovski porobljivači Perunovog grada. Vječno su imali okršaje sa Slavenima, te morali napuštati silom zauzeta mjesta, a najveća ih je nevolja pogodila, kad su g. 1487. silni gromovi udarili u Perun-grad na Sunčanom Kamenu i u tren oka ga popalili i razorili, kao da je to učinio gromovnik Perun, hoteći ih kazniti, što su njegovom gradu počinili strašnu nepravdu.

FRANJO LEDIĆ

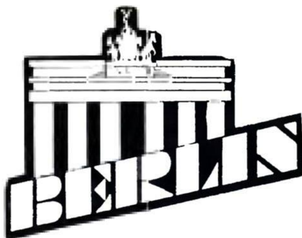
MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET SEDMO POGLAVLJE

HRAM NA SPREVI

IZ NAJRANIJE PROŠLOSTI GRADA BERLINA

Od jeseni 1911. postao sam kroz dulji niz godina stanovnikom grada na Sprevi, i mogu reći da sam ovdje pored svog rada na filmskom stvaralaštvu prikupio i dobar dio gradiva za kompletiranje moga djela o slavenskoj mitologiji.

Među ostalim koristio sam mnogobrojna književna djela iz državnih biblioteka, i posjećivao brojne muzeje u Berlinu i ostalim gradovima.

Filmski rad mi je omogućio putovanja pa sam obišao sva znatnija mjesta u slavenskim zemljama sve do Vislanskih područja.

ČITAONICA DRŽAVNE BIBLIOTEKE U BERLINU

HRAM NA SPREVI

IZ NAJRANIJE PROŠLOSTI GRADA BERLINA

STARA VJERA SLAVENA približavaše se svom sutonu, jer i pored utješnih izvješća o događajima iz g. 1066, povodom zauzeća gradova Branibora i Havelbrijega po Slavenima, mi znademo iz ranijih obavještenja kako slavensko žiteljstvo duž čitavog polapskog područja od češke granice do grada Djevina, sve više pada pod tuđinski jaram, a kultna se mjesta Slavena uništavaju.

Istina, u sjevero-zapadnim slavenskim područjima, počevši od Branibora pa dalje u Meklenburgu, Poodravlju, Pomeraniji, uz obale Baltika i na otoku Rujani, stvari za Slavene stajale su povoljnije. Snagama slavenskih plemena Ljutića, Bodrića i Rujana uspješno su suzbijani tuđinski nasrtaji i sačuvana je nezavisnost. Još je utješno bilo što su kroničari križarskih vojni toga vremena zapisali, kada je drugi križarski rat propao, kako iza toga saski i sjeveronjemački knezovi još dugo vremena nisu mogli prodrijeti u slavenske zemlje istočno od Labe, da suzbiju staru vjeru Slavena.

Križarski ratni pohodi na slavenska plemena Ljutiće, Bodriće i Rujane, ne samo da nisu slomili njihovu vjeru u stare bogove, nego su ih rasplamsali da još više počnu poštivati svoje idole, a osobito Rujani svog boga Svantevida. Oni su nastavili s još jačim otporom i bojevima protiv tuđinskih zavojevača, koji su završavali s bogatim ratnim plijenom, a iz zahvalnosti za uspjehe su bogu Svantevidu prinosili krvne žrtve i konje spaljivali.

Nakon toga učinjeni su pokušaji, da se Slavene privede kršćanstvu mirnim načinom. I kad su — nadbiskup Norbert od Magdeburga (slavenskog Djevina), a zatim i biskup bamberški u područjima Poodravlja i Pomeranije počeli djelovati misionarskim radom na preobraženju Slavena u kršćanstvo, pokazali su se prvi uspjesi. Tim povodom g. 1124. dođe i do krštenja poljskog vojvode B o l e s l a v a.

Ali, sporo pokrštavanje Slavena nikako nije pogodovalo knezovima i vojskovođama križarskih vojni, a kako je ljutićki knez Niklot popalio grad Libek, to iz osvete ustane markgrof Albrecht Medvjed i g. 1137. sa silnom vojskom, te sad osvoji sve slavenske zemlje između Labe i Poodravlja. Tad pade i jedini grad što je još bio u rukama Slavena Branibor, po kojemu on dobije naslov — braniborskog markgrofa.

Sve ove okolnosti dovele su konačno do toga, da su Slaveni, vidjevši da im nema drugog izlaza, počeli prihvaćati kršćanstvo, a osobito u Poljskoj, tako se i vojvoda Wratislav od Pomeranije odrekao poganskog kulta s drevnim kipovima i primio kršćanstvo.

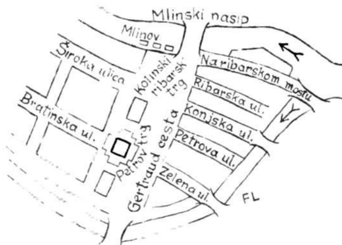
Po drevnom običaju vendskih plemena i kolinski stanovnici, ribari i ratari, štovali su stara slavenska božanstva, a naročito boga P E R U N A koji je bio zaštitnik ribarstva, a kao Daždbog i ratarstva, pa su podigli poseban hram usred njihove naseobine, posvećen bogu Perunu gromovniku i daždbogu, i u hramu postavili kip Perunov.

Tko bi jednom doputovao u Berlin, upalo bi mu u oči, da mnoge berlinske četvrti i predgrađa nose slavenska imena, kao npr.: Pankov, Treptov, Malov, Bukov, Rudov, Nova Ves, Templin, Trebin, Kolin, Stralava, Spandava itd. Pa i ime rijeke Spreve, koja protiče kroz Berlin slavenskog je porijekla. To dolazi otuda što su S l a v e n i osnivači ovoga grada.

Najstariji dio grada tzv. »stari grad« (Altstadt) nalazi se na otoku oko kojeg protiču dva rukava rijeke Spreve. Osnutak Berlina svodi se u početak 13. stoljeća. Ali pradrevno naselje na tom otoku osnovali su Slaveni, u 9—10. stoljeću. Prvi stanovnici što se tu naseliše bili su vendski ribari, a bavili se i ratarstvom i svom naselju su dali ime »Kolin«. Na nekadašnju ribarsku naseobinu odaju spomen očuvani nazivi kao: Ribarska ulica, Na ribarskom mostu, Kolinski ribarski trg, Kolinska ulica. Na Sprevi su postojali i mlinovi vendskih ratara, otuda: Mlinarska ulica, Mlinski nasip, Mlinarski most. Skup ovih ulica sačinjavao je središte naseobine.

I u sadašnje vrijeme nose ista imena ulice, kao u doba starog slavenskog Kolina.

Položaj slavenskog hrama boga Peruna. na kojem je sagrađena crkva sv. Petra.

Berlin u sadašnje vrijeme

Iz »Povijesnice grada Berlina« mi doznajemo, da je u vendskom naselju na otoku koji leži između dva rukava rijeke Spreve, postojao poganski hram posvećen bogu groma i dažda, jer su prvi stanovnici kao ribari i ratari to božanstvo štovali kao svoga zaštitnika. — Na to potsjeća ime crkve svetog Petra, prve i najstarije crkve u Berlinu koja je sagrađena na tom otoku na mjestu nekadašnjeg vendskog poganskog hrama, koji je tamo stajao, ali ga je u povodu križarskih ratova i zauzeća ove vendske naseobine god. 1136. vojskovođa Albreht Medvjed, dao porušiti, izvojevavši pobjedu nad vendskim starosjediocima. Vendi koji su primili kršćanstvo, pa ostali i dalje u svom naselju, prihvatili su izgradnju kršćanske crkve, koja je bila posvećena svetom Petru, jer je sv. Petar kod kršćana bio patron ribarstva.

Tako je umjesto starog vendskog zaštitnika ribarstva boga Peruna, preuzeo tu dužnost kršćanski sveti Petar. I ovaj slučaj predstavlja jedan primjer od običaja, koje je uvela crkva, da se na mjestu poganskog hrama podigne crkva i da se poganskog zaštitnika zamjeni kršćanskim svecem.

Na sličan način sagrađena je na ruševini starog slavenskog svetišta u Meklenburškom kraju (u okolini mjesta Greifswald) kršćanska crkva O tom pripovijeda Thietmar merseburški (pag. 816) kako je njegov predak Wigbert oko god. 1008. dao uništiti jedan slavenski sveti gaj (»lucum Zutibure dictum«), koji je okolni narod štovao u svemu kao božanstvo i od najdavnijih vremena čuvao ga kao svoju nepovredivu svetinju, a spomenuti je Wigbert dao da se na njegovu mjestu podigne crkva u čast svetoga mučenika Romana. (Napomena: Naziv »Zutibure« krivo je obilježio latinski ljetopisac, a trebao ga je pisati SVETIBOR, kako glasi pravo ime toga slavenskog svetog gaja.)

Da je Wigbert 1008. god. dao uništiti slavenski sveti gaj, to se potvrđuje i navodima iz Kuzminih zapisaka (po Niederleu III. 1. Fontes rer. bohem. II. 136—7), gdje se o knezu Vratislavu kaže, da je i on na sličan način iskorjenjivao poganske ostatke, paleći ognjem pojedina drveta i čitave gajeve, koje je u svom neznanju narod štovao.

Neoborivom silom križarske su vojne prodirale u slavenske zemlje i domaćim su starosjediocima ostavile tužan spomen. Progonjenom slavenskom svijetu poništena su svetišta i hramovi, uništeni njihovi stari bogovi, a oskvrnjena vjera pradjedova.

Alberta Medvjeda vojne nisu mimoišle ni pradrevno slavensko Kolinsko naselje na Sprevi, kao ni čvrsto branjena braniborska svetišta; pali su Postumini (Potsdam), Nowa Wes, Havolabrzeg, Spandava, Jutrobog (Juterbog), i dr.

Ali, kako kaže stara poslovica: »Vrijeme nosi breme«, i često se dešavaju čudna zbivanja makar i nakon stoljeća. Zbog naročite zanimljivosti evo ovdje na slici prikazan je udar groma u vrh crkvenog tornja

— — i to je upravo crkva sv. Petra, koja je sagrađena u Kolinu na mjestu gdje je stajao slavenski hram gromovnika Peruna, kojega je dao porušiti vojskovođa Albrecht I. Medvjed godine 1136.

Crkva je građena od drveta još u godini 1136. ali je u 13. stoljeću pojačana željeznim šipkama (kako se to jasno vidi na slici), a ta željezna konstrukcija, izgleda, privukla je udar groma koji je prouzrokovao požar i uništenje crkve. To je sasvim prirodan događaj, i ne treba biti praznovjeran, ali u narodu su ipak govorili: »To je učinio bog Perun iz osvete, što je njegov hram bio porušen.«

Slikar G. P. Busch ovjekovječio je ovaj prizor u bakrorezu god. 1730.

JOŠ JEDAN NEOBIČAN UDAR GROMA

U usporedbi s likovnim prikazom pogotka munje u crkvu sv. Petra iz god. 1730. poznati su i mnogi drugi slični atmosferski udari u visoke građevine, pa čak i u današnje doba.

Uz dokaz na bakrorezu iz 1730. god. o udaru groma u zvonik stare crkve na mjestu ranijeg slavenskog hrama u Kolinu, postoji identičan slučaj udara munje u ugao čelične konstrukcije ogromnog mosta u New-Yorku, koji preko rijeke Hudson spaja Manhattan s New-Jerseyem.

Ipak vrijeme ispravlja greške prirode i povijest bilježi vjerno daljnja zbivanja. Crkva sv. Petra kroz vijekove je izgrađivana u izmijenjenom obliku kako se to vidi ovdje na slici, te i u sadašnje vrijeme još postoji na istom mjestu, gdje je nekad stajao Perunov hram.

Izgled nove crkve sv. Petra u Berlinu u god. 1800. po bakrorezu G. W. Hulmanna.

Po svim ovim događajima, koji su se u prošlosti zbivali oko nekad postojećeg hrama boga Peruna u kolinskom slavenskom naselju (na tlu današnjeg Berlina), čine taj hram jednom karikom više u nizu otkrivenih, a dosad nepoznatih mitologijskih zbivanja u historiji Starih Slavena.

HRAM NA SPREVI

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

Ogromni prostori na Sjeveru koji se rasprostiru od pokrajina Duringa i Branibora sve do obala Baltičkog mora između Šlezviga i Šć...inske uvale, 1100-te godine još su bili nastanjeni pučanstvom slavenskih vendskih plemena Ljutića, Bodrića i Pomerana, uključivši tu i slavenska plemena na otoku Rujani. Ali germanski vlastodršci nisu se pomirili stan... poslije ustanka Venda u god. 1066. (kada su Slaveni bili zauzeli ... pr...store u Donjem Polabju i gradove Branibor i Havelbrijeg), m... da će silom i pokrštenjem Slavene pokoriti, i pripremali se na prot...

(Historik Karl Pagel: POMORSTVO HANZE — Oldenburg 1942.)

Prema povelji iz 1237. god. današnji grad Berlin nastao je po prad...m naselju Slavena. Prvi stanovnici bili su vendski ribari i ratari ... svoju naseobinu nazvali imenom Kolin. Štovali su stara slavenska božanstva Daždboga i Peruna kao zaštitnika ribarstva i ratarstva ... digli su i poganski hram u svom naselju. U godini 1136. Saski vojs... Albreht I. Medvjed porušio je kolinski hram, pa je na tom mjestu ...đena kršćanska crkva, posvećena svetom Petru, koji je od tad va... zaštitnik ribarstva.

(Iz knjige: POVIJESNICA GRADA BERLINA — Berlin 1920.)

U spomen zaboravljenog udesa Kolinskih Venda posvećujem ovih nekoliko redaka:

Gdje je ono vrijeme, hej vendski ribari?
Gdje su oni časi, hej — kolinski mlinari?
Kad ste prve osnove, niti ne sluteć tad —
Dali, da se izgradi — silni Berlin grad.
Slava vaša odavna, zakopana leži,
Sve se izmijenilo, svijet ludo bježi,
Nad drevnim Kolinom slavenskih predaka,
Nemilo se spustila tuđa kruta šaka.

Berlin, 1913. *F. L.*

Kako se Albrecht I. Medvjed istakao u osvajanju starodrevne slavenske kolinske naseobine, posljednjeg vendskog uporišta na Sprevi, te kao rušitelju njihova hrama, podignut mu je šta više i spomenik upravo na samom Kolinskom ribarskom trgu u neposrednoj blizini crkve sv. Petra.

(Edicija Grieben: VODIČ KROZ BERLIN — Berlin 1929.)

ZEMALJSKA SLAVA NIKOMU NIJE VJEČNA

U svjetskoj historiji to se pravilo po nebrojeno puta ponavljalo.

U berlinskom parku, zvanom »Tiergarten«, 1896. godine car Wilhelm II dao je postaviti u Aleji pobjednika 32 velike statue zaslužnih pruskih vladara i vojskovođa.

Za vrijeme bombardiranja u svjetskom ratu stradale su statue iz Aleje pobjednika, pa ih je trebalo skloniti. Gradski senator je postupio po primjeru starih Grka.

Grci su naime, spomenike velikana, koji su izgubili slavu smatrali mrtvima, te su njihove statue poput mrtvaca pokapali u zemlju.

Među pokopanim spomenicima nalazile se i statue ličnosti koje se spominju u »Mitologiji Slavena« u povodu neprijateljskih vojnih poduhvata protiv starog slavenskog bogoštovja u 10.—12. stoljeću.

Između ostalih bile su to statue kneza Albrechta Lava, markgrafa Waldemara, velikog kneza Albrechta I Medvjeda, (koji je uništio hram boga Peruna u Kolinu), grofa Henrika od Mišlja, (koji je provalio u Perunov grad na Labi), pa biskupa bamberškog Otta II (koji je uništio hram Triglava u Šćećinu itd.

Tko će ikad pronaći zakopane statue ovih i mnogih drugih bivših slavljenika??

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET OSMO POGLAVLJE

BOG TRIGLAV

SLAVA I PAD MITSKOG VLADARA SVJETLA I TMINE

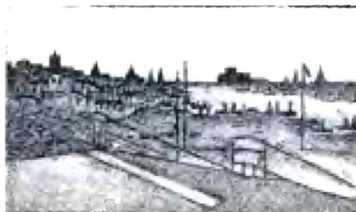

IZ BURNE PROŠLOSTI ŠĆEĆINA

8—10. stoljeća zlatno doba slavenskog bogoštovja

Šćećin prijestolnica kneza SVATOPLUKA II

U 12. stoljeću osvojio Šćećin slavenski knez BOLESLAV KRIVOUSTI

Šćećin u staro doba

Od kraja 13. stoljeća Šćećin član Hanze

Od 14. stoljeća vladaju Šćećinom Brandenburzi

1648. Švеđani dobivaju Šćećin

30 godina kasnije 1678. opet na gradskoj vijećnici se vije brandenburška zastava

Često sam po svojem filmskom poslu putovao u područja Poodravlja, Pomorja i u priobalna mjesta Baltičkog mora, pa sam imao priliku da upoznam zemlje u kojima su već od prvih stoljeća n. e. gospodarila drevna slavenska plemena Ljutića, Bodrića i Rujana.

Svuda sam nailazio na razumijevanje kod Pomorjana, a osobito u Šćećinu i Gdanskom, gdje sam prikupio vrijednih podataka o bogoštovju davnih predaka.

BOG TRIGLAV

SLAVA I PAD MITSKOG VLADARA SVIJETLA I TMINE

U KULTU BOŽANSTAVA starih Slavena izuzetan slučaj predstavljao je bog TRIGLAV po tome, što su ga drevni slavenski preci smatrali vladarem nebeskog, zemaljskog i podzemnog carstva, što je u oprečnosti sa simbolikom starih vjerovanja kod ostalih slavenskih božanstava. Po principu slavenskog mita, postojala su božanstva svjetlosti i dobra, nasuprot kojima su stajali mračni bogovi podzemlja i zla, a iznimka je bio bog Triglav koji je utjelovljavao jedno i drugo.

Na putu istraživanja slavenske mitologije usmjerit ćemo svoj cilj u Poodravlje, prema starom lučkom gradu Šćećinu, jednom od srednjovjekovnih središta, gdje je cvjetao kult slavenskog mita. Uokolo područja široko i nadaleko razvedenog ušća rijeke Odre, kao i u predjelima Pomeranije čije pješčane obale oplakuje Baltičko more gospodarila su nekada drevna slavenska plemena Venda: Ljutići. Bodrići i Pomerani.

Nastanjujući ove krajeve kroz jedanaest stoljeća Slaveni su bili naklonjeni kultu starih vjerovanja. Štovali su stara slavenska božanstva Peruna, Svaroga, Svarožića, Gerovita, Triglava, Vodana, Svantevida, Volosa, božicu Vidu i dr. Vendi iz Poodravlja i Šćećina najviše su štovali boga Triglava, dok su Ljutići pored Triglava obožavali i božicu Vidu, a plemena iz Pomeranije sve do Gdanjskoga podržavali su kult boga Volosa.

U područjima zapadne Pomeranije, koja se rasprostiru od Šćećina i Poodravlja pa sve do zemalja kneza Ratibora južno od Libeka, vladao je TRIGLAV, bog s tri glave. Tu se susreću i druga imena starih slavenskih božanstava, pa su neki kroničari tumačili da je to ime samo drugačiji prikaz starog glavnog božanstva Svaroga.

STATUA ŠĆEĆINSKOG TRIGLAVA

Vendi su svojim božanstvima podizali i dostojne hramove: bogu Triglavu u Šćećinu, bogu Volosu u Volinu, bogu Svantevidu na Arkunu, božici Vidi u Ratari, a postojalo je i niz drugih svetišta i manjih hramova, kao i svetih gajeva s kipovima, postavljenim uz stoljetna lipova ili hrastova stabla. Među svima najvelebniji bio je hram u Šćećinu, što su ga šćećinski Vendi podigli bogu Triglavu. Od davnih vremena navraćao se svijet iz svih područja slavenskih zemalja u Šćećin, da se tom bogu pokloni ili zatraži savjet od troglavog božanstva.

Uz rijeku Dnjepar iznikli gradovi, tako i Kijev, slavili su u najdavnije vrijeme isprva također staro slavensko trojstvo »Trojanbog«, koje se sastojalo iz Peruna gromovnika, Volosa boga stoke i Chorza boga ognja.

Kako je nastalo slavljenje troglavog božanstva TRIGLAVA kod Slavena, moglo bi se tumačiti i time, što se još od ranije na otoku Rujani i u Poljskoj štovalo četveroglavog Svantevida, pa Porevita i Rujevita s četiri i više glava.

Isto tako je istočno od Gdanskoga, kod baltičkih Porosjana postojalo »trojstvo« sastojeće se iz Peruna, Potrimbe i Pokola, po čemu je proizašao i Triglav.

BRAHMA-ŠIVA-VIŠNU
Božanska trijada Sunca kod Inda

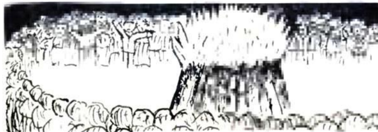
Pored toga bilo je kod više Istočnih naroda raznih »trojstava« i božanstava s tri glave, kao npr. kod starih Hindusa trojstvo Višnu-Šiva-Brahma. Sve je to moglo utjecati na zamisao o stvaranju troglavog božanstva u Slavena.

Sa žetvenih svečanosti u Končanici i Daruvaru

Najveća svetkovina boga TRIGLAVA bila je »Žetvena svečanost«, a održavala se pod kraj žetve u svim područjima slavenskih zemalja, koje su štovale ovo božanstvo, kako u Pomeraniji, tako sve do Lužice, pa i u samoj Češkoj. Većinom su žetvene svečanosti održavane pod vedrim nebom i bile su to prave veselice uz obrede, s palenjem vatri, pjesmom i igrom. Sačuvan je opis slavlja žetve na jednom kultnom mjestu nedaleko Šćećina.

Ove se svečanosti održavaju u svim slavenskim zemljama još i u sadašnje vrijeme. Naročito treba istaknuti, da češki i slovački naseljenici u Jugoslaviji svakogodišnje priređuju svečanosti žetve pod imenom »Češka obžinkova slavnost«.

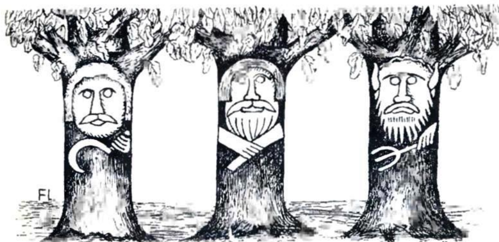

Toga ljetnog dana, pod vedrim nebom sakupilo se mnoštvo naroda iz bliže i dalje okoline ispred prastarog hrasta, gdje se svakogodišnje po starom običaju održavalo slavlje žetve. Tu je bio postavljen ogroman kip boga Triglava s konjem kraj njega. Kip je izdjelan iz drveta s tri glave i sa velikim šeširom na glavi, što je potsjećalo na lik boga Suvida ili kako su ga nazivali u Arkoni imenom »Svantevid«. Stari žrec je vršio obred pred žrtvenikom na kojemu su vendski pređi prinosili žrtve; janjce, tele, golube i druge domaće životinje i žrtvovali ih na vatri, koja je gorjela ispred kipa. Osim toga polagali su na stol pred žreca zlato, novac, vosak, žito i razne predmete.

Istodobno paljene su vatre po svim okolnim brežuljcima, a preko plamtjelih krijesova preskakivali su momci i djevojke, te najzad su i zaigrali kolo. Tako su baltička, lužička i druga slavenska plemena, vjerni svojem tisućljetnom životu i običajima gajili kult djedovskih vjerovanja, kojih se nisu htjeli odreći niti onda kada su strani germanski i nordijski zavojevači nastojali da ih na to prisile krvavim ratovima u 11. i 12. stoljeću.

A sada da se povratimo neko vrijeme unatrag, u doba prošlih stoljeća dok su se pojedina plemena starih Slavena još kretala na sjever i sjeverozapad, utemeljavajući svoja vjerska ognjišta, ponajprije pod vedrim nebom ili ispod nekog starog hrastovog stabla ili lipe, a onda u svetim gajevima, a kasnije i u bogatim hramovima. Među ostalim bili su tu Veletski Pomorani, koji se smjestiše s obje strane ušća Odre i tu osnovaše grad Šćećin, onda stari Vineti koji zauzeše otok Volin, gdje osnovaše ponajprije neki grad Vinetu, koji je uslijed potresa propao u more i kasnije tu podigli grad Volin. Opet drevni Rani ili Rujani naseliše sjeverni dio otoka Rujane podigavši grad Arkun, a u južnim krajevima Rujane nastaniše se pripadnici plemena Korjenci, i tamo izgradiše tvrdi grad Korjenci Onda se pojaviše plemena Ratari izgradivši svoj grad Ratari, zvan i Radogost (današnji Wolgast) u Strelicama. Od potomstva plemena Ratari kasnije su nastali hrabri ratnici Ljutići.

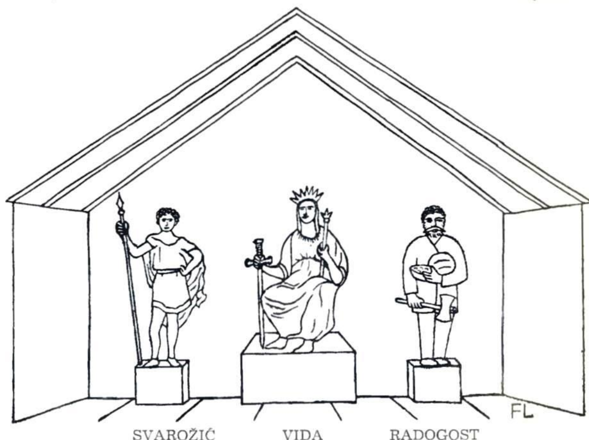

Napokon, najzapadniji Bodrići naseliše prostore između Donje Labe i Baltika, i tamo podignu svoj utvrđeni grad Racibor. U početku ovi stari Slaveni štovali su pored raznih starih božanstava još i posebno božansko trojstvo u sastavu boga Peruna, Potrimbe i Pokola. Kultna mjesta ovim božanstvima nalazila se pod granatim starim dubovima ili u ograđenom svetom gaju. Tu su u tri stabla urezali likove, u svakom stablu po jednog od navedenih bogova trojstva, a ispred ovih bili su žrtvenici, na kojima se polagalo žrtve bogovima.

Stari Slaveni najprije su se klanjali nebesima i svjetlosti, tu je bio njihov Svarun otac bogova, tvorac svijeta i staribog slavenskih predaka. Po bogu ocu nastaje Svarožić, mladi bog Sunca, a zatim proizlazi »trojstvo« koje su sačinjavala tri udružena božanstva: Perun, Potrimba (ili Trebun) i Pokola.

Značenje ovih bogova sastojalo se u tome, što je Perun slavljen kao Daždbog, Potrimba kao donosioc plodnosti, a Pokola je predstavljao zloduha podzemlja, kojemu se prinosilo žrtve da nebi činio zla svijetu U

kasnijem vremenskom razdoblju toliko se već razvio kult starih slavenskih božanstava, da su na raznim mjestima postojali proslavljeni hramovi i mnogobrojna slavenska svetišta i sveti gajevi. Među ovima bili su to, velebni hram boga Svantevida na Arkunu, hram boga Volosa na otoku Volinu, svetište boga Rujevita u Korjencima, hram Svarožića i Radogosta u Ratari, svetište božice Žive u Raciboru itd. A žrtvenih mjesta

i molbišća pod stablima i starim hrastovima bilo je ni broja im se nezna, tek podsjećaju ponegdje imena »Perunovyj dubova«, da su se tamo nalazila nekad kultna mjesta Perunova, kao i nazivi »Svantomest« tj. sveto mjesto.

Takovih ogromnih kultnih hrastova bilo je mnogo, (a veoma su ih poštivali još i za kršćanskog doba). Obično su se viđali pod tim stablima ogromni kameniti žrtvenici na kojima su ljudi u staro vrijeme žrtvovali bogovima, a također i Perunu, Potrimbi i Pokolu, dolične žrtve. Tih žrtvenika bilo je vidjeti svukud po zemljama slavenskim sve do konca 15. stoljeća, nu i kasnije su ljudi držali ta stabla svetinjama, te su znale majke uz put uzimati od stabla po koji listak, da ga prevjesi na svoje dijete, kako bi ga čuvalo od bolesti.

U kultu trobožtva zanimljivo je, što je ono izniklo kod istočnih starih Porosjana koji su to trojstvo poštovali u svetom mjestu Romavi pod sjenama starih hrastova, a to su zapazili i susjedni Slaveni, pa preuzeli

te obrede i tako je štovanje toga trojstva prešlo na ostale Slavene; pored Pomorana i Venda na Poljake, Čehe i Srbe. Boga Peruna kao glavno božanstvo neba i zemlje, te Gromovnika i Daždboga smatrali su najvećim dobročiniteljem ljudima, Potrimbu ili Trebuna kao boga vršidbe i ribarstva i plodonosca štovali su osobito, a Pokolu Paklenjaku palili su obilne žrtve da mu gnjev ublaže.

O Pomeranskim Slavenima iz okoline Šćećina pripovijeda se, da su u svojem kraju imali jedan velik krošnjat dub, pokraj kojega je bio izvor žive vode i narod je vjerovao da tu prebiva neko božanstvo, koje su u veliko častili i poštovali.

Međutim dogodilo se da je dolazilo i do promjena u obredima kulta, a najznačajniji takav slučaj dogodio se u vezi starog kulta sa trojnim boštvom (trojstvom Peruna, Potrimbe i Pokola), kada se temeljno izmijenio ovaj način bogoslužja. Naime sasvim je napušteno štovanje u obliku trojstva, a uspostavljen je kult boga Triglava, koji je imao sva ta svojstva, koja su do tada predstavljali stari bogovi Perun, Potrimba i Pokola, a prenešena na jednog boga TRIGLAVA, koji se od tada smatra bogom neba, zemlje i podzemlja sa svim odgovarajućim atributima koja su bila pripisana napuštenom troboštvu. Pomerani su tri božanstva stopili u jedno i nazvali ga bog Triglav.

Sasvim je razumljivo, da su Pomorani svome novom troglavom boštvu Triglavu sagradili i veleban hram u njihovu glavnom gradu Šćećinu. Ukratko iza toga podigli su i drugi hram u Julin-gradu na otoku Volinu u čast novog boga Triglava. (Ovaj grad je od ranije postojao, a kasnije u povodu kulta bogu Volosu, promijenjeno mu je ime u čast boga Volosa, pa je nazvan imenom VOLIN.) U šćećinskom hramu troglavog boga Triglava Pomorani su postavili ogroman kip istesan od stare hrastovine. Triglav je prikazan u nadnaravnoj veličini, a kip mu bijaše obastrt dugačkom koprenom sa sve četiri strane. Svećenici govorahu da je Triglav nevidljivo i najčišće božanstvo, koje rijetko kad silazi na zemlju, a da se krije zato, što neće da vidi ljudske opačine. Triglav je bio vladalac neba, zemlje i podzemnih paklenskih bezdana. Triglav je tvorac neba i zemlje, uzdržavatelj i hranitelj ljudi, ali i kažnjavatelj ljudskih opačina.

Po zapisima Tkany-a, Triglav je imao u Šćećinu svoj hram na glasu. Drvene stijene bile su okićene izvana izbočenim slikama (rezbarijama) ljudi, životinja i svakovrsnih ptica, koje su bile slikane masnim neizbrisivim bojama. U tom hramu držali su veliko blago, koje su zaplijenili od neprijatelja. Tu je bilo oružja i drugog ratnog plijena, od kojega je hramu pripadalo desetina. Tu je bilo zlatnih i srebrenih čaša, za gatanje i za gostbe uglednih gosti, onda velikih rogova divljih bikova za napitak i trubljenje, pa mačeva i noževa, i drugog dragocjenog oruđa, kao i raznog žrtveničkog pribora.

SPOMENICA ŠĆEĆINU

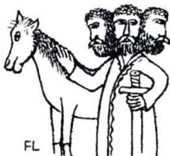
Od vremena još pradavnih
Tekla rijeka Odra — tekla.
Preko polja onih ravnih
Za Baltik si put usjekla.

I pri ušću Odre rijeke
Izniknuo divan grad,
Tamo stoji kroz vijeke
Šćećinom je zvan i sad.

F. L.

Velebnom hramu Triglava u Šćećinu, kao i onome u Julin-gradu pripadao je svakome po jedan vanredno vrijedan crni konj, kojima se gatalo, kad se poduzimalo neke podvige. Uz kip Triglava u Šćećinu vidjelo se oveliko sedlo, a svećenici su tvrdili, da bog noću zajaše konja, da potjera zle duhove od zemlje.

Iz svih ovih izvješća jasno proizlazi, da je ovo slavensko trojstvo u jednoj osobi ono isto, koje su obožavali stari Porusi u tri osobe. Triglavu je bio posvećen konj vranac, kojega je njegovao jedan svećenik i koga su upotrebljavali za gatanje na sličan način kao i bijelca Svetovidova u Arkunu.

U Šćećinu je, kao lučkom gradu i središtu baltičkog moreplovstva, kod smrti pomoraca i drugih uglednika bio običaj posmrtnih spaljivanja, koja su vršena na ukrašenom brodu uz velike svečane obrede.

Prema zapisima ljetopisca H e r b o r d a, Kaligrafa Otona Bamberškog biskupa i misionara Pomeranije, po zapovijedi vendskog kneza B o l e s l a v a hram boga Triglava u Šćećinu bijaše izgrađen *»s uzvišenim pijetetom i umjetnošću, unutra i izvana«* ukrašen skulpturama kojih je bilo i van zidova. Bilo je slika ljudi, ptica i divljih životinja izraženih takovom točnošću, svaka prema svom izgledu, da se činilo da žive i dišu.

U šćećinskom hramu stajao je na povišenom postolju ogroman drveni kip boga Triglava s tri glave — koje su simbolički ukazivale na njegovu prevlast nad tri carstva, nad nebom, zemljom i podzemljem. Kip Triglava bio je bojama umjetnički oslikan, te ukrašen bogatim nakitom; ispred kipa plamtjela je luč iz suhe borovine, osvjetljavajući mistično božanski lik. — U nekom zapisu stoji da su oči tog kipa bile povezane jednom trakom, kao znak da je taj bog tako dobar, da nije htio vidjeti ljudsku zlobu.

S obje strane kipa bili su postavljeni žrtvenici na kojima se prinosilo žrtve. Na svetkovne dane u prisustvu mnoštva naroda održavani su svečani obredi uz učešće svećenika i djeda ž r e c a. Bogu Triglavu bio je posvećen c r n i k o n j koji je bio prisutan kod svečanosti, a djed žrec je s njim upravljao i iz znakova konja tumačio kakove će sreće biti njihove poduzetnosti. Nedaleko hrama stajao je veoma stari hrast, vrlo visok i lisnat, a ispod hrasta izvor bistre vode kojima su vendski pređi hodočastili, smatrajući ih svetima.

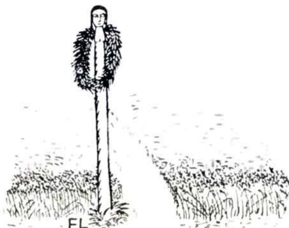
Po kronici Herborda bilo je hramova boga Triglava u četiri grada; pored onoga već opisanog u Šćećinu, nalazio se još i u drugom važnom vendskom kultnom središtu V o l i n u također hram posvećen Triglavu.

U toj kronici je zabilježeno, da se u Volinskom hramu čuvao posebno mali kip Triglava, ali od čistog zlata. Kako je prijetila opasnost od kršćanske vojne, svećenici hrama povjeriše ga jednoj udovici koja je taj dragocjeni zlatni kip sakrila u šupljini nekog drveta. Isto tako postojao je hram boga Triglava kod lužičkih Venda u gradu Zhorjelcu.

U vezi postojanja kultnog mjesta, odnosno Triglavljeva svetišta u Zhorjelcu, vidi se da je i kod lužičkih Venda bilo razvijeno štovanje prema Triglavu, kao božanstvu koje utjelovljuje sve dobro na svijetu, a ujedno daje i zaštitu protiv mračnih sila.

Mjesto u kom se nalazio četvrti hram Triglava, u kronici nije označeno, ali se drži da je to bilo u gradu Raciborzu, sjedištu bodričkog kneza Racibora, gdje je kao na najistaknutijoj točci na sjeveru Polabja stajalo svetište božice Žive (Dziewe) koju su slavili darovateljicom života, te zaštitnicom žitnih polja i rodnosti stada.

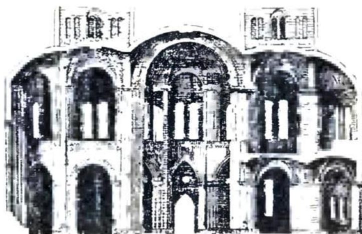

Po jednom drugom, također provjerenom izvoru o kojemu je dao izvještaj njemački putopisac von Bunsen, doznajemo da je na jednom brdu blizu starog, slavenskog utvrđenog grada Branibora postojalo veliko Triglavljevo svetište.

U knjizi M. v. Bunsena »Izlet kroz Njemačku«, izdanje Berlin 1914. stoji zabilježeno: »Blizu grada Brandenburga (Branibora), o koji se nekad živo borilo, te su ga devet puta Nijemci zauzeli, a devet puta Vendi (Slaveni) preoteli, leži Harlengerberg (brdo Harlung). Na tom brdu bilo je god. 982. podignuto veliko Triglavljevo svetište, sagrađeno iz drveta

Godine 1066. još su jednom Slaveni preosvojili grad Branibor i držali ga sve do početka 12. stoljeća, kada su poljski vojvode Boleslav i Vratislav primili kršćanstvo i odrekli se starog slavenskog bogoštovja.

Nakon toga uslijedilo je rušenje i Triglavljevog hrama na Harlung brdu kod Branibora. Na tom mjestu sagrađena je impozantna crkva sa kupolama i posve osebita, doimlje se bizantski. Prema izvoru kojim se služio putopisac Bunsen, izgleda da je tako zanimljiva crkva (građena 1142.) »bez bitne preinake« nastala po Triglavljevom hramu.

U 16. stoljeću, ta je crkva zbog ruševnog stanja bila porušena, a rektor univerziteta Christian Herms, načinio je točan model te historijske zgrade, i taj se model nalazi još i danas u jednoj prostoriji stolne crkve u Braniboru.

Čitavim nizom sudbonosnih zbivanja, stalno je bio okružen život starih slavenskih predaka u njihovoj borbi za opstanak i za očuvanje naslijeđenih tradicija praotaca. Stoljećima u neprekidnoj obrani svoje nezavisnosti i junačkim poduhvatima uspijevali su Slaveni da suzbijaju neprijateljske navale, i da krče put daljnjem razvitku slavenskih naroda, unatoč neravnomjerno jačoj stranoj sili.

Zapadno-vendski Slaveni ne samo da su hrabro branili svoje zemlje, štaviše godine 1066. osvojili su ponovo Altmarke i Braniborsku krajinu.

Oko 1100. god. još su sve zemlje i gradovi između Libečkog Zaljeva i Šćećina (Racibor, Zvijerin, Rostok, Vizmar, Demin, Ratari, Šćećin, Volin, Branibor, otok Rujan i dr.) u vlasti vendskih plemena. Neprijateljskim napadima Slaveni su se snažno odupirali tokom cijelog 11. stoljeća i vendski knezovi Racibor i Pribislav održali su svoju prevlast nad zavojevačima.

Ipak se nisu mogli odhrvati premoćnoj protivničkoj sili, jer je vojskovođa krstaške vojne Oton, biskup Bamberški prinudio 1124. god. poljskog vojvodu Boleslava i vojvodu Wratislava od Pomeranije, da se odreknu poganskog kulta s drvenim kipovima. Nakon toga uslijedilo je rušenje hramova i ostalih slavenskih svetišta i uništavanje kipova slavenskih idola. Što je najgore, Oto Bamberški dao je i glasoviti hram boga Triglava u Šćećinu zapaliti i naredio da se odrube tri posrebrene glave boga Triglava koje je poslao papi u Rim, kao trofeju pobjede nad idolopoklonstvom Slavena.

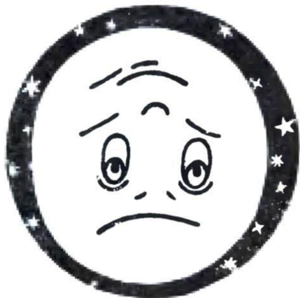
Orao, simbol Šćećina, srdito je uzdigao glavu zbog žalosti koja je pogodila njegov grad.

Primjedba: U povodu posjete Rimu u travnju 1967. obišao sam vatikanske muzeje i arhive u nadi da tu otkrijem neke važne starine iz mitologijske prošlosti Slavena, ali začudo, na moje upite odgovoreno mi je, da tamo nema nikakvih spomenika od starih slavenskih božanstava. Ipak u arhivskim odjeljenjima i biblioteci imao sam uvid u mnogobrojne stare povelje i listine, još iz vremena od prije Karla Velikog do u 12. stoljeće u kojima sam nalazio dosta korisnih podataka.

F. L.

Ali, ne potraja dugo i ogorčena slavenska plemena počela su još jače štovati svoje stare bogove, zbog čega je dolazilo do čestih pobuna. Dok je vendski knez Racibor branio pokušaje rušenja slavenskih svetinja, saksonski hercog Henrik Lav, iz prkosa dade izgraditi po svom nećaku Adolfu god. 1143. na obližnjoj obali Baltika grad Libek. Međutim, bodrički knez Niklot upadne 1147. sa svojim četama i popali taj novi grad Saksona do temelja.

Na to udari iznova vojska Alberta Lava i prinudi iste godine najprije vendskog poglavara Pribislava, a poslije i ljutičkog kneza Racibora na mir. Međutim, godine 1157. podignu Vendi ponovno veliki ustanak, kojega 1160. krvavo slomi vojska Albrehta Medvjeda. Ovim porazom dat je konačni udarac tisućljetnoj slavenskoj tradiciji s kultom starih slavenskih božanstava, te nitko nije mogao spriječiti ni pad moćnog vendskog boga Triglava. Neprijateljske vojske popalile su i razorile ne samo znameniti hram Triglava u Šćećinu, nego i mnoga druga svetišta davnih slavenskih predа. Sačuvan je tek neznatan broj manjih statua i nekih kipova koji su sačuvani po raznim muzejima u Šćećinu, Gdanskom, Krakovu i drugim poljskim gradovima; u Kijevu Novgradu i još u nekim mjestima Rusije, zatim u Pragu, u Berlinu, Dresdenu u Njemačkoj,

TUŽNO JE MJESEC ZASJAO NAD ZEMLJAMA BALTIČKIH POMORJANA

Zemlja ta pješćana, draga Pomorjanska,
Što leži od Šćećina, pa tamo do Gdanska.
Međ obale dviju rijeka se stisla,
S lijeva teče Odra, s desna rijeka Visla.

Šćećin 1913.

F. L.

I u našoj domovini mnogo je tragova preostalo iz posljednjeg doba slavenskog poganstva. Većinom su to ostaci starodrevnih običaja, a posebno i u bogatstvu našeg narodnog folklora. Napokon mi imademo i mnogo geografskih naziva koji nas potsjećaju na stara slavenska božanstva, kao što su Perun, Triglav, Volos, Suvid i dr.

Osobito mjesto kod zemljopisnih naziva zauzima Triglav, najviša planina u Jugoslaviji, a zatim Troglav u sustavu Dinarskog Velegorja.

Tko može poreći, da su naši davni pređi najviše planine u našoj zemlji prozvali ovim imenom upravo zbog toga što je bog Triglav značio za njih vrhunstvo u njihovu starom vjerovanju?

To važi kako za Triglav kod Slovenaca, tako i za Troglav kod hrvatskoga naroda. Troglav je za nas naročito zanimljiv, što je u području kraju Troglava kod mjesta Suvid pronađena kamena plastika troglavog božanstva koja predstavlja boga Triglava.

I na grbu S. R. Slovenije ovjekovječen je Triglav

Pored geografskih naziva po imenu staroslavenskog boga Triglava u Češkoj i Rusiji, i u našoj domovini sačuvan je spomen na to božanstvo u nazivu našeg najvišeg planinskog masiva TRIGLAV planine u Slove-

niji, i u imenu TROGLAVA gromotresnog vrha Dinarskog velegorja u Dalmaciji. Pronađen je kod nas i jedan spomenik, mnogo nalik na boga Triglava. U povodu arheološkog istraživanja starih gradina u okolici Knina, u odlomku Ždrapanj, koji leži ispod Bribirske gradine, pronađeni su razni predmeti iz predkršćanskog doba Slavena, kao i posuđe u koje se stavljala hrana i piće za mrtvace.

Pored ostaloga, tamo je u gomili ruševnog kamenja kraj brežuljka koji se i danas još zove »SUVID« pronađen i kameni kip sa t r i g l a v e. Taj nalaz potsjeća na staro vjerovanje Slavena i na troglavo božanstvo »T r i g l a v a«. Ovu pretpostavku potkrepljuje još to, što se nedaleko ovog lokaliteta uzdiže »T R O G L A V« najviši vrh Dinarskog velegorja.

Do otkrića Triglavljeva kipa došlo je nakon dugogodišnjih istraživanja, koja su vršena od god. 1889. po Hrvatskom starinarskom društvu u Kninu. Tamo su nađeni i drugi ostanci srednjovjekovnih spomenika iz doba hrvatskih narodnih vladara.

POGLED NA TROGLAV

Div-Dinaro i Veli Troglave,
Svjedoci ste naše stare slave.
Oj Dinaro! Tko ti nebi pjevo,
U tebi je gorje Troglavljevo.
Gdje vjetrovi bijesni vladaju,
Gdje strijele gromovne padaju,
Gdje gromovnik bog Perun caruje,
Gdje roj vila gorskijeh stanuje.

Spomenik Triglava najprije se čuvao u Kninskom muzeju, a sada se nalazi u Splitskom arheološkom muzeju.

BOG TRIGLAV

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

T R I G L A V, slavensko božanstvo naročito se štovalo kod pomeranskih Slavena kao najviši bog, i njegovi su glavni hramovi postojali u gradovima Šćećinu i Volinu. U unutrašnjosti ovih hramova prikazan je njegov kip sa tri glave u znak da TRIGLAV vlada nad tri carstva nebeskim, zemaljskim i podzemnim; s tim je predstavljao i boga Sunca.

Bogu Triglavu bio je posvećen crni konj, koji je upravljao preko svojih znakova i time davao odgovore na postavljena pitanja. Hram u Šćećinu spaljen je po biskupu Otonu bamberškom, a on je dao i odrubiti tri posrebrene glave boga Triglava i poslao ih papi u Rim.

(BROCKHAUS CONVERSATIONS — LEXIKON — Leipzig 1886.)

Po predaji polapskih Slavena, Pored rujanskoga boga Svetovida ili Svantevida, čiji se hram nalazio na Rtu Arkunu, štovan je i TRIGLAV kao bog Sunca sa hramom u Šćećinu.

(Dr. Ante Messner-Sporšić: »LJUDI I PRIRODA« — Zagreb 1938.)

Po zapisima Herborda Kaliografa svetog Otona Bamberškog i misionara Pomoranije, postojao je hram boga T r i g l a v a u Šćećinu, koji po zapovijedi kneza B o l e s l a v a bijaše izgrađen »sa uzvišenim pijetetom i umjetnošću unutra i izvana« ukrašen skulpturama kojih je bilo i izvan zidova.

Bilo je slika ljudi, ptica i divljih životinja izraženih takovom točnošću i prema svom izgledu da se činilo da žive i dišu. Bio je i jedan k i p s t r i g l a v e, koji se zvao T R I G L A V jer je nosio tri glave na jednom stablu stupu.

(MITHOLOGIE SLAVES, Librairie L A R O U S S E — Paris 1963.)

(Iz novinskog članka u dnevniku »BORBA« od 18. XI. 1963.)

Muzej hrvatskih starina u Splitu posjeduje bogatu zbirku rijetkih predmeta od bronce, kamena i gline. Tu su i predmeti još iz poganskog doba Slavena, među kojima se ističu g l a v a t r o g l a v o g b o ž a n s t v a i posuđe u koje se stavljala hrana i piće za mrtvace.

(Dr. Stipe Gunjača: MUZEJ HRVATSKIH STARINA — Split 1963.)

Pribaltički Slaveni, to su slavenska poganska plemena koja su obitavala na južnim obalama Baltičkoga mora. Poznati kao hrabri ratnici i pomorci slavili su bogove Svetovida, Svarožića i T R I G L A V A.

(Marijan Filipović: ABC LEKSIKON OSNOVNOG ZNANJA — Zagreb 1961.)

TRIGLAVA, slavenskog idola sa tri glave, osobito su štovali Slaveni Pomeranije kao svoje najviše božanstvo, a glavni mu je hram bio u Šćećinu i Volinu. Po sigurnim povijesnim vijestima kult boga Triglava postojao je i u Gornjoj Lužici u gradu Zhorjelcu. O njegovu kultu nalaze se mnogi tragovi, ne samo u Pomeraniji i Lužici, nego i u Češkoj, Rusiji, u Sloveniji (Triglav planina) i u drugim mjestima.

(BROCKHAUS CONVERSATIONS — LEXIKON — Leipzig 1926.)

Prvobitno trojstvo Porosjana slavilo se u Romavi pod starodrevnim dubom, a prešlo je na druge Slavene Pomorane, Polabjane, Poljake, Čehe. U Romavi su troje bogova Perkun, Potrimba i Pokola, bili urezani u tri hrasta, svaki u svojoj udubini. Pomorani su ta tri božanstva stopili u jedno i nazvali ga bog T R I G L A V. Kasnije je ogroman kip Triglava istesan od stare hrastovine i stavljen u hram u Šćećinu. I u Julin-gradu na otoku Volinu bijaše hram Triglava. Kip njegov u tom hramu bio je od suhog zlata, a ures zlatni prikrivao mu obraz do usana. Svećenici njegovi su tumačili, da krije svoj obraz pred ljudskim opačinama. U Šćećinu i Julingradu viđao se po jedan konj vranac koje su upotrebljavali za gatanje.

(Dr Nikola Gržetić: O VJERI STARIH SLOVJANA PREMA PRAVJERI ARIJACA I PRASEMITA — Senj 1879.)

TRIGLAV je imao u Šćećinu svoj hram na glasu. Drvene stijene bile su okićene izvana izbočenim slikama (reljefima) ljudi, životinja i svakovrsnih ptica, koje su bile omaštene neizbrisivim bojama. U tom hramu držali su blago, koje bi zaplijenili od neprijatelja. Tu je bilo oružja i drugog ratnog plijena, od koga je hramu pripadala desetina. Tu je bilo zlatnih i srebrnih čaša za gatanje i za gostbe uglednih ljudi, omašnih rogova divljih bikova za napitak i trubljenje, mačeva i noževa i drugog dragocjenog oruđa i žrtveničkog pribora.

(Anton Thany: MITHOLOGIE DER ALTEN TEUTSCHEN UND SLAVEN — Znaim 1827.)

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

DVADESET DEVETO POGLAVLJE

EPILOG ARKUNA

SVETIŠTE SVANTEVIDA U PLAMENOM VIHORU

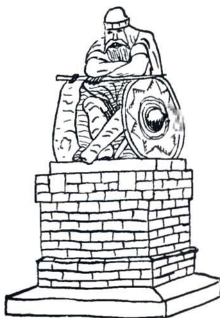
DANCI SU RAZORILI SVANTEVIDOVO SVETIŠTE

Otok Rujana bio je god. 1168. jedina slavenska nezavisna zemlja i na Arkunu je bilo jedino slavensko svetište, gdje se još podržavalo štovanje rujanskog boga Svantevida.

Kraj vlade Svantevida boga Sunca, rata i sudbine došao je od tuđinske sile. Nakon što su kršćanski emisari uspjeli pokrstiti vojvode poljske Boleslava i Wratislava, ubrzo je prevedeno na kršćanstvo žiteljstvo u svim pribaltičkim područjima Pomorja.

PROPAST SVANTEVIDA

DANSKI SIMBOL POBJEDE

Danski kralj Valdemar osvoji Arkun pomocu poljskih knezova na 14. lipnja 1168. god. Kad je arkunski hram planuo on zapovjedi, da ogromni kip Svantevida povuku u vatru i da ga spale.

EPILOG ARKUNA

SVETIŠTE SVANTEVIDA U PLAMENOM VIHORU

BEZUSPJEŠNI POKUŠAJI biskupa Otona Bamberškog da Rujane privede kršćanstvu zadavali su mnogo brige danskom kralju Erihu Edmundu, a pogotovo što su rujanske brodice stalno uznemirivale priobalna mjesta u Danskoj, zbog čega je dolazilo do čestih bojovnih okršaja.

Ozlojeđen, Erih Edmund potajno se pripremi i godine 1136. poduzme sa ratnom flotom veliki ratni pohod na Arkun. Opkolivši grad i hram sa svih strana, s kopna i mora presječe im dovod hrane i vode. Zbog nestašice vode posada Rujane bude prisiljena da se preda, obećavši da će primiti kršćanstvo. Na to svi navale na krštenje.

Ali, jedva što su se Danci uputili prema Danskoj, Rujani izvedu biskupa izvan zemlje kojega im Danci ostaviše radi poduke, a oni nastave štovanjem svoga starog boga Svantevida još više nego do tada. A pojačaju svoje snage i straže na kopnu i moru.

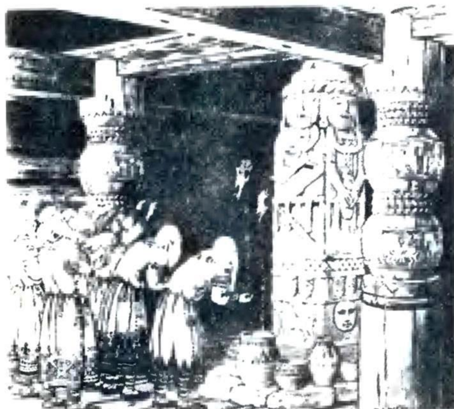
Moć arkunske države bijaše neslomljiva, i tek 1159. odluči se kralj danski Waldemar I. da ponovno udari na Rujane. Waldemar otisne s 2[illegible] ratnih brodica niz Baltik, a kad je trebalo doći do bitke sa Rujanima, od brodova bijaše još samo šestdesetak, ostalih dvije stotine potajno se izvukoše i vratiše natrag u Dansku.

Slavenske ratne brodice

Kad je kralj sazvao ratni savjet, odgovore mu, da se ne smije tolike danske junačke plemiće dovesti u životnu opasnost. A to se zbilo još prije nego su bili na vidiku brodovi Rujana. Ali kad se pojaviše na horizontu neprijateljska jedra, Danci okrenuše kormila i svi do zadnjega »hrabri« odjezdiše; a zamalo, da nije i kraljev brod dopao u ruke Rujana.

Tako je za niz godina slijedio mir i Rujani su bez smetnje nastavili svojim starim vjerovanjem i narod je dolazio iz svih krajeva, da se pred hramom pokloni svom zaštitniku Svantevidu, i da doprinese svoju žrtvu.

Kasnije se okrenuo list, Danci u boju dva puta nadvladaše Rujane, pa su i dva puta mir diktirali, ali im ipak ostaviše staru vjeru u njihova Svantevida, naravno pod uvjetom da više ne čine neprilika Danskoj i da plaćaju kralju danak. U daljnjem razdoblju kroz deset godina unatoč tog sporazuma, dolazilo je ponovno do čestih i teških razmirica među ugovoračima, što je Dancima davalo povoda za negodovanje.

Dok su u to vrijeme kod Slavena na Sjeveru događaji poprimili podnošljiv stav, istodobno strahotna zbivanja zahvatila su slavenski živalj u Polabju, Braniboru, Lužici i drugim krajevima gdje su Slaveni do tad uspjevali održati još svoju nezavisnost, tamo je sad plamtio uništavajući rat. — Saksonske križarske vojne navaljivale su nesmiljeno, i padali su slavenski gradovi i naselja u neprijateljske ruke od Dreždenja i Mišlja duž Polabja do Branibora, Havolbrzega, Zvijerina i Racibora, te duž Špreve u Lužicama, od Budyšina i Chozebuca do Kolina.

Opet druge vojske Albrechta I. Medvjeda zauzeše slavensko naselje Kolin na Sprevi gdje uništiše Perunov hram, a poslije toga godine 1160. prodru duž Odre sve do velikog pomoranskog lučkog grada Šćećina na Odri poplavivši i porušivši čuveni šćećinski hram boga Triglava.

KULTNO PODRUČJE ZAPADNIH SLAVENA

Zbog nezamislivo teškog stanja koje je zavladalo u slavenskim zemljama i neki slavenski knezovi poprimiše kršćanstvo. Već godine 1124. poljski vojvoda Boleslav, a zatim i Wratislaw vojvoda od Pomorja (Pomeranije) primili su pokrštenje i tu se stanje smirilo, a nakon toga primiše kršćanstvo i drugi slavenski knezovi, kao ljutički Pribislav i Niklot, te bodrički knez Racibor.

Stvarno već nije ni bilo nezavisne slavenske zemlje na zapadu, jedino, bio je još otok Rujan, gdje se nesmetano podržavalo štovanje boga Svantevida u arkunskom svetištu. Ali Rujani, osjećavši u sebi neku silu, nepromišljeno i dalje su davali maha nasrtajima u susjedne nordijske zemlje, pa je ta neobuzdanost najzad bila po njih i odsudna. Ta uznemirivanja dojadila su danskom kralju Valdemaru I i on odluči da svom silom udari na Arkun.

Bilo je to u lipnju 1168, kad je Valdemar sa svojim četama opkolio Arkunski grad. Počela su manja čarkanja oko utvrđenih nasipa, ali za odlučujući napad na razglašeno — neosvojivu tvrđavu — nije se odmah usudio. Tu mu je pomogao neobjašnjiv slučaj: netko je u nezapaženom trenutku ubacio zapaljivu strijelu u drvenu kulu iznad ulaznih vrata u grad, koja je uslijed žarke ljetne vrućine bila isušena i za čas buknula u plamenu. Vjetar je ubrzo raširio plamteće žari po cijelom drvenom gradu, tako su buknule sve kućice drvene, pa i sam Svantevidov hram, koji je također zajedno sa tornjem, na kojemu se vijala zastava »stanica«, bio od drveta. Cijeli grad je planuo u ognjenom moru.

Danci počnu nadirati u grad, a Rujani u najvećem zdvajanju skoče u obranu svoga grada i s ogorčenom hrabrošću baciše se na jurišajuće neprijatelje. Nezapamćena krvava borba nastade u sred planulog grada. Danci su već počeli izmicati ludoj borbi. Kad najedanput, već sagorjela kula sa plamtećom posvećenom »stanicom« sruši se uz prasak i sveti ratni znak nestade u plamenu. Kad su to vidjeli Rujani, baciše oružje i obustave svaki daljnji otpor. Razuzdani plameni elemenat postade pobjednikom.

Arkun se predade na milost i nemilost: U zadnji čas Danci izvukoše kip Svantevida iz gorućeg hrama, a vojnici Valdemara iscijepaju ga i na tom drvetu kuhali su jelo za vojsku. — Tako je završio svemoćni bog rata Svantevid, na dan 14 lipnja 1168. I ne samo kraj SVANTEVIDA, nego je to bio EPILOG svih BOGOVA stare vjere Slavena.

Vladimir Nazor ovjekovječio je ovaj prizor arkunske tragedije u svojoj poemi »SLAVENSKE LEGENDE«:

PJESNIČE, i sad na Ratarskoj grudi,
Gdje oltar stajo slavenskoga boga,
Proljećem novim priroda se budi,
Nov vjetar duva s mora Baltičkoga.

HRAM i DVOR preotet po Danci hudi,
Zbrisalo vr'jeme s lica zemaljskoga:
Germanski težak, kada zora rudi,
Tu k plugu tjera gojna vola svoga.

Za hram ja znadem, za sveto trebište,
Za zagara i konja SUVITOVA,
Za mač grebeštak i mračno ročište
Aždaja, Ala, Jada i Bjesova.

I vidjeh kip u hramu sred ARKONE:
Dvoje mu prsi, Četir zatioka.
Još kolut plamsa iznad kose one,
Još oganj liže iz mrtvoga oka.

Svi drugi gradovi na otoku Rujani, predali su se bez jednog poteza mačem, čim su doznali za tragediju na Arkunu. Sve je izvršeno mirnim pregovorima, knezovi i poglavari rujanski priznali su vrhovništvo Danske nad cijelim otokom Rujanom. Za uzvrat njihove odanosti danski je kralj Valdemar knezovima domaćim ostavio da i dalje vladaju svojom zemljom, naravno uz već određeni danak Danskoj. Ujedno je određeno da se ukine pogansko vjerovanje i da se provede pokrštenje naroda.

Od slavenskih vladara rujanskoga roda, koji su poslije 1168. vladali spomenuti je kneza Jaromira I. koji je u tadašnjem glavnom gradu otoka Rujana Bergenu (Breganu) povodom pokrštenja dao sagraditi g. 1193. crkvu i samostan. Njegovi preci bili su osnovatelji starodrevnog Jaromir-grada na rtu Arkunu.

Zatim se spominje kneza Malte, kojega rod potječe iz grada Putbusa, još iz 12. stoljeća. Taj gradić se nalazi južno od Bergena (Bregana) i još u sadašnje doba tamo postoji krasan novodograđen dvorac knezova

Malte. U dvorcu se nalaze drevne starine iz historije Rujana, a također i postavljena mramorna statua nekog davnog pretka knezova Malte.

Posljednji vladar rujanskog roda Malte bio je WICLAW III. knez državice Rujane. Po običaju predaka i Viclav je za vrijeme svoje vladavine godine 1297. dao sagraditi crkvu sa samostanom na sjeverozapadnom dijelu otoka Rujane, na otočiću Gellenu (u starini zvanom Jelenu, po obilju jelena). Od te crkve još postoje razvaline.

O knezu (ili kralju) Viclavu III. ostala je pisana uspomena, da je on bio ne samo pravedan vladar, nego i slavan po njegovom pjesničkom stvaralaštvu. Evo nekih primjera:

O slavlju junaka.

»U kneževstvu samovlasnom,
Junaku na polju časnom
Ispleten je sjajan vijenac,
Što ga primi naš miljenac.«

Poema ljubljenoj.

»Cijeneć te visoko, rad tvoje odanosti,
Gledajući te divnu, punu svake miline
Budi moja ljubljena, daj meni tvoje dragosti,
Sa svima tvoji draži. očarajuće siline!«

Pjesnikov tekst na njemački glasio je:

»Hoch preis ich dich in meiner Treue,
Die ich dich lieblich sah vor meinen Blicken,
Sei mein, Geliebte, mich allein erfreue
Mit allen Reizen, die dein Wesen schmücken!«

Viclav III. rujanski vladar-pjesnik umro je god. 1325. i kako se vidi kovao je svoje pjesme na njemačkom jeziku, što je predstavljalo samo jedan odraz u općem pogermaničavanju slavenskog življa onoga vremena.

Napuštanjem pradjedovske vjere i priznanjem germanske prevlasti, nisu poslije toga ni vladajući knezovi mogli podržati slavensku svijest drevnih Rujanaca, naprotiv to je vodilo ka postepenom odnarodnjavanju i uništenju osjećaja slavenske pripadnosti, a kasnije i potpunom utonuću rujanskih slavenskih plemena u moru germanstva. A to nije bila samo tragedija bogova, nego i tragedija u stvari Slavenstva.

EPILOG ARKUNA

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

U doba kada je drugi križarski rat propao, sjeverno-njemački knezovi počeli su iznova s ratovima protiv nepokrštenih vendskih plemena u slavenskim područjima istočno od Labe, gdje se još za dugo vremena održao kult starog vjerovanja u poganske idole. Tek u kasnije vrijeme je nadbiskup Norbert od Magdeburga počeo misionarskim radom djelovati na preobražaju slavenskih plemena. Ali tvrdokorni podržavatelji stare vjere nisu se dali na kršćanstvo obratiti, dok na koncu nije uspjelo bamberškom biskupu Otto-u pridobiti poljskog vojvodu Boleslava da misiju primi u zemlju. Godine 1124. prvi misijski uspjeh bijaše pokrštenje vojvode Wratislava od Pomeranije, i ovaj je 4 godine kasnije (1128) ponovo pozvao biskupa, jer mnogi se istrgoše iz okrilja crkve. Tada je biskup Otto obišao svu Pomeraniju od Pirica, Šćećina i Stargrada do ušća Visle, gdje mnoge crkve sagradi i Slavene privoli da se odreknu svog bezbožništva i štovanja drvenih kipova Triglava, Gerovita, Volosa i drugih starih slavenskih božanstava.

(»SPAMEROVA ILUSTRIRANA POVIJEST SVIJETA« — IV. svezak str. 59/60, 1910.) — (Spamers Illustrierte Weltgeschichte)

Danski ljetopisac SAKSO GRAMATIKUS (1150—1220) opisao je u GESTA DANORUM Arkunsko svetište, Svantovitov kip, i njegov kult. Danci su g. 1168. razorili to Svantovitovo svetište, koje je vjerojatno bilo sagrađeno na temeljima starijeg slavenskog hrama, srušenog već 1136.

(OPĆA ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA — I./229, Zagreb 1963.)

Kako je završio Svantevid. Kraj vlade Svantevita, boga rata i sudbine, došao je od jedne strane ruke. Danski kralj Valdemar pomoću knezova zapadne Pomeranije osvoji Arkonu na 14. lipnja 1168. god., on sruši kip Svantevidov i zapovjedi da mu privežu užad za vrat i da ga povuku u vatru. Arheološka istraživanja osvijetlila su položaj i mjesto hrama i pomogla da se odrede njegove dimenzije, (četvorine sa stranicama od 20 m).

(Librairie LAROUSSE: MYTHOLOGIE SLAVE — Paris 1962.)

SWANTEWIT, (slavenski Svetovit, Svatovit), četveroglavo božanstvo, nekad štovano od slavenskog stanovništva na otoku (Rujani Rügen). Poznati istraživač Schuhhardt otkopao je ostatke temelja Svantevitovog hrama na Arkoni početkom ovoga stoljeća.

(BROCKHAUS — LEXIKON — Leipzig 1926.)

U čuvenom ljetopisu danskog historika Saksa Gramatika opisan je hram i golemi drveni kip boga Sunca i rata Svantevida, gdje stoji da su arkunski hram na otoku Rujani čuvali svantevidovi žreci i svećenici i da ga je zapalio danski kralj Waldemar. kada je s teškom mukom svladao i pokorio borbene Rujance.
Posljedom toga slavensko je stanovništvo otoka Rujane napustilo staru vjeru, te primilo kršćanstvo. Od tada se počelo podizati crkve.

(Sakso Gramaticus: HISTORICA DANICA — Kjøbenhaven [Kopenhagen] 1208.)

Padom Arkuna na 14. lipnja 1168. počinje nova era za otok Rujanu. Od tada je Rujana potpala pod vrhovno gospodstvo Danske, a domaćim knezovima ostavljeno je da zemljom upravljaju time, da stanovništvo privedu kršćanstvu. Posljednji knez ili kralj Rujane bio je Wiczlaw III. i uzorno je vladao, a postao je slavan po pjesničkoj nadarenosti.

(Oto Wendler: POVIJEST RUJANE [Geschichte Rügens] — Sasnice 1895.

FRANJO LEDIĆ

MITOLOGIJA SLAVENA

TRIDESETO POGLAVLJE

TISUĆLJETNI KULT

KURENTI ŽIVE SLIKE SLAVENSKE DREVNOSTI

POTJERA BOŽICE ZIME

Ptujski kurenti, postali su svakogodišnja atrakcija u doba karnevalskih dana i privlačna sila tisućama i tisućama domaćih i stranih posjetilaca.

Gornja slika prikazuje dva ptujska kurenta s grotesknim maskama na glavama obrubljenim perjem i kožnatim ušima, teške bunde i nizovi klepetajućih zvonaca, obješenih oko pojasa i jake štapine u rukama, bili su u fantaziji naših davnih predaka dovoljno impresivni da uplaše čak i samu Moranu božicu zime i da je zajedno s drugim zlim bogovima otjeraju s polja i oranica.

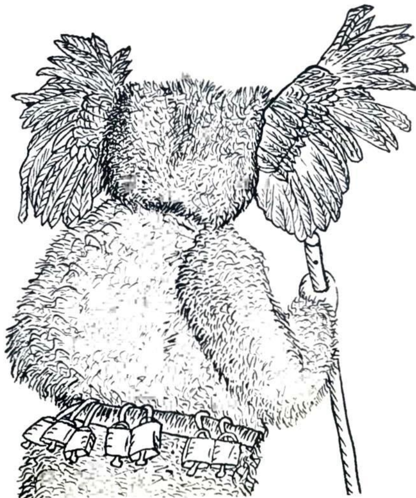
TISUĆLJETNI KULT

KURENTI — ŽIVE SLIKE SLAVENSKE DREVNOSTI

U PRADOMOVINI SLAVENA, ratari i stočari vjekovima su održavali stare običaje, vezane uz svakidašnji život. Neki od tih običaja vuku korijen još iz poganskih vremena, jer su se težak rad, obilje i glad, radosti i žalosti stoljećima ponavljali i izmjenjivali u neprekidnoj borbi za opstanak. Zima je našim precima bila najteže doba godine.

U okolici grada Ptuja u Sloveniji seljaci njeguju prastari običaj, vezan uz prestanak zime i dolazak proljeća: tzv. kurentovanje. Taj običaj potječe iz daleke davnine još iz vremena kad su preci Južnih Slavena živjeli u zakarpatskim krajevima, odakle su se prije više od 13 vjekova doselili na Balkan.

Kroz više od tisuću godina kult o prestanku zime održao se kod Slavena, a trag o tome sačuvao se do danas u Ptujskim kurentskim priredbama.

Priroda bi zamrla, polja opustjela, a božica zime Morana stegnula bi svojim ledenim lancima sva naselja, zatvorila ljude u kuće, a njihove oči, upaljene od ognjišnog dima, sa čežnjom su čekale, kada će ugledati otapanje ledenih siga pod strehama i osjetiti da se približava proljeće. Ali mladi ljudi nisu čekali, nego bi se prerušili u likove strašnih životinja i odlazili u polja, da uplaše i otjeraju ledenu Moranu. Takve običaje

i originalne kostime u kojima se izvode, nalazimo i danas u mnogim slavenskim zemljama. — od Rovna i Dubna u Ukrajini, Stanislavova u Poljskoj, i slavenske kolonije na otoku Rujani (Rügenu) pa sve do naših krajeva, gdje su možda najtipičniji i najizrazitiji k u r e n ti iz Ptujske doline, koji svake godine u pokladno vrijeme održavaju svečane kurentske priredbe.

U okolici Ptuja poznat je običaj »kurenta«, sličan nekim običajima u Ukrajini. Potkraj zime, kada se pojave prvi predznaci proljeća, sela oko Ptuja postaju carstvo šarenih maski i vijenaca zvončića. Tada zavladaju veseli kurenti. Tu se u selima u doba karnevala pojavljuju mladići obučeni kao medvjedi, s ogromnim perjanicama na glavi i drugim fantastičnim rekvizitima. Oni idu preko snijegom pokrivenih polja da bi uplašili »zimske demone« i prizvali proljeće. Ovaj običaj vjerojatno potječe još iz nomadskih vremena, kad su se pastiri oblačili u kurente i tako čuvali svoja stada od zlih demona.

Kurenti, odjeveni u debela krzna, sa strašnim maskama na glavi, orači u narodnim nošnjama, pokriveni preko glave šarenim maramama, pobirači darova, vila u bijelim haljinama narumenjene crvenim kreppapirom, djeca prerušena u piliće, pa »vrag« i različiti drugi likovi idu po snježnim poljima i plešu po seoskim dvorištima.

Kurentovanje je lijep i vesel običaj, kad se poveće grupe »namaškariranih« momaka sakupe i krenu od sela do sela razveseljavajući i mlado i staro, a pogotovo kad stignu u Ptuj, čitav grad je na nogama. Jaka zima 1960. godine, osobito je potakla da se taj prastari običaj svečano održi kod slovenskih seljaka u okolici Ptuja, iako su se oni odavno oslo-

bodili od praznovjerja svojih predaka, taj je običaj i danas za njih najveći izvor veselja.

Za vrijeme pokladnog tjedna sva je mladost u pokretu; zarobljena mjesecima od ljute zime, osjetivši prve zrake proljetnog sunca, mladi se neobuzdano raduju i na bučan način iskazuju tu svoju radost. Poklade su poklade, vrijeme ludovanja i obijesti. To veselje dostiže svoju

PTUJ

Orači simboliziraju plodnost zemlje

kulminaciju kad se kroz 4 — 5 dana stanu kretati brojne kurentske skupine kroz ulice grada Ptuja pjevajući i ludujući od ranog jutra do kasne noći, a stotine zvona oko pojasa kurenata zazvonjavaju veselo pri svakom koraku.

Osobita graja nastane, kad bi se na ulici ili u nekom lokalu okupila veća grupa, pa skladnim pokretima kukova snažno zazvonili. Urnebesna zvonjava bi se ubrzo pretvarala u ciku i smijeh, dok ne bi kurenti krenuli na daljnji obilazak kako po ulicama grada, tako i usput prema

Spaljivanje »MORANE« u Ptuju 1970

Snimak objavljen u tjedniku »V U S«

svojim selima. Danas oni kurentuju samo iz veselja, a djelomično i iz »poštovanja starih dobrih običaja«, kojima mnogi i ne znaju podrijetlo. Cijelu su zimu čekali te dane ludovanja, kada su davni preci, po pričanju starih ljudi u pradavna vremena tjerali s polja Moranu, božicu zime. — Starci nastoje da prenose na mlade te stare običaje i uče ih kako će načiniti što ljepše maske.

Prastari oblik kurentovanja zadržao se sve do danas, kurenti više ne tjeraju zimu s polja, kao njihovi pradjedovi. Taj je običaj u slovenskim selima poprimio karakteristike karnevala. Ujedno je to tradicijonalno kurentovanje postalo i velika turistička atrakcija, tako da su te priredbe u zadnjih nekoliko godina dosegle vanredno zanimanje u našoj zemlji, kao i u inozemstvu i svaki put bilo je u Ptuju do 50.000 posjetioca. I broj maski bio je velik. u posljednjim priredbama bilo je više od 3000 maski.

Osim filmskih snimanja, sve etnografske i folklorne priredbe u Ptuju snimale su pored naše televizije i francuska i austrijska televizija. Nije Ptuj i Ptujski kraj jedini gdje se održao prastari običaj protjerivanja zlobne zimske boginje Morane, i u slovenskim alpama zimi obilaze sela tzv. ljetne dane, pa kasnije kad otopli pjesmom i plesom slave proljeće. U okolini Kranja pale krijesove, a u području Novog Mesta i Črnomelja priređuju se veselice i obilaženje poznatih »Zelenih Jurija«.

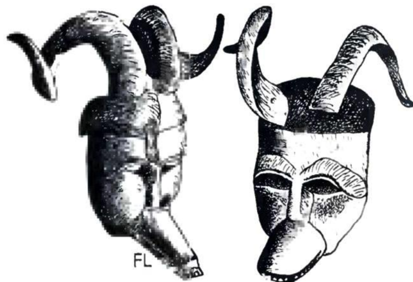
U nizu raznih pokladnih običaja. koji se svakogodišnje održavaju u mnogim mjestima na našoj jadranskoj obali, kao i u unutrašnjosti, kao što su npr. splitski »KRNJE«, »MESOPUST« u Novom Vinodolskom, »KRNJEVO« u Dubrovinku, »KARNEVAL« u Konavlima itd., a naročito je zanimljivo izvođenje drame »LASTOVSKI POKLAD«.

U pokladnoj drami na otoku Lastovo glavnu ulogu igra slamnata lutka, koju na magarcu vode ulicama Lastova. U toj Lastovskoj priredbi s lutkom pozvani su stari običaji i vjerovanja uz pjesme, muziku i ples. Kad se pokladari i maškare skupe na određenom mjestu, oni iznesu slamnatu lutku »POKLAD« na ulicu i tu je postave na magarca. Pokladarska povorka u Lastovu kreće po mjestu »za suncem«, tako da im je u krugu kretanje uvijek desna ruka. Pokladari u svečanim odijelima,

a ispred njih na čelu povorke je vođa obučen kao admiral. Okićeni su cvijećem svilenim vrpcama, s mačevima i zlatnim nakitom, pa idu u drvoredu ulicama iza lutke pjevajući, a kad plešu ples s mačevima, podijele se u dvije skupine.

Motiv je drame sin, koji je nevin osuđen. Njega spaljuju *»ljudi koji ga osuđuju«*. — Lastovska pjesma spominje majku, koja plače za sinom »crnim mrazom« i moli milost za sina. Taj legendarni motiv sa sinom, prema tekstu, izgleda da predstavlja neko mitsko biće, koje se kako kaže majka *»svake godine rodi i ubijaju ga«*, i ima osnov da zadire duboko u prošlost.

Po primjeru sličnih narodnih običaja u pokladno vrijeme, održavaju se i u Međimurju pokladne maskirane povorke, na kojima sudjeluju muškarci i prerušeni u neka strašila. Što je od osobitog značenja, oni ne garave lica, nego ih prikrivaju upotrebom drvenih maski, koje su umjetnički rezbarene, često vrlo stare i na kojima su usađeni životinjski rogovi. Na osnovu istraživanja od strane ekipe Etnografskog muzeja iz Zagreba, tom prilikom su zabilježeni pokladni običaji u selima Turčišću, Podturenu i Dekanovcu.

U tim selima naziva se pokladna prerušena mladež »maškuri, maškori i gukači«, a počinju se pripremati četrnaest dana prije »fašnika« skoro svaku večer, do ponoći. Pokladno veselje raste s dana u dan, da kroz tri posljednja dana poklada raspojasanost dostigne vrhunac. Prerušavanje maškura je različno. Najčešći likovi su preobučeni u trošnu staru odjeću, u dijelove narodne nošnje, i s naopako navučenim kožusima od ovčje vune. Lica zastiru drvenim maskama (larfama), rjeđe nekom maramom. Pojedini maškuri nose na sebi ili u ruci neizostavne atribute: mjedena ili željezna zvona, lance, štapove i metle čime stvaraju buku i zastrašuju djecu.

Običaji »maškura« su bez sumnje izgubili ranije značenje, ali upotreba drvenih maski i izvođenje tog običaja upozoravaju, da je sve to ostatak

jednoga kulta iz daleke davnine, samoniklog ili prenijetog u međumursku regiju.

I Štajerci i Slovenci, pa naši Zagorci, kao i toliko udaljeni Malorusi, Huculi i Podgoranci svi oni imaju također svoje »Zelene Jurje«, samo što su im pridali različite namjene.

U naših Slovenaca poznat je pradavni običaj sa »Zelenim Jurijem«, a zovu ga i »Vesnik«, za kog drže da uništava zimske demone i da pripravlja ulazak proljeću i proljetnoj božici Vesni. Po tom je i dobio nadimak »Vesnik«.

U obredu Zelenog Jurija stoji, da pored njega ide naokolo zimski demon Rabolj, koji je obložen slamom i obučen u kožuh. Zeleni Jurij i Rabolj se bore jedan s drugim, ali Jurij uvijek pobjeđuje. Zeleni Juraj je personifikacija proljeća poput ruskog Jarila.

Spomen na nekadašnji običaj borbe Zelenog Jurija i zimskog demona Rabolja, sacuvao se u planinskim krajevima naše zemlje u pastirskoj igri »Vukovi«

TISUĆLJETNI KULT

IZVORNA IZVJEŠĆA — DOKUMENTACIJE — SVJEDOČANSTVA

KURENTOVANJE je ostatak prastarog običaja koji se u nekim krajevima zadržao sve do naših dana. Uz osnovne mitološke mitove — protjerivanje zime i zazivanje proljeća — tu se nalazi lunaromitološke elemente prastarih pastirsko-nomadskih kultura, o čemu svjedoči i stara poslovica: »Što više kurenta u polju, to će repa biti deblja«.

(Dr Jakob Kelemina i Ivan Grafenauer: SLOVENSKI NARODNI OBIČAJI« — Ljubljana 1950.)

Kada bi u fantaziji naših davnih predaka impresivni kurenti otjerali božicu zime Moranu, trebalo je opet čarati, da polja dobro rode. Za to nisu više trebali strašni likovi, već samo simbolički orači u narodnim nošnjama, koji bi, »orući po dvorištima« osiguravali seljacima dobru žetvu i obilan urod.

(Legenda o kurentima u tjedniku »GLOBUS« — Zagreb 1960.)

Maribor, 20. II. 1966. Danas je u Ptuju završeno veliko trodnevno tradicionalno kurentovanje na kome je učestvovalo više od 2000 maski. Jučer i danas Ptuj je posjetilo oko 50.000 posjetilaca iz zemlje i inozemstva. Pored naše televizije, ove velike etnografske i folklorne priredbe u Ptuju snimale su i francuska i austrijska televizija.

(Reportaža »VEČERNJI LIST« 22. II. 1966. — Zagreb.)

KURENTOVANJE na televiziji Studia LJUBLJANA. Iako smo dosad vidjeli već nekoliko filmova o kurentovanju u Ptuju, ovaj novi TV film »Kurentovanje« bio je zaista osobit doživljaj. Autori Ranfl i Nemac uspjeli su sugerirati d r e v n o s t i p a g a n s k u prošlost ovih maski i, snimajući njihovu igru pred masom građana i u pejsažu, označili su neke osnovne karakteristike kurenata čije čudesne fizionomije nastaju u spretnim rukama Ptujskih seljaka.

(TV komentar u dnevniku »VJESNIK« 5. II 1967. — Zagreb.)

POKLAD NA OTOKU LASTOVU

Na našoj jadranskoj obali, po otocima i kopnu, a i dublje u unutrašnjosti poznate su svečane pokladne priredbe u kojima glavnu ulogu igra SLAMNATA LUTKA, koja predstavlja odraslog čovjeka. Zovu je Karneval, Fašnik, Masopust, Krnje, a na otoku Lastovu POKLAD. Uz lastovsku pokladnu lutku su povezani neki stari običaji i vjerovanja uz pjesme, muziku i ples.

(Institut za narodnu umjetnost: »GODIŠNJAK NARODNA UMJETNOST« — Zagreb 1962.)

Štajerci imaju također svoga »Zelenoga Jurja« — — —. Slovenački »Zeleni Juri« (zove se i Vesnik), a pored njega ide »Rabolj« — — —. Zeleni Juri i Rabolj se bore jedan s drugim i Juri uvijek pobjeđuje. — — — Huculi i Podgoranci o sv. Đurđu pale lutku, tzv. »Jurika«, slično kao što se spaljuje ili utaplja »Morana« — zima.

(Petar Bulat: POGLED U SLOVENSKU BOTANIČKU MITOLOGIJU — Zagreb 1932.)

OVIME
ODAJEM IZRAZ
OSOBITOG

P R I Z N A N J A

DRUGARSKOM KOLEKTIVU
NOVINSKO IZDAVAČKOG I ŠTAMPARSKOG
PODUZEĆA
»V J E S N I K«
U ZAGREBU
ZA UZORNO OPREMLJENO IZDANJE
MOJEGA ŽIVOTNOG DJELA

»M I T O L O G I J A S L A V E N A«

FRANJO LEDIĆ

POGOVOR

Po brojnim povjesnim izvješćima poznato je, da se već u I stoljeću n. e. spominju slavenska plemena pod općim imenom Veneti, Venedi i Vendi. Od I do IV stoljeća Slaveni su naseljeni u područjima Karpata, Visle, Odre i Labe, a stigli su i u zemlje duž Baltičkoga mora.

Tu su Slaveni razvili svoj vlastiti bogoštovni život. koji se održao kroz jedan milenij i više stoljeća

Iz početnih zapažanja, kod mene se pojavila zamisao za traženjem izvora i uzroka po kojima su nastala najranija vjerovanja u Starih Slavena. — Nikako nisam mogao shvatiti, da ogromne mase slavenskih rodova i plemena (uzmemo li u razmatranje njihove uspjele ratničke poduhvate i velik smisao za zemljoradnju) da upravo kod Slavena nebi postojala neka stara vjerovanja.

Sve duhovne i materijalne tvorevine Starih Slavena u dokršćanskom razdoblju nosile su obilježja mnogoboškog shvatanja života.

To je izraslo uslijed rodovskog uređenja drevnih slavenskih predaka, koji su se uglavnom bavili zemljoradnjom i stočarstvom, a po tom i zbog poželjnih dostignuća u proizvodnji.

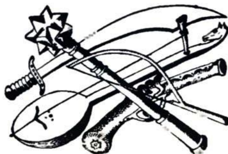
Do proizvodnih uspjeha opet moglo je doći samo kod povoljnih elementarnih uslova, jer rodnost i plodnost uglavnom je zavisila od sunčane topline i kišnih dana.

Ta shvatanja izražena su u bogatoj slavenskoj mitologiji, koja je u stvari predstavljala opći pogled na svijet sujevjernih drevnih slavenskih predaka i na njihovu mnogobožačku religiju.

Po tom je nastalo štovanje božanstava Sunca: Svaroga, Suvida, Svantevida, Triglava i Svarožića, te daždboga Peruna, boga stoke Volosa, božice bujne plodnosti Lade itd.

I najzad, u radu kroz šest desetljeća, ostvarena je moja zamisao, i u dvije knjige, upravo izašle iz tiska, otvara se širok pogled u najdavnija zbivanja mitologijske prošlosti drevnih slavenskih predaka.

FRANJO LEDIĆ

Potrebno je da napomenem, kako ove dvije knjige o slavenskoj mitologiji nisu jedina, moja književna ostvarenja. Davno ranije, još prije pedeset godina moji su radovi objavljivani u obliku filmskih scenarija, po kojima su snimani zabavni filmovi.

Prva moja tiskana knjiga bio je

filmski roman

MISTERIJ ZMAJGRADA

Knjiga je izašla pred Novu Godinu 1920.

u 50.000 primjeraka u izdanju

IZDAVAČKE KUĆE ULLSTEIN U BERLINU

Po ovom romanu napisao sam i scenarij za cjelovečernji film, kojega sam režirao i upravo u to vrijeme ga dovršio.

Za daljnja obavještenja slijedi kratka reportaža.

KAKO JE NASTAO ROMAN A KASNIJE I FILM
O MISTERIJU ZMAJGRADA

Prve zamisli o stvaranju historijske pripovijesti »MISTERIJ ZMAJGRADA«, potekle su još u domovini. Mnoštvo drevnih razvalina i romantičnost bosanskih i slavonskih srednjovjekovnih gradina i kula, dali su mojoj mašti poticaj pisanju mističnih fabula.

Došavši u Prag i Berlin 1911. god., još sam jače prionuo peru i kako je čitaocima poznato, pored moga bavljenja istraživanjem slavenske mitologijske prošlosti, radio sam u filmskoj proizvodnji i pisao filmske scenarije, a među ovima i za film »Misterij Zmajgrada« kojeg sam najzad i režirao.

U BERLINU 1911. GODINE

Prije izdanja dviju knjiga o mojem glavnom književnom djelu »MITOLOGIJA SLAVENA«, prethodno je izašlo u štampi već više mojih radova, od kojih je najznačajnija romancirana pripovijest »MISTERIJ ZMAJGRADA«, po kojem siženu sam inscenirao vrlo uspješan monumentalni film god. 1919/20. u Berlinu.

Ova snimka potječe iz god. 1919. kad sam inscenirao film

»MISTERIJ ZMAJGRADA«

Ovaj monumentalni film »MISTERIJ ZMAJGRADA« veoma je dobre uspjehe polučio, kako na dvostrukoj premijeri u Berlinu i Dresdenu, tako i dalje redom u mnogim kinematografima u evropskim zemljama.

ODLOMCI IZ NOVINSKIH KRITIKA O LEDIĆEVOM FILMU »MISTERIJ ZMAJGRADA«

Među filmovima, što ih je Franjo Ledić u svemu izveo po njegovoj vlastitoj režiji, »Misterij Zmajgrada« je kolovođa. Uspjeh je poznat, »Misterij Zmajgrada« je polučio jak dojam, te zaprema časno mjesto među prvorazrednim filmovima.

(FILM EXPORT, BERLIN 1920.)

Stvaraoc filma »Misterij Zmajgrada« je Franjo Ledić, koji nije ni na čemu štedio. Sve je sjajno udešeno, a dekorativna izradba puna je čudesa.

(FILMKURIER, BERLIN)

Vanredno je romantično i zanimljivo, što nam prikazuje Ledićev film »Misterij Zmajgrada«. Imati će ogroman posjet.

(»8-Uhr Abendblatt«, Berlin)

Film Franje Ledića »Misterij Zmajgrada« potpuno je udovoljio svim očekivanjima i publika ga je veoma povoljno primila.

(FILM TRIBÜNE«, Berlin)

F r a n j o L e d i ć je svoj sjajni monumentalni film »MISTERIJ ZMAJGRADA« zaodjeo mistikom i prepleo ga burnim senzacionalnim događajima, i ovom uspjelom filmu ne može se poreći n a j ž i v l j e z a n i m a n j e.

(»DER FILMBOTE« — WIEN)

»MISTERIJ DVORCA ZMAJGRADA«, monumentalni film u 6 činova, punih jakog dojma od autora i režisera Franje Ledića, krasna je ideja, koja kao osnova filmskoj radnji veoma dobro služi.

Srednji vijek izmjenjuje se s dobom u sadašnjosti i slikama iz prošlosti i života starih vitezova.

(»DER KINEMATOGRAPH« — Düsseldorf)

G. Franji Ledić. Film »Misterij Zmajgrada« koji ste Vi radili, imao je veoma veliki uspjeh u Beogradu, kao i u drugim gradovima.

Moram napomenuti. da je kritika napisala vrlo lep članak o Vama i Vašoj sposobnosti.

(Iz dopisa Rosa-Filma u Beogradu)

Na radu u atelieru pri snimanju filma »Misterij Zmajgrada«

Premijerno prikazivanje filma »Misterij Zmajgrada« u Zagrebu održano je u svibnju 1921. u Balkan Kinu s velikim uspjehom, a isto tako i u drugim gradovima Jugoslavije

POVJERENSTVO ZA CENZURU KINEMATOGRAFSKIH FILMOVA U ZAGREBU

Rep. broj 1247 KOPIJA

Ime filma: Angelo — Misterij Zmajgrada

Tvornica filma: Michaelucci & Co. Wien (Howo film)

Dužina filma: 1900 m Produkcija: Ocean-film Berlin

Oznake filma: a) broj činova: 6 čina

b) autor: Franjo Ledić

c) režiser: Franjo Ledić

d) glumci: Lina Salten, Ernst Dernburg

Film predao povjerenstvu: "Balkan" film zavod, Zagreb.

ODLUKA

Prikazivanje toga filma se dopušta i mladeži.

U Zagrebu, dne 2. V. 1921

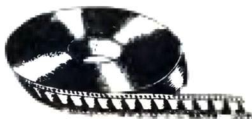
Fotokopija cenzurnog odobrenja za film »Misterij Zmajgrada«

S TRIUMFALNOG DOČEKA U PRAGU 1921.

Od češkog uvoznika filmova i vlasnika premijernih kinematografa Františeka Tichy u Pragu, bio sam pozvan da, kao jugoslavenski filmski režiser, prisustvujem premijernom prikazivanju svog filma »MISTERIJ ZMAJGRADA«. Na slici se može vidjeti kakav su mi Pražani priredili doček. Na brzinu još su skovali ovu doskočicu:

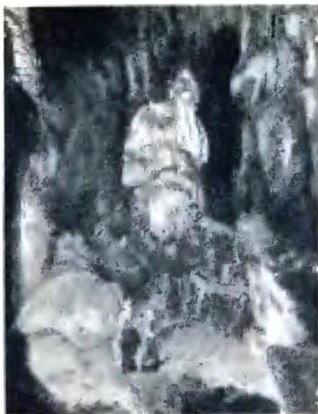
»František bil pekny pan,
Režiral film, došel k nam.
Na zdar Franta naš, Na zdar!
Vsa Praha te rad ima!«

Nakon povratka u domovinu 1925. god. podigao sam prvi filmski atelier u Zagrebu, da bi se pokrenuo interes za domaću filmsku proizvodnju. Ujedno sam izdao i »Knjigu o filmu«, u svrhu upoznavanja naših mladih u bit filmske umjetnosti.

U toku slijedećih godina izdao sam desetinu knjiga i brošura, od kojih se ističu »Crtice iz prošlosti grada Dervente«, »Filozofija u narodnim poslovicama o vuku«, »Pripovijest o Djedu Ledonji«, »Deklamator za školsku omladinu«, pa »Mitologija Slavenna« (I i II knjigu). Dovršeni su još neki radovi, a najnovija moja knjiga iz ciklusa slavenske mitske prošlosti »LEGENDE O DIVOVIMA STARIH SLAVENA« uskoro ide u tisak.

Na slijedećim stranicama slijedi kratak prikaz o knjizi »Djed Ledonja«, kao i o »Legendi o divovima«.

PRIPOVIJEST O DJEDU LEDONJI
Autor Franjo Ledić

Kad vladaše led i snijeg,
Zaleđen bje dol i brijeg . . .
U području tome lednom,
Življaše i čovjek jednom.

Ova moja knjiga izašla je iz tiska 1953. god. U njoj je riječ o prirodnim silama i o vjeri prvobitnih ljudi u natprirodna bića. Vrijeme događaja preneseno je u doba dolaska Slavena na jug.

Naš književnik Novak Simić rekao je: »U ovoj priči prikazana je borba čovjeka sa prirodnim silama, ali ne kao slijepa stihija, nego su personificirane u Djedu Ledonji, koji poučava ljude u njihovu putu prema stvaranju boljih životnih uvjeta«.

Na koricama ove knjige prikazan je lik Djeda Ledonje u jednoj spilji, kako sam ga zamišljao prema opisu u ovoj priči na strani 36.

Nakon više godina po izlasku moje knjige o Djedu Ledonji, dođe k meni jedan čitalac (speleolog) i pokaže mi sliku koju je snimio prigodom njegova posjeta Cerovačkoj spilji. Na moje najveće iznenađenje, na slici sam ugledao lik Djeda Ledonje, a bio je potpuno autentičan s likom zamišljenog Djeda Ledonje u mojoj priči.

Ovdje, prikazujem sliku ovoga »pravog« Djeda Ledonje, otkrivenog u Cerovačkoj donjoj spilji, koji je pukim slučajem nastao kao stalagmit tokom stoljetnog kapljenja sićušnih vodenih kapljica.

LEGENDE O DIVOVIMA SLAVENA
AUTOR FRANJO LEDIĆ

DIVSKI LEĐAN-GRAD

PAŽNJA ČITAOCIMA! POČETKOM 1971. GOD IZLAZI NOVO DJELO: PRIPOVIJEST O DIVU LEĐANU S PREKKRASNIM ILUSTRACIJAMA

SADRŽAJ

POPIS GEOGRAFSKIH NAZIVA

Milenijipetstoljetni nazivi gradova, pokrajina i rijeka iz doba slavenskih starosjedilaca, dominiraju i danas još u drevnoj postojbini Slavena, iako su ih Germani pokušali ponijemčiti.

Stari slavenski naziv	prenešeno kod Nijemaca
Otok RUJAN (Rujana)	Insel Rügen
RUJANI, rujanski narod	Die Rügener, Rugieri
RUJAN-GRAD	Rugard
ARKUN, URKAN	Arkona, kod Nordijaca
SASNICE	Sassnitz
RATARI	Rethra, Redares
RADOGOST, Radgost	Wollgast, Riedegast (lat. Redigast)
KORIJENCI	Karenz, kasnije Garz
STRELA, moreuz i grad	Stralsund, Strelasund
NOVA STRELA	Neustrelitz
ŽDRALOVGAJ	Greifswald
RACIBOR, Racziborz	Ratibor, Ratzeburg
ZVIJERIN, grad i pokrajina	Schwerin
KNEŽEV BRIJEG. Ksiažybrzeg	Fürstenberg
ROZTOK	Rostock
DJEMIN	Demmin
SLIASVIG pokrajina	Schleswig
HOLSTIN	Hollstein
POMORJE, Pomorze	Pommern
DURINZI	Thüringen
LUŽICA	Lausitz, lat. Lusatia
BRANIBOR grad	Brandenburg
Braniborska knežija	Mark Brandenburg
MAKLINGRAD	Meklenburg
SOKOLNIK	Falkenburg
ŠLONSKA pokrajina	Schlesien
SVINICA gradić	Swidnitz
SZCZECIN, Šćećin	Stettin
DJEVIN, Djevingrad	Magdeburg
POSTUMINI	Potsdamm
TEMPLIN	Tempelhof
HAVOLABRZEG	Havelberg
MEDVEDGRAD	Bärenburg
KOLIN na Sprevi	Köln an der Spree
VOLIN grad i otok	Wollin
DREZDJENJE, Draždani	Dresden
KAMJENICA, Kamenicz	Chemnitz
LIPSKO, Lipsk	Leipzig
ŽIC, Cica	Zeitz
BUDIŠIN	Bautzen
CHOSEBUZ, Koczebuz	Kottbus
ZHORJELC, Zhorelec	Görlitz
JUTROBOG, grad	Jüteborg

GRADOVI

PERUNGRAD, Pernovgrad	Pirna, Perno
MIŠALJ, Mišenj na Labi	Meissen a. d. Elbe
ŽITAVA grad	Zittau
LUBIN grad	Lübben
GUBIN grad	Guben
BELA WODA selo	Weisswasser
STRELIN u Češkoj	Strelitz
SOLNCZNY KAMIEN, tvrđa	Sonnenstein
MEZIBORZ, grad	Merseburg
LOMAČ, mjesto	Lommatsch
STARGARD u Pomorju	Stargard in Pommern
WRATISLAWA, WROCLAW	Breslau
POZNANJ grad	Posen
GNIEZNO	Gnesen
TORUNJ	Thorn
BYDGOSZSC	Spremberg
GLOGOWA	Glogau
OPAWA	Oppeln
SOSNY	Zossen
KATOWICZE	Katowitz
BYTOM	Beuthen
NOWA WES	Neudorf
GDANSK	Danzig
BELYGRAD	Belgrad
NOWYGRAD	Naugard
KOLOBRZEG	Kolberg
STOWP, Stolp	Stolpen
OSTROW	Ostrau
KAMIENC	Kammin
BABYNBRZEG	Babenberg
STRELA (Lužice)	Strelau
KRAKOW	Krakau

STARA SLAVENSKA PLEMENA

LJUTIĆI	Liutizzen
BODRIĆI	Obotritten
VELETI	Welletten
LUŽIČANI	Lausitzer
VENDI, Venedi	Wenden
ŠLONZAKI, Šlezani	Schlesier

LABA	ELBE
ODRA	Oder
SPREVA, Sprewja	Spree
VARTA	Warthe
HAVOLA	Havel
SALA	Saale
DUNAV	Donau
WISLA	Weichsel
NYSA	Neisse
BOBRA	Bober
REGNICA	Regnitz
STOLPA	Stolp
PJENA	Peene
SVINA	Swine
UKRA	Uecker
WARNA	Warne
VEZERA	Weser

GRADOVI NA UŠĆU RIJEKA

STOLPOUJŠČIE	Stolpmünde
PJENOUJŠČIE	Peenemünde
SVINOUJŠČIE	Swinemünde
UKROUJŠČIE	Ueckermünde
WARNOUJŠČIE	Warnemünde

UMOLJAVA SE ČITAOCE, KNJIZNICE I KNJIŽARE DA SVOJE DOPISE ZA INFORMACIJE I NARUDŽBE POŠALJU NA ADRESU AUTORA:

FRANJO LEDIĆ, književnik
ZAGREB, Miljacka 44 a